

Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Міністерство освіти і науки України
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Міністерство освіти і науки України

БРАЙЛЯН ЄГОР СЕРГІЙОВИЧ

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

УДК 325.36.(410:292.79(“1930/1983”))

ДИСЕРТАЦІЯ

**КОЛОНІАЛЬНА І ПОСТКОЛОНІАЛЬНА ПОЛІТИКА
ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ В КАРИБСЬКОМУ БАСЕЙНІ
(1930-ті – 1983 рр.)**

07.00.02 – всесвітня історія

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук
Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ Брайлян Є.С.

Науковий керівник: доктор історичних наук, професор
Машевський Олег Петрович

Київ – 2021

ЗМІСТ

Перелік умовних скорочень	5
ВСТУП	15
РОЗДІЛ 1. ІСТОРИОГРАФІЯ ПРОБЛЕМИ, ДЖЕРЕЛЬНА	
БАЗА ТА ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ	
ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ	21
1.1. Історіографія проблеми	21
1.2. Джерельна база	45
1.3. Теоретико-методологічні основи дослідження.....	57
РОЗДІЛ 2. ІМПЕРСЬКА ПОЛІТИКА ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ	
В КАРИБСЬКОМУ БАСЕЙНІ	
63	
2.1. Суспільно-політична криза британського колоніалізму	
на Карибах (1930-ті – середина 1940-х рр.)	63
2.2. Федералізація вест-індійських колоній	
(середина 1940-х – початок 1960-х рр.)	91
2.3. Постколоніальна політика Великої Британії	
в Карибському басейні (1962–1983 рр.)	114
РОЗДІЛ 3. ЕКОНОМІКА БРИТАНСЬКОГО	
КОЛОНІАЛІЗМУ У ВЕСТ-ІНДІЇ	
129	
3.1. Економічний курс Великої Британії на Карибах (1930-ті – 1945 р.)	129
3.2. Соціально-економічні аспекти вест-індійської	
колоніальної політики Великої Британії у 1945 – 1962 рр.	158
3.3. Економічна політика Лондона в залежних територіях	
Карибського регіону (1962 – 1983 рр.).....	188
ВИСНОВКИ	196
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ	201
ДОДАТКИ	246

Список публікацій здобувача за темою дисертації, в яких опубліковано основні наукові результати дисертації:

1. Брайлян Є.С. Місцева колоніальна адміністрація в Британській Вест-Індії (XVII – перша третина XIX ст.) *Україна-Європа-Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини.* 2013. Вип. 12. С. 276–281.

2. Брайлян Є.С., Машевський О.П. Британсько-французьке суперництво в Карибському басейні у XVII-XVIII століттях *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія Історія.* Вип. 1. 2014. С. 48–51.

3. Брайлян Є.С., Машевський О.П. Етнічний аспект британської колоніальної політики в Карибському басейні (XVII – XVIII ст.). *Етнічна історія народів Європи.* Вип. 43. 2014. С. 116–121.

4. Брайлян Є.С. Федерація Вест-Індії (1958 – 1962 рр.) *Український історичний збірник.* 2014. Вип. 17. С. 353–359.

5. Brajlan I. Политическое развитие британских колоний в Карибском бассейне за Вестминстерской моделью (1931 – 1944 гг.) (на примере Ямайки). *Studia Warminskie.* №52. Olstyn, 2015. S. 339–347. (входить до міжнародної індексації Web of Science).

6. Brailian Y. Anglo–American Caribbean Commission (1942 – 1946) and British colonial regime in West Indies. *Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії.* Вип. 27. Рівне: РДГУ, 2016. Р. 169–176.

7. Брайлян Є.С. Вплив колоніальної політики в Карибському басейні на вступ Великої Британії до ЄЕС (друга половина 1950-х – перша половина 1960-х рр.). *Етнічна історія народів Європи.* 2017. Вип. 53. С. 150–157.

Публікації, що додатково відображають результати дисертації:

8. Брайлян Є.С. Центральне колоніальне управління британськими колоніями в Карибському басейні за часів Старої Представницької Системи (XVII – перша половина XIX ст.) *Всесвітня історія та актуальні проблеми*

міжнародних відносин: стат. та матеріали IV Міжнар. наук.-прак. конф., присвяченої пам'яті професора Г.Л. Бондаревського (9–10 квіт. 2013 р., м. Луганськ). Луганськ, 2013. С. 48–51.

9. Браїлян Є.С. Розвиток туризму в Карибському басейні (1930–1980) в контексті колоніальної політики Великої Британії в регіоні. *Сучасні тенденції міжнародних відносин: політика, економіка, право: зб. наук. праць V щорічної міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 17.09.2015)*. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2015. С. 184–187.

10. Браїлян Є.С. Радянська історіографія британської колоніальної політики в Карибському басейні в 1931–1983 рр. *Шістнадцяті джерелознавчі читання “Архівна наука і освіта в незалежній Україні”* Матеріали Всеукраїнської наукової конференції 24 листопада 2015 р. КНУ. К., 2015. С. 57–59.

11. Браїлян Є.С. Історіографічні та методологічні підходи аналізу еміграції з Карибського басейну до країн ЄЕС (1950 – 1970 – і рр.). *“Європейські студії в Україні в підготовці магістрів державного управління: підвищення популярності та привабливості”* Матеріали міжнародного семінару 30 вересня 2015 р. НАДУ. К., 2016. С. 80–85.

12. Браїлян Є.С. Економічна політика Великої Британії на Тринідаді і Тобаго (1945 – 1958 рр.). *Дні науки історичного факультету, присвячені 150-річчю від дня народження М.С. Грушевського*. Матеріали ІХ Міжнародної наукової конференції студентів, аспірантів та молодих учених. К., 2016. С. 202–206.

13. Браїлян Є.С. Стратегія економічного розвитку Британської Вест-Індії в 1930 – 1960-х рр. *Український історичний збірник*. 2017. Вип. 19. С. 258–272.

14. Браїлян Є.С. Рецензія. Янсен Я., Остергаммель Ю. Деколонізація: коротка історія. *Український історичний журнал*. 2018. № 2. С. 203-209.

Перелік умовних скорочень

BDEEP – British Documents on the End of Empire Project

BT – Board of Trade

BWI – British West Indies

CO – Colonial Office

TNA – The National Archives

UK – The United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland

ВІФЛП – Вест-індійська федеральна лейбористська партія

ЄЕС – Європейське економічне співтовариство

ННП – Народна національна партія

НПП – Народна прогресивна партія

ОЛП – Об'єднана лейбористська партія

США – Сполучені Штати Америки

АНОТАЦІЯ

Брайлян Є. С. Колоніальна і постколоніальна політика Великої Британії в Карибському басейні (1930-ті – 1983 рр.). – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.02 «Всесвітня історія». – Київський національний університет імені Тараса Шевченка Міністерства освіти і науки України; Київський національний університет імені Тараса Шевченка Міністерства освіти і науки України, Київ, 2021.

Дисертація присвячена комплексному дослідженню колоніальної і постколоніальної політики Великої Британії в колоніях Карибського басейну в 1930-х – 1983 рр. Новітній період британського колоніалізму є важливою та актуальною темою, враховуючи вагомий вплив мешканців карибських територій на сучасне етнополітичне становище Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії.

Проаналізовано та систематизовано джерельну базу та історіографію проблеми. Джерельний комплекс дисертаційного дослідження складають архівні матеріали з Національного Архіву (Лондон), збірники опублікованих документів, преса, мемуарна література, дебати в британському парламенті. Нами було використано праці британських, американських, канадських, карибських, радянських, російських, українських істориків, в яких висвітлювалися різноманітні питання британської колоніальної історії в вест-індійському регіональному аспекті.

Досліджено витоки британської колоніальної політики в карибських колоніях з часів їх заснування в XVII – XVIII ст. та яким чином це вплинуло на суспільно-політичне становище в регіоні 1930-х рр. Створення консервативної політичної системи зі значним майновим і соціальним цензом в колоніях, яка з певними видозмінами проіснувала до новітнього часу, вже в

1920-1930-х рр. призвело до глибокої суспільно-політичної кризи. Масові прояви суспільної непокори в британських карибських колоніях середини – другої половини 1930-х рр. засвідчили потребу розробки системних змін у політичному управлінні цих територій. Рекомендації Королівської комісії лорда Мойна 1938 р. сприяли впровадженню комплексних реформ у політичній, економічній та соціальній сфері британських Карибів. Друга половина 1930-х рр. була позначена також появою перших політичних партій в колоніях. Натомість події Другої світової засвідчили тенденцію посилення військово-політичного впливу США в регіоні (створення та діяльність Англійсько-Американської Карибської Комісії) та початок впровадження конституційних змін на прикладі Ямайки, де було проведено перші загальні вибори.

Простежено перехід Лондона до політики федералізації карибських колоній після Другої світової війни. З другої половини 1940-х рр. міністерство колоній розпочинає кампанію за підтримку створення Федерації Вест-Індії, однак Британська Гвіана, Британський Гондурас та Бермуди відмовляються брати в ньому участь. Карибські колонії поступово отримують самоврядні органи політичної влади, разом з тим після 1948 р. розпочинається масова міграція з регіону до метрополії, що свідчило про продовження існування кризових явищ у політиці та економіці цих територій. Провівши конференції в Монтего-бей та Лондоні задля узгодження спільної позиції між представниками колоній та міністерством колоній, у 1958 р. утворюється Федерація Вест-Індії.

Висвітлено трансформаційні процеси в карибських колоніях після розпаду федеративного утворення у 1962 р. аж до завершення деколонізації регіону на початку 1980-х рр. З середини 1960-х рр. Велика Британія реалізувала політику об'єднання тих володінь, які залишилися під її управлінням в рамках Східнокарибської Федерації. В такий спосіб колонії стають асоційованими державами зі своєю колишньою метрополією та вводиться Вестмінстерська модель політичної системи, яка до того повноцінно

функціонувала лише в домініонах. Після підписання Вест-Індійського акту 1967 р. встановлюються вищезгадані політичні зміни, однак достатньо швидко колишні колонії проголошують свою незалежність. Переломним моментом остаточної втрати ролі Великої Британії в Карибському регіоні, окрім завершення деколонізації, була інтервенція США в Гренаду у 1983 р.

Проаналізовано особливості економічного курсу Великої Британії в Карибському басейні 1930-х та під час Другої світової війни. Першопочатково основу економіки Британської Вест-Індії в XVII-XVIII ст. становило плантаційне рабовласництво та цукрове виробництво, але в XIX ст. у зв'язку зі скасуванням рабства поступово відбувалася диверсифікація господарства на цих територіях. На зламі 1920-1930-х рр. стався обвал цін на цукор, що призвело до загострення кризової ситуації та як наслідок суспільних протестів у карибських володіннях. В цій ситуації метрополія запроваджує фонди для фінансування економічних проектів на своїх територіях, вводячи в дію Акти про Колоніальний Розвиток та Добробут. Одними з головних отримувачів допомоги стали карибські колонії. В міжвоєнний період вагомими економічними сферами постали туризм та розвиток інфраструктури. Під час Другої світової війни посилюється міграція з Британської Вест-Індії до США, було запрошено найманих робітників до метрополії, закладено інституційні основи урбанізму в колоніях.

Простежено економічні аспекти створення федерації в Британській Вест-Індії. Після Другої світової війни продовжувалася політика Лондону в питаннях інвестування колоній в Карибському басейні, у 1948 р. створюється Корпорація колоніального розвитку з планування економічних проектів в рамках Британської імперії. Вест-Індія інтегрується до стерлінгової зони, де буде перебувати аж до початку 1970-х рр.

Охарактеризовано економічні взаємовідносини Лондона з карибськими територіями у 1962-1983 рр. Після розпаду Федерації Вест-Індії колоніальні складові між метрополією та колоніями поступово трансформуються в

постімперські з ознаками продовження політики дотування цих територій та їхньої подальшої офшоризації.

Наукова новизна дослідження обумовлена постановкою та розробкою актуальної теми, яка ще не була предметом спеціального дослідження у вітчизняній історичній науці.

Вперше системно проаналізовано джерельний комплекс та світовий історіографічний дискурс з питань британського колоніалізму в Карибському басейні в новітній період; введено до наукового обігу неопубліковані джерела з Британського Національного Архіву (Лондон).

Уточнено періодизацію політико-економічного курсу міністерства колоній в Карибському басейні 1930-1960-х рр.; висвітлення місця і ролі Актів колоніального розвитку та добробуту в соціально-економічному розвитку британських колоній в Карибському басейні.

Отримали подальший розвиток характеристика тези про суспільно-політичну кризу 1930-х рр. у Британській Вест-Індії як поворотного моменту колоніальної політики Сполученого Королівства в регіоні; розгляд взаємовпливів колоніальної політики в Карибському басейні (політичний та соціально-економічний аспекти) та євроінтеграційних процесів британської метрополії в другій половині 1950-х – першій половині 1960-х рр.; огляд підходів Консервативної та Лейбористської партій, міністерства колоній, Колоніальної служби щодо політичного та економічного курсу у британських карибських територіях новітнього періоду.

Практичне значення результатів дисертаційного дослідження полягає в тому, що вони дозволяють краще зрозуміти основні тенденції розвитку Британської імперії новітнього часу на прикладі колоній в Карибському басейні.

Накопичений фактичний матеріал, висновки і оцінки, зроблені в дисертації, розширюють спектр знань про політичну систему Британської Вест-Індії, її економічну структуру, вплив федералістських дій міністерства колоній на суспільно-політичні та економічні процеси в карибських

володіннях. Ці дані можуть бути використані при викладанні навчальних курсів з новітньої історії Великої Британії, історії Британської колоніальної імперії, глобальної історії колоніалізму, історії Карибського басейну, а також для написання монографій, навчальних посібників, підручників, хрестоматій.

Ключові слова: Велика Британія, колоніалізм, імперія, Карибський басейн, губернатор, Федерація Вест-Індії, стерлінгова зона.

SUMMARY

Brailian Y. S. Colonial and postcolonial policy of Great Britain in the Caribbean (1930-s – 1983). – Manuscript copyright.

Dissertation paper for the degree of candidate of historical sciences in specialty 07.00.02 – «World history». – Taras Shevchenko National University of Kyiv Ministry of Education and Science of Ukraine; Taras Shevchenko National University of Kyiv Ministry of Education and Science of Ukraine, Kyiv, 2021.

The thesis is devoted to a comprehensive study of the colonial and postcolonial policy of Great Britain in the Caribbean in the 1930s –1983. The latest period of British colonialism is an important and relevant topic, given the contemporary status of Caribbean ethnic minorities in the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland.

The source base and historiography of the problem are analyzed and systematized. The source complex of the dissertation research consists of archival materials from the National Archives (London), collections of published documents, the press, memoirs, the materials of debates in the British Parliament. We used the works of British, American, Canadian, Caribbean, Soviet, Russian, and Ukrainian historians, which covered various topics of British colonial history in the West Indies regional aspect.

The origins of British colonial policy in the Caribbean colonies since their formation in the XVII – XVIII centuries were retrospectively characterized. Also how this background affected on the political situation in the region in the 1930s were studied. The creation of a conservative political system with significant property and social qualifications in the colonies, which with some modifications existed until contemporary times, already in the 1920s and 1930s led to deep political crisis. Mass manifestations of social disobedience in the British Caribbean colonies in the the 1930s demonstrated the need to develop systemic changes in the political governance of these territories. The recommendations of the Royal Commission of Lord Moyne in 1938 contributed to the implementation of comprehensive reforms

in the political, economic and social spheres of the British Caribbean. The period of the second half of the 1930s was marked by the emergence of the first political parties in the colonies. Instead, the events of World War II witnessed a growing US military-political influence in the region (establishment and operation of the Anglo-American Caribbean Commission) and the beginning of constitutional changes on the example of Jamaica, where the first general elections were held in 1944.

The transition of London to the policy of federalization of the Caribbean colonies after the Second World War is traced. In the second half of the 1940s, Colonial Office launched a campaign to support the creation of West Indies Federation, but British Guiana, British Honduras and Bermuda refused to participate. The Caribbean colonies gradually gained self-governing political power, but after 1948, mass migration from the region to the metropolis began, which testified to the continued existence of crisis phenomena in the politics and economy of these territories. After holding conferences in Montego Bay and London to agree on a common position between the representatives of the colonies and Colonial Office, the West Indies Federation was established in 1958.

The transformation processes in the Caribbean colonies after the collapse of the federation in 1962 until the completion of the decolonization of the region in 1983 within the East Caribbean Federation are highlighted. In this way, the colonies became associated states with their former metropolis, and the Westminster model of the political system was introduced, which had previously functioned fully only in the dominions. After the signing of the West Indies Act in 1967, the above-mentioned political changes were established, but the former colonies soon proclaimed their independence. A turning point in the final loss of Britain's role in the Caribbean, in addition to the completion of decolonization, was the US intervention in Grenada in 1983.

The features of the economic course of Great Britain in the Caribbean in the 1930s and during the Second World War are analyzed. Originally, the basis of the economy of the British West Indies in the XVII-XVIII centuries was plantation slavery and sugar production, but in the XIX century, due to the abolition of slavery,

there was a gradual diversification of the economy in these areas. At the turn of the 1920s and 1930s, sugar prices collapsed, exacerbating the crisis and as a result of public protests in the Caribbean. In this situation, the metropolis introduces funds to finance economic projects in its territories, implementing the Colonial Development and Welfare Acts. Caribbean colonies became one of the main recipients of aid. In the interwar period, tourism and infrastructure development became important economic spheres. During World War II, migration from the British West Indies to the United States intensified, workers were invited to the metropolis, and the institutional foundations of urbanism in the colonies were laid.

The economic aspects of the creation of a federation in the British West Indies are traced. After the Second World War, London's policy of investing in the colonies in the Caribbean was continuous, and the Colonial Development Corporation was established in 1948 to plan economic projects within the British Empire. The West Indies are integrating into the sterling zone, where it will remain until the early 1970s.

The scientific novelty of the study is due to the formulation and development of a topical issue, which has not yet been the subject of special research in Ukrainian historical science.

For the first time, the source complex and world historiographical discourse on British colonialism in the Caribbean during contemporary period have been systematically analyzed; unpublished sources from the National Archives (London) were introduced into scientific circulation in Ukrainian historiography.

The periodization of the political and economic course of the Colonial Office in the Caribbean in the 1930s and 1960s has been clarified; coverage of the place and role of the Acts of Colonial Development and Welfare in the economic development of the British colonies in the Caribbean.

The practical significance of the results of the dissertation research is that they provide a better understanding of the main trends in the development of the British Empire during contemporary period on the example of the colonies in the Caribbean.

The accumulated factual material, conclusions and assessments made in the dissertation expand the range of knowledge about the political system of the British West Indies, its economic structure, the influence of federalist actions of the Colonial Office on political and economic processes in the Caribbean. These data can be used in teaching courses on the contemporary history of Great Britain, the history of the British colonial empire, the global history of colonialism, the history of the Caribbean, as well as for writing monographs, manuals, textbooks.

Keywords: Great Britain, colonialism, empire, Caribbean, governor, West Indies Federation, sterling zone.

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Після референдуму про вихід Великої Британії з ЄС 2016 р. особливо посилилася увага до переосмислення британської імперської історії. Враховуючи те, що карибські території Великої Британії мали колоніальний статус тривалий час (200-300 років) постколоніальна спадщина наклала відбиток як на сучасне становище держав, які знаходяться в регіоні так і на саму колишню метрополію.

Політичний скандал з неправомірної депортації міністерством внутрішніх справ британських громадян карибського походження 2018 р. (Windrush Scandal) спричинив хвилю обурення в суспільстві та змусив згадати про імперські практики Лондона на Карибах вже за нових умов. Антирасистські протести Black Lives Matter 2020 р. з плюндруванням та знесенням пам'ятників імперським діячам Британії спричинили до формування нового публічного та академічного дискурсу колоніальної історії.

Хронологічний період 1930-х – 1983 рр. в колоніальній і постколоніальній політиці Великої Британії в Карибському басейні позначений кількома важливими особливостями, які унаочнюють наукову й практичну актуальність комплексного дослідження. По-перше, в цей період було реалізовано федералістський проект, який частково зменшив британський колоніальний вплив у регіоні і призвів до здобуття незалежності частини колоній. Тому дослідження федерального досвіду британського колоніалізму в Вест-Індії дає змогу краще зрозуміти політичні та економічні мотиви такої політики. По-друге, вихідці з колишніх колоній Карибського регіону складають нині вагомую частку британського суспільства, зокрема серед спортсменів й політиків.

Враховуючи сучасні тенденції до ускладнення становища колишніх карибських іммігрантів у Великій Британії, які вже стали повноцінними британськими громадянами, посилення міграційного законодавства, вест-індійська тематика потребує нового теоретичного осмислення. Масова еміграція у Британію була викликана, в тому числі, й економічною політикою,

яка впроваджувалася на Карибах. Саме тому аналіз взаємозв'язків політичного та економічного характеру уможливить розуміння рівня впливу імперських методів, форм та засобів на соціум карибських колоній.

Для України детальне вивчення минулого Карибського басейну є важливим через те, що нещодавно було запроваджено безвізовий режим з державами цього регіону. Через це аналіз колоніальної політики Великої Британії на Карибах, дасть змогу нині сформуванати стратегію співробітництва з цими територіями.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертаційного дослідження є складовою частиною комплексної наукової програми Київського національного університету імені Тараса Шевченка «Україна в загальноєвропейських історичних процесах: пошуки цивілізаційного вибору» № 165 ФО 46–01. Вона пов'язана з науковими темами, які розробляються на кафедрі нової та новітньої історії зарубіжних країн історичного факультету.

Мета дослідження полягає у тому, щоб на основі комплексного аналізу джерел і наукової літератури проаналізувати загальні тенденції колоніальної і постколоніальної політики Великої Британії на карибських територіях в 1930-х –1983 рр.

Відповідно до мети дослідження були визначені такі завдання:

- проаналізувати і систематизувати історіографію проблеми, джерельну базу та методологію дослідження;
- дослідити суспільно-політичну кризу британського колоніалізму у карибських колоніях 1930-х – середини 1940-х рр.;
- простежити реалізацію федерального проекту в Британській Вест-Індії у 1945-1962 рр.;
- висвітлити постколоніальну політику Великої Британії на Карибах у контексті деколонізаційних процесів у регіоні в 1962-1983 рр.;

- проаналізувати особливості економічних аспектів діяльності британської колоніальної адміністрації в Карибському басейні напередодні та під час Другої світової війни;

- простежити економічні аспекти формування Федерації Вест-Індії;

- охарактеризувати економічну політику Лондону на Карибах в період деколонізації.

Об'єктом дослідження є британський колоніалізм в ХХ ст.

Предметом дослідження є реалізація колоніальної і постколоніальної політики Великої Британії в Карибському басейні новітнього періоду.

Хронологічні межі дослідження охоплюють період з 1930-х рр. до 1983 р. Нижня хронологічна межа обумовлена загостренням політики Лондону в карибських колоніях та як наслідок докорінної зміни підходів щодо керування цими володіннями. Верхня хронологічна межа зумовлена завершенням деколонізаційних процесів у Карибському басейні, а також військовою інтервенцією США в Гренаду, внаслідок чого відбулося зменшення впливу Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії в регіоні.

Географічні межі охоплюють території Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії та його колонії в Карибському басейні – Британський Гондурас (Беліз), Барбадос, Британські Віргінські острови, Багамські острови, Тринідад і Тобаго, Антигуа і Барбуда, Ямаїку, Сент-Кітс і Невіс, Сент-Вінсент і Гренадіни, Гренаду, Британську Гвіану (Гайану), Ангілью, Монтсеррат, Домініку в адміністративно-територіальному поділі 1930 – 1983-х рр.

Методологічною основою дисертації є принципи комплексності, наукової неупередженості, наукового плюралізму та положення концепту глобальної історії. Під час дослідження було використано загальнонаукові методи (аналізу і синтезу, індукції й дедукції, узагальнення) та спеціальні історичні методи (ретроспективний, проблемно-хронологічний, порівняльно-історичний, джерелознавчої критики). Загальнонаукові методи допомогли виявити спільні та відмінні особливості політико-економічного курсу в окремо

взятих карибських колоніях Великої Британії. Ретроспективний метод використовувався під час розгляду витоків колоніальної політики Великої Британії в Вест-Індії в XVII – XVIII ст. Проблемно-хронологічний метод було взято за основу викладу дисертаційного матеріалу. Завдяки порівняльно-історичному методу було встановлено місце і роль Федерації Вест-Індії в рамках Британської імперії. Основним теоретико-методологічним підходом виступає глобальна історія як сучасний науковий концепт вивчення колоніалізму, в центрі якого виступає дослідження взаємозв'язків політичного та економічного характеру. Поєднання цих методів дало змогу досягти поставленої мети та вирішити науково-дослідницькі завдання.

Наукова новизна дослідження обумовлена постановкою та розробкою актуальної теми, яка ще не була предметом спеціального дослідження у вітчизняній історичній науці. Особистий внесок автора полягає у наведених нижче положеннях і висновках, які виносяться на захист.

Вперше:

- системно проаналізовано джерельний комплекс та світовий історіографічний дискурс з питань британського колоніалізму в Карибському басейні в новітній період;

- введено до наукового обігу неопубліковані джерела з Британського Національного Архіву (Лондон)

Удосконалено:

- періодизацію політико-економічного курсу Лондона в Карибському басейні 1930-х – на початку 1980-х рр.;

- висвітлення місця і ролі Актів колоніального розвитку та добробуту в соціально-економічному розвитку британських колоній в Карибському басейні;

Отримали подальший розвиток:

- аналіз суспільно-політичної кризи 1930-х рр. у Британській Вест-Індії, як поворотного моменту колоніальної політики Сполученого Королівства в регіоні;

– розгляд впливу колоніальної політики в Карибському басейні на євроінтеграційні процеси британської метрополії в другій половині 1950-х – першій половині 1960-х рр.;

– аналіз колоніальної політики Британії та Карибах в імперському, регіональному та міжнародному контексті.

Практичне значення результатів дисертаційного дослідження полягає в тому, що вони дозволяють краще зрозуміти основні тенденції розвитку Британської імперії новітнього часу на прикладі колоній в Карибському басейні.

Накопичений фактичний матеріал, висновки і оцінки, зроблені в дисертації, розширюють спектр знань про політичну систему Британської Вест-Індії, її економічну структуру, вплив процесів федералізації міністерства колоній на суспільно-політичні та економічні процеси в карибських колоніальних володіннях. Ці дані можуть бути використані при викладанні навчальних курсів з новітньої історії Великої Британії, історії Британської колоніальної імперії, глобальної історії колоніалізму, історії Карибського басейну, а також для написання монографій, навчальних посібників, підручників, хрестоматій.

Апробація результатів дослідження. Основні ідеї та окремі положення дисертації обговорювалися на кафедрі нової та новітньої історії зарубіжних країн історичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Результати дослідження представлені на таких конференціях: Міжнародна наукова конференція “Стратегії партнерства і співробітництва в контексті актуальних проблем всесвітньої історії та міжнародних відносин” (Київ, 31 березня 2015 р.), V щорічна міжнародна науково-практична конференція „Цілі Розвитку Тисячоліття ООН: досягнення та перспективи» (Львів, 17 вересня 2015 р.), Всеукраїнська наукова конференція “Шістнадцяті джерелознавчі читання” (Київ, 24 листопада 2015 р.), Міжнародна наукова конференція “Україна і США: досвід та перспективи співпраці (присвячена пам’яті професора Б. М. Гончара)” (Київ, 17 березня

2016 р.), Міжнародна наукова конференція “Стратегічне партнерство в зовнішній політиці США, ЄС та країн латиноамериканського регіону” (Київ, 19 квітня 2016 р.), IX Міжнародна наукова конференція “Дні науки історичного факультету – 2016”, присвячені 150-річчю від дня народження М. С. Грушевського (Київ, 21 квітня 2016 р.), Науково-методичний семінар “Проблеми дослідження та викладання міждисциплінарних напрямів: європейські студії та американістика” (Київ, 17 травня 2017 р.), Міжнародна науково-практична конференція студентів, аспірантів та молодих вчених “Одеські читання: актуальні проблеми всесвітньої історії” (Одеса, 20-21 жовтня 2017 р.), Друга міжнародна наукова конференція “Україна і США: досвід та перспективи співпраці (присвячена 25-річчю встановлення дипломатичних відносин)” (Київ, 23 листопада 2017 р.), Transnational & Global History Seminar “Graduate Approaches to Global History” (Оксфорд, 25 травня 2018 р.).

Публікації. Основні положення дисертації викладено в 14 публікаціях, 7 з яких – у наукових фахових виданнях, в тому числі одна стаття – у зарубіжному науковому виданні, що індексується в міжнародних наукометричних базах. Окремі положення та результати дослідження додатково відображені у 5 публікаціях тез та виступів на наукових конференціях.

Структура дисертації зумовлена метою та завданнями дослідження. Вона складається зі вступу, основної частини (три розділи, дев'ять підрозділів), висновків, списку використаних джерел та літератури (45 стор., 525 найменувань), 20 додатків. Загальний обсяг дисертації становить 265 сторінок машинописного тексту, з них основного тексту – 185 сторінок.

РОЗДІЛ 1. ІСТОРИОГРАФІЯ ПРОБЛЕМИ, ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ТА ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Історіографія проблеми

Британський колоніалізм в Карибському басейні новітнього часу як багатоаспектне історичне явище залишається предметом сучасних наукових дискусій та знайшло своє відображення в численних концептуальних працях. У ході аналізу здобутків світової історіографії проблеми застосовано країнознавчий та проблемний методи.

За тематично-структурним наповненням праць, присвячених поставленій проблемі, можна виділити чотири групи:

- праці, присвячені Британській імперії новітнього періоду, а також узагальнюючі праці з історії британського колоніалізму та міжнародної історії XX ст.;

- науковий доробок про окремі карибські колонії або регіон в цілому;

- дослідження з певних аспектів колоніальної політики Великої Британії в Карибському басейні;

- студії джерелознавчого, історіографічного, методологічного та довідково-енциклопедичного характеру.

За походженням можна типологізувати історіографію на вітчизняну та зарубіжну. Зарубіжна, в свою чергу, поділяється на британську, карибську, північноамериканську (США та Канада), радянську та сучасну російську.

Дослідження британськими науковцями новітньої колоніальної політики Великої Британії в Карибському басейні розпочалося майже синхронно з її реалізацією. Колоніальні чиновники з Лондона та політичні аналітики прагнули показати в своїх публікаціях, у першу чергу, політичні та економічні здобутки вест-індійських колоній¹. У міжвоєнний період, під час Другої

---

¹ Lord Moyne The West Indies in 1939. *The Geographical Journal*. Vol. 96. №. 2. (Aug., 1940). P. 85 – 92.; Stockdal F. The Work of the Caribbean Commission. *International Affairs*. Vol. 23. No. 2. (Apr., 1947). P. 213 – 220.

світової війни та в перші повоєнні роки розпочалося вивчення поточного стану колоній², їхньої економічної³ та політичної ситуації⁴.

У післявоєнний період й надалі впродовж 1950-1960-х рр. дослідницький фокус змістився до започаткування вивчення Федерації Вест-Індії, як основоположної форми британської карибської колоніальної державності новітнього періоду⁵. В цьому науковому доробку дії британців щодо створення нової федерації розцінювалися як найвище досягнення колоніальної влади. Подібна інтерпретація подій була доволі однобокою, й не сприяла комплексному осмисленню впливу колоніальних структур на карибські суспільства. На наш погляд, змістовна інформація міститься в працях В. Еерст про політичну систему Британської Вест-Індії в новітню добу. Дослідниця в своїй монографії прослідкувала еволюцію політичного та конституційного розвитку карибських колоній під британським колоніальним управлінням⁶. Разом з тим, в цей час, продовжувалося дослідження конституційної історії колоній⁷.

З середини 1960-х рр. у зв'язку з розпадом Федерації Вест-Індії, карибська колоніальна тематика починає розглядатися в загальноімперському контексті. Тут окремо потрібно виділити фундаментальну працю Р. Уоттса з компаративним аналізом федеральних утворень Британської імперії

² Aspinall A. Constitutional Changes in the British West Indies. *Journal of Comparative Legislation and International Law. Third Series.* 1940. Vol. 22. №4. P. 129–135.; Taussig C. W. A Four-Power Program in the Caribbean. *Foreign Affairs.* Vol. 24. No. 4. (Jul., 1946). P. 699 – 710.; Weston S. B. The Caribbean: Laboratory for Colonial Policy. *The Antioch Review.* Vol. 4. No. 3. (Autumn, 1944). P. 370 – 382.

³ Usill H.V. Planning in the British West Indies. *World Affairs.* 1947. Vol. 110. №3. P. 213–216.; MacColl E.K. Poverty and Politics in the Caribbean. *International Journal.* Vol. 7. No. 1. (Winter, 1951/1952) P. 12–22.

⁴ Reid I.D.A. The Negro in the British West Indies. *The Journal of Negro Education.* Vol. 10. №3. (Jul., 1941). P. 524–535.

⁵ Wallace E. The West Indies Federation: Decline and Fall. *International Journal.* 1962. Vol. 17. P. 269 – 288.

⁶ Ayearst M. The British West Indies: The Search for Self-Government. New York: New York University Press, 1960. 258 p.

⁷ Kelsick C.A. Constitutional History of the Leewards. *Caribbean Quarterly.* Vol. 6. №2/3. The Federal Principle. (May, 1960). P. 177–209.; Laurence K.O. Colonialism in Trinidad And Tobago. *Caribbean Quarterly.* Vol. 9. No. 3. (September, 1963). P. 44–56.; Sires R. Government in the British West Indies: An Historical Outline. *Social and Economic Studies.* 1957. Vol. 6. №2. P. 109–132.; Sires R. The experience of Jamaica with modified crown colony government. *Social and Economic Studies.* Vol. 4. №2. (June, 1955). P. 150–167.; Spackman A. Constitutional Development in Trinidad & Tobago. *Social and Economic Studies.* 1965. Vol. 14 (4). P. 283–320.; Wooding H.O.B. The Constitutional History of Trinidad and Tobago. *Caribbean Quarterly.* Vol. 6. No. 2/3. The Federal Principle (May, 1960). P. 143–159.; Zeidenfelt A. Political and Constitutional Developments in Jamaica. *The Journal of Politics.* Vol. 14. №. 3. (Aug., 1952). P. 512–540; Bobb L.E. The Federal Principle in the British West Indies: An Appraisal of its Use. *Social and Economic Studies.* 1966. Vol. 15. No 3. P. 239-265.

новітнього часу⁸. Аналізуючи значний економіко-статистичний матеріал та показавши політико-конституційні основи федерацій, в тому числі й карибської, дослідник не виокремив основних причин провалу подібної політики.

Британські історики інтерпретували карибське минуле здебільшого в регіональному аспекті, прагнучи показати взаємозв'язки з іншими територіями в регіоні, зокрема французькими та голландськими володіннями, Кубою та США. В такому напрямі досліджень, зокрема, була написана синтезуюча праця Е. Бернса⁹. Хоча варто згадати й дослідження Д. Голдсуорсі про імперський фактор у внутрішній політиці Великої Британії¹⁰.

Слід звернути увагу на дослідження Г. Льюїса, який одним з перших узагальнив тенденції розвитку британського колоніалізму в Карибському басейні новітнього періоду¹¹. Також він був представником регіонального підходу з вивчення Карибського басейну, в той час як британські вчені розглядали минуле Вест-Індії з погляду європоцентризму, звернувши при тому увагу на політичні та соціокультурні особливості Карибського регіону. Окрім всього іншого, Г. Льюїс заклав методологічні основи з вивчення інтелектуальної історії Британської Вест-Індії, а саме досліджував яким чином формувалися політичні ідеї всередині колоній, які згодом вплинуть на деколонізаційні процеси в регіоні.

Важливе значення для історіографії даного питання має видання “Парламентські справи”, яке веде свій початок з 1948 р. Цей журнал є одним з головних видань з політичної історії Великої Британії. На його шпальтах висвітлювалися проблеми британської імперської історії в Карибському басейні новітнього часу, зокрема утворення Федерації Вест-Індії та

⁸ Watts R.L. *New Federations: Experiments in the Commonwealth*. Oxford: Clarendon Press, 1966. 417 p.

⁹ Burns A. *History of the British West Indies*. London: George Allen & Mulwin, 1965. 815 p.

¹⁰ Goldsworthy D.J. *Colonial Affairs in British Politics, 1945-1959: The domestic politics of the transition from “imperial mission” to “wind of change”*. PhD Thesis. University of Oxford, 1968. 478 p.; Goldsworthy D.J. *Colonial issues in British politics 1945 – 1961: from “colonial development” to “wind of change”*. Oxford: Oxford University Press, 1971. 426 p.

¹¹ Lewis G. K. *British Colonialism in the West Indies: The Political Legacy*. *Caribbean Studies*. Vol. 7. No. 1. (Apr., 1967). P. 3–22.; Lewis G.K. *Main Currents in Caribbean Thought*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1983. 492 p.; Lewis G.K. *The Growth of the Modern West Indies*. London, Monthly Review Press, 1968. 510 p.

проведення загальних виборів у колоніях¹². У кожному щорічному підсумковому номері в рубриці “Британська конституція” дослідники характеризували основні суспільно-політичні зміни не лише Сполученого Королівства, але і його вест-індійських колоній¹³.

У 1970-1980-х рр. питання колоніалізму в британській історичній науці все більше знаходили свого віддзеркалення у фундаментальних працях і збірниках документів. У 1970 р. було засновано Журнал історії імперій та Співдружності (“The Journal of Imperial and Commonwealth History”), який з часом став чи не найголовнішим науковим часописом, де висвітлювалися різноманітні проблемні аспекти колоніального минулого людства в новий та новітній час – включаючи й інтерпретацію інституту губернаторів у Британській імперії, позицію Лейбористської партії відносно Британської Вест-Індії впродовж міжвоєнного періоду та політику міністерства колоній під час Другої світової війни¹⁴.

Деякі британські історики, зокрема М. Крейтон в своїх працях проаналізували окремі колонії, наприклад Багамські острови¹⁵. Досліджуючи історію цих територій на основі джерел як британських, так і місцевих, вчений зміг виявити основні тенденції політичного та економічного розвитку. Для нашого дослідження в цій праці важливий аналіз подій Другої світової війни та повоєнного періоду до 1960-х рр.

¹² Hewitt-Myring P. British Caribbean Federation. *Parliamentary Affairs. Journal of the Hansard Society*. 1954. Vol. VIII. № 4. P. 436 – 442.; Huches C.A. Adult suffrage and the party system in Trinidad, 1946–56. *Parliamentary Affairs*. 1956. Vol. X. №1. P. 15–26.

¹³ Bromhead P. The British Constitution in 1957. *Parliamentary Affairs*. 1957. Vol. XI. №2. P. 132–141.; Bromhead P. The British Constitution in 1958. *Parliamentary Affairs*. 1958. Vol. XII. №2. P. 149–163.; Bromhead P. The British Constitution in 1959. *Parliamentary Affairs*. 1959. Vol. XIII. P. 168–184.; Bromhead P. The British Constitution in 1960. *Parliamentary Affairs*. 1960. Vol. XIV. P. 149–161.; Harrison W. The British Constitution in 1953. *Parliamentary Affairs*. 1953. Vol. VII. №2. P. 192–204.; Harrison W. The British Constitution in 1955. *Parliamentary Affairs*. 1955. Vol. IX. №3. P. 268–276.

¹⁴ Lee J.M. Forward Thinking and War: The Colonial Office during the 1940s. *The Journal of Imperial and Commonwealth History*. 1977. Vol. 6. №1. P. 64–79.; Malmsten N.R. The British Labour Party and the West Indies, 1918–39. *The Journal of Imperial and Commonwealth History*. 1977. Vol. 5. №2. P. 172– 205.; Nicolson F., Hughes C.A. A provenance of proconsuls: British colonial governors 1900 – 1960. *The Journal of Imperial and Commonwealth History*. 1975. Vol. 4. №1. P. 77–106.

¹⁵ Craton M. A history of the Bahamas. London: Collins, 1973. 319 p.; Craton M., Saunders G. Islanders in the Stream: A History of the Bahamian People. Vol. II: From the Ending of Slavery to the Twenty-First Century. Athens and London: The University of Georgia Press, 1998. 584 p.

Від середини 1970-х рр. британські історики почали більше приділяти уваги вивченню економічної політики Лондона в карибських колоніях. Яскравим свідченням цієї тенденції виступають студії Г. Джонсона, який проаналізував також і військово-політичний політичний вплив США в Британській Вест-Індії в роки Другої світової війни¹⁶. Крім Джонсона, колишній колоніальний чиновник Д. Морган також вніс важливий внесок в історіографію проблеми, створивши багатотомне видання з генези та розвитку фінансової допомоги колоніям та Актам колоніального розвитку та добробуту¹⁷. В багатотомному виданні та інших студіях вперше було комплексно розглянуто подібну проблематику з наведенням значних статистичних даних. Схожа ситуація й в В. Белла, який очолював Департамент британського розвитку в карибських територіях за часів деколонізації та написав огляд економічної політики¹⁸.

Продовжилася ця тенденція і в 1980-х рр., коли політика британців розглядалася в порівняльному аспекті з французькою в Карибському басейні¹⁹. Огляд цієї книги показує, що економічний курс британської метрополії в вест-індійських колоніях визначався цінами на цукор, від який тривалий період залежав добробут цих територій.

¹⁶ Johnson H. The Political Uses of Commissions of Enquiry (1): The Imperial-Colonial West Indies Context the Forster and Moyné Commissions. *Social and Economic Studies*. 1978. Vol. 27. No 3. P. 256-283; Johnson H. The West Indies and the conversion of the British official classes to the development idea. *Journal of Commonwealth and Comparative Politics*. Vol. 15. 1977. P. 53-83.; Johnson H. The Anglo-American Caribbean commission and the extension of American influence in the British Caribbean, 1942 - 1945. *The Journal of Commonwealth and Comparative Politics*. Vol. 22. № 2. 1984. P. 180-203.

¹⁷ Morgan D.J. Aid to the West Indies: A survey of attitudes and needs. London: Overseas Development Institute LTD, 1964. 56 p.; Morgan D.J. British Aid-5. Colonial Development a factual survey of the origins and history of British aid to developing countries. London: Overseas Development Institute LTD, 1964. 96 p.; Morgan D.J. Imperial Preference in the West Indies and in the British Caribbean, 1929-55: A Quantitative Analysis. *The Economic Journal*. 1962. Vol. 72. № 285. P. 104-133.; Morgan D. J. The official history of colonial development. Vol. I. The origins of British aid policy, 1924 - 1945. L: The Macmillan Press LTD, 1980. 253 p.; Morgan D. J. The official history of colonial development. Vol. II. Developing British colonial resources, 1945 - 1951. L: The Macmillan Press LTD, 1980. 398 p.; Morgan D. J. The official history of colonial development. Vol. III. The reassessment of British aid policy, 1951 - 1965. L: The Macmillan Press LTD, 1980. 334 p.; Morgan D. J. The official history of colonial development. Vol. IV. Changes in British aid policy, 1951 - 1970. L: The Macmillan Press LTD, 1980. 275 p.

¹⁸ Bell W.L. A piece of unrepeatable history? The British Development Division in the Caribbean 1966-72. *The Round Table: The Commonwealth Journal of International Affairs*. 1977. Vol. 67. № 267. P. 268-276.

¹⁹ Dual legacies in the contemporary Caribbean: Continuing aspects of British and French dominion / [Ed. by P. Sutton]. London; Totowa (N.J.): Cass, 1986. 266 p. (Legacies of West Indian slavery).

Політолог з Манчестерського університету Г. Вейлен у своїй праці проаналізувала основні заходи британського колоніального уряду на Ямайці в міжвоєнний період²⁰.

У 1990-х рр. побачила світ узагальнююча праця з історії Британської імперії П. Кейна і Т. Хопкінса, яка витримала не одне перевидання²¹. Історики у своїй роботі відстоюють концепцію “джентельменського капіталізму”, згідно з якою визначальним чинником колоніальної політики британців виступали інтереси фінансистів з Сіті, які впливали на прийняття політичних рішень Лондону. Також Хопкінс в своїй книжці про глобальну історію Американської імперії (хронологічні рамки якої автор позначає 1898-1959 рр.) вивчає історію США, американсько-британські відносини, а разом з тим і історію карибських колоній²².

Впродовж 1990-х рр. продовжив дослідження Актів колоніального розвитку та добробуту на прикладі карибських колоній поруч з загальним аналізом причин розпаду Британської імперії Л. Батлер²³. Що цікаво, наступні дослідники початку XXI ст., як і піонер в вивченні цієї теми Д. Морган були в минулому дотичними до роботи в структурах, які надавали фінансову допомогу британським заморським територіям²⁴. Б. Айртон та М. МакВільям, у свою чергу, показали еволюцію дотаційної політики структур міністерства колоній, а згодом й Співдружності від міжвоєнного періоду й до кінця XX ст. Нас більше в даному випадку цікавить період 1960-1970-х рр., як найменш досліджений в історичній науці.

²⁰ Waylen G. Colonial policy towards industrialization between the wars: the case of Jamaica. Department of Government, Victoria University of Manchester, 1987. 24 p. (Manchester Papers in Politics).

²¹ Cain P.J., Hopkins A.G. British Imperialism, 1688-2015. 3d ed. London; New York: Routledge, 2016. 764 p.; Cain P., Hopkins A. British Imperialism: Crisis and Deconstruction, 1914 – 1990. London and New York: Longman, 1993. 338 p.

²² Hopkins A.G. American Empire: A Global History. Princeton: Princeton University Press, 2018. 982 p. (America in the World)

²³ Butler L.J. Britain and Empire: Adjusting to a Post-Imperial World. London: Tauris, 2002. 256 p. (Foundations of Britain); Butler L. J. Reconstruction, development and the entrepreneurial state: The British colonial model, 1939–51. *Contemporary British History*. 1999. Vol. 13. № 4. P. 29–55.; Butler L. J. The ambiguities of British colonial development policy, 1938-48. *Contemporary British history, 1931 – 1961. Politics and limits of policy*. / [Ed. by A. Ghorst, L. Johnman, W. S. Lucas]. London, New York: Pinter Publishers, 1991. P. 119 – 140.

²⁴ Ireton B. Britain's International Development Policies: A History of DFID and Overseas Aid. London: Palgrave Macmillan, 2013. 278 p.; McWilliam M. The Development Business: A History of the Commonwealth Development Corporation. London: Palgrave, 2001. 296 p.

Наприкінці 1990-х рр. тривало дослідження діяльності Колоніальної Служби – однієї з основних британських імперських структур у XIX – XX ст. Зокрема, в 1999-2000 р. побачили світ праці колишнього колоніального чиновника А. Кірке-Гріна про розвиток цивільної колоніальної служби від її створення в 1837 р. до завершальних етапів існування в 1990-х рр та просопографічний портрет імперських адміністраторів XIX-XX ст.²⁵

Принагідно зазначимо, що задля висвітлення передісторії колоніальної політики англійців у карибських колоніях нами було використано праці з історії регіону XVII-XIX ст, а також історії Атлантичного світу.²⁶ Це необхідно для розуміння тяглості британських впливів у Карибському басейні та їхньої еволюції.

Важливим етапом у вивченні колоніальної історії стала поява Оксфордської історії Британської імперії в 1998 – 1999 рр. у 5 томах. У 4 томі розглядається новітній етап розвитку британського колоніалізму, а у 5 томі аналізуються історіографічні інтерпретації дослідження імперського минулого Альбіону за проблемно-географічним принципом²⁷. У 4-ому томі британським карибським колоніям присвячено окремий розділ, написаний Х. Джонсоном. У цій частині книги лаконічно простежені основні етапи та

²⁵ Kirke-Green A. Britain's Imperial Administrators, 1858-1966. London: Palgrave Macmillan, 2000. 348 p.; Kirke-Green A. On crown service: a history of HM colonial and overseas civil services 1837 – 1997. London; New York: I. B. Tauris Publishers, 1999. 276 p.

²⁶ Akenson D.H. If the Irish Ran the World: Montserrat, 1630-1730. Montreal; Kingston; London; Buffalo: McGill-Queen's University Press, 1997. 274 p. (The Joanne Goodman lectures); Brereton B. Race Relations in Colonial Trinidad, 1870 – 1900. Cambridge: Cambridge University Press, 1979. 252 p.; British Capitalism & Caribbean Slavery: The Legacy of Eric Williams. / [Ed. by B.L. Solow, S.L. Engerman]. Cambridge: Cambridge University Press, 1987. 346 p. (Studies in Interdisciplinary History); Brizan G. Grenada, island of conflict: from Amerindians to people's revolution, 1498 – 1979. London: Zed Books LTD, 1985. 380 p.; Caribbean contours. / [Ed. by S. W. Mintz, S. Price]. Baltimore; London: The Johns Hopkins University Press, 1985. 256 p.; Holt T.C. The Problem of Freedom: Race, Labor, and Politics in Jamaica and Britain, 1832-1938. Baltimore; London: The Johns Hopkins University Press, 1992. 520 p. (Johns Hopkins Studies in Atlantic History and Culture); Patterns of foreign influence in the Caribbean / [Ed. by Em. de Kadt]. London; New York: Oxford University Press, 1972. 188 p.; Richardson B.C. The Caribbean in the Wider World, 1492-1992. Cambridge: Cambridge University Press, 1992. 236 p. (Geography of the World-Economy); Ryden D.B. West Indian Slavery and British Abolition, 1783 – 1807. Cambridge: Cambridge University Press, 2009. 336 p.; Torres-Saillant S. An Intellectual History of the Caribbean. London: Palgrave Macmillan, 2006. 290 p. (New Directions in Latino American Cultures); Atlantic History: A Critical Appraisal. / [Ed. by J.P. Greene, P.D. Morgan]. New York: Oxford University Press, 2009. 372 p. (Reinterpreting History); Engendering History: Caribbean Women in Historical Perspective. [Ed. by V. Shepherd, B. Brereton, B. Bailey]. London: Palgrave Macmillan, 1995. 406 p.

²⁷ The Oxford History of the British Empire. Vol. IV. The Twentieth Century. / [Ed. by J. Brown, W. R. Louis]. Oxford: Oxford University Press, 1999. 774 p.; The Oxford History of the British Empire. Vol. V. Historiography. / [Ed. by R.W. Winks]. Oxford: Oxford University Press, 1999. 760 p.

особливості британського колоніального режиму, починаючи з кінця Першої світової війни й до деколонізаційних процесів у регіоні в 1960 – 1980-х рр.

З кінця 1990-х рр. британська імперська історія та її карибський регіональний вимір почали інтерпретуватися науковцями в глобальному контексті. Нова фаза в аналізі Британської імперії була пов'язана з появою академічного гранд-нарративу з відповідної проблематики, створеного як британськими дослідниками, так і їх карибськими колегами. В цьому контексті необхідно згадати праці П. Мерфі про Співдружність²⁸. Тривали дослідження й британсько-американських відносин під час Другої світової війни в колоніальному карибському аспекті²⁹.

З'явилися й набули подальшого розвитку такі напрями дослідження, як глобальна історія британського колоніалізму, вплив провідних політичних партій Великої Британії на прийняття колоніальних рішень, еволюція та особливості британського колоніального режиму в Карибському басейні в контексті деколонізаційних процесів у регіоні, урбаністичний розвиток Британської Вест-Індії, фактор США та ЄЕС у розвитку британських карибських колоній в новітній час.

Необхідно наголосити, що з початку 2000-х рр. розпочалася реалізація наукового і видавничого проекту “Додаткова серія Оксфордської історії Британської імперії”. В рамках цього проекту було видано понад два десятки книг про різні аспекти британського колоніального минулого, зокрема, про місце і роль різних типів колоній в імперській структурі (африканські володіння, Ірландія, Австралія, Тихоокеанські території), проблемні питання (гендер, раса, міграція, урбаністичні процеси). Своєрідним піонерським

²⁸ Murphy P. *The Empire's New Clothes: The Myth of the Commonwealth*. New York; Oxford: Oxford University Press, 2018. 282 p.; Murphy P. *Monarchy and the End of Empire: The House of Windsor, the British Government, and the Postwar Commonwealth*. Oxford: Oxford University Press, 2013. 256 p.

²⁹ Whitham A.C. *On Dealing with Gangsters: The Limits of British “Generosity” in the Leasing of Bases to the United States, 1940-41*. *Diplomacy & Statecraft*. 1996. Vol. 7. No 3. P. 589–630.; Whitham A.C. *Prising the Doors of Empire: The Anglo-American Caribbean Commission and the American quest for a new West Indies, 1938-1945*. PhD Thesis. University of Wales Swansea, 1999. 446 p.; Whitham A.C. *Sore thumbs and beachcombers: Britain, the war debt, and the cession of the British West Indies, July 1938 – May 1940*. *The Journal of Imperial and Commonwealth History*. 1997. Vol. 25. № 3. P. 466–488.; Whitham A.C. *The thin end of the wedge: the British Foreign Office, the West Indies and avoiding the Destroyers-Bases Deal, 1938–1940*. *Journal of Transatlantic Studies*. 2013. Vol. 11. № 3. P. 234–248.

виданням цієї серії стала книга про розвиток британських колоній з чорношкірим населенням, включно з карибськими володіннями³⁰. Також ґрунтовним дослідженням проекту можна вважати книгу за редакцією Е. Томпсона про вплив імперських факторів на історичний розвиток Великої Британії новітньої доби, починаючи від британської ролі в міжнародних процесах і завершуючи проблемами національної ідентичності та спадщиною колоніалізму в сучасному повсякденні³¹.

Для розуміння загальних тенденцій історичного процесу нами було використано колективні праці про британську історію першої третини ХХ ст.³², другої половини ХХ ст.³³, міжнародної історії ХХ ст.³⁴ та світової історії модерного періоду³⁵.

Вписання економічного контексту взаємовідносин Британії з Карибським басейном та латиноамериканським регіоном в загальний історичний наратив було здійснено британським істориком В. Балмер-Томасом³⁶.

Переходячи до проблематики дезінтеграції колоніальних імперій та суверенізації їхніх територій, необхідно виокремити серед загального наративу праць колективну дві монографії про Карибський басейн за часів деколонізації³⁷. Окремі розділи в цих роботах присвячено аналізу еволюції

³⁰ Black Experience and the Empire. / [Ed. by P. D. Morgan, S. Hawkins]. New York: Oxford University Press, 2004. 416 p. (Oxford History of the British Empire Companion Series)

³¹ Britain's Experience of Empire in the Twentieth Century. / [Ed. by A. Thompson]. Oxford: Oxford University Press, 2012. 356 p. (Oxford History of the British Empire Companion Series)

³² A Companion to Early Twentieth-Century Britain. / [Ed. by C. Wrigley]. Oxford: Blackwell Publishing, 2003. 580 p. (Blackwell Companions to British History)

³³ A Companion to Contemporary Britain. / [Ed. by P. Addison, H. Jones]. Oxford: Blackwell Publishing, 2005. 584 p. (Blackwell Companions to British History); Harrison B. Seeking a Role: The United Kingdom 1951-1970. Oxford: Clarendon Press, 2009. 660 p. (The New Oxford History of England).

³⁴ A Companion to International History 1900-2001. / [Ed. by G. Martel]. Oxford: Blackwell Publishing, 2007. 472 p. (Blackwell Companions to World History); Bayly C.A. Remaking the Modern World, 1900-2015: Global Connections and Comparisons. Hoboken: Wiley Blackwell, 2018. 400 p. (The Blackwell History of the World)

³⁵ The Cambridge World History. Vol. VII. Production, Destruction, and Connection, 1750-Present. Part 1: Structures, Spaces, and Boundary Making. / [Ed. by J.R. McNeill, K. Pomeranz]. Cambridge: Cambridge University Press, 2015. 660 p.; The Cambridge World History. Vol. VII. Production, Destruction, and Connection, 1750-Present. Part 2: Shared Transformations? / [Ed. by J.R. McNeill, K. Pomeranz]. Cambridge: Cambridge University Press, 2015. 550 p.

³⁶ Britain and Latin America: a changing relationship. / [Ed. by V. Bulmer-Thomas]. The Royal Institute of International Affairs; Cambridge: Cambridge, 1989. 240 p.; The Cambridge Economic History of Latin America. / [Ed. by V. Bulmer-Thomas, J.H. Coatsworth, R.C. Conde]. Vol. II. The Long Twentieth Century. Cambridge: Cambridge University Press, 2006. 730 p.

³⁷ Oostindie G., Klinkers I. Decolonising the Caribbean. Dutch policies in a comparative perspective. / G. Oostindie, I. Klinkers. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2003. 292 p.; Extended Statehood in the Caribbean: Paradoxes

постколоніальної політики в Карибському басейні 1960-х – 1980-х рр. Продовжуючи деколонізаційну тематику варто згадати й працю німецьких істориків Я. Янсена та Ю. Остергаммеля, яка може слугувати як і вступом до цих студій, так і теоретичним підґрунтям для подальшого вивчення (пост)колоніального минулого ХХ ст.³⁸ Аналізуючи вже конкретно Карибський басейн неможливо оминати увагою дисертаційне дослідження з компаративістики політичних трансформацій французьких та британських заморських володінь в умовах деколонізації після Другої світової війни³⁹.

Провідними британськими істориками, представниками напряму “нова імперська історія” є Д. Дарвін і Р. Хайєм. Оксфордський історик Д. Дарвін розпочав дослідження Британської імперії у 1980-х рр., проаналізувавши в імперському контексті деколонізаційні процеси після Другої світової війни. Вже в 2000-х рр. вчений перейшов до розгляду колоніалізму з перспективи глобальної історії, аналізуючи Британську імперію як світ-систему різних залежних територій⁴⁰.

Історик з Кембриджу Р. Хаєм прослідкував вузлові проблеми розвитку Британської колоніальної імперії в новітній період, акцентуючи увагу на ролі окремих осіб у прийнятті рішень та феномені імперської бюрократії⁴¹. Така інституційна історія необхідна для аналізу рівня впливу структур міністерства колоній на політичний та економічний розвиток в Карибському басейні. Розглядаючи Федерацію Вест-Індії, історик відзначив основною причиною її занепаду чвари всередині місцевих націоналістичних еліт. В якості

---

of quasi colonialism, local autonomy and extended statehood in the USA, French, Dutch and British Caribbean. [Ed. by L. de Jong, D. Kruijt]. Amsterdam: Rosenberg Publishers, 2005. 206 p.

³⁸ Jansen J.C., Osterhammel J. Decolonization: A Short History. / [Tr. by J. Riemer]. Princeton: Princeton University Press, 2017. 254 p.

³⁹ Carrington G. Non-Sovereign States in the Era of Decolonisation: Politics, Nationalism and Assimilation in French and British Caribbean Territories, 1945-1980. PhD Thesis. The London School of Economics and Political Science, 2019. 298 p.

⁴⁰ Darwin J. After Tamerlane. The Rise and Fall of Global Empires, 1400 – 2000. London: Bloomsbury Press, 2008. 578 p.; Darwin J. Britain and Decolonisation: The Retreat from Empire in the Post-war World. London: Macmillan, 1988. 384 p.; Darwin J. The Empire project. The Rise and Fall of the British World-System, 1830 – 1970. Cambridge: Cambridge University Press, 2009. 800 p.; Darwin J. Unfinished Empire: The Global Expansion of Britain. New York: Bloomsbury Press, 2012. 478 p.

⁴¹ Hyam R. Britain's declining empire: The Road to Decolonisation, 1918 – 1968. L: Cambridge University Press, 2006. 470 p.; Hyam R. Understanding the British Empire. New York, Cambridge University Press, 2010. 552 p.

узагальнюючих праць інтерпретаційні моделі аналізу британського колоніалізму в ХХ ст., розроблені Д. Дарвіном та Р. Хаємом залишаються і сьогодні провідними в історіографії, хоча не варто забувати й про напрацювання їхніх колег Д. Блека⁴² та Б. Портера⁴³.

Професор Ноттінгемського університету С. Моубі розглядає політичний аспект взаємовідносин британської колоніальної адміністрації та націоналістичних сил у карибських колоніях впродовж 1947 – 1969 рр⁴⁴. Також історик у своїй праці, яка вийшла у 2015 р. простежив основні тенденції процесу розпаду Британської імперії після завершення Першої світової війни, взявши за основу проблемні теми імміграції, роль розвідки в колоніальних питаннях, позиції політичних сил щодо еволюції колоніалізму тощо⁴⁵. Тематика Британської Вест-Індії теж присутня в монографії. Зокрема проаналізовано вплив Еріка Вільямса, як одного з провідних лідерів антиколоніального націоналістичного руху новітнього періоду в регіоні й вплив вест-індійської імміграції на британський політикум та соціум.

Останнім часом у Великій Британії спостерігається значний науковий інтерес до висвітлення особливостей розвитку урбанізму та архітектури в Британській Вест-Індії. У 2016 р. під редакцією Г. А. Бреммера вийшла книга про вплив британського колоніалізму на урбаністичних розвиток своїх володінь⁴⁶. Також слід відзначити статтю про основні напрями діяльності

---

⁴² Black J. *A Military History of Britain: From 1775 to the Present*. Westport; London: Praeger Security International, 2006. 192 p.; Black J. *The British Empire: A History and a Debate*. Farnham: Ashgate, 2015. 260 p.

⁴³ Porter B. *Empire Ways: Aspects of British Imperialism*. London; New York: I.B. Tauris, 2016. 290 p.; Porter B. *The Lion's Share: A History of British Imperialism, 1850 to the Present*. 6th ed. London; New York: Routledge, 2021. 354 p.

⁴⁴ Mawby S. *Ordering Independence: The End of Empire in the Anglophone Caribbean, 1947 – 1969*. L: Palgrave Macmillan UK, 2012. 312 p. (Britain and the World); Mawby S. "Uncle Sam, We Want Back We Land": Eric Williams and the Anglo-American Controversy over the Chaguaramas Base, 1957–1961. *Diplomatic History*. 2012. Vol. 36. No 1. P. 119–145.

⁴⁵ Mawby S. *The Transformation and Decline of the British Empire: Decolonisation After the First World War*. L: Macmillan Education, 2015. 180 p. (Studies in European history)

⁴⁶ *Architecture and Urbanism in the British Empire*. / [Ed. by G. A. Bremmer]. Oxford: Oxford University Press, 2016. 466 p. (Oxford History of the British Empire Companion Series)

британської колоніальної влади щодо трансформації міського та архітектурного середовища карибських колоній⁴⁷.

Робота історика М. Томаса з Університету Екзетер присвячена компаративному аналізу взаємовідносин у трикутнику колоніальна влада – репресивно-каральний апарат – суспільство в Британській, Французькій та Бельгійській імперіях міжвоєнного періоду⁴⁸. Серед всього іншого тематичного матеріалу, показано, що масові протести на Ямайці, Тринідаді та в Британській Гвіані мали свої окремо взяті внутрішні причини та передумови разом із загальною тенденцією впродовж 1930-х рр. у колоніях до вияву громадського спротиву, спричиненого економічними мотивами. В іншій своїй монографії британський історик розглядає стратегії Британії та Франції в умовах деколонізаційних процесів після Другої світової війни⁴⁹. Основна теза, яку доводить науковець полягає в тому, що Лондон та Париж були змушені обирати між повним завершенням своєї військово-політичної присутності на певних територіях та запеклою боротьбою зі значними втратами за продовження реалізації (нео)колоніальних практик. Для нашого дослідження ця праця є вагомим, зважаючи на поєднання імперського контексту та міжнародної ситуації того періоду.

Не оминають увагою сучасні британські історики й персональний вимір колоніальної політики Лондона⁵⁰. На прикладі Д. Сандіса показано еволюцію поглядів всередині міністерства колоній щодо загальної імперської стратегії, а також її регіональних вимірів. Д. Сандіс був долучений до силового врегулювання політичної кризи в Британській Гвіані у 1953 р. На прикладі різновекторності досвіду цього високопосадовця можна зрозуміти в який спосіб діяла колоніальна бюрократія Британської імперії в сер. ХХ ст. Не менш

---

⁴⁷ Jackson I. Tropical Architecture and the West Indies: from military advances and tropical medicine, to Robert Gardner-Medwin and the networks of tropical modernism. *The Journal of Architecture*. 2017. Vol. 22. № 4. P. 710 – 738.

⁴⁸ Thomas M. Violence and Colonial Order. Police, Workers and Protest in the European Colonial Empires, 1918 – 1940. Cambridge and New York: Cambridge University Press, 2012. 530 p. (Critical Perspectives on Empire)

⁴⁹ Thomas M. Fight or Flight: Britain, France, and their Roads from Empire. Oxford: Oxford University Press, 2014. 540 p.

⁵⁰ Brooke P. Duncan Sandys and the Informal Politics of Britain's Late Decolonisation. London: Palgrave Macmillan, 2018. 272 p. (Cambridge Imperial and Post-Colonial Studies Series)

важливою темою залишається аналіз британо-американських відносин в розрізі суперництва за вплив у Латинській Америці в новітню добу⁵¹.

Переходячи до розгляду карибської історіографії проблеми, необхідно наголосити, що націоналістичний дискурс у дослідженні вест-індійської історії виник у 1960-х рр. Центром дослідження свого минулого для місцевих дослідників став Університет Вест-Індії. З початку 1960-х рр. починають з'являтися історико-країнознавчі праці про Карибський регіон, зокрема роботи Е. Вільямса з Тринідаду⁵². Будучи політиком, що прагнув здобути незалежність для своєї батьківщини Тринідаду і Тобаго, Е. Вільямс у своїх працях піддавав критиці колоніальну політику британців у Карибському басейні.

Разом з тим, згодом історики відходять від тенденції написання регіональної історії Карибів, що була притаманна британській історіографії, і починають аналізувати окремо взяті території та питання аграрних аспектів колоніалізму Лондону⁵³. Історик з Університету Вест-Індії Ф. Баптісте простежив карибський регіональний вимір в контексті колоніалізму часів Другої світової війни, а також позицію США щодо федералізації Британської Вест-Індії.⁵⁴

У 1997 – 2004 р. за підтримки ЮНЕСКО було реалізовано проект з написання комплексної академічної історії Карибського басейну в 6 томах. Для нашого дослідження важливими з цієї серії є третій, п'ятий та шостий томи. У третьому томі аналізуються виникнення та розвиток рабовласницьких соціумів на Карибах у XVII-XVIII ст.⁵⁵ В п'ятому томі приділено увагу

⁵¹ Britain and the Growth of US Hegemony in Twentieth-Century Latin America: Competition, Cooperation and Coexistence. [Ed. by T.C. Mills, R.M. Miller]. L.: Palgrave Macmillan, 2020. 320 p. (Britain and the World)

⁵² Williams E. From Columbus to Castro: the History of the Caribbean 1492 – 1969. L.: Tobridge Printers LTD, 1971. 576 p.; Williams E. History of the People of Trinidad and Tobago. New York: 1962. 292 p.

⁵³ Ryan S.D. Race and nationalism in Trinidad and Tobago. Toronto, Buffalo: University of Toronto Press, 1972. 501 p.; Beckford G.L. Part II – Aspects of the present conflict between the plantation and the peasantry in the West Indies. *Caribbean Quarterly*. 1972. Vol. 18. No. 1. Agriculture. P. 47–58.

⁵⁴ Baptiste F. The federal process in the West Indies as seen by the United States, 1947 – 1962. *Social and Economic Studies*. Vol. 48. №4. (December, 1999). P. 185–210.; Baptiste F. War, Cooperation and Conflict: The European Possessions in the Caribbean, 1939-1945. New York; Westport; London: Greenwood Press, 1988. 352 p. (Contributions in Comparative Colonial Studies)

⁵⁵ General History of the Caribbean. Vol. III. The slave societies of the Caribbean. / [Ed. by F.W. Knight]. London and Basingstoke: UNESCO Publishing, Macmillan Education LTD, 1997. 384 p.

висвітленню новітньої історії країн Карибського регіону⁵⁶. Том, присвячений історіографічним та методологічним аспектам карибського минулого детально характеризує особливості розвитку історичної науки на різних територіях⁵⁷. Періодизація історіографії виглядає наступним чином: 1) від Х. Колумба до 1900 р., 2) 1900 – 1950 рр., 3) з 1950 р. – по теперішній час. Переосмислення методологічних аспектів дослідження карибської історії знайшло своє продовження в подальших працях, де вже акцентувалася важливість відходу від європоцентричного підходу⁵⁸.

Етнополітичний розвиток мультиетнічних держав Карибського басейну (серед британських колоній це були Тринідад та Британська Гвіана) знайшов своє відображення в студії дослідниці з Університету Вест-Індії Е. Біссессар⁵⁹. Розглядаючи становлення етнічних спільнот східних індусів та китайців на Карибах, історикиня детально показує джерела конфлікту в політичній та економічній площині. Окрім вищезгаданої праці, Біссессар проаналізувала в формі енциклопедичної статті особливості політичного управління в Британській Вест-Індії впродовж всього колоніального періоду⁶⁰.

Північноамериканська історіографія проблеми постала після Другої світової війни, зважаючи на початок деколонізаційних процесів у Карибському регіоні, а також прагнення Канади та США отримати економічний вплив на цих територіях. Для цього варто було більш системно розуміти колоніальне минуле Карибів.

Першопочатково американські та канадські історики вивчали британсько-американське співробітництво в Карибському басейні, унаочнене

⁵⁶ General History of the Caribbean. Vol. V. The Caribbean in the Twentieth Century. / [Ed. by B. Brereton]. London, Oxford.: UNESCO Publishing, Paris, France and Macmillan Publishers, 2004. 762 p.

⁵⁷ General History of the Caribbean. Vol. VI. Methodology and Historiography of the Caribbean. London, Oxford: UNESCO Publishing, Macmillan Education LTD, 1999. 954 p.

⁵⁸ Beyond Tradition: Reinterpreting the Caribbean Historical Experience. / [Ed. by H. Cateau, R. Pemberton]. Kingston; Miami: Ian Randle Publishers, 2006. 274 p.

⁵⁹ Bissessar A.M. Ethnic Conflict in Developing Societies: Trinidad and Tobago, Guyana, Fiji, and Suriname. London: Palgrave Macmillan, 2017. 118 p.

⁶⁰ Bissessar A.M. Colonial Administration in the English-Speaking Caribbean. *Global Encyclopedia of Public Administration, Public Policy, and Governance*. / [Ed. by A. Farazmand]. Cham: Springer, 2018. P. 844-847. (Springer Reference)

діяльністю декількох комісій, що діяли під час та після Другої світової війни⁶¹. Хоча були й загальні праці з історії колоніалізму ХХ ст., наприклад монографія Р. Беттса⁶².

Одним з перших канадських дослідників, хто розпочав системно вивчати Британську Вест-Індію була історикиня Е. Уолліс⁶³. Враховуючи недостатній рівень джерел, які були ще на той час (1960-1970-ті рр.) засекреченими, дослідниці вдалося створити один з перших загальних наративів новітньої історії Британської Вест-Індії, вписавши федеративний досвід в регіональний контекст.

Інша канадська дослідниця А. Б. Бакан розглянула в історичній ретроспективі основні події масового протесту проти британської колоніальної влади на Ямайці з другої половини ХІХ до середини ХХ ст⁶⁴. Чільне місце в книзі посіли події 1937 – 1938 рр. на Ямайці. Теми військових конвоїв з Британської Вест-Індії торкаються сучасні канадські історики Д. Беркюсон та Г. Гервіг⁶⁵.

На відміну від своїх колег з Канади, американські історики в 1970-1980-х рр. продовжили вивчати економіку Багамів, військово-політичну присутність Вашингтона в Британській Вест-Індії, діяльність Англійсько-Американської Карибської Комісії⁶⁶.

---

⁶¹ Zeidenfelt A. Anglo-American Cooperation in the British and American Non-Self Governing Possessions in the Caribbean. PhD Thesis. New York University, 1951. 504 p.; Zeidenfelt A. British West Indies Federation. *Social Science*. Vol. 31. №. 2. (April, 1956). P. 94 – 98.; Zeidenfelt A. Political and Constitutional Developments in Jamaica. *The Journal of Politics*. 1952. Vol. 14. №. 3. P. 512–540.

⁶² Betts R.F. *Uncertain Dimensions: Western Overseas Empires in the Twentieth Century*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 1985. 264 p. (Europe and the World in the Age of Expansion)

⁶³ Wallace E. *The British Caribbean: From the decline of colonialism to the end of Federation*. Toronto; Buffalo: University of Toronto Press, 1977. 274 p.; Wallace E. *The West Indies Federation: Decline and Fall*. *International Journal*. 1962. Vol. 17. P. 269–288.

⁶⁴ Bakan A. B. *Ideology and Class Conflict in Jamaica The Politics of Rebellion*. Montreal; Kingston; London; Buffalo: McGill-Queen's University Press, 1990. 183 p.

⁶⁵ Bercuson D.J., Herwig H.H. *Long Night of the Tankers: Hitler's War against Caribbean Oil*. Alberta: University of Calgary Press, 2014. 344 p. (Beyond Boundaries: Canadian Defence and Strategic Studies Series)

⁶⁶ Bounds J.H. Industrialization of the Bahamas. *Revista Geografica*. 1972. No. 77. P. 95–113.; Bounds J.H. The Bahamas tourism industry: past, present, and future. *Revista Geografica*. 1978. No. 88. P. 167–219.; Palmer A. Black American Soldiers in Trinidad, 1942 – 1944: Wartime Politics in a Colonial Society. *The Journal of Imperial and Commonwealth History*. Vol. 14. 1986. №. 3. P. 203–218.; Palmer A. Rum and Coca Cola: The United States in the British Caribbean 1940 – 1945. *The Americas*. Vol. 43. №. 4. (Apr., 1987). P. 441 – 451.

У 1990-х рр. американський географ Л. С. Гроссман у своїх працях на основі міждисциплінарного підходу простежив особливості торгівлі бананами на Навітряних островах, аналізуючи як економічну політику британців на цих територіях, так і інші позаекономічні та позаполітичні чинники, зокрема вплив природних катастроф⁶⁷.

Дослідник з Гарвардської школи права Р. Кокс-Аломар проаналізував у своїх статтях еволюцію британського колоніалізму в Карибському басейні в 1960-х рр., показавши політичний та економічний розвиток колоній, їхні взаємовідносини з Великою Британією⁶⁸.

Американська дослідниця Н. Роуз в праці 2003 р. показала новітні підходи, з залученням значного архівного матеріалу, аналізу етнополітичної історії Великої Британії та Британської імперії в роки Другої світової війни⁶⁹. Вчена показує яким чином інститут громадянства в Британській імперії та погляди британців щодо вихідців з вест-індійських колоній справили вплив на перемогу Британії над нацизмом. Окремий розділ монографічної студії присвячено карибським робітникам, що працювали в британській метрополії під час Другої світової війни.

К. Паркер, у свою чергу, прослідкував взаємовплив політики США в Британській Вест-Індії на тлі деколонізаційних процесів, подій Другої світової війни та “холодної війни”⁷⁰. Особливу увагу в книзі було приділено співробітництву Великої Британії та США в сферах свого впливу, перетином

---

⁶⁷ Grossman L. S. British aid and Windwards bananas: the case of St. Vincent and the Grenadines. *Social and Economic Studies*. Vol. 43. No. 1. (March 1994). P. 151–179.; Grossman L. S. The Political Ecology of Bananas: Contract Farming, Peasants, and Agrarian Change in the Eastern Caribbean. Chapel Hill and London: University of North Carolina Press, 1998. 268 p.

⁶⁸ Cox-Alomar R. An Anglo-Barbadian dialogue: the negotiations leading to Barbados' independence, 1965–66. *The Round Table. The Commonwealth Journal of International Affairs*. 2004. Vol. 93. № 377. P. 671 – 690.; Cox-Alomar R. Britain's withdrawal from the Eastern Caribbean 1965–67: A reappraisal. *The Journal of Imperial and Commonwealth History*. 2003. Vol. 31. № 3. P. 74–106.; Cox-Alomar R. Revisiting the Transatlantic Triangle: The Decolonisation of the British Caribbean in Light of the Anglo-American Special Relationship. *Diplomacy & Statecraft*. 2004. Vol. 15. №2. P. 353–373.

⁶⁹ Rose S. O. Which People's War? National Identity and Citizenship in Wartime Britain 1939 – 1945. Oxford: Oxford University Press, 2003. 318 p.

⁷⁰ Parker J. C. Brother's Keeper: The United States, Race, and Empire in the British Caribbean, 1937 – 1962. New York: Oxford University Press, 2008. 264 p.; Parker J.C. Remapping the Cold War in the Tropics: Race, Communism, and National Security in the West Indies. *The International History Review*. 2002. Vol. 24. No. 2. P. 318–347.

яких і був Карибський регіон. Для цього використовуються тези про подвійний колоніалізм у карибських колоніях та конкуруюче співробітництво.

Американські історики також переглянули концептуальні підходи з вивчення феномену трудової імміграції в Карибському басейні, акцентуючи увагу на місці Гондурасу в цих процесах⁷¹ та Британської Гвіани в світовій економіці⁷². Гондурас впродовж тривалого часу маргіналізувався в історичних студіях, в порівнянні з Панамою, Пуерто-Рико, де також працювали вихідці з Британської Вест-Індії. Саме тому праця Г. Чемберса важлива для розуміння регіональної економічної специфіки першої половини ХХ ст. Щоправда, розглядаючи цю проблематику, варто не забувати й про позицію колоніальних чиновників щодо цих процесів – враховуючи таким чином й імперський контекст. Монографія Б. Джозіа деконструює усталену тезу про те, що в Британській Гвіані видобуток коштовностей супроводжувався експлуатацією та масовим збіднінням. Праця в шахтах вважалася найбільш прибутковою, а колоніальна адміністрація прагнула залучити якомога більше трудових іммігрантів з Африки. В такий спосіб фактор трудових іммігрантів як окремого соціокультурного явища відзначено в цій праці.

Окремо варто відзначити праці довідково-енциклопедичного змісту, важливі під час використання певних історичних та географічних термінів, політичних та економічних явищ. Частина енциклопедій присвячена загальній проблематиці історії колоніалізму⁷³, інші акцентують увагу суто на Британській імперії⁷⁴. Окрім енциклопедій нами було використано також дані

---

⁷¹ Chambers G.A. *Race, Nation, and West Indian Immigration to Honduras, 1890-1940*. Baton Rouge: Louisiana State University Press, 2010. 202 p.

⁷² Josiah B.P. *Migration, Mining, and the African Diaspora: Guyana in the Nineteenth and Twentieth Centuries*. New York: Palgrave Macmillan, 2011. 274 p.

⁷³ *Colonialism: An International Social, Cultural, and Political Encyclopedia*. 3 Vol. / [Ed. by M.E. Page]. Santa Barbara, Denver, Oxford: ABC-CLIO, 2003. 1208 p.; *Encyclopedia of Western Colonialism since 1450*. 3 Vol. / [Ed. by T. Benjamin]. Thomson Gale: Macmillan Reference USA, 2007. 1226 p.; Ness I., Cope Z. *The Palgrave Encyclopedia of Imperialism and Anti-Imperialism*. 2 Vol. Cham: Palgrave Macmillan, 2016. 1424 p.

⁷⁴ *The British Empire: A Historical Encyclopedia*. / [Ed. by M. Doyle]. Vol. I. Santa Barbara; Denver: ABC-CLIO, 2018. 284 p.; *The British Empire: A Historical Encyclopedia*. / [Ed. by M. Doyle]. Vol. II. Santa Barbara; Denver: ABC-CLIO, 2018. 386 p.

статей словників про Британську імперію⁷⁵ та Карибський басейн⁷⁶. Важлива інформація щодо політичної системи колоній Британської імперії/держав-членів Співдружності міститься в праці К. Кука та Д. Пекстона⁷⁷.

У вітчизняній історичній науці проблема британського колоніалізму в Карибському басейні досліджується опосередковано. Щоправда існують значні напрацювання з історії атлантизму, як основного зовнішньополітичного напрямку Великої Британії ще з XVI ст. та загальні праці з новітньої британської історії. Окремо відзначимо наявність кандидатських дисертацій з британської колоніальної тематики, які більше висвітлюють загальні тенденції розвитку імперської системи⁷⁸, її взаємовідносин з домініонами та групами колоній⁷⁹, процесів регіональної інтеграції в Карибському басейні⁸⁰, імміграційну політику часів М. Тетчер⁸¹.

Привертає увагу дисертація Р. Банті, яка залучила значний комплекс архівних матеріалів з Національного Архіву в Лондоні, досліджуючи підходи консервативного Кабінету М. Тетчер (1979-1990) відносно проблеми “кольорової” імміграції. Це цікаво тим, що значну частину іммігрантів до Великої Британії після Другої світової війни складала саме вихідці з карибських володінь.

Одеський дослідник О. Дьомін у своїй монографії вказав на головні причини посилення трансатлантичного вектору за часів правління Єлизавети I, приватирські акції як основну форму першопочаткового проникнення

⁷⁵ Panton K.J. *Historical Dictionary of the British Empire*. Lanham; Boulder; New York; London: Rowman & Littlefield Publishers, 2015. 728 p. (Historical Dictionaries of Ancient Civilizations and Historical Eras)

⁷⁶ Gunson P., Chamberlain G., Thompson A. *The Dictionary of Contemporary Politics of Central America and the Caribbean*. New York: Routledge, 1991. 400 p. (Routledge Revivals)

⁷⁷ Cook C., Paxton J. *Commonwealth Political Facts*. London; Basingstoke: 1979. 294 p.

⁷⁸ Корнеєва О. В. Трансформація Британської імперії, 1921-1931 рр.: Дис... канд. історичних наук: 07.00.02. – Всесвітня історія. Донецьк, 2004. 182 с.; Христюк С. Б. Трансформація Британської Імперії в співдружність націй (1931 – 1947 рр.): Дис.... канд. історичних наук: 07.00.02. Всесвітня історія. Київ, 2009. 179 с.

⁷⁹ Осмолівська О. А. Взаємовідносини Великої Британії з країнами співдружності націй (середина 1940 – друга половина 1980-х років): Дис.... канд. історичних наук: 07.00.02. Всесвітня історія. Київ, 2005. 198 с.

⁸⁰ Весела Н.М. Інтеграційні процеси в Латинській Америці та Карибському басейні: особливості, тенденції, перспективи: Дис. ... канд. політ. наук: 23.00.04. Київ, 2002. 197 с.

⁸¹ Банті Р. Політика Великобританії по отношению к "цветной" иммиграции в период правительств М. Тэтчер 1979 – 1990 гг. Дис. ... канд. іст. наук : 07.00.02. Київ, 2013. 220 с.

англійців у острівні володіння Карибського басейну⁸². Це дослідження важливе для розуміння початкового значення атлантизму в зовнішній політиці Лондона, який вже під час Другої світової війни через формування американських військово-морських баз на території карибських колоній слугуватиме передумовою формування стратегічного партнерства між Великою Британією та США.

Окрім О. Дьоміна, важливий вклад у вітчизняну історичну науку розробки тем, пов'язаних з історією Карибського басейну XVI – XVIII ст. зробив В. Губарев, який з початку 1980-х рр. займався вивченням феномену піратства в Вест-Індії, початкового етапу розвитку британських колоній в регіоні⁸³.

Новітні виміри атлантизму у своїй праці проаналізував тернопільський дослідник британської історії та українсько-британських відносин А. Грубінко⁸⁴. Разом з тим, історик також порушив проблему впливу колоніального фактору на євроінтеграційні процеси Сполученого Королівства після Другої світової війни⁸⁵.

Серед українського історіографічного наративу праць про новітню історію Великої Британії, її місце й роль в міжнародних процесах можемо відзначити напрацювання Н. Л. Яковенко⁸⁶. Дослідниця в своїх монографічних студіях побіжно вказує на британські карибські колонії в рамках аналізу впливу колоніального фактору на вступ Сполученого Королівства до ЄЕС у 1960-х рр.

⁸² Дьомін О. Б. Біля витоків англійського атлантизму. Зовнішня політика Англії кінця 50 – кінця 80-х років XVI ст. Одеса : Астропринт, 2001. 359 с.

⁸³ Губарев В. К. Первая английская колония в Вест-Индии. Вопросы истории. 1980. № 5. С. 186 – 188.; Губарев В.К. Пираты Багамских островов (1670 – 1718 гг.). *Наука. Релігія. Суспільство*. 2009. №3. С. 28–35.

⁸⁴ Грубінко А. В. Вплив атлантизму на участь Великої Британії у європейській політичній інтеграції (1940-1980-ті роки). *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*. 2015. Вип. 44. Том 2. С. 79 – 83.

⁸⁵ Грубінко А.В., Буглай Н.М. Кінець епохи колоніалізму як чинник європейської політики Великобританії (1940–1950-ті рр.). *Український історичний журнал*. 2020. № 5. С. 103-119.

⁸⁶ Яковенко Н. Л. Велика Британія в міжнародних організаціях: навч. посібник для студ. вищих навч. закладів. Київ : Київський університет, 2011. 400 с.; Яковенко Н. Л. Велика Британія в сучасній системі міжнародних відносин: заявка на європейське лідерство. Київ: Науковий світ, 2003. 227 с.

Поряд з вузькопрофільними концептуальними працями, опертими на широкий джерельний комплекс, в українській історіографії спостерігається процес поступового створення узагальнюючих праць з британської історії дидактичного характеру. Так, відмітимо книгу львівських істориків, де минуле Сполученого Королівства подається з ширшої історичної ретроспективи. На наш погляд, аналіз та використання написаного ними посібника дасть змогу виявити подальші теми для опрацювання вітчизняними дослідниками історії Британської колоніальної імперії⁸⁷.

Початок активного дослідження британських колоній в Карибському басейні радянськими істориками був зумовлений деколонізаційними процесами на цих територіях та поширенням там комуністичних ідей⁸⁸. У середині 1960–х рр. побачила світ брошура міжнародника В. Виноградова про основні тенденції колоніальної політики Великої Британії в середині ХХ ст. й колективна монографія про розпад Британської імперії, підготовлена Інститутом світової економіки та міжнародних відносин АН СРСР⁸⁹.

В останній праці один розділ було присвячено Британській Вест-Індії в новітній період. Загальна риторика дослідників зводилася до того, що британські колонізатори в своїй стратегії маневрували між карально-репресивними акціями, економічною експлуатацією та поступками на користь націоналістичних сил. Можна сказати, що поява подібних синтезуючих праць з проблем Британської імперії сприяла активізації радянського історіографічного процесу.

З початку 1970-х рр. праці радянських істориків про британські колонії в Карибському басейні набули системного й більш концептуального характеру, розширився їх джерелознавчий комплекс. Одним з головних дослідників даної проблеми в 1970 – 1980–х рр. була Л. Скрипнікова – авторка двох монографій,

⁸⁷ Бураков Ю. В., Питльована Л. Ю. Нариси історії Англії нового часу. Львів, 2003. 128 с.

⁸⁸ Браїлян С.С. Радянська історіографія британської колоніальної політики в Карибському басейні в 1931–1983 рр. *Шістнадцяті джерелознавчі читання “Архівна наука і освіта в незалежній Україні”*: матеріали Всеукраїнської наукової конференції 24 листопада 2015 р. КНУ. Київ, 2015. С. 57.

⁸⁹ Виноградов К. Б. На обломках імперії (Колоніальна політика Англії на сучасному етапі). Ленінград: Наука, 1964. 60 с.; *Распад Британской империи* / [Ред. А. Г. Милейковский и др.]. М.: Наука, 1964. 648 с.

присвячених аналізу напрямів та тенденцій політики Лондону щодо володінь в Карибському басейні та визвольної боротьби народів Вест-Індії проти британців у новий та новітній час⁹⁰. Вищезазначені дослідження написані на ґрунтовній джерельній базі та працях зарубіжної, в першу чергу, англійської історіографії. Щоправда, ці праці сповнені ідеологічними нашаруваннями, але емпірично-фактографічний матеріал монографій разом з достатньо критичним підходом до нього дозволяє сформулювати позитивну оцінку науковому доробку Л. Скрипникової в галузі британістики та карибістики.

Дослідження Т. Пояркової, у свою чергу, присвячене проблемі національно-визвольного руху мешканців островів у Карибському басейні проти британців⁹¹. Безумовно, багато викладених у книзі постулатів, не витримали перевірки часом. Але фактологічні дані монографії є досить цікавими. Зокрема, ґрунтовно охарактеризовано в окремому розділі Федерацію Вест-Індії 1958 – 1962 рр., а також генезу політичних партій на Ямайці, Барбадосі та Тринідаді і Тобаго.

Значний інтерес становлять роботи радянського вченого М. Єрофєєва. В них автор дав свою оцінку зовнішній політиці Великої Британії взагалі та американській військовій присутності в острівних володіннях Карибського басейні, зокрема. У студії, присвяченій кризі Британської імперії, радянський історик показав військово-політичну співпрацю США та Великої Британії в роки Другої світової війни та розміщення американських міноносців у бухтах британських острівних володінь в Карибському басейні⁹².

Окрім вищезазначених праць радянська історіографія представлена узагальнюючими та країнознавчими працями А. Фетісова⁹³, В. Вольського⁹⁴,

⁹⁰ Скрипникова Л. В. Английский колониализм в Вест-Индии: Критика буржуазных концепций исторического развития молодых государств Карибского региона. Киев: Вища школа. Изд-во при Киев. Ун-те, 1981. 166 с.; Скрипникова Л. В. От колоний к суверенитету: из истории освободительной борьбы карибских колоний Англии. М.: Мысль, 1985. 174 с.

⁹¹ Пояркова Н. Т. Борьба против колониализма в странах Карибского бассейна. М.: Высшая школа, 1983. 103 с.

⁹² Ерофеев Н. А. Закат Британской империи. М., 1967. 280 с.

⁹³ Фетисов А. С. Тринидад и Тобаго. Экономико-географический очерк. М.: Наука, 1975. 78 с.

⁹⁴ Вольский В. В. Страны Карибского бассейна: тенденции экономического и социально-политического развития. М.: Наука, 1985. 348 с.

С. Степанова⁹⁵, О. Ковальської⁹⁶ з історичного розвитку карибських країн. В них в історичній ретроспективі відтворювався процес становлення незалежних країн у Карибському басейні в другій половині ХХ ст. В контексті цієї проблеми розкривалася генеза політичної системи цих держав колоніального періоду та національно–визвольна боротьба.

Радянські історики аналізували політичний та економічний розвиток Британської Вест–Індії під кутом зору марксизму-ленінізму та формаційної концепції соціоеволюційного розвитку людства. Акцентувалася увага на кризі колоніалізму, поширенні ідей неокolonіалізму в колишніх володіннях, звеличенні лідерів патріотичних сил в колоніях.

Після розпаду СРСР у Росії продовжили досліджувати карибську тематику ті дослідники, які цим займалися ще в радянські часи. Наприклад, на початку 1990-х рр. П. Грибанов у своїх монографіях простежує етнополітичний розвиток Британського Гондурасу та Британської Гвіани в контексті британської колоніальної політики в регіоні⁹⁷.

У сучасній російській історіографії теж є певні напрацювання з дослідження британської імперської історії та її карибського регіонального контексту. Зокрема, слід зазначити навчальні посібники, де ретроспективно простежено становлення, основні етапи та занепад Британської імперії⁹⁸. В цих роботах ажливу роль відведено змінам британських колоніальних структур та політичних статусів колоній.

Історикиня О. Хахалкіна з Томського державного університету досліджує взаємовплив британських євроінтеграційних практик та розвиток колоніальної

⁹⁵ Степанов Ю. С. Ямайка. М.: Наука, 1980. 167 с.

⁹⁶ Молодые государства Карибского бассейна: проблемы развития. / Отв. ред. А. С. Ковальская. М.: Институт Латинской Америки АН СССР, 1981. 179 с.; Ковальская А. С. На пути к свободе. Борьба за независимость народов колоний и зависимых территорий Западного полушария после второй мировой войны. М.: Наука, 1973. 170 с.

⁹⁷ Грибанов П. В. Белиз – молодое государство Центральной Америки. М., 1991. 63 с.; Грибанов П. В. Этносоциальные процессы в Гайане и Белизе (полиэтничных странах Карибского региона). М.: Наука, 1993. 226 с.

⁹⁸ Британская империя: становление, эволюция, распад: учебные материалы / авт.: В. В. Высокова, Е. Ю. Чемякин, К. А. Макрушина и др.; [под ред. В. В. Высоковой]. Екатеринбург: Изд–во “Волот”, 2010. 188 с.; Высокова В.В., Созинова К.А., Чемякин Е.Ю. Британская империя: диалог культур и цивилизаций. (от Ост-Индской компании до Содружества Наций). Учебное пособие. Екатеринбург: Издательство Уральского университета, 2019. 200 с.

політики в післявоєнний період, зосереджуючись на поглядах Консервативної партії на цю проблему⁹⁹. Значне місце в своїх працях вона відводить міграційним процесам з Британської Вест-Індії до метрополії, стверджуючи, що у порівнянні з європейськими робітниками, вихідцям з карибських колоній відводилася допоміжна роль в повоєнній економічній реконструкції.

Варто згадати і статті М. Горова на країнознавчу тематику про Антигуа і Барбуда й Сент-Кітс і Невіс, в яких викладено основні етапи історичного розвитку цих держав¹⁰⁰. Поява подібних статей, на нашу думку, свідчить про домінування регіонально-країнознавчого підходу при дослідженні карибської історії в російській історіографічній думці з однієї сторони та відсутність комплексного підходу з вивчення цієї тематики з іншої.

Підсумовуючи огляд світової історіографічної думки, слід зазначити, що політика британської метрополії щодо карибських колоній в новітню добу знайшла широке відображення в працях зарубіжних істориків. Разом з тим, всупереч наявності значної кількості напрацювань з відповідної тематики за кордоном, у вітчизняній соціогуманітаристиці нині можна спостерігати лише процес становлення британістики, колоніальних та постколоніальних міждисциплінарних студій, досліджень в галузі міжнародної історії. В українській історичній науці відсутні комплексні регіональні дослідження з британської імперської історії з вказаного періоду.

Отже, наявність і аналіз широкого джерелознавчого комплексу, використання досягнень світового історіографічного дискурсу дозволяють комплексно, системно та структуровано дослідити зазначені проблеми та аспекти колоніальної і постколоніальної політики Сполученого Королівства

⁹⁹ Хахалкина Е.В. Великобритания и проблемы интеграции, безопасности и деколонизации во второй половине 1940-х – начале 1960-х гг. Томск: Изд-во Томского государственного университета, 2017. 384 с.; Хахалкина Е. Между Европой и империей: политика Великобритании в отношении европейской интеграции и деколонизации: 1945 – 1964 гг. Томск: Изд-во Томского государственного университета, 2016. 334 с.; Хахалкина Е.В. Разработка консервативным правительством Г. Макмиллана политики в отношении европейской интеграции в условиях распада колониальной империи. 1957 – 1963 гг.: автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата исторических наук: 07.00.03. Томск, 2007. 25 с.

¹⁰⁰ Горов В. В. Антигуа и Барбуда – история и современность. *Латинская Америка*. 2012. № 1. С. 72 – 81.; Горов В. В. Федерация Сент-Китс и Невис: прошлое и настоящее. *Латинская Америка*. 2015. № 10. С. 48–66.

Великої Британії та Північної Ірландії в Карибському басейні новітнього періоду.

1.2. Джерельна база

Широкий спектр питань, пов'язаних з колоніальною політикою Сполученого Королівства у вест-індійських колоніях в досліджуваний період віддзеркалено у комплексах різних джерел. Значна їх частина є офіційними документами, затвердженими міністерством колоній.

Аналіз джерельної бази дисертації дозволяє виділити п'ять груп джерел:

- архівні документи, що висвітлюють у першу чергу економічний аспект британської колоніальної політики в Карибському басейні;
- збірники документів в рамках декількох археографічних проектів;
- матеріали парламентських слухань, законодавчі документи, рішення Кабінету;
- матеріали особистого походження;
- засоби масової інформації британських карибських колоній.

Важливою складовою частиною неопублікованих матеріалів є документи з Національного архіву Великої Британії, центральної архівної установи Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії. В ньому зберігається значна кількість автентичних документів, що висвітлюють діяльність структур британського міністерства колоній в Карибському басейні.

Дисертант використав архівні документи з 11 фондів Національного Архіву в Лондоні. Здебільшого документи з цих фондів стосуються питань економічних взаємовідносин між британською метрополією та карибськими колоніями новітнього періоду, а саме другої половини 1930-х – початку 1960-х рр. Багато матеріалів знаходяться в відкритому доступі для істориків, але джерела періоду 1970-х рр. ще досі залишаються в своїй масі засекреченими.

Джерела з фонду SO 852/18/1 розповідають про розподіл квот на імпорт товарів сільськогосподарського виробництва (здебільшого текстилю) до Британської Вест-Індії з метрополії за першу половину-середину 1930-х рр. На середину 1930-х рр. квоти були дієвим способом обмеження конкуренції з

боку США та Японії, тому статистика та дані по окремим групам колоній (Британський Гондурас, Ямайка, Барбадос; Домініка, Гренада, Підвітряні острови та Британська Гвіана) показують їхнє місце в глобальних економічних процесах. Здебільшого документи представлені звітами по колоніям, листами від місцевих губернаторів до міністерства колоній, таблицями як додатками.

Наступне важливе джерело з фонду СО 318/423/3 дає можливість зрозуміти створення системи фондів колоніального розвитку в Британській Гвіані у 1936 р. на прикладі вражень від поїздки чиновника з міністерства колоній сера Е. Доусона. Нотатки чиновника з міністерства колоній показують проблемні моменти економіки колонії та наявність актуальних та той період факторів, що могли сприяти ефективному впровадженню системи фінансування відповідних проектів.

Архівні документи фонду СО 318/445/18 показують економічний аспект Комісії лорда Мойна 1938-1939 рр. У розділі із загальних рекомендацій щодо поточного політичного та економічного розвитку карибських колоній зазначаються вузлові проблеми управління сільським господарством.

Питання фінансових взаємовідносин між британською метрополією та карибських колоній на початку Другої світової війни знаходять своє відображення в документах фонду СО 852/388/15. Це листування між Барклай Банком та міністерством колоній, шифрограми до губернатора Тринідаду і Тобаго, Антигуа, листування між Скарбницею та міністерством колоній. Вищезгадані джерела показують, яким чином фінансове становище в карибських колоніях залежало від координації цих процесів Лондоном, дотаційний рівень територій.

Окремо слід розглянути звіт Комітету економічної політики по Ямайці за 1945 р. з фонду ВТ 11/2769, де подано комплексно показники експорту, імпорту, демографії, виробництва сільськогосподарських товарів у колонії. Над створенням подібних звітів працювала значна кількість чиновників та економістів, саме тому це джерело можна вважати достовірним на питання наведеної статистики, фактів, оцінок. У звіті вказано й проблемні моменти

економічного становища основної колонії Сполученого Королівства в Карибському басейні в середині 1940-х рр.

Фонди СО-852/1037/1, СО-852/1145/4, СО-859/41/9, присвячені впровадженню Актів колоніального розвитку та добробуту в Британській Вест-Індії в другій половині 1940-х – 1950-х рр. Від надання фінансової допомоги метрополії карибським колоніям залежав їх подальший економічний розвиток. Документи (таблиці з даними імпорту та експорту Британської Вест-Індії, детальний аналіз економічних показників колоній по сировині та товарам, які вироблялися на цих територіях, прогнозування регіональної ситуації на випадок девальвації фунта стерлінгів) розкривають механізми надання допомоги, наявність дискусійних питань щодо впровадження подібних практик, позицію місцевих колоніальних чиновників щодо економічної політики метрополії.

В переважній своїй більшості ці документи тривалий час носили конфіденційний характер з грифом секретно. Зараз, використавши ці документи, можна прослідкувати витoki та особливості впровадження фінансової допомоги карибським територіям в межах компетенції Актів колоніального розвитку та добробуту. В документах зазначається про критичне значення доларової валюти для британських вест-індійських колоній, які входили до складу стерлінгової зони. Таким чином виявлені джерела з цих фондів можуть дати розуміння місця і ролі США в економічній кон'юнктурі Британської імперії післявоєнного періоду.

Переходячи від розгляду джерел із загальних питань до конкретних сфер економіки карибських колоній, зокрема туризму, необхідно підкреслити їхню важливість під час аналізу. Джерела з фонду СО-1031/2763 висвітлюють питання розвитку туризму в Британській Вест-Індії в 1957 – 1959 рр. Використані документи в основному представлені звітами колоніальних чиновників про робочі поїздки регіоном з інспекцією стану та перспектив туристичної галузі в економічному розвитку британських карибських колоній. Так, можна відзначити звіт А. Ісси про інспекцію розвитку туристичної галузі

в Британській Вест-Індії за 1959 р. Подібна документація наявна й щодо окремих колоній. Аналізуючи ці джерела, слід не забувати, що вони були створені британськими колоніальними чиновниками, які прагнули в своїх рапортах багато в чому покращити реальний стан справ у туристичній сфері, подаючи інформацію більш ретушовано.

Актуальну інформацію про взаємовплив у трикутнику Велика Британія-карибські колонії-ЄЕС містять документи фонду SO-852/2060. Вони показують економічні взаємовідносини між метрополією та Вест-Індією на завершальному етапі функціонування колоніальних структур. Детальний аналіз цих першоджерел поряд з іншими дає змогу прослідкувати місце карибських колоній в економічній структурі Британської імперії на початку 1960-х рр., їх зовнішньоекономічні зв'язки, позицію колоніальних чиновників щодо майбутнього цих територій. На той період існувала реальна перспектива для колоній, які входили до складу Федерації Вест-Індії здобути асоціативний статус з ЄЕС, і матеріали засідань Кабінету, порівняльні таблиці з торговельними показниками переконливо свідчать про поступову економічну переорієнтацію Британії з імперії, Співдружності на західноєвропейські ринки.

Не менш важливим джерелом для дослідників карибської імперської історії є матеріали рішень Кабінету щодо тих чи інших колоніальних питань. Ці джерела оприлюднені на сайті Національного Архіву. Хронологічно та тематично документи охоплюють три блоки проблем: громадські заворушення 1930-х рр. у Британській Вест-Індії¹⁰¹, діяльність комісії лорда Мойна (1938 – 1939 рр.), що аналізувала причини соціальних катаклізмів й рекомендувала запровадження Актів колоніального розвитку та добробуту¹⁰², Федерація

¹⁰¹ Cabinet Conclusion 3. Jamaica. 25 May 1938. P. 342–371. // The National Archives. [Electronic resource]. Access mode: <http://filestore.nationalarchives.gov.uk/pdfs/small/cab-23-93-cc-26-38-13.pdf>; Cabinet Conclusion 8. The West Indies. 15 June 1938. P. 1–35. // The National Archives. [Electronic resource]. Access mode: <http://filestore.nationalarchives.gov.uk/pdfs/small/cab-23-94-cc-28-38-1.pdf>

¹⁰² Cabinet Conclusion 1. West Indies: Report of the Royal Commission. 25 February 1940. // The National Archives. [Electronic resource]. Access mode: <http://filestore.nationalarchives.gov.uk/pdfs/small/cab-65-5-wm-40-42-42.pdf>

Вест-Індії (1958 – 1962 рр.)¹⁰³. Загалом цей джерельний комплекс складається з 23 документів. Тут варто також згадати й роз'яснювальну записку щодо впровадження політики колоніального розвитку й добробуту, написану на початку 1940 р.¹⁰⁴, а також Вест-індійський Акт 1962 р.¹⁰⁵

Наступним типом джерел є опубліковані документи, серед яких вагому роль посідають збірники документів. Робота з систематизації джерел з історії Британської імперії розпочалася після Другої світової війни. У 1953 – 1963 рр. було видано двотомну документальну збірку про політичний та конституційний розвиток британських колоній, починаючи з прийняття Вестмінстерського статуту 1931 р. і завершуючи початком 1960-х рр.¹⁰⁶

Серед них рішення Лондонської конференції 1956 р., документи про утворення та розпуск Федерації Вест-Індії. На той час вищезгадані джерела були дуже важливими, адже значна їх частина друкувалася вперше, і історик, аналізуючи їх, може виявити причини створення Федерації Вест-Індії, прослідкувати якими були погляди британської колоніальної влади на федералізацію карибських територій, кількісний склад численних комісій від міністерства колоній.

Масштабний археографічний проект “Британські документи кінця імперського проекту” було започатковано в 1987 р. Інститутом Співдружності та Лондонським університетом. У 1992 – 2006 рр. було опубліковано 36 томів документів з Національного Архіву. За своєю структурою томи упорядковано

¹⁰³ Cabinet Memorandum. Future of Jamaica. Memorandum by the Secretary of State for the Colonies. 26 September 1961. P. 223. // The National Archives. [Electronic resource]. Access mode: <http://filestore.nationalarchives.gov.uk/pdfs/small/cab-129-106-cp-142.pdf>; Cabinet Memorandum. British Guiana. Memorandum by the Minister of State for Colonial Affairs. 28 March 1960. P. 59 – 61. // The National Archives. – [Electronic resource]. – Access mode: <http://filestore.nationalarchives.gov.uk/pdfs/small/cab-129-101-c-63.pdf>; Cabinet Conclusion 4. West Indies. 28 September 1961. P. 327 – 333. // The National Archives. – [Electronic resource]. – Access mode: <http://filestore.nationalarchives.gov.uk/pdfs/small/cab-128-35-cc-61-52-52.pdf>; Cabinet Conclusion 3. West Indies. 6 February 1962. // The National Archives. [Electronic resource]. Access mode: <http://filestore.nationalarchives.gov.uk/pdfs/small/cab-128-36-cc-62-11-11.pdf>

¹⁰⁴ Statement of Policy on Colonial Development and Welfare. Presented by the Secretary of State for the Colonies to Parliament by Command of His Majesty. L.: 1940. 8 p.

¹⁰⁵ The West Indies Act, 1962. // Ministry of Justice Government of Jamaica. Режим доступу: <http://moj.gov.jm/sites/default/files/laws/West%20Indies%20Act,%201962.pdf>

¹⁰⁶ Documents and Speeches on British Commonwealth Affairs 1931 – 1952. Vol. I-II. / [Ed. by N. Mansergh]. L.: Oxford University Press, 1953. 1308 p.; Documents and Speeches on British Commonwealth Affairs 1952 – 1962. / [Ed. by N. Mansergh]. L.: Oxford University Press, 1963. 775 p.

за хронологічно-тематичним (серія А) та географічним (серія В) принципами. Додатково двотомний систематичний покажчик та довідковий апарат про джерела з новітньої британської імперської історії в приватних колекціях та матеріалах різних політичних структур, наприклад Кабінету міністрів чи Закордонного Офісу, зможе допомогти майбутнім поколінням істориків з формуванням початкової бібліографії цієї проблематики¹⁰⁷.

Кожний том документів супроводжується довідковими матеріалами (напр., перелік губернаторів колоній, склад кабінетів міністрів у той чи інший період, бібліографія). Здебільшого документи висвітлюють процес консультацій між британськими політичними інституціями щодо конкретних колоніальних проблемних питань. В збірнику, присвяченому періоду 1925 – 1945 рр. для нашого дослідження важливими є документи про Англійсько-Американську комісію 1942 – 1946 рр., військово-політичну присутність США в Карибському басейні в роки Другої світової війни, вест-індський аспект під час переговорів щодо створення союзу між США та Великою Британією у 1940 р.¹⁰⁸

Томи з повоєнного періоду систематизовано за кабінетним принципом: коли при владі в Британії перебували лейбористи¹⁰⁹ та консерватори¹¹⁰.

¹⁰⁷ British Documents on the End of Empire. Series C. Vol. I. Records of the Colonial Office, Dominions Office, Commonwealth Relations Office and Commonwealth Office. / [Ed. by A. Thurston]. London: HMSO, 1995. 480 p.; BDEEP. Series C. Vol. II. Records of the Cabinet, Foreign Office, Treasury and Other Records. / [Ed. by A. Thurston]. London: HMSO, 1995. 566 p.

¹⁰⁸ BDEEP. Series A. Vol. 1. Imperial Policy and Colonial Practice 1925 – 1945. Part I. Metropolitan Reorganization, Defence and International Relations, Political Change and Constitutional Reform. / [Ed. by S. Stockwell, S. Ashton]. London: HMSO, 1996. 404 p.; BDEEP. Series A. Vol. 1. Imperial Policy and Colonial Practice 1925 – 1945. Part II. Economic policy, Social Policies and Colonial Research. / [Ed. by S. Stockwell, S. Ashton]. London: HMSO, 1996. 404 p.

¹⁰⁹ BDEEP. Series A. Vol. 2. The Labour Government and the End of Empire. 1945 – 1951. Part I. High policy and administration. / [Ed. by R. Hyam]. London: HMSO, 1992. 372 p.; BDEEP. Series A. Vol. 2. The Labour Government and the End of Empire. 1945 – 1951. Part II. Economics and international relations. / [Ed. by R. Hyam]. London: HMSO, 1992. 498 p.; BDEEP. Series A. Vol. 2. The Labour Government and the End of Empire. 1945 – 1951. Part III. Strategy, politics and constitutional change. / [Ed. by R. Hyam]. London: HMSO, 1992. 420 p.; BDEEP. Series A. Vol. 2. The Labour Government and the End of Empire. 1945 – 1951. Part IV. Race relations and the Commonwealth. / [Ed. by R. Hyam]. London: HMSO, 1992. 400 p.

¹¹⁰ BDEEP. Series A. Vol. 3. The Conservative Government and the End of Empire. 1951 – 1957. Part I. International Relations. / [Ed. by R. Hyam, W. R. Louis]. London: The Stationary Office, 1994. 422 p.; BDEEP. Series A. Vol. 3. The Conservative Government and the End of Empire. 1951 – 1957. Part II. Politics and administration. / [Ed. by D. Goldsworthy]. London: HMSO, 1994. 410 p.; BDEEP. Series A. Vol. 3. The Conservative Government and the End of Empire. 1951 – 1957. Part III. Economic and social policies. / [Ed. by D. Goldsworthy]. London: HMSO, 1994. 422 p.; BDEEP. Series A. Vol. 4. The Conservative Government and the End of Empire, 1957 – 1964. Part I. High policy, political and constitutional change. / [Ed. by R. Hyam, W. R. Louis]. London: The Stationary Office, 2000.

Суто вест-індійським колоніям в серії BDEEP присвячено том 6 серії B¹¹¹. Документи цьому тому охоплюють період 1948 – 1966 рр. карибської колоніальної історії. В більшості своїй документи являють собою архівні джерела з Департаменту Вест-Індії міністерства колоній, міністерства закордонних справ, Скарбниці. Ці джерела висвітлюють процеси становлення та розпаду Федерації Вест-Індії в тому числі й оборонний аспект, дискусії всередині місцевих колоніальних адміністрацій щодо федералізації, імміграцію до Великої Британії, політичну кризу в Британській Гвіані 1953 р., взаємовідносини карибських колоній, метрополії та ЄЕС на початку 1960-х рр., переговори щодо утворення Східнокарибської федерації в середині 1960-х рр.

За типологією джерелами виступають офіційне листування міністерства колоній з представниками місцевої адміністрації на Карибах та губернаторами, звіти комісій, що були відповідальними за утворення Федерації Вест-Індії, меморандуми щодо американських військово-морських баз у регіоні, записки про імміграцію афрокарибців до метрополії. Інформаційна цінність цих документів полягає в тому, що вони показують вплив бюрократії на прийняття важливих політичних рішень в Британській імперії, стратегічну важливість карибських колоній для Лондону, причини та особливості створення Федерації Вест-Індії на імперському та локальному рівні.

Паралельно з BDEEP з середини 1980-х рр. розпочато оприлюднення документального масиву джерел з британської імперської історії в рамках серії “Вибрані документи з історії Британської імперії та Співдружності”, починаючи з середньовіччя і завершуючи другою половиною ХХ ст. Важливими для нашого дослідження є документи 7 та 8 томів цієї серії¹¹². 7

825 p.; BDEEP. Series A. Vol. 4. The Conservative Government and the End of Empire, 1957 – 1964. Part II. Economics, International Relations, and the Commonwealth. / [Ed. by R. Hyam, W. R. Louis]. London: The Stationary Office, 2000. 811 p.

¹¹¹ BDEEP. Series B. Vol. 6. The West Indies. / [Ed. by S. R. Ashton, D. Killingray]. L.: The Stationery Office, 1999. 750 p.

¹¹² Select documents on the constitutional history of the British Empire and Commonwealth. Vol. VII. The dependent Empire, 1900 – 1948: colonies, protectorates, and mandates. / [Ed. by F. Madden, J. Darwin]. L: Greenwood Press,

том присвячений колоніальним володінням Великої Британії за період 1900 – 1948 рр., а 8-й – з 1948 р. по 1980-і рр.

Здебільшого історики відбирали документи, присвячені змінам конституційного розвитку, політичним системам територій Британської імперії. Британська Вест-Індія займає важливе місце в збірнику, а саме матеріали комісії Вуда 1922 р., вест-індійських конференцій 1920-1930-х рр., звіт комісії лорда Мойна 1939 р., меморандуми міністерства колоній, документи охоплюють територіально всі колонії. Окреме місце у 8 томі посідають джерела з утворення, функціонування та розпаду Федерації Вест-Індії, асоціативного членства карибських колоній з Великою Британією в 1960-х рр. Загалом документи цієї серії важливі для аналізу суспільно-політичного розвитку Британської Вест-Індії, розуміння рівня взаємодії міністерства колоній з карибськими володіннями.

У другій половині 1980-х рр. було опубліковано в рамках Кембриджської серії Співдружності двотомне видання документальних джерел з новітньої британської імперської історії 1938 – 1964 рр., які зберігалися в Національному Архіві. В той період розпочалося масове розсекречення архівних матеріалів, і класифікувавши та опрацювавши багато джерел, історики, спираючись на ці документи, намагалися показати процеси деколонізації та колоніальної політики в рамках всієї Британської імперії, а не окремих її частин чи з точки зору метрополії. Поряд з оприлюдненням джерел коротко наводився аналіз основних тенденцій колоніальної політики вищезазначеного періоду. У першому томі опубліковані документи за 1938 – 1951 рр., в другому – 1951 – 1964 рр.¹¹³ Тематика Британської Вест-Індії представлена в цьому збірнику меморандумом про створення Комісії лорда

1994. 912 p.; Select documents on the constitutional history of the British Empire and Commonwealth. Vol. VIII. The end of Empire: Dependencies since 1948. Part 1: The West Indies, British Honduras, Hong Kong, Fiji, Cyprus, Gibraltar, and the Falklands. / [Ed. by F. Madden]. L: Greenwood Press, 2000. 557 p.

¹¹³ British Imperial Policy and Decolonization, 1938 – 1964. Vol. 1. 1938 – 1951. / [Ed. by A. N. Porter, A. J. Stockwell]. L: The Macmillan LTD, 1987. 403 p. (Cambridge Commonwealth Series); British Imperial Policy and Decolonization. 1938 – 1964. Vol. 2. 1951 – 1964. / [Ed. by A. N. Porter, A. J. Stockwell]. – L.: The Macmillan press LTD, 1989. 601 p. (Cambridge Commonwealth Series)

Мойна, меморандумом з питань федералізації цих територій 1946 р., Значна частина документів публікувалася вперше.

Інститут новітньої британської історії в 1994 – 1995 рр. видав двотомну хрестоматію джерел з історії Сполученого Королівства ХХ ст. Перший том охоплює період 1900 – 1939 рр., а другий – 1939 – 1970 рр.¹¹⁴ Поряд з офіційними документами чи виступами представників провідних політичних сил наводяться карикатури та газетні малюнки для унаочнення ситуації того чи іншого хронологічного періоду. Карибська проблематика також представлена статистикою іммігрантів до Сполученого Королівства в 1950-1960-х рр. Критичний аналіз документів вказаного двотомника дає змогу, на наш погляд, прослідкувати загальні тенденції розвитку Британської імперії новітнього часу.

Джерела з проблематики етнополітичного становища Британської Вест-Індії можна знайти в збірнику документів, присвяченому китайській національній меншині на цих територіях¹¹⁵.

Вартісним джерелом для істориків є, безумовно, дебати в Британському парламенті. Саме аналіз парламентських слухань дає змогу зрозуміти, яке місце посідали вест-індійські колонії в британській імперській системі, яким було бачення політиків з метрополії щодо подальшого розвитку цих територій. Парламентарі та інші чиновники найвищих рангів у політичному істеблішменті приділяли значну увагу Британській Вест-Індії¹¹⁶. Не слід забувати й про існування альтернативного бачення розвитку британської колоніальної політики. В основному воно було представлене членами

¹¹⁴ Britain in the twentieth century. A documentary reader. Vol. I. 1900 – 1939. / [Ed. by L. Butler, H. Jones]. L: Heinemann Educational, Institute of Contemporary British History, 1994. 344 p.; Britain in the twentieth century. A documentary reader. Vol. II. 1939 – 1970. / [Ed. by L. Butler, H. Jones]. L: Heinemann Educational, Institute of Contemporary British History, 1995. 344 p.

¹¹⁵ Lai W.L. The Chinese in the West Indies, 1806-1995: A Documentary History. Kingston: The Press University of the West Indies, 1998. 340 p.

¹¹⁶ West Indies (Sugar industry). (17 March 1930). // Hansard, the Official Report of debates in Parliament. 1930. Vol. 236. Cols. 1712-3.; West Indian colonies (status). // Hansard, the Official Report of debates in Parliament. 17 June 1931. Vol. 253. Cols. 1747-8.; Leeward islands (puisne judges). // Hansard, the Official Report of debates in Parliament. 04 June 1931. Vol 253. Cols. 350-1.; Social and economic conditions (Royal commission). // Hansard, the Official Report of debates in Parliament. 28 July 1938. Vol 338. Cols. 3299-300.

Лейбористської партії. Відповідна риторика звучала під час парламентських дебатів.

Так само парламентські слухання важливі для розуміння значення карибських заморських територій для Лондона у 1960-х – на початку 1980-х рр. в контексті надання фінансової допомоги та британського політичного впливу в регіоні¹¹⁷.

З новітніх збірників документів можемо виокремити 2 публікації Інституту досліджень Співдружності в співпраці з Королівським Коледжем у Лондоні¹¹⁸. Це матеріали семінарів, на яких було опитано колишніх співробітників міністерства закордонних справ та Співдружності про їхню службу в карибських територіях вже за постколоніальних умов. Подібні свідчення усної історії, оприлюднені у формі інтерв'ю важливі для дослідження сприйняття високопосадовцями Карибського басейну в контексті Співдружності та міжнародних організацій загалом.

Для кращого розуміння економічних умов британських територій Співдружності 1960-1970-х рр. варто використовувати звіт комісії Світового банку 1978 р.¹¹⁹ З цього документу можна дізнатися перебіг регіональних інтеграційних процесів.

Цікавим є інформаційний потенціал матеріалів особистого походження, у першу чергу мемуарів. В рамках даного дослідження були використані

---

¹¹⁷ British Caribbean Territories. // Hansard, the Official Report of debates in Parliament. 18 February 1976. Vol. 905. Cols. 1264-1265.; Caribbean (Minister's Visit). // Hansard, the Official Report of debates in Parliament. 22 February 1971. Vol. 812. Cols. 43-51.; Caribbean (Visit By The Prime Minister). // Hansard, the Official Report of debates in Parliament. 17 April 1969. Vol. 781. Col. 1327.; Caribbean Associated States. // Hansard, the Official Report of debates in Parliament. 16 April 1970. Vol. 799. Col. 1569.; Caribbean Commonwealth Countries. // Hansard, the Official Report of debates in Parliament. 06 November 1973. Vol. 863. Cols. 798-799.; East Caribbean Islands. // Hansard, the Official Report of debates in Parliament. 29 March 1982. Vol. 21. Cols. 15-16.

¹¹⁸ Witness Seminar: Britain and the Grenada Crisis, 1983. [Ed. by M.D. Kandiah, S. Onslow]. Institute of Commonwealth Studies; King's College London. L: Foreign & Commonwealth Office, 2020. 52 p.; Witness Seminar: The History, Role and Functions of the British High Commissions in the Caribbean Since the 1980s. [Ed. by M.D. Kandiah, S. Onslow]. Institute of Commonwealth Studies; King's College London. L: Foreign & Commonwealth Office, 2020. 54 p.

¹¹⁹ Chernick S.E. The Commonwealth Caribbean: The Integration Experience. Report of a mission sent to the Commonwealth Caribbean by the World Bank. Baltimore; London: The Johns Hopkins University Press, 1978. 522 p.

мемуари прем'єр-міністрів Великої Британії В. Черчилля¹²⁰, Е. Ідена¹²¹, Г. Макміллана¹²², Г. Вільсона¹²³. За часів перебування при владі В. Черчилля було створено військово-політичний союз з США (т.зв. “особливі відносини”), і в своїх спогадах про Другу світову війну політик описує становище карибських колоній в цей період. Важливо розуміти, що цей твір носить багато в чому публіцистичний характер, де автор намагається зосередитися лише на своїй персональній ролі в тих подіях, тому необхідно вкрай критично оцінювати наявні там судження.

Інший представник Консервативної партії, Е. Іден, у своїх спогадах також згадує про хід перемовин між Британією та США щодо угоди про військово-морські бази у 1940 р. На час керування Кабінетом Г. Макміллана припали утворення та розпад Федерації Вест-Індії. В період прем'єрства Г. Вільсона відбувався пошук оптимальної моделі британської колоніальної державності в карибських колоніях, тривали переговори щодо утворення Східнокарибської Федерації, була здійснена військова інтервенція британських військ в Ангілью в 1969 р. Саме цю подію досить детально описує та характеризує Г. Вільсон у своїх спогадах.

Окрім спогадів британських прем'єрів в рамках дослідження було використано також і спогади помічника міністра колоній Ч. Джефріса¹²⁴. Там чиновник вже після завершення своєї кар'єри намагається переосмислити інституційний розвиток міністерства колоній в розрізі комунікацій між метрополією та колоніями.

Важливим джерелом є також спогади міністра колоній у 1951-1954 рр. О. Літлтона¹²⁵. О. Літлтон був безпосередньо відповідальний за введення військ

¹²⁰ Churchill W.S. The Second World War. Vol. II. Their Finest Hour. Boston: Houghton Mifflin Company, 1986. 686 p.

¹²¹ Eden A. The Memoirs of Sir Anthony Eden. Full Circle. Cassell; London, The Times Publishing Co. Ltd, 1960. 676 p.; Eden A. The Eden Memoirs. The Reckoning. Cassell; London, The Times Publishing Co. Ltd, 1965. 716 p.

¹²² Macmillan H. Memoir. Vol. V.: Pointing the way, 1959 – 1961. London: Macmillan, 1972. 721 p.

¹²³ Wilson H. The Labour government, 1964-70: a personal record. London: Weidenfield and Nicholson, Michael Joseph LTD, 1971. 836 p.

¹²⁴ Jeffries C. Whitehall and the Colonial Service: An Administrative Memoir, 1939-1956. London: The Athlone Press, 1972. 110 p. (Commonwealth Papers)

¹²⁵ Lyttleton O. The Memoirs of Lord Chandos: An Unexpected View from the Summit. New York: New American Library, 1963. 430 p.

до Британської Гвіани задля скинення Ч. Джагана, який мав комуністичні погляди. Тому мемуари високопосадовця слугують гарним матеріалом для розуміння колоніальної політики Великої Британії в карибських колоніях 1950-х рр.

Варто наголосити, що матеріали преси також є важливим історичним джерелом історії Британської імперії. Кожна карибська колонія мала по декілька періодичних друкованих видань. Тому дисертантом було використано матеріали з офіційної газети Барбадосу, газети Антигуа, Монтсеррату та Віргінських островів, місячного бюлетеня Британського Гондурасу, Домініка геральд, урядової газети Гренади, офіційної газети Сент-Кітс-Невісу-Ангільї, Плантаторського Панчу, урядової газети Сент-Вінсенту, газети Вест-Індії. Архів карибських газет та журналів розміщений на веб-ресурсі бібліотеки Флориди¹²⁶.

У пресі висвітлювалися поточні події з політичного та соціально-економічного життя, призначення чи звільнення певних чиновників, публікувалися законодавчі акти. ЗМІ мали звичку маніпулювати фактами, будучи створеними та лояльними до колоніальної влади, проте є важливим джерелом з вивчення політико-економічного курсу Великої Британії в Карибському басейні новітнього періоду. Газети варто порівнювати з іншими джерелами, зокрема з архівними документами на питання достовірності наведених фактів.

На наш погляд, наявна джерелознавча база є досить репрезентативною й різноплановою, щоб здійснити комплексне дослідження поставленої проблеми. Джерела дозволяють проаналізувати особливості політики Великої Британії в карибських колоніях в імперському, регіональному та міжнародному контексті.

---

¹²⁶ Caribbean Gazettes Digital Collection. // George A Smathers Libraries. [Electronic resource]. Access mode: <http://ufdc.ufl.edu/gazettes>

1.3. Теоретико-методологічні основи дослідження

Головною складовою будь-якого історичного дослідження є використання теоретико-методологічних засад для концептуального оформлення наукового бачення проблеми. Для цього, перш за все, аналізується понятійно-термінологічний апарат досліджуваної проблеми. Потім виокремлюються основні етапи проведення наукових розробок – евристика, критика, інтерпретація. Після застосування вказаних вище операцій до джерельної бази та історіографічних підходів аналізу проблемних тем, історик застосовує наявні або власноруч конструює підходи до вивчення відповідної тематики. Такими в нашому випадку є міжнародна та глобальна історія, як відносно новітні напрями історичних студій.

Термінологія являє собою одну з фундаментальних частин інтерпретації істориком минулого, адже застосування тих чи інших понять надає історичному дослідженню певної контекстуалізації. Основними термінами для дослідження колоніальної політики Великої Британії в Карибському басейні є колонія, колоніалізм, імперія, метрополія, колоніальна політика. До того ж, важливо визначитися із розумінням поняття Карибського басейну як регіону¹²⁷.

Термін колоніалізм пройшов тривалу еволюцію, саме вперше системно над його розробкою почали працювати з 1950-х рр., наприклад французький етнолог та антрополог Ж. Баланд'є винайшов поняття “колоніальна ситуація”.

Під поняттям “колоніальне правління” сучасні вчені розуміють нерівноправну політико-економічну систему, яка підтримується примусом та насильством¹²⁸. Однак у цьому випадку варто уточнити, що колоніалізм ранньомодерного періоду та новітнього часу відрізнялися як інституційно, так

¹²⁷ The Modern Caribbean. / [Ed. by F.W. Knight, C.A. Palmer]. Chapel Hill; London: The University of North Carolina Press, 1989. P. 3.

¹²⁸ The Oxford World History of Empire. Vol. 1. The Imperial Experience. [Ed. by P.F. Bang, C.A. Bayly, W. Scheidel]. New York: Oxford University Press, 2021. P. 5.; The Demographics of Empire: The Colonial Order and the Creation of Knowledge. / [Ed. by K. Ittmann, D.D. Cordell, G.H. Maddox]. Athens: Ohio University Press, 2010. P. 3.

і концептуально. Щоправда у випадку з Карибським басейном дослідницький фокус в аналізі регіональної історії після скасування рабства змістився до вивчення соціальних аспектів, а не суто імперських практик¹²⁹.

В складі Британської імперії, говорячи про період сер. ХХ ст. існувала метрополія та залежні території різного політичного статусу (домініони, колонії Корони, протекторати, мандати). Ознаками імперії виступають політичне панування одного етносу над рештою, політика розширення кордонів своєї держави за рахунок інших земель, сакралізація державної влади, централізація управління з державною релігією (ідеологією) та мовою.

Карибські володіння були за своїм політичним статусом колоніями Корони, тобто під прямим управлінням Лондону через представників у вигляді інституту губернаторства. Не було їхніх представників у британському парламенті, і всі повноваження були сконцентровані на губернаторові, який був відповідальний лише перед своїми керівниками з міністерства колоній, а потім міністерства закордонних справ та Співдружності. Ця особливість політичної системи британських Карибів з самого початку визначала позицію чиновників з Лондону щодо цих територій, які не надавали їм стратегічного значення. І лише в новітній період постав більш системний підхід міністерства колоній щодо впровадження змін політичного та економічного характеру в Карибському басейні.

Необхідно поєднати глобальний та національний підходи, створити глокалізований погляд на проблему. Багато явищ суспільно-політичного життя в Британській Вест-Індії (політичні заворушення, страйки, вимоги запровадження загального виборчого права) були типовими або схожими і в решті колоній Британської імперії, зокрема федералізм. Тому Федерацію Вест-Індії 1958 – 1962 рр. слід розглядати в більш ширшому контексті, у

---

¹²⁹ Beyond Tradition: Reinterpreting the Caribbean Historical Experience. / [Ed. by H. Cateau, R. Pemberton]. Kingston; Miami: Ian Randle Publishers, 2006. P. X.

порівнянні з іншими федеральними утвореннями, наприклад у Африці¹³⁰. Подібна ситуація спостерігається і з економічним становищем (стратегія економічного розвитку, Акти колоніального розвитку та добробуту).

Важливим для нашої тематики методологічним підходом, а разом з тим і дослідницькою перспективою є глобальна історія. Дослідження в рамках глобального підходу зводяться до аналізу взаємозв'язків синхронних світових тенденцій політичного, економічного чи соціокультурного розвитку в історичній ретроспективі. Так, наприклад, нині активно розвиваються напрямки глобальної історії середнього класу, глобальної історії культурних контактів, глобальної історії деколонізаційних процесів та антиколоніальних рухів. Історики-глобалісти прагнуть показати факти та явища у їхній взаємозалежності та амбівалентності.

В рамках карибської тематики для нас важливою постає теза британського історика А. Хопкінса про співвідношення Британської та Американської імперії¹³¹. Якщо для Лондона вест-індійські території були складовою формальної імперії, то для Вашингтону – зоною неформального впливу.

Період 1930-х – 1983 рр. у колоніальній і постколоніальній політиці Великої Британії в Карибському басейні можна поділити на три етапи, які відображали головні тенденції розвитку цих територій.

- стагнаційно-реформістський період (1930-ті – 1945 р.) Британські карибські колонії, одні з найбільш консервативних територій в імперії впадають в тривалу кризу політичного управління, викликану економічними негараздами, що вилилися в акції громадянської непокори та суспільні заворушення. Зрозумівши, що на цей раз варто вже змінити підходи до управління цими колоніями, міністерство колоній впроваджує серію реформ у

---

¹³⁰ Высокова В.В., Созинова К.А., Чемякин Е.Ю. Британская империя: диалог культур и цивилизаций. (от Ост-Индской компании до Содружества Наций). Учебное пособие. Екатеринбург: Издательство Уральского университета, 2019. С. 163.

¹³¹ Hopkins A.G. American Empire: A Global History. Princeton: Princeton University Press, 2018. P. 455.

політичній сфері, які тягнуть за собою трансформацію економічної моделі, де з'являються елементи інвестування в довготривалі проекти.

- федеральний період (1945 – 1962 рр.) Єдино правильним методом, який вирішить всі проблеми політичного та економічного розвитку британських Карибів на думку міністерства колоній виступала їхня федералізація. Саме тому після Другої світової війни відбувається інституціоналізація на регіональному карибському рівні федерації.

- постколоніальний період (1962 – 1983 рр.) Після розпаду Федерації Вест-Індії, Ямайка та Тринідад здобувають свою незалежність, згодом відбувається пошук нових форм політичної та економічної взаємодії Лондона з Карибським басейном.

Зважаючи на підходи сучасних істориків британський колоніалізм мав три рівні впливу на свої карибські колонії – політичний, економічний та соціокультурний. Політичний вимір колоніалізму являв собою владу білої меншості колонізаторів над більшістю підкорених афрокарибців. На додаток до політичної влади, економічна створила власну ексклюзивну господарську модель, яка спочатку мала в своїй основі плантаційне рабовласництво. З часом взаємодія між метрополією на колоніями перейшла на більш системний рівень, коли економіка залежних територій стала інвестуватися з бюджету колоніальних структур. Іншим, не менш важливим впливом був соціокультурний, який отримав своє відображення в релігії, освіті та спорті¹³². До цього також можна віднести міграційні процеси як всередині Карибського басейну, так і до США та Великої Британії. Щоправда саме взаємовплив між політикою та економікою визначав інституційну сформованість курсу Лондону щодо карибських колоній.

Аналізувати колоніальну і постколоніальну політику Великої Британії в карибських володіннях можна з декількох вимірів – регіонального,

---

¹³² British Culture and the End of Empire. / [Ed. by S. Ward]. Manchester: Manchester University Press, 2001. P. 1. (Studies in Imperialism)

імперського та міжнародного¹³³. Регіональний контекст дозволяє розглянути місцеву етнополітичну специфіку, розвиток економіки, соціальні відносини, політичну культуру. В даному випадку британські колонії беруться до уваги разом з іншими територіями Карибського басейну – французькими, голландськими колоніями, колишніми іспанськими володіннями, які стали частиною формальної та неформальної імперії США.

Щоправда регіональний контекст не враховує включення Карибів до британської імперської системи, яка в новітній період істотним чином централізується. Виникнення стерлінгової зони та функціонування системи імперських преференцій інтегрувало карибські колонії з іншими територіями, підвладними Лондону.

Саме тому імперський контекст важливий для інтерпретації впливу політичного становища в Британській Вест-Індії на британський колоніалізм загалом. Врегулювання суспільно-політичних заворушень 1930-х р. в карибських колоніях Великої Британії мало одним з результатів введення в дію міністерством колоній системи надання фінансової допомоги своїм володінням по всьому світу. Акти Колоніального Розвитку та Добробуту визначали соціально-економічний розвиток Британської імперії 1940-1960-х рр., і з певними видозмінами подібна практика існувала й в 1970-1980-х рр.

Розташовані між Центральною та Південною Америкою, Кариби складаються з трьох груп островів – Великих Антільських, Малих Антільських і Багамських. Свою назву регіон отримав від назви Карибського моря. Цей регіон також має іншу історичну назву – Вест-Індія.

Великими Антільськими островами є Куба, Пуерто-Ріко та Ямайка. Решта островів є невеликими за своєю площею. Географічно Малі Антільські острови поділяють на Навітряні острови (де британськими володіннями були Домініка, Гренада, Сент-Вінсент і Гренадіни, Сент-Люсія, Тринідад і Тобаго), Підвітряні острови (Ангілья, Антігуа і Барбуда, Сент-Кітс і Невіс,

---

¹³³ Брайлян Є.С. Рецензія. Янсен Я., Остергаммель Ю. Деколонізація: коротка історія. *Український історичний журнал*. 2018. № 2. С. 204.

Монтсеррат, які були британськими колоніями в досліджуваний період), а також Віргінські острови¹³⁴. Саме поняття географічних меж Карибського регіону є дискусійним як в історичній, так і географічній науці. Для нашого дослідження важливо вживати поняття Великого Карибського басейну, коли до острівних територій додаються прибережні держави Белізу та Гайани, а також враховувати географічний фактор під час аналізу загальних тенденцій розвитку британського колоніалізму (Дод. 2,3).

Отже, завдяки використанню теоретико-методологічних постулатів сучасних істориків, а саме концептів міжнародної та глобальної історії, й залученню відповідного термінологічного апарату ми можемо на істотному концептуальному рівні дослідити дискусійні питання британського колоніалізму в Карибському басейні.

---

¹³⁴ Gaztambide-Geigel A. The invention of the Caribbean in the 20th century (The Definitions of the Caribbean as a Historical and Methodological Problem). *Social and Economic Studies*. Vol. 53. No. 3. (September, 2004). P. 140.

РОЗДІЛ 2. ІМПЕРСЬКА ПОЛІТИКА ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ В КАРИБСЬКОМУ БАСЕЙНІ

2.1. Суспільно–політична криза британського колоніалізму на Карибах (1930–ті – середина 1940–х рр.)

Регіон Карибського басейну, перебуваючи на перехресті стратегічних торговельних шляхів та цивілізацій, тривалий час був епіцентром боротьби різних центрів сили, починаючи з ранньомодерного періоду. Відкриття Христофором Колумбом у 1492 р. Америки стало відправною точкою для колоніальної історії регіону¹³⁵. Навіть сама назва Кариби вперше зустрічається 26 грудня 1492 р. в документах Колумба як самоназва одного з місцевих індіанських племен, які відзначалися войовничістю¹³⁶. Саме Кариби постали маршрутом для завоювань іспанськими конкістадорами Центральної Америки. Прихід іспанців на території Карибів у XVI ст. призвів до масового винищення індіанського населення та посилення суперництва інших європейських держав за ці території.

Карибський регіон став об'єктом англійської колонізації ще в другій половині XVI ст. Тоді приватирські та піратські акції Ф. Дрейка, Д. Хоукінса мали на меті підірвати економічну могутність іспанців на цих територіях¹³⁷. З часом, вже в першій половині XVII ст. англійці засновують свої перші карибські колонії – Сент-Кітс у 1624 р., у 1628 р. з території Сент-Кітсу було колонізовано Невіс, у 1648 р. заселено Багамські острови, у 1655 р. було відвойовано в іспанців Ямаїку, основний острів у Карибському морі та військову базу піратів¹³⁸. За період 1630-1700 рр. 59 % від загальної кількості

¹³⁵ Atlantic History: A Critical Appraisal. / [Ed. by J.P. Greene, P.D. Morgan]. New York: Oxford University Press, 2009. P. 35. (Reinterpreting History)

¹³⁶ Torres-Saillant S. An Intellectual History of the Caribbean. London: Palgrave Macmillan, 2006. P. 16. (New Directions in Latino American Cultures)

¹³⁷ Дьомін О.Б. Біля витоків англійського атлантизму. Зовнішня політика Англії кінця 50 – кінця 80-х років XVI ст. Одеса : Астропринт, 2001. С. 203.

¹³⁸ Губарев В.К. Первая английская колония в Вест-Индии. *Вопросы истории*. 1980. №5. С. 185.; Губарев В.К. Пираты Багамских островов (1670 – 1718 гг.). *Наука. Религия. Суспільство*. 2009. № 3. С. 28.

емігрантів з Британських островів обрали своїм напрямом колонізацію Карибського басейну – причому це були не лише англійці, але й шотландці¹³⁹. Ірландці активно заселяли в XVII-XVIII ст. острів Монстеррат.

З середини XVII і до початку XIX ст. тривала боротьба між Великою Британією, Іспанією, Францією та Нідерландами за домінування в Карибському басейні¹⁴⁰. Незмінними складовими масштабних збройних конфліктів XVII – XVIII ст. (Війна за Аугсбургську лігу 1689-1697 рр., Війна за іспанську спадщину 1701-1714 рр., Семилітня війна 1756-1763 рр.) стало військово-політичне суперництво за нові території та саме протистояння на цих територіях¹⁴¹. Після Семилітньої війни острови Гренада, Домініка, Сент-Вінсент та Тобаго перейшли до англійців¹⁴².

Окрім острівних володінь британці також засновували поселення в Центральній Америці, наприклад на узбережжі Белізу, що перебував під владою іспанців. З XVII ст. там діяли англійські торгівельні бази, проте іспанська колоніальна адміністрація прагнула юридично унормувати присутність іноземців на своїй території. Політичні суперечки тривали до кінця XVIII ст., аж поки у 1798 р. була зроблена остання спроба іспанців повернути ці землі під свій контроль.

Після Американської революції, коли 13 північноамериканських колоній проголосили свою незалежність та постали США, карибські володіння стали регіоном лоялістів британської Корони¹⁴³. Останні туди масово переселялися зі своїми рабами. Експорт революційних змін був малоімовірним на карибському ґрунті через відсутність політичних та економічних передумов

¹³⁹ Akenson D.H. *If the Irish Ran the World: Montserrat, 1630-1730*. Montreal; Kingston; London; Buffalo: McGill-Queen's University Press, 1997. P. 21. (The Joanne Goodman lectures)

¹⁴⁰ Браїлян С.С., Машевський О.П. Британсько-французьке суперництво в Карибському басейні у XVII-XVIII століттях *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія Історія*. Вип. 1. 2014. С. 48.; Kirke-Green A. *Britain's Imperial Administrators, 1858-1966*. London: Palgrave Macmillan, 2000. P. 24.

¹⁴¹ Abernethy D.B. *The Dynamics of Global Dominance: European Overseas Empires, 1415-1980*. New Haven; London: Yale University Press, 2000. P. 52.

¹⁴² Black J. *The British Empire: A History and a Debate*. Farnham: Ashgate, 2015. P. 96.

¹⁴³ Грубінко А.В. Вплив атлантизму на участь Великої Британії у європейській політичній інтеграції (1940-1980-ті роки) *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*. 2015. Вип. 44. Том 2. С. 80.; *The Cambridge World History. Vol. VII. Production, Destruction, and Connection, 1750-Present. Part 1: Structures, Spaces, and Boundary Making.* / [Ed. by J.R. McNeill, K. Pomeranz]. Cambridge: Cambridge University Press, 2015. P. 332.

для прагнення скинути колоніальний режим. Саме тому завдяки контролю британцями стратегічних військово-морських баз на Антігуа та Ямайці стало можливим дієво боротися з повсталими американцями у 1775-1783 рр.¹⁴⁴ Щоправда це не врятувало Британію від втрати Америки, на яку щоправда метрополія мала істотний політичний та економічний вплив аж до Громадянської війни 1861-1865 рр.

Епоха Французької революції та наполеонівських воєн стала завершальним етапом створення групи британських колоній в Карибському басейні. У 1797 р. колишня французька територія Тринідад перейшла під владу Великої Британії. Території Бербіс та Демерара, що раніше належали Голландській Вест-Індійській Кампанії з 1814 р. потрапили під британський контроль, з яких утворилася у 1831 р. Британська Гвіана¹⁴⁵. Іншою неострівною територією в регіоні був Британський Гондурас, який став колонією Сполученого Королівства у 1862 р., щоправда з територіальними суперечками з Гватемалою. Французькими карибськими територіями станом на поч. ХІХ ст. були Гайана, Гваделупа, Мартініка та Сент-Домініка, що здобувши незалежність у 1804 р. отримала назву Гаїті. Колоніями Нідерландів у регіоні були Аруба, Бонер, Кюрасао, Саба, Сент-Евстатіус. Суринам (Голландська Гвіана) та половина острова Сент-Маартен¹⁴⁶.

Загалом існувало два типи політичного управління в британських карибських володіннях, завойованих в ХVІІ – ХVІІІ ст. – колонії Корони та частково самоврядні (привілейовані) колонії. В першій половині ХІХ ст. вест-індійські колонії за типом управління можна розділити на дві групи. Перша – привілейовані колонії, де поряд з губернатором, носієм королівської прерогативи, були свої виборні органи – асамблеї, права на скликання яких були закріплені в спеціальних королівських хартіях¹⁴⁷. Це були “старі” колонії,

¹⁴⁴ Black J. A Military History of Britain: From 1775 to the Present. Westport; London: Praeger Security International, 2006. P. 53.

¹⁴⁵ Burns A. History of the British West Indies. London: George Allen & Mulwin, 1965. P. 156.

¹⁴⁶ Torres-Saillant S. An Intellectual History of the Caribbean. London: Palgrave Macmillan, 2006. P. 17. (New Directions in Latino American Cultures)

¹⁴⁷ Браїлян Є.С. Центральне колоніальне управління британськими колоніями в Карибському басейні за часів Старої Представницької Системи (ХVІІ – перша половина ХІХ ст.) *Всесвітня історія та актуальні проблеми*

набуті до 1815 р.: Ямайка, Барбадос, Сент-Крістофер, Невіс, Антигуа, Монтсеррат, Домініка, Сент-Вінсент, Гренада і Тобаго, здобутий наприкінці XVIII ст.

Другий тип управління – “система королівських колоній”, колоній Корони¹⁴⁸. До них належали острови, які відійшли до Великої Британії після завершення війни з наполеонівською Францією в 1815 р.: Сент-Люсія, Тринідад та Британська Гвіана¹⁴⁹. В колоніях цього типу не було виборних асамблей, вся повнота виконавчої влади зосереджувалася в руках губернатора та виконавчих рад. Останні склалися в основному з чиновників, які призначалися Короною: головного секретаря колонії, колоніального скарбника, головного судді, головного прокурора, єпископа чи архієпископа, головнокомандувача. Іноді до виконавчої ради входили представники буржуазії. Ці колонії не мали законодавчих прав та керувалися від імені короля, влада якого тут була необмеженою. Закони, які ухвалювалися Британським Парламентом, були обов’язковими на тих територіях та втілювалися у життя колоніальною адміністрацією, яку очолював губернатор. Це підтверджують інструкції, які надсилалися до колоній. Політична система в цих колоніях набувала олігархічних рис, так зокрема в Британській Гвіані після надання Конституції 1831 р. і до 1928 р. тривало засилля плантаторів¹⁵⁰.

Помітною рисою були антирабовласницькі повстання в Британській Вест-Індії (Барбадос 1816 р., Демерара 1823 р. та Ямайка 1831-1832 рр.). Цікаво, що лідерами під час повстань вкрай часто ставали жінки, зміщуючи гендерні акценти щодо лідерства¹⁵¹.

міжнародних відносин: стат. та матеріали IV Міжнар. наук.-прак. конф., присвяченої пам’яті професора Г.Л. Бондаревського (9–10 квіт. 2013 р., м. Луганськ). Луганськ, 2013. С. 49.

¹⁴⁸ Bissessar A.M. Colonial Administration in the English-Speaking Caribbean. *Global Encyclopedia of Public Administration, Public Policy, and Governance*. / [Ed. by A. Farazmand]. Cham: Springer, 2018. P. 845. (Springer Reference)

¹⁴⁹ Go J. *Patterns of Empire: The British and American Empires, 1688 to Present*. New York: Cambridge University Press, 2011. P. 61.

¹⁵⁰ Bissessar A.M. *Ethnic Conflict in Developing Societies: Trinidad and Tobago, Guyana, Fiji, and Suriname*. Palgrave Macmillan, 2017. P. 45.

¹⁵¹ *Engendering History: Caribbean Women in Historical Perspective*. / [Ed. by V. Shepherd, B. Brereton, B. Bailey]. London: Palgrave Macmillan, 1995. P. 6.

Ще наприкінці XVII ст. вперше було створено в британських колоніях Карибського басейну федерацію – Сент–Кітс і Невіс, Монтсеррат та Антігуа. На останній території розташовувалася резиденція федерального уряду. Малі території Підвітряних островів були організовані в 1871 р. у федерацію і поділені на шість президентств: Сент–Крістофер, Антігуа, Невіс та Ангілья, Монтсеррат, Британські Віргінські острови¹⁵². Інша група колоній була створена в 1833 р. під назвою Британські Навітряні острови, куди увійшли Барбадос, Гренада, Сент-Вінсент і Гренадіни, Сент-Люсія та Тобаго. З 1871 р. ці території утворили Федеративну Колонію Навітряні острови зі столицею Бріджтауні (Барбадос).

У середині XIX ст. було створено центральні органи для керування цих територій Британською імперією, зокрема міністерство колоній у 1854 р. Якщо до скасування рабства влада британців у Карибському басейні трималася на білих плантаторах, то з 1840-х рр. більший вплив здобувають колоніальні чиновники. Військово-політичний вплив Великої Британії в Карибському регіоні впродовж XIX ст., яке дослідники колоніалізму та глобальної історії позначають 1815-1914 рр., підкріплювався економічним проникненням британського капіталу в країни Латинської Америки, зокрема Чилі та Аргентини¹⁵³.

Період від 1830-х рр., коли скасування рабства стало прологом до формування інституту громадянства всередині карибських колоній, аж до 1930-х рр. був позначений новими формами політичної дискримінації з боку колоніальної влади афрокарибської більшості: контроль економічних механізмів, зокрема оплати праці та суттєве обмеження виборчого права, зважаючи на високий майновий ценз, який не могла подолати більшість колоніального соціуму¹⁵⁴. Навіть розпад наприкінці XIX ст. т.зв. Старої

¹⁵² Bobb L.E. The Federal Principle in the British West Indies: An Appraisal of its Use. *Social and Economic Studies*. 1966. Vol. 15. No 3. P. 239.

¹⁵³ Britain and Latin America: a changing relationship. / [Ed. by V. Bulmer-Thomas]. The Royal Institute of International Affairs; Cambridge: Cambridge, 1989. P. 1.; A Companion to International History 1900-2001. / [Ed. by G. Martel]. Oxford: Blackwell Publishing, 2007. P. 14. (Blackwell Companions to World History)

¹⁵⁴ Kamugisha A. Beyond Coloniality: Citizenship and Freedom in the Caribbean Intellectual Tradition. Bloomington: Indiana University Press, 2019. P. 40. (Blacks in the Diaspora)

представницької системи, яка уособлювалася правлінням олігархічного корупційного режиму та політичним волюнтаризмом губернаторів не змінив радикальним чином вкрай напружену суспільно-політичну ситуацію¹⁵⁵.

У другій половині XIX ст. розпочався процес перетворення Британської Вест-Індії на самоврядні колонії: після повстання у Монтего Бей на Ямайці 1865 р. британці змінили політичну систему на цих територіях. Основною причиною повстання було прагнення вільних африкарибських поселенців звільнитися від плати ренти на землю, що вступало в конфлікт з колоніальною адміністрацією. Після введення військового стану цей виступ було придушено, і комісія міністерства колоній рекомендувала перетворити Ямайку на колонію Корони, щоб нею керували напряду з Лондону.

За етнічним складом Карибський басейн був мультинаціональним та полірелігійним регіоном. Винищивши іспанців та місцеве індіанське населення, англійці завезли рабів з числа африканців та ірландців, які працювали прислугою. Наприкінці XVII – на початку XVIII ст. ця категорія населення складала 80 % соціуму Антигуа, Барбадосу, Монтсеррату, Сент-Кітсу і Невісу та Ямайки. Якщо у 1650 р. частка африканців складала 25 %, то вже у 1770 р. це була абсолютна більшість в 90 %¹⁵⁶.

Станом на 1812 р. загальне населення Британської Вест-Індії складало 864 тис. осіб, з яких 771 тис. осіб були рабами. З середини XIX ст. утворюється чисельна меншина трудових іммігрантів з Британської Індії, здебільшого на Тринідаді та в Британській Гвіані, які з часом отримали назву східних індусів¹⁵⁷. Внаслідок схожих причин утворюються групи вихідців з Китаю, які також поповнювали ряди найманих робітників.

Так, станом на початок XX ст. етнополітичне становище Британської Вест-Індії було наступним: згідно даних перепису населення за 1921 р.

¹⁵⁵ Brereton B. *Race Relations in Colonial Trinidad, 1870 – 1900*. Cambridge: Cambridge University Press, 1979. P. 186.

¹⁵⁶ Abernethy D.B. *The Dynamics of Global Dominance: European Overseas Empires, 1415-1980*. New Haven; London: Yale University Press, 2000. P. 54.

¹⁵⁷ *The Economy of the West Indies*. / [Ed. by G.E. Cumper]. Jamaica: Institute of Social and Economic Research, Univesity College of the West Indies, 1960. P. 28.

населення Ямайки складалося з 77 % чорношкірих, 18,3 % кольорових, 1,7 % білих, 0,4 % китайців, 2,2 % східних індусів. У 1928 р. етнічний склад Британської Гвіани виглядав наступним чином: 51,8 % східних індусів, 42,3 % афрокарибців, 1,7 % білих, решту складала незначні етнічні групи амеріндіанців, китайців¹⁵⁸.

Китайська етнічна меншина в Карибському басейні виникла в сер. ХІХ ст. після скасування рабства. Впродовж 1838-1918 рр. до Британської Вест-Індії прибуло 536 310 трудових іммігрантів, 3,5 % з яких походили з Китаю¹⁵⁹. Якщо станом на 1861 р. було 3091 особа китайського походження на британських Карибах, то у 1921 р. їх було вже 4139¹⁶⁰.

Наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. розроблялися плани об'єднання Британської Вест-Індії з домініоном Канадою, зважаючи на тісніші економічні зв'язки, лобізм з боку місцевої колоніальної адміністрації та відносну географічну близькість¹⁶¹. У 1921 р. це питання було підняте на Імперській конференції міністром колоній В. Черчиллем, але в тих умовах такий політичний союз у Британській імперії був малоімовірним через брак відповідних коштів та системного підходу з цієї проблеми.

Станом на 1901 р. Британська імперія складала значну територію, численність населення складала 400 млн. осіб¹⁶². Тоді Британська Вест-Індія перебувала на маргінесі політичного інтересу міністерства колоній, представники якого вважали ці території достатньо стабільними, а відтак не існувало й системного підходу до проведення політичного курсу там. Хоча насправді назривала глибока системна криза, яка у подальшому охопить як політичну так і економічну сферу карибських володінь Лондона.

¹⁵⁸ Bissessar A.M. *Ethnic Conflict in Developing Societies: Trinidad and Tobago, Guyana, Fiji, and Suriname*. Palgrave Macmillan, 2017. P. 48.

¹⁵⁹ Lai W.L. *The Chinese in the West Indies, 1806-1995: A Documentary History*. Kingston: The Press University of the West Indies, 1998. P. 4.

¹⁶⁰ Lai W.L. *The Chinese in the West Indies, 1806-1995: A Documentary History*. Kingston: The Press University of the West Indies, 1998. P. 280.

¹⁶¹ Edmondson L.G.E. *Canada and the West Indies: Trends and Prospects*. *International Journal*. Vol. 19. No. 2 (Spring, 1964). P. 192.

¹⁶² *A Companion to Early Twentieth-Century Britain*. / [Ed. by C. Wrigley]. Oxford: Blackwell Publishing, 2003. P. 182. (Blackwell Companions to British History)

Події Першої світової війни знаменували собою кризу міжнародних союзів, започаткованих ще Віденським конгресом, коли безпека в Європі гарантувалася балансом сил провідних держав. За нових умов протистояння між Антантою та Четверним союзом призвело до кровопролитної війни, яка велася не лише в Європі, але й на інших територіях, зокрема на Близькому Сході, африканських колоніях¹⁶³. Достатньо важливим у цьому контексті був саме колоніальний фактор, адже більшість провідних держав Заходу продовжували залишатися глобальними імперіями, людські та економічні ресурси, які використовувалися на повну під час бойових дій¹⁶⁴.

Під час війни колоніальні війська використовувалися наприклад британцями та французами для ведення бойових дій у Європі¹⁶⁵. У Британській Індії було мобілізовано 1 млн. осіб, які згодом брали участь в Першій світовій війні на різних фронтах: Африка, Близький Схід, Європа¹⁶⁶. Навіть вихідці з британських домініонів, зокрема Австралії та Канади здобули шанс відвідати метрополію, і таким чином відбувся імперський контакт (зв'язок), що згодом вплинув на взаємовідносини з цими територіями. Існував окремий полк Британської Вест-Індії, який воював у Європі, на Близькому Сході та в Африці. Його втрати у Першій війні були наступними: 185 вбитими на полі бою та 1071 особа померла від хвороб.

Після завершення Першої світової війни британська система управління глобальної імперії перебувала в кризовому стані у зв'язку з переформатуванням світопорядку, хоч Лондон й надалі мав контроль над значними територіями¹⁶⁷. В економічному аспекті основними конкурентами Британії тоді були США та Японія, які теж стали на шлях розбудови імперії з поч. ХХ ст. Міжвоєнний період був позначений також уніфікацією

¹⁶³ Betts R.F. *Uncertain Dimensions: Western Overseas Empires in the Twentieth Century*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 1985. P. 12. (Europe and the World in the Age of Expansion)

¹⁶⁴ Bayly C.A. *Remaking the Modern World, 1900-2015: Global Connections and Comparisons*. Hoboken: Wiley Blackwell, 2018. P. 273. (The Blackwell History of the World)

¹⁶⁵ Darwin J. *After Tamerlane. The Rise and Fall of Global Empires, 1400 – 2000*. L: Bloomsbury Press, 2008. P. 371.

¹⁶⁶ Hopkins A.G. *American Empire: A Global History*. Princeton: Princeton University Press, 2018. P. 450.

¹⁶⁷ *The Oxford World History of Empire*. Vol. 2. The History of Empires. [Ed. by P.F. Bang, C.A. Bayly, W. Scheidel]. New York: Oxford University Press, 2021. P. 1119.

колоніальних структур, початком поступового зменшення впливу Великої Британії на міжнародній арені, переосмисленням концептуальних підходів до ведення імперської політики на підконтрольних територіях, виникненням національного чинника в колоніях¹⁶⁸.

Незважаючи на те, що Велика Британія продовжувала залишатися однією з провідних держав світу, в її колоніях посилювалися відцентрові тенденції. В першу чергу це було пов'язано з рухом “білих” домініонів (Канада, Південна Африка, Австралія, Нова Зеландія) за здобуття більшої політичної автономії в межах імперської системи.

На початок 1930-х рр. більшість карибських територій Сполученого Королівства мали статус колоній Корони¹⁶⁹. Деякі території прагнули за допомогою парламентських комісій уточнити свій політико-правовий статус в межах Британської імперії¹⁷⁰. Лише на Барбадосі всі члени нижньої палати законодавчого органу були обраними. Саме тоді розпочався процес перетворення всієї Британської Вест-Індії на самоврядні колонії. Спостерігався демографічний бум та перенаселення в колоніях: у Британській Гайані населення за сто років збільшилося майже вчетверо з 40 тис. осіб у 1833 р. до 151 тис. у 1929 р.¹⁷¹

Керівником виконавчої влади в колоніях продовжував залишатися губернатор, який призначався з Лондону. Типовою ситуацією була доволі часта ротація губернаторів. За період 1900 – 1960 рр. змінилося 214 губернаторів у колоніях Британської імперії¹⁷².

Основним органом законодавчої влади залишалися двопалатні асамблеї. Існував майновий виборчий ценз для того, щоб стати депутатом законодавчих

¹⁶⁸ Britain in the twentieth century. A documentary reader. Vol. I. 1900 – 1939. / [Ed. by L. Butler, H. Jones]. L: Heinemann Educational, Institute of Contemporary British History, 1994. P. 218–219.

¹⁶⁹ Aspinall A. Constitutional Changes in the British West Indies. *Journal of Comparative Legislation and International Law. Third Series.* 1940. Vol. 22. №4. P. 130.

¹⁷⁰ West Indian colonies (status). // Hansard, the Official Report of debates in Parliament. 17 June 1931. Vol. 253. Cols. 1747-8.

¹⁷¹ Bissessar A.M. *Ethnic Conflict in Developing Societies: Trinidad and Tobago, Guyana, Fiji, and Suriname.* Palgrave Macmillan, 2017. P. 47.

¹⁷² Nicolson F., Hughes C. A. A provenance of proconsuls: British colonial governors 1900 – 1960. *The Journal of Imperial and Commonwealth History.* 1975. Vol. 4. № 1. P. 78.

органів карибських колоній чи суддею. У червні 1931 р. на Підвітряних островах працювало лише двоє чорношкірих суддів¹⁷³.

Політична система Навітряних островів являла собою сукупність виконавчих органів (у кожній колонії), керованих одним губернатором. Його резиденція розташовувалася на Гренаді¹⁷⁴. Представником губернатора на островах був адміністратор. Останній в разі надзвичайних ситуацій міг оминати губернатора й звертатися до вищого керівництва міністерства колоній.

Підвітряні острови, у свою чергу являли собою федерацію у формі п'яти президентств: Антигуа (з Барбадосом), Сент-Кітс-Невіс-Ангілья, Домініка, Монтсеррат та Віргінські острови. Кожне президентство було автономним у фінансових питаннях і мало власний законодавчий орган. Також функціонували федеральні законодавчі та виконавчі органи влади.

Домініка була окремим президентством, але інкорпоровалася до складу федерації в 1940 р.¹⁷⁵ Кожне президентство мало свого представника губернатора; ним міг бути адміністратор або комісіонер. Новоутворена федерація мала Загальну виконавчу раду та Федеральну виконавчу раду. Кожний місцевий колоніальний уряд кооптував своїх представників до федеральних органів влади.

У 1930–х рр. міністерство колоній залишалося головною інституцією, відповідальною за проведення імперської політики¹⁷⁶. На той період установа складалася з департаментів за географічним принципом. Очолював її відповідний профільний міністр. Структурно міністерство у 1925 р. складалося з 8 географічних департаментів (Східна та Центральна Африка (2),

¹⁷³ Leeward islands (puisne judges). // Hansard, the Official Report of debates in Parliament. 04 June 1931. Vol 253. Cols. 350-1.

¹⁷⁴ Ayearst M. The British West Indies: The Search for Self-Government. New York: New York University Press, 1960. P. 32.

¹⁷⁵ Ayearst M. The British West Indies: The Search for Self-Government. New York: New York University Press, 1960. P. 31.

¹⁷⁶ British Imperial Policy and Decolonization, 1938-64. Vol. 1. 1938-51. / [Ed. by A. N. Porter, A. J. Stockwell.]. L: The Macmillan LTD, 1987. P. 8. (Cambridge Commonwealth Series)

Західна Африка (2), Вест-Індія, Середній Схід, Далекий Схід, Середземномор'я) та загальний.

Міністерство колоній координувало свої дії із міністерством закордонних справ, міністерством домініонів, Скарбницею та міністерством внутрішніх справ. Також вагому роль у плануванні колоніальної політики відіграв інститут цивільних службовців, який в 1930 р. було уніфіковано створенням Колоніальної Служби. Одним з основних питань було те, яким чином співвідносилися інтереси різних відомств, і чи впливала зміна урядів на поточні колоніальні питання¹⁷⁷.

Кожна впливова політична сила (в міжвоєнний період це були Консервативна та Лейбористська партії) прагнула зреалізувати свої стратегічні та тактичні цілі при плануванні, а потім і під час втілення засадничих основ колоніальної політики. Важливу роль у проведенні політичного курсу в колоніях відігравала кабінетна система, її комітети та комісії. Комісії створювалися для ґрунтовного аналізу становища в колоніях, де тривали масові рухи антиколоніального змісту, чи склалися вибухонебезпечні етнополітичні чи соціально-економічні ситуації. Прикладом такого комітету може слугувати Імперський дорадчий комітет (1924 – 1950 рр.), створений з ініціативи Лейбористської партії¹⁷⁸. У 1927 р. в ході реформування міністерства колоній було створено Департамент Вест-Індії.

Після проведення в 1928 р. у Британській Гвіані адміністративно-конституційної реформи було створено при губернаторові Виконавчу раду, всі члени якої призначалися губернатором, та Законодавчу раду у складі 29 членів, 14 з яких обиралися. Було розширено виборче право. Таким чином, Британська Гайана стала колонією Корони. Конституція колонії була однією з найбільш архаїчних і вимагала негайного доопрацювання, місцевий колоніальний апарат був корумпований, і тому парламентською комісією було

---

¹⁷⁷ Hyam R. *Britain's declining empire: The Road to Decolonisation, 1918 – 1968*. L: Cambridge University Press, 2006. P. 12.

¹⁷⁸ Malmsten N. R. *The British Labour Party and the West Indies, 1918–39*. *The Journal of Imperial and Commonwealth History*. 1977. Vol. 5. № 2. P. 173.

вирішено провести модернізацію законодавства колонії та її політичної системи¹⁷⁹.

Утворення федерації, на думку британської колоніальної влади, мало б раціоналізувати місцеву адміністрацію в колоніях, створити спільну сферу послуг та потужних економічних гравців у регіоні. 15 серпня 1930 р. місцевий урядовець Ф. Г. Копленд у виступі на сесії Виконавчої ради Гренади дискутував з приводу потенційного утворення федерації у складі Навітряних та Підвітряних островів. Згодом, у грудні того ж року тема обговорювалася у виконавчому органі Домініки. Там чиновник Л. Роуз представив план створення союзу Підвітряних та Навітряних островів. Л. Роуза підтримали С. Роул та Г. Шиллінгфорд. Незважаючи на те, що резолюція з прийняття цього плану не була проголосована, її копія була направлена до губернатора Підвітряних островів.

Компліментарними щодо питання федеративного об'єднання кількох колоній були члени Вест-індійської цукрової комісії, які рекомендували створити адміністративну асоціацію Навітряних та Підвітряних островів¹⁸⁰. Про це вони говорять в своєму звіті від 27 березня 1930 р¹⁸¹.

Міністр колоній лорд Пассфілд у березні 1931 р. проінформував губернаторів про створення спільної юрисдикції на Навітряних, Підвітряних островах та Тринідаді і Тобаго. У 1931 – 1932 рр. тривали політичні перемовини щодо пропозицій від метрополії місцевим колоніальним адміністраціям. Також були дебати в британському парламенті, які сприяли посиленню розуміння важливості об'єднання карибських колоній в одне ціле.

Лорд Пассфілд запропонував губернаторам Навітряних, Підвітряних островів та Тринідаду і Тобаго в березні 1932 р. більш тісний і в першу чергу

---

¹⁷⁹ Cabinet Conclusion 4. The Constitution of British Guiana. 16 November 1927. P. 376. // The National Archives. [Electronic resource]. Access mode: <http://filestore.nationalarchives.gov.uk/pdfs/small/cab-23-55-cc-56-27-26.pdf>

¹⁸⁰ The National Archives. Cabinet Conclusion 11. The Colonial Sugar Industry. 12 March 1930. Режим доступу: <http://filestore.nationalarchives.gov.uk/pdfs/small/cab-23-63-cc-15-30-15.pdf>

¹⁸¹ West Indies (Sugar industry). (17 March 1930). // Hansard, the Official Report of debates in Parliament. 1930. Vol. 236. Cols. 1712-3.

політичний союз¹⁸². Колоніальні лідери східнокарибських островів побачили в цій пропозиції можливість розширити свої конституційні права та запровадити місцеву автономію. 15 березня 1932 р. міністр колоній Ф. Канліфф-Лістер повідомив про згоду трьох карибських губернаторів з пропозицією метрополії і було затверджено рішення про створення комісії, яка б вивчила суспільно-політичне становище колоній, можливість створення спільного законодавства тощо. 28 жовтня 1932 р. представники Сент-Кіттсу і Невісу, Монтсеррату, Сент-Люсії, Барбадосу, Тринідаду, Антигуа, Гренади і Домініки зустрілися в Росеау (Домініка) на конференції¹⁸³. Вони були згодні з тим, що федерація потрібна для всіх колоній, окрім Барбадосу. Утворювалася Федеральна асамблея з 27 обраних та 6 офіційних членів¹⁸⁴.

Федеративна виконавча рада складалася з генерал-губернатора, трьох офіційних представників, шести обраних членів Федеральної асамблеї і Верховного суду. Федеральний уряд мав бути профінансований за рахунок податків з мешканців колоній. Нові представники федерації могли б увійти у разі звернення до Федеральної асамблеї. Одним з підсумкових рішень конференції було створення Національної ліги Вест-Індії. Основними прибічниками федерації на цій конференції виявили себе А. Кіпріані (1876 – 1945) з Тринідаду та Мерішоу з Гренади¹⁸⁵.

23 листопада Комісія тісного союзу у складі Ч. Орра та Ч. Фергюссона прибула до Британської Вест-Індії, щоб протягом трьох місяців проаналізувати громадську думку щодо майбутнього об'єднання територій і подати рекомендації міністру колоній.

Комісія тісного союзу виявила, що Тринідад не прагне кооптуватися до майбутньої асоціації з іншими колоніями. Вона рекомендувала утворити

¹⁸² The National Archives. Cabinet Conclusion 3. Report of the Closer Union Commission. 19 July 1933. Режим доступу: <http://filestore.nationalarchives.gov.uk/pdfs/small/cab-23-76-cc-47-33-19.pdf>

¹⁸³ Ayearst M. The British West Indies: The Search for Self-Government. New York: New York University Press, 1960. P. 37.

¹⁸⁴ Select documents on the constitutional history of the British Empire and Commonwealth. Vol. VII. The dependent Empire, 1900 – 1948: colonies, protectorates, and mandates. / [Ed. by F. Madden, J. Darwin]. L: Greenwood Press, 1994. P. 74.

¹⁸⁵ Beckles H. A History of Barbados: From Amerindian Settlement to Nation-State. New York: Cambridge University Press, 1999. P. 194.

федерацію Навітряних та Підвітряних островів. Навітряні острови на той період склалися з Сент-Вінсенту, Гренади, Сент-Люсії і об'єднувалися під владою одного губернатора з резиденцією в Гренаді.

У квітні 1933 р. було оприлюднено результати діяльності комісії тісного союзу Вест-Індії. У висновку йшлося: “ми маємо три форми: 1) федерація з локальною автономією кількох колоній; 2) асоціація трьох колоній під одним губернатором, але незалежних одна від одної; 3) об'єднання двох одиниць із загальним бюджетом та одним виконавчим органом”¹⁸⁶. Було надано рекомендації щодо розпуску федерації Навітряних островів та акцентовано увагу на існуванні передумов для майбутнього політико-адміністративного сепаратизму внаслідок відсутності в Британській Вест-Індії спільного координаційного органу.

Конференція делегатів з Сент-Кіттсу, Антигуа, Монтсеррату, Сент-Вінсенту та Сент-Люсії зібралася на Сент-Люсії в травні 1934 р. під головуванням Національної ліги Вест-Індії. На ній було прийнято пропозиції від окремих територій як перший крок до створення Федерації Вест-Індії. Треба сказати, що значного ентузіазму місцевих виконавчих органів влади щодо пропозицій Комісії не спостерігалось. Керівник комісії Ф. Канліфф-Лістер прийняв рішення, що на тогочасному етапі неможливо було в практичній площині зреалізувати федеральний проект і вимагав імплементації нових змін в політичній системі колоній – скасування інституту офіційної більшості в законодавчих органах. Неофіційна більшість мала б включати в себе як номінованих членів, так і обраних¹⁸⁷.

Резолюція була прийнята виконавчими органами Сент-Люсії та Сент-Вінсенту в листопаді 1934 р. Нові конституції були затверджені законами в Радах в червні 1935 р. Вони проголошували, що номіновані та офіційні

---

¹⁸⁶ Select documents on the constitutional history of the British Empire and Commonwealth. Vol. VII. The dependent Empire, 1900 – 1948: colonies, protectorates, and mandates. / [Ed. by F. Madden, J. Darwin]. L: Greenwood Press, 1994. P. 75.

¹⁸⁷ The National Archives. Cabinet Conclusion 8. The West Indies. 14 November 1934. P. 193. Режим доступу: <http://filestore.nationalarchives.gov.uk/pdfs/small/cab-23-80-cc-40-34-8.pdf>

представники в сумі мають бути тотожними обраним членам з вирішальним правом голосу губернатора. На Гренаді виконавчий орган мав складатися з губернатора, трьох офіційних представників, 4 номінованих, 7 обраних; на Сент-Вінсенті та Сент-Люсії – адміністратор з 3 номінованими, 2 офіційними, 5 обраними.

Масові заворушення в Британській Вест-Індії впродовж 1930-х рр. зазвичай оцінюються в історичній літературі як поворотний момент у взаємовідносинах між метрополією і острівними колоніями. До того склалися передумови для цивільного протистояння. Колоніальна влада, зокрема Асамблеї, під впливом олігархів-плантаторів доволі повільно запроваджувала конституційно-правові зміни в колоніях¹⁸⁸.

Промовисто свідчать про цілковиту відсутність виборчих прав у значної кількості населення колоній статистичні дані про кількість осіб, що могли брати участь у виборах та бути обраними. Станом на 1938 р. в середньому тільки 2-5 % населення мало активні виборчі права¹⁸⁹. Відсутність політичних прав у переважаючої більшості населення лише посилювало антиколоніальний рух, що спочатку набув суто економічних форм боротьби.

Основною причиною страйків, бойкотів і масових заворушень було соціальне безправ'я і відсутність економічних прав. Складні соціально-економічні умови (відсутність соціального захисту безробітних, масова бідність населення) призвели до відродження національної самосвідомості по всій Британській Вест-Індії. Зарплата робітників перебувала на вкрай низькому рівні, що прирікало їх сім'ї на напівжебракське існування. У 1938 р. сільськогосподарські робітники, в більшості своїй сезонні, отримували за день праці на Сент-Вінсенті – 28 центів, Барбадосі і Сент-Люсії – 30, Тринідаді – 35, Ямайці – від 48 до 60 центів¹⁹⁰. На той період це були незначні кошти в

¹⁸⁸ Malmsten N.R. Colonial Office Policy to Major Constitutional and Administrative Problems in the West Indies, 1919-1939. PhD Thesis. University of London, 1976. P. 158a.

¹⁸⁹ Див. Додаток. 13.

¹⁹⁰ Williams E. From Columbus to Castro: the History of the Caribbean 1492 – 1969. L: Tobridge Printers LTD, 1971. P. 444.

порівнянні з заробітною платнею менеджерів підприємств. У 1930–х рр. також активізується робітничий рух.

Перші масові заворушення відбулися в Порт-оф-Спейні на Тринідаді в 1933 р., де безробітні влаштували демонстрацію. Згодом повстали робітники в Британському Гондурасі, Британській Гайані та на Сент–Кіттсі (в останньому випадку було вбито трьох чоловік та 11 поранено)¹⁹¹. У 1935 р. лідер робітників У. Батлер провів марш безробітних на Тринідаді, відбувся страйк на вугільних копальнях у Сент–Люсії через збільшення навантажень та проти збільшення митних зборів на Сент-Вінсенті у Камден Парк та Кінгстауні. Було проголошено надзвичайний стан на Сент–Люсії.

На Ямайці, основній колонії Британської Вест-Індії, релігійний і політичний рух, відомий як ефіопіанізм, здобував народну підтримку. Це суспільне явище спричинило появу релігійної течії растафаріанства в 1933 – 1934 рр., головним об'єктом поклоніння якого була особа імператора Ефіопії Хайле Селассіє I, до коронації відомого як Рас Тафарі¹⁹². У жовтні 1935 р. італійці розпочали збройну агресію в Ефіопії. Вищезгадані події широко висвітлювалося в карибській колоніальній пресі та викликали антиколоніальний рух у всьому регіоні¹⁹³.

10 жовтня 1935 р. на політичному мітингу поблизу театру Кларк на Сент–Люсії було деноновано акт, за яким заборонялося воювати британським підданим проти країн, з якими Сполучене Королівство не було в стані війни. Багато чорношкірих робітників прагнули піти добровольцями на війну, яка йшла в Ефіопії, захищати своїх братів та сестер. Ідентичні заяви синхронно пролунали на політичних маніфестаціях Барбадосу, Тринідаду, Ямайки, Домініки.

¹⁹¹ British West Indies (disturbance, St. Kitts). // Hansard, the Official Report of debates in Parliament. 09 April 1935. Vol. 300. Col. 982.

¹⁹² Thomas M. Violence and Colonial Order. Police, Workers and Protest in the European Colonial Empires, 1918 – 1940. Cambridge and New York: Cambridge University Press, 2012. P. 220. (Critical Perspectives on Empire)

¹⁹³ TNA. Cabinet Conclusion 3. Jamaica. 25 May 1938. Режим доступу: <http://filestore.nationalarchives.gov.uk/pdfs/small/cab-23-93-cc-26-38-13.pdf>

На Ямайці трудові протести спалахнули в травні 1936 р. на північному узбережжі острова¹⁹⁴. Незабаром демонстрації та страйки відбувалися на всій території колонії. Коли докери в Кінгстоні почали бойкот, вони обрали своїм лідером А. Бустаманте, який в 1930–х рр. був видатним регіональним діячем профспілкового руху. 23 травня 1936 р. практично весь бізнес на острові зупинився. Після цих подій А. Бустаманте був заарештований. Його послідовником став В. Менлі, який зумів об'єднати робітників з транспортної сфери, аграрного сектору та промисловості в боротьбі за економічні й електоральні права¹⁹⁵.

У червні 1936 р. представник Імперського дорадчого комітету Вільям Макміллан, відвідавши британські карибські колонії, апелював до створення Королівської комісії для вивчення вузлових проблем колоніального розвитку цих територій¹⁹⁶. Тим часом, масові заворушення 1937 – 1938 рр. набули більшого регіонального масштабу, ніж це було в попередні роки¹⁹⁷. На Тринідаді в червні 1937 р. страйкували робітники нафтової промисловості на чолі з У. Батлером¹⁹⁸. Колоніальна влада прагнула заарештувати У. Батлера, але подібні дії призвели до ескалації насильства та знищення приватної власності¹⁹⁹. У липні 1937 р. відбулися заворушення на Барбадосі.

Колоніальна влада відреагувала на потрясіння 1937 р. зі знайомою сумішшю примусу і репресій. Було оголошено воєнний стан, введено британські війська для відновлення порядку, і створено комісію з розслідування причин заворушень. У 1937 р. було проведено інспекцію поліції

¹⁹⁴ Phillips P. Race, class, nationalism: a perspective on twentieth century social movements in Jamaica. *Social and Economic Studies*. Vol. 37. No. 3. (September, 1988). P. 109.

¹⁹⁵ Francis S. The Evolution of Community Development in Jamaica (1937 – 1962). *Caribbean Quarterly*. Vol. 15. No. 2/3. June –September 1969. P. 49.

¹⁹⁶ Malmsten N. R. The British Labour Party and the West Indies, 1918 –39. *The Journal of Imperial and Commonwealth History*. 1977. Vol. 5. № 2. P. 189.

¹⁹⁷ The Oxford History of the British Empire. Vol. IV. The Twentieth Century. / [Ed. by J. Brown, W. R. Louis]. Oxford: Oxford University Press, 1999. P. 605.

¹⁹⁸ Jacobs W. R. The Politics of Protest in Trinidad: The Strikes and Disturbances of 1937. *Caribbean Studies*. Vol. 17. No. 1/2. (Apr. – Jul., 1977). P. 25.

¹⁹⁹ Caribbean Freedom: Economy and Society from Emancipation to the Present. A Student Reader. / [Ed. by H. Beckles, V. Shepherd]. Kingston: Ian Randle Publishers, 1996. P. 373.

Сент-Люсії радником А. Маврогордато²⁰⁰. У 1935 – 1938 рр. колоніальні поліцейські формування протистояли мітингувальникам на нафтових родовищах Тринідаду, підприємствах Британської Гвіани та фірмах на Ямайці. Як і в решті британських колоній, поліція зіштовхнулася зі складнощами придушення цих виступів, хоча поширеність заворушень була нижчою, ніж передбачали колоніальні чиновники. Також було направлено комісію Форстера на Тринідад та комісію Діна до Барбадосу в 1937 р. для розслідування причин масових заворушень у цих колоніях.

Масові заворушення на Ямайці в 1938 р. розгорнулися в округах Сент Томас та Вестморленд за часів губернаторства Е. Б. Данхема. Вимоги протестувальників, в першу чергу докерів, полягали у збільшенні зарплатні до 4 шиллінгів, покращенні житлових умов та поясненні причин звільнення робітників. Спочатку було заарештовано лише кількох організаторів протестів, вбито 3 особи²⁰¹. Треба наголосити, що рівень колоніального поліцейського втручання в справи страйкарів був незначним, так як політична верхівка прагнула вплинути на бізнесменів, щоб досягти компромісу в економічних питаннях. Однак, було застосовано, окрім поліції, ще констеблів²⁰². Міністерство колоній не пов'язувало спричинення заворушень суто з політичними справами чи потребами конституційних змін на Ямайці. Відомство пояснювало ці події як страйки робітників, спрямовані на покращення умов праці.

У червні – жовтні 1938 р. відбулися страйки на плантаціях Британської Гвіани. Загалом у цих подіях взяло участь понад 12 тис. осіб. Було зруйновано офіси директорів, частину залізниці поблизу Порт Муран та плантацію

²⁰⁰ Singlair G. At the end of the line. Colonial policing and the imperial endgame 1945–80. Manchester; New York: Manchester University Press, 2006. P. 82. (Studies in Imperialism)

²⁰¹ Cabinet Conclusion 3. Jamaica. 25 May 1938. Режим доступу: <http://filestore.nationalarchives.gov.uk/pdfs/small/cab-23-93-cc-26-38-13.pdf>

²⁰² Cabinet Conclusion 3. Jamaica. 25 May 1938. P. 352. // The National Archives. [Electronic resource]. Access mode: <http://filestore.nationalarchives.gov.uk/pdfs/small/cab-23-93-cc-26-38-13.pdf>

Альбїон²⁰³. 29 червня 1938 р. міністр колоній М. Макдональд пропонував збільшити оплату робітників на плантаціях з 20 до 25 центів²⁰⁴.

Масові заворушення 1930-х рр. в своєму результаті унаочнювали в своїй основі взаємозв'язок двох факторів: економічного – експортно орієнтованої індустрії та залежності від цін на цукор на світових ринках, й політичного – відсутності реальних важелів впливу у більшості населення на суспільно-політичне життя в колоніях. Однак не можна стверджувати, що масове насильство в умовах колоніального режиму було чимось новим в політичному житті карибських володінь, адже вияви суспільної непокори були й до того, наприклад після Першої світової війни. Прагнення місцевого населення до економічних свобод та здобуття політичних прав стали детермінантами політичного життя британських колоній в Карибському басейні.

Загалом до основних наслідків суспільних заворушень в Британській Вест-Індії можемо включити формування, інституціоналізацію та кооптацію до громадсько-політичного життя місцевих політичних партій (Лейбористська партія Барбадосу, Лейбористська партія Тринідаду) та профспілок (тред-юніонів). Наприклад, колишній юрист з Барбадосу Г. Адамс став депутатом місцевої Асамблеї, що свідчило про поступове включення представників афрокарибського середнього класу до системи законодавчої влади колоній²⁰⁵.

У Вест-Індії страйки і бойкоти середини-другої половини 1930-х рр. призвели до розробки нового підходу до колоніальної політики²⁰⁶. 20 травня 1938 р. Департамент Вест-Індії міністерства колоній розпочав дискусію щодо запровадження комісії для вивчення поточної суспільно-політичної ситуації в карибських колоніях. Ця ідея вважалася політично привабливою, незважаючи на те, що у метрополії не було значних коштів на витрати для цього

²⁰³ Thomas M. *Violence and Colonial Order. Police, Workers and Protest in the European Colonial Empires, 1918 – 1940.* Cambridge and New York: Cambridge University Press, 2012. P. 221. (Critical Perspectives on Empire)

²⁰⁴ *British Guiana.* // Hansard, the Official Report of debates in Parliament. 29 June 1938. Vol 337. Cols. 1904-6.

²⁰⁵ Beckles H. *A History of Barbados: From Amerindian Settlement to Nation-State.* New York: Cambridge University Press, 1999. P. 160.

²⁰⁶ Constantine S. *The Making of British Colonial Development Policy 1914-1940.* London: Frank Cass, 1984. P. 199.

розслідування²⁰⁷. 25 травня 1938 р. консервативний Кабінет Н. Чемберлена обговорював масові протести в Британській Вест–Індії²⁰⁸. Аналіз ситуації в карибських колоніях на найвищому урядовому рівні сприяв усвідомленню невідворотності реформування підходів керування цими територіями.

Заворушення у Вест–Індії призвели до тривалих дебатів у парламенті Великої Британії, зокрема у Палаті громад у червні 1938 р. 15 червня 1938 р. міністр колоній М. Макдональд виніс на урядове обговорення питання про створення Королівської комісії та попередив Кабінет про можливе збільшення коштів для карибських колоній²⁰⁹. Зневірившись у можливості Департаменту Вест–Індії вирішити цю ситуацію, він призначив 5 серпня 1938 р. комісію для розслідування і винесення рекомендацій про соціальні й економічні умови в колоніях Карибського регіону²¹⁰. Серед її членів були генеральний секретар Конгресу тред-юніонів В. Цитрин, губернатор Ямайки в 1926 – 1932 рр. Е. Стаббс, проф. Ф. Л. Енглдоу²¹¹. В. Цитрин сприяв утворенню під егідою Конгресу тред-юніонів Колоніального дорадчого комітету, який теж був лобістом у проведенні реформ у карибських володіннях.

Упродовж жовтня 1938 – квітня 1939 рр. комісія вивчала соціально–економічне та політичне становище кожної колонії. Після тривалої аналітичної роботи, відбулися важливі зміни в колоніальній політиці. Зокрема, був зроблений акцент на поєднання соціального добробуту та економічного зростання як основи для створення сприятливого політичного клімату²¹².

У листопаді 1938 р. в Порт-оф-Спейні представники профспілок та робітничих партій Барбадосу, Тринідаду і Британської Гвіани оприлюднили

²⁰⁷ British Imperial Policy and Decolonization, 1938-64. – Vol. 1. 1938-51. / [Ed. by A. N. Porter, A. J. Stockwell.]. L: The Macmillan LTD, 1987. P. 81. (Cambridge Commonwealth Series)

²⁰⁸ Thomas M. Violence and Colonial Order. Police, Workers and Protest in the European Colonial Empires, 1918 – 1940. Cambridge and New York: Cambridge University Press, 2012. P. 230. (Critical Perspectives on Empire)

²⁰⁹ Cabinet Conclusion 8. The West Indies. 15 June 1938. P. 15. Режим доступу: <http://filestore.nationalarchives.gov.uk/pdfs/small/cab-23-94-cc-28-38-1.pdf>

²¹⁰ BDEEP. Series A. Vol. 2. The Labour Government and the End of Empire. 1945 – 1951. Part I. High policy and administration. / [Ed. by R. Hyam]. London: HMSO, 1992. P. 350.

²¹¹ Social and economic conditions (Royal commission). // Hansard, the Official Report of debates in Parliament. 28 July 1938. Vol 338. Cols. 3299-300.

²¹² Kirke-Green A. On crown service: a history of HM colonial and overseas civil services 1837 – 1997. London; New York: I. B. Tauris Publishers, 1999. P. 59.

план створення федерації. Також існував конституційний проект для федерального уряду всієї Британської Вест-Індії, створений Г. Адамсом з Барбадосу, в якому бралася за основу конституція Австралії і частина рекомендацій конференції на Домініці 1932 р. У цьому документі фігурували генерал-губернатор, однопалатна Федеральна виконавча рада, що складалася з 52 членів, обраних за загальним виборчим правом. Кожна колонія мала б надавати фінансову звітність.

Британський прем'єр Н. Чемберлен не рекомендував за умов військових дій публікувати звіт лорда Мойна щодо Британської Вест-Індії²¹³. 30 січня 1940 р. міністр колоній М. Макдональд теж підтримав цю ідею очільника Кабінету через висвітлення в цьому документі рівня добробуту населення карибських територій, яке досі залишалося в своїй масі бідним²¹⁴. Внаслідок цього було оприлюднено лише коротку анотацію роботи комісії в 1938 – 1939 рр.²¹⁵

Основні рекомендації Королівської комісії, яка аналізувала причини громадських протестів у карибських колоніях були проголошені в британському парламенті 20 лютого 1940 р. Британська влада наголошувала, що з боку Лондону буде допомога, а не диктат²¹⁶. Питання, які перебували в компетенції місцевої колоніальної влади залишалися, але відтоді додалася тісна співпраця з Кабінетом. Звіт лорда Мойна 1940 р. радив запровадження схем Колоніального розвитку та добробуту для Британської Вест-Індії та проведення конституційних реформ у політичній системі та органах виконавчої та законодавчої влади²¹⁷.

²¹³ Butler L. J. *Britain and Empire: Adjusting to a Post-Imperial World*. London: Tauris, 2002. P. 34. (Foundations of Britain)

²¹⁴ Cabinet Conclusion 2. West Indies. 30 January 1940. P. 205. // The National Archives. [Electronic resource]. Access mode: <http://filestore.nationalarchives.gov.uk/pdfs/small/cab-65-5-wm-40-27-27.pdf>

²¹⁵ Cabinet Conclusion 2. The Colonial Empire: Statement of Policy on Development and Welfare and on Colonial Research. 15 February 1940. P. 331. // The National Archives. [Electronic resource]. Access mode: <http://filestore.nationalarchives.gov.uk/pdfs/small/cab-65-5-wm-40-42-42.pdf>

²¹⁶ Statement of Policy on Colonial Development and Welfare. Presented by the Secretary of State for the Colonies to Parliament by Command of His Majesty. L: 1940. P. 8.

²¹⁷ Oostindie G., Klinkers I. *Decolonising the Caribbean. Dutch policies in a comparative perspective*. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2003. P. 19.

Представники Лейбористської партії, частина експертів міністерства колоній та інші групи британських лівих впродовж другої половини 1930-х рр. і Другої світової війни виробили новітні концептуальні підходи до проведення колоніальної політики та управління Британською імперією. Ці теоретичні положення щодо імперської політики були більш раціоналістичними, відповідно цих підходів, прогрес в окремо взятих колоніях (карибські або африканські колонії більшою мірою бралися до уваги та аналізувалися) залежав не лише від розширення політичного самоврядування територій, але й від рівня соціального добробуту населення та економічного розвитку²¹⁸. Перегляд консервативної системи імперських координат сприяв появі комплексного підходу при вирішенні актуальних проблем політичного чи економічного життя колоніальних володінь.

Одним з органів, де втілювалися ідеї лейбористів було засноване у 1940 р. Фабіанське колоніальне бюро. Його керівництво складалося з провідних фахівців того часу: виконавчого секретаря Р. Хінден, економіста та помічного секретаря М. Ніколсона. А головою бюро став А. К. Джоунс. Здійснюючи аналіз розвитку співробітництва в рамках Британської імперії, фабіанці розглядали більш ширший контекст, а не лише якусь окрему галузь, наприклад сільського господарства. Відносно карибських колоній зазначалося, що ігнорування впродовж тривалого часу незадовільного санітарного стану, відсутність доступу в більшості населення до освіти, поширення епідемічних захворювань призвело до глибокої кризи управління цими територіями²¹⁹.

Під час Другої світової війни посилювався політичний вплив США в Британській Вест-Індії²²⁰. Ще в червні 1937 р. президент США Ф. Д. Рузвельт офіційно просив Лондон надати бази у колоніях Карибського басейну²²¹. Через

---

²¹⁸ Goldsworthy D.J. *Colonial Affairs in British Politics, 1945-1959: The domestic politics of the transition from "imperial mission" to "wind of change"*. PhD Thesis. University of Oxford, 1968. P. 130.

²¹⁹ *Co-operation in the colonies. A Report from a Special Committee to the Fabian Colonial Bureau*. L: George Allen & Unwin LTD, 1945. P. 45.

²²⁰ Baptiste F. *War, Cooperation and Conflict: The European Possessions in the Caribbean, 1939-1945*. New York; Westport; London: Greenwood Press, 1988. P. 2. (Contributions in Comparative Colonial Studies)

²²¹ Parker J. C. *Brother's Keeper: The United States, Race, and Empire in the British Caribbean, 1937 – 1962*. New York: Oxford University Press, 2008. P. 18.

непоступливу позицію міністерства колоній, британські дипломати не могли налагодити діалог з Вашингтоном з питання надання баз взамін на боргові зобов'язання²²². Щоправда напередодні Другої світової війни з'явилися ознаки консолідованої позиції Великої Британії з цього питання. Вже коли війна почалася, станом на липень 1940 р. американці прагнули побудувати аеродроми в Британській Гвіані, на Тринідаді та Ямайці²²³.

Міністр закордонних справ Великої Британії Е. Іден писав, що спочатку перемовини між США та Великою Британією не були конструктивними, тому що американці прагнули мати значний контроль в колоніях Карибського басейну взамін військових боргів²²⁴. Та незважаючи на все, 14 серпня угода була підписана²²⁵. Велика Британія погодилася надати США на 99 років право будувати військово-морські та авіаційні бази в обмін на 50 американських есмінців²²⁶. Ця домовленість була закріплена в угоді 2 вересня 1940 р. та стала основою подальших т.зв. “особливих відносин” між Вашингтоном та Лондоном.

Військово-морські бази США були створені в Британській Гвіані, на Багамських, Бермудських островах, Ньюфаундленді, Сент-Люсії, Ямайці, Тринідаді та Антігуа²²⁷. У 1942 – 1945 рр. Багамські острови стали стратегічним об'єктом, де була авіабаза США та тренувальні центри для польотів. Було розквартировано 16 тис. американських військовослужбовців на Тринідаді і розміщено 100 літаків, на Бермудах – 4700 чол., у Британській Гвіані, Антігуа та Сент-Люсії по 350 чол., на Ямайці – 1800 осіб²²⁸. Британці в

²²² Whitham A.C. The thin end of the wedge: the British Foreign Office, the West Indies and avoiding the Destroyers-Bases Deal, 1938–1940. *Journal of Transatlantic Studies*. 2013. Vol. 11. № 3. P. 235.

²²³ BDEEP. Series A. Vol. I. Imperial Policy and Colonial Practice 1925 – 1945. Part I. Metropolitan Reorganization, Defence and International Relations, Political Change and Constitutional Reform. / [Ed. by S. Stockwell, S. Ashton]. London: HMSO, 1996. P. 159.

²²⁴ Eden A. The Eden Memoirs. The Reckoning. Cassell; London, The Times Publishing Co. Ltd, 1965. P. 134.

²²⁵ Zeidenfelt A. Anglo-American Cooperation in the British and American Non-Self Governing Possesions in the Caribbean. PhD Thesis. New York University, 1951. P. 21.

²²⁶ Britain and the Growth of US Hegemony in Twentieth-Century Latin America: Competition, Cooperation and Coexistence. [Ed. by T.C. Mills, R.M. Miller]. L: Palgrave Macmillan, 2020. P. 65. (Britain and the World); Whitham A.C. On Dealing with Gangsters: The Limits of British “Generosity” in the Leasing of Bases to the United States, 1940-41. *Diplomacy & Statecraft*. 1996. Vol. 7. No 3. P. 589.

²²⁷ High S. Base Colonies in the Western Hemisphere, 1940 – 1967. Palgrave Macmillan US, 2009. P. 26.

²²⁸ General History of the Caribbean. Volume V. The Caribbean in the Twentieth Century. / [Ed. by B. Brereton]. London, Oxford.: UNESCO Publishing, Paris, France and Macmillan Publishers, 2004. P. 97.

роки Другої світової війни сформували 1-й вест-індійський батальйон чисельністю в 1200 чол²²⁹.

У серпні 1940 р. губернатором Багамів став Едуард, герцог Віндзорський, що зрікся британського престолу в 1936 р. через одруження на громадянці США А. Сімпсон. Прибуття нового губернатора не викликало значного ентузіазму у місцевої еліти з Бей Стріт. Герцог Віндзорський став квінтесенцією апогею британського колоніалізму, за яким почалося зростання впливу США. Багато місцевих мешканців покладали надії на цього онука королеви Вікторії, яка звільнила їх від рабства. Герцогиня натомість зневажала нове місце проживання і називала Нассау островом Св. Олени для свого чоловіка, порівнюючи його з Наполеоном Бонапартом. Едуард став першим губернатором, який звернувся до своїх громадян по радіо.

Наприкінці 1941 р. представники дорадчого комітету при президентові США Ф. Д. Рузвельті та Британського фонду добробуту почали консультації з приводу подальшої співпраці в рамках спільного органу. Утворення Англійсько-американської карибської комісії відбулося у березні 1942 р.²³⁰ Маючи перш за все дорадчі функції, комісія складалася з трьох представників від Великої Британії і трьох від США. Активним учасником комісії з 1943 р. був і Е. Вільямс²³¹.

Наприкінці травня – на початку червня 1942 р., зважаючи на занижену зарплатню, засилля олігархії, ігнорування прав робітників, політизацію суспільства Багамських островів відбулося повстання на Бей Стріт. 22 травня 1942 р. було проведено мітинг з підписанням петиції до Асамблеї. Сам губернатор в цей час був у відрядженні в Вашингтоні. Виконуючий обов'язки губернатора Л. Хіп запевнив мітингуючих про створення дорадчої комісії з питань оплати праці. Але ці напівкроки не вдовольнили робітників. 31 травня

²²⁹ Healy M.S. Colour, Climate, and Combat: The Caribbean Regiment in the Second World War. *The International History Review*. 2000. Vol. 22. No.1. P. 70.

²³⁰ Brailian Y. Anglo–American Caribbean Commission (1942 – 1946) and British colonial regime in West Indies. *Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії*. Вип. 27. Рівне: РДГУ, 2016. P.170.

²³¹ Williams E. My relations with the Caribbean Commission, 1943 – 1955. Trinidad, 1955. P. 1. Режим доступу: <http://ufdc.ufl.edu/AA00012811/00001/3j>

– 2 червня 1942 р. відбулися масові страйки й погроми магазинів, якими володіли білі. Очолили натовп протестуючих Л. Грін, А. Стаббс та Н. МакФі, який публічно спалив британський прапор²³².

2 червня 1942 р. повернувся герцог Віндзорський з США. Наступного дня він звернувся по радіо до робітників з вимогою повернутися до роботи. Колоніальна влада заборонила проведення публічних маніфестацій й посилила цензуру в ЗМІ аж до місцевих парламентських виборів 19 – 22 червня 1942 р. Було призначено комісію на чолі з сером Е. Расселом для розслідування цих виступів, яка звернула увагу на політичну та соціальну нерівність, економічну кризу. Комісія порекомендувала здійснити реформи у сфері оподаткування, конституціоналізму, контролю народжуваності. У березні 1943 р. було легалізовано створення тред-юніонів.

Крім всього іншого, саме в роки Другої світової в середовищі політичного істеблішменту метрополії з'являються думки про неминучість докорінної зміни концептуальної парадигми колоніальної політики²³³. Міністр колоній О. Стенлі (1942 – 1945) 10 лютого 1943 р. в листі до губернатора Ямайки А. Річардса погоджувався із запровадженням у колонії конституційних змін та введенням загального виборчого права²³⁴. На Ямайці, Мальті та Цейлоні спостерігався, на думку О. Стенлі, поступ новітніх норм конституціоналізму. Щоправда колоніальний високопосадовець не виключав того, що важливою умовою для досягнення реальної автономії та самоуправління мала бути фінансова незалежність.

Міністерство колоній Великої Британії з 1943 р. почав розробку плану розвитку органів самоврядування в Британській Вест-Індії в контексті майбутнього федеративного проекту. Питання політичної єдності було одним з головних, яке об'єднувало погляди як колоніальних чиновників, так і

²³² Craton M., Saunders G. *Islanders in the Stream: A History of the Bahamian People*. Vol. II. From the Ending of Slavery to the Twenty-First Century. Athens and London: The University of Georgia Press, 1998. P. 289.

²³³ *Britain in the twentieth century. A documentary reader*. Vol. II. 1939 – 1970. / [Ed. by L. Butler, H. Jones]. L: Heinemann Educational, Institute of Contemporary British History, 1995. P. 28.

²³⁴ *Select documents on the constitutional history of the British Empire and Commonwealth*. Vol. VII. The dependent Empire, 1900 – 1948: colonies, protectorates, and mandates. / [Ed. by F. Madden, J. Darwin]. L: Greenwood Press, 1994. P. 108.

представників національних сил. Безумовно, одна велика федерація не могла б вирішити нагальні політичні питання. Фактор США був одним з небагатьох, на який не могли не зважати британці, незважаючи на союзницькі відносини. Майбутня федерація повинна була стати впливовим регіональним гравцем, як на думку колоніального істеблішменту так і американських союзників.

Нова конституція Британської Гвіани, прийнята у 1943 р. збільшила число представників Законодавчої ради. Виборче право обмежувалося освітнім, майновим та прибутковим цензами²³⁵. В цілому за період від початку 1930-х рр. до завершення Другої світової війни політичний рух представників підприємців та інтелігенції та економічний рух робітників розвивалися окремо. Профспілки самостійно не висували політичних вимог, а політичні партії могли досить швидко стати поза законом, завдяки діям влади.

Вест-індійська конференція, утворена в січні 1944 р., розглядала поточні питання в першу чергу соціального та економічного розвитку колоній. 28 лютого 1944 р. у Джорджтауні на Трудовій конференції делегатами від Гренади, Британської Гайани, Тринідаду та Барбадосу була затверджена резолюція Т. Мерішоу, що закликала створити федерацію з британських територій в Карибському басейні.

Конституція Ямайки 1944 р. формувала чотири органи політичної влади на острові – Таємну раду, компетенцією якої були питання оборони, двопалатну Виконавчу раду, Законодавчу раду, Палату представників²³⁶. До 20 листопада 1944 р., коли губернатор А. Річардс оголосив про нову конституцію для Ямайки, острів жив відповідно до конституції 1884 р., яка обмежила участь обраних членів законодавчого органу в справах колонії і наділила вагомими важелями політичного впливу губернатора²³⁷. Законодавча рада складалася з 14 обраних учасників і 15 чиновників та призначених учасників, які

²³⁵ Грибанов П. В. Этносоциальные процессы в Гайане и Белизе (полиэтнических странах Карибского региона). М.: Наука, 1993. С. 107.

²³⁶ Phillips P. Race, class, nationalism: a perspective on twentieth century social movements in Jamaica. *Social and Economic Studies*. Vol. 37. No. 3. (September, 1988). P. 101.

²³⁷ Nettleford R. Manley and the politics of Jamaica: towards an analysis of political change in Jamaica 1938 – 1968. *Social and Economic Studies*. Vol. 20. No. 3. (September, 1971). P. 18.

голосували відповідно до побажань губернатора. Останній з вирішальним голосом діяв як президент Ради. Конституція 1944 р. мала два нововведення – загальне виборче право і Законодавчу раду як ключовий орган політичного життя. Будь-який податковий закон а також бюджет не міг бути затверджений Законодавчою радою без його розгляду.

14 грудня 1944 р. були проведені перші загальні вибори на Ямайці. У виборчому процесі взяли участь 389 тис. осіб з 663 тис., які мали виборчі права²³⁸. Перемогу здобула Лейбористська партія Ямайки, очолювана В. А. Бустаманте²³⁹. Це були одні з перших виборчих перегонів, коли колоніальний режим руйнувався, і нові політичні сили набирали обертів. Тоді ж починали дискутувати між собою щодо доцільності федерації очільники колоній. Так герцог Віндзорський зазначив, що Багами в цілому погоджуються з системою координаційних конференцій Британської Вест-Індії, але не будуть брати участь в розбудові нового утворення. Губернатор Б. Кліффорд з Тринідаду (1942 – 1947 рр.) апелював до бізнесу, який зазнав би фінансових збитків у разі утворення федерації²⁴⁰.

У 1945 р. було проведено першу конференцію Карибського робітничого конгресу²⁴¹. У 1945 р. управління поліції метрополії направило суперінтенданта В. Кальвера до Британської Вест-Індії, щоб проконтролювати становище поліцейських сил в колоніях та провести інституційні реформи²⁴².

Узагальнюючи, слід відзначити, що британські колонії в Карибському басейні станом на початок 1930–х рр. являли собою сукупність територій з ідентичними політичними системами, різним адміністративно-

²³⁸ Byles G. L. The Jamaican experiment. *Parliamentary Affairs. Journal of the Hansard Society*. 1948. Vol. 1 (2). P. 60.

²³⁹ Knight F. W. *The Caribbean. The Genesis of a Fragmented Nationalism*. 3d ed. New York, Oxford: Oxford University Press, 2012. P. 214.

²⁴⁰ BDEEP. Series A. Vol. I. *Imperial Policy and Colonial Practice 1925 – 1945. Part I. Metropolitan Reorganization, Defence and International Relations, Political Change and Constitutional Reform.* / [Ed. by S. Stockwell, S. Ashton]. London: HMSO, 1996. P. 383.

²⁴¹ Mawby S. *Ordering Independence: The End of Empire in the Anglophone Caribbean, 1947 – 1969*. L: Palgrave Macmillan UK, 2012. P. 31. (Britain and the World)

²⁴² Singlair G. *At the end of the line. Colonial policing and the imperial endgame 1945–80*. Manchester; New York: Manchester University Press, 2006. P. 84. (Studies in Imperialism)

територіальним поділом, спільними економічними детермінантами. В 1930-х рр. внаслідок вияву масового спротиву колоніальній владі, Британська Вест-Індія стала однією з головних тем порядку денного політичного істеблішменту метрополії. З'ясування причин подібних соціальних збурень в структурах міністерства колоній призвело до вироблення якісно нових підходів, форм та методів проведення імперської політики. Друга світова війна глобалізувала проблему колоніалізму на Карибах, долучивши США до контролю цих територій через військово-політичне співробітництво з Великою Британією.

2.2. Федералізація вест-індійських колоній (середина 1940-х – початок 1960-х рр.)

Завершення Другої світової війни було одним з ключових моментів у розумінні еволюції глобального британського колоніалізму. Британська

імперія зазнала значних втрат в роки війни²⁴³. Карибські колонії, у свою чергу, внесли свій вклад у перемогу над нацизмом. Розпочалися деколонізаційні процеси в імперії, паралельно з пошуком відповідними установами (міністерство колоній, Комітет економічної політики, Комітет оборони, Комітет начальників штабів) нових методів управління колоніальними володіннями. Загальна повоєнна стратегія британської метрополії в Карибському басейні полягала у поступовому зменшенні імперської присутності. Більшість територій в Карибському басейні за період 1940 – 1950-х рр. здобули загальне виборче право, були запроваджені конституційні зміни. Місцеві афрокарибські політичні діячі (зокрема, Е. Вільямс) посіли високі посади в колоніальній адміністрації та виконавчих органах влади.

Федерація Вест-Індії була одним з тих проектів, який реалізовував на практиці стратегічні плани Лондона. Тут не слід забувати про фактор США, як головного союзника Британії в роки Другої світової війни, та посилення американського політичного та економічного впливу в регіоні в 1940-х – 1960-х рр.²⁴⁴. У 1946 р. було утворено Карибську комісію, куди, окрім США та Великої Британії увійшли Франція та Нідерланди для координації вирішення проблем власних територій в регіоні²⁴⁵.

Міністр колоній Великої Британії О. Стенлі 14 березня 1945 р. у посланні до губернаторів британських володінь в Карибському басейні пропонував провести дебати перед утворенням федерації для цих територій і зазначив, що федеративні утворення західної частини та східної частин Карибського басейну могли бути об'єднані, в той час як Багамські острови не стали б частиною нового державного утворення^{246,247}. Також політик апелював до

²⁴³ Webster W. *Englishness and Empire 1939-1965*. Oxford: Oxford University Press, 2005. P. 55.

²⁴⁴ Cox-Alomar R. Britain's withdrawal from the Eastern Caribbean 1965 – 67: A reappraisal. *The Journal of Imperial and Commonwealth History*. 2003. Vol. 31. № 3. P. 75.

²⁴⁵ BDEEP. Series A. Vol. 2. *The Labour Government and the End of Empire. 1945 – 1951. Part IV. Race relations and the Commonwealth*. / [Ed. by R. Hyam]. London: HMSO, 1992. P. 74.

²⁴⁶ Birch A. H. A British Caribbean Federation: The next dominion? *Parliamentary Affairs. Journal of the Hansard Society*. 1950. Vol. IV. №. 1. P. 153.

²⁴⁷ *Select documents on the constitutional history of the British Empire and Commonwealth*. Vol. VII. *The dependent Empire, 1900 – 1948: colonies, protectorates, and mandates*. / [Ed. by F. Madden, J. Darwin]. L: Greenwood Press, 1994. P. 84.

активної модернізації колоніальних адміністративних інституцій (запровадження метеорологічної служби Вест-Індії, посади контролера з розвитку та добробуту, розвиток теле- та радіотрансляцій) й проблемних питань розвитку місцевого самоврядування (сільські ради, наприклад)²⁴⁸.

З того часу розпочалася розробка Конституції майбутньої федерації робочою групою на чолі з сером Г. Ренсом разом із представниками виконавчих органів влади Антигуа, Сент-Вінсенту, Сент-Люсії, Домініки, Монтсеррату, Тринідаду і Тобаго, Гренади, Ямайки, Барбадосу.

Лейбористський уряд К. Етлі, який прийшов до влади в Британії у липні 1945 р., мав у своєму складі фахівців з колоніальної проблематики, які розробляли нові підходи до управління імперією. Частково ці напрацювання, які безпосередньо стосувалися Британської Вест-Індії існували вже у міжвоєнний період та в роки Другої світової війни. У 1946 – 1950 рр. міністром колоній був А. К. Джоунс.

Попередник А. Джоунса на цій посаді, Ф. Роджерс на початку 1946 р. зазначив можливість запозичення австралійського досвіду при формуванні федерального уряду²⁴⁹. Прогнозувалося, що багатші колонії (наприклад, Тринідад) забезпечуватимуть не лише себе, але й інші, бідніші території. Загалом дві думки переважали щодо федеративного устрою – позиція Ямайки та її представника А. Бустаманте і консервативний погляд, більш поширений серед лобістських бізнес-груп. Багамські острови були проти інкорпорації у федерацію²⁵⁰.

1 лютого 1947 р. представники виконавчих органів влади Навітряних та Підвітряних островів зібралися на конференцію на Сент-Кіттсі. Хоча, ще в 1945 р. подібні збори були проведені на Гренаді, де було заслухано та

²⁴⁸ Documents and Speeches on British Commonwealth Affairs 1931 – 1952. Vol. II. / [Ed. by N. Mansergh]. L.: Oxford University Press, 1953. P. 1224.

²⁴⁹ Select documents on the constitutional history of the British Empire and Commonwealth. Vol. VII. The dependent Empire, 1900 – 1948: colonies, protectorates, and mandates. / [Ed. by F. Madden, J. Darwin]. L: Greenwood Press, 1994. P. 86.

²⁵⁰ BDEEP. Series A. Vol. 2. The Labour Government and the End of Empire. 1945 – 1951. Part III. Strategy, politics and constitutional change. / [Ed. by R. Hyam]. London: HMSO, 1992. P. 124.

прийнято пропозиції щодо Федерації Навітряних та Підвітряних островів²⁵¹. Також, саме у Гренаді до основних економічних вимог майбутнього федеративного утворення додалися політичні вимоги. Це було зумовлено загальною тенденцією суспільно–політичного життя Британської Вест–Індії, коли метрополія почала вводити загальне виборче право в колоніях наприкінці Другої світової війни (1946 р. – Тринідад і Тобаго, 1952 р. – Навітряні острови (Гренада, Домініка, Сент-Вінсент, Сент-Люсія), а також Антигуа, Барбадос, Монтсеррат та Сент-Кітс-Невіс-Ангілья, 1953 р. – Гвіана, 1954 р. – Британський Гондурас, 1962 р. – Багамські острови).

У другій половині 1940–х рр. одним з нагальних завдань місцевої та центральної колоніальної влади було розширення британської військової присутності в Карибському басейні. Перш за все, це було пов'язано з черговим загостренням прикордонного конфлікту Британського Гондурасу та Гватемали. Разом з тим, у зв'язку з масовими заворушеннями 1930–х рр. та прагненням вирішити проблему безробіття, посилення збройного контингенту було одним з альтернативних шляхів їх подолання. На той період значних британських морських баз та військово–повітряних сил у Вест–Індії не існувало²⁵². Війська були розміщені на Ямайці та Бермудських островах. Було затверджено, що британський гарнізон у Вест–Індії буде збільшено на один батальйон, відновлено вест–індійський режим, який би координувався міністерством оборони.

На початку 1947 р. на Сент-Кітсі відбулася конференція, яка підкреслила важливість об'єднання Навітряних та Підвітряних островів у межах одного федерального утворення²⁵³. Підвітряні острови, Ямайка, Барбадос, Тринідад і Тобаго, Навітряні острови надіслали своїх представників на конференцію у Монтего-бей у вересні 1947 р., яку запропонував скликати міністр колоній А.

²⁵¹ Marshall B. Attempts at Windward / Leeward federation. *Caribbean Quarterly*. Vol. 18. No. 2. Essays on Caribbean Unity: The Case for Integration of the Windward and Leeward Islands. (June, 1972). P. 14.

²⁵² BDEEP. Series B. Vol. 6. The West Indies. / [Ed. by S. R. Ashton and D. Killingray]. L.: The Stationery Office, 1999. P. 2.

²⁵³ Hewitt-Myring P. British Caribbean Federation. *Parliamentary Affairs. Journal of the Hansard Society*. 1954. Vol. VIII. № 4. P. 437.

Джоунс²⁵⁴. Кожна делегація складалася з трьох членів, номінованими виконавчими органами, окрім Навітряних островів, яка репрезентувала кожен з чотирьох колоній архіпелагу. Очільник конференції К. Джонс представляв інтереси британської метрополії²⁵⁵. Губернатор Навітряних островів Б. Фрістон виступив проти об'єднання карибських колоній і зазначив про неможливість згуртування політичного істеблїшменту різних територій в одне ціле²⁵⁶.

Загалом було прийнято і схвалено британським монархом Джорджем VI 15 резолюцій, які стосувалися майбутнього розвитку карибських колоній. Невдовзі після завершення конференції Британський Гондурас (нині – Беліз) та Британська Гвіана вийшли з проекту Федерації Вест-Індії. Важливим фактором, що сприяв цьому, були антифедералістські настрої східних індусів Британської Гвіани. Подібні речі спостерігалися й на Тринідаді, хоча представник цієї колонії А. Гомес виступав за федерацію із статусом домініону та домагався індустріалізації регіону²⁵⁷.

У 1946 р. на Тринідаді і Тобаго було запроваджено загальне виборче право²⁵⁸. Щоправда таке рішення не зменшило політичної напруги, так як тривали страйки робітників нафтової промисловості та агропромислового сектору. У січні наступного року губернатор Б. Кліффорд оголосив про введення надзвичайного стану в окрузі Сент Патрік після нафтової пожежі у порту Фортін. 21 січня 1947 р. урядова поліція арештувала понад 70 робітників у Порт-оф-Спейні.

²⁵⁴ Mawby S. *Ordering Independence: The End of Empire in the Anglophone Caribbean, 1947 – 1969*. L: Palgrave Macmillan UK, 2012. P. 35. (Britain and the World)

²⁵⁵ BDEEP. Series A. Vol. 3. *The Conservative Government and the End of Empire. 1951 – 1957. Part II. Politics and administration.* / [Ed. by D. Goldsworthy]. London: HMSO, 1994. P. 357.

²⁵⁶ Mawby S. *Ordering Independence: The End of Empire in the Anglophone Caribbean, 1947 – 1969*. L: Palgrave Macmillan UK, 2012. P. 35. (Britain and the World)

²⁵⁷ Baptiste F. *The federal process in the West Indies as seen by the United States, 1947 – 1962. Social and Economic Studies.* Vol. 48. No. 4. *Federation and Caribbean Integration.* (December, 1999). P. 188.; BDEEP. Series A. Vol. 2. *The Labour Government and the End of Empire. 1945 – 1951. Part III. Strategy, politics and constitutional change.* / [Ed. by R. Nyam]. London: HMSO, 1992. P. 137.

²⁵⁸ Белый Э. Л. *Тринидад и Тобаго.* М., 1984. С. 8.

У 1948 р. було запроваджено загальне громадянство для всіх мешканців Британської імперії²⁵⁹. Ця подія спричинила масові міграційні потоки з колоній до метрополії. Одними з перших мігрантів за нових умов стали афрокарибці²⁶⁰. Як можемо пересвідчитися, піковим часом був 1961 р., коли кількість мігрантів з Вест-Індії досягла цифри понад 66 тис. осіб²⁶¹.

У свою чергу в 1949 р. Департамент Вест-Індії в структурі міністерства колоній було розділено на підрозділи А та Б, кожен з числом функціональних обов'язків; федеральними справами опікувався підрозділ А. Заступник міністра очолював Департамент Вест-Індії і був радником з політичних питань, в той час як голови Департаментів А і Б були асистентами заступника.

Цікаво, що однією з ключових фігур, яка відповідала за конституційні зміни на Навітряних островах був новопризначений у 1948 р. губернатор О. Болдуїн. У випадку Сент-Кітсу чиновник виступав за введення загального виборчого права. У нотатках британського уряду від 6 квітня 1949 р. щодо змін в політико-конституційній сфері Навітряних та Підвітряних островів говорилося про те, що загальне виборче право має бути введено в цих колоніях, виборці на наступних виборах складатимуть дві групи, діяльність виконавчих рад Монтсеррату, Сент-Кітсу та Невісу та Антигуа буде продовжена ще на рік²⁶².

У 1952 р. на Ангільї було запроваджено загальне виборче право. У 1951 р. міністр колоній А. К. Джоунс зазначав, що за часів урядування лейбористів зазнали значних змін конституції колоній, які мали б відображати поступальний розвиток територій та адаптацію нових політичних

---

²⁵⁹ Paul K. Whitewashing Britain. Race and citizenship in the postwar era. Ithaca and London: Cornell University Press, 1997. P. 154.; Harrison B. Seeking a Role: The United Kingdom 1951-1970. Oxford: Clarendon Press, 2009. P. 3. (The New Oxford History of England)

²⁶⁰ Банти Р. Политика Великобритании по отношению к "цветной" иммиграции в период правительств М. Тэтчер 1979 – 1990 гг. Дис. ... канд. ист. наук : 07.00.02. Київ, 2013. С. 39.

²⁶¹ Hansen R. Citizenship and Immigration in Post-war Britain. The Institutional Origins of a Multicultural Nation. Oxford: Oxford University Press, 2000. P. 265.

²⁶² Select documents on the constitutional history of the British Empire and Commonwealth. Vol. VIII. The end of Empire: Dependencies Since 1948. Part 1: The West Indies, British Honduras, Hong Kong, Fiji, Cyprus, Gibraltar, and the Falklands. / [Ed. by F. Madden]. L: Greenwood Press, 2000. P. 281 – 282.

трансформацій²⁶³. Проте існувала різниця між впровадженням цих змін на папері і в реальному житті. Колоніальні структури були консервативними, забюрократизованими й відносно інертними під час занепаду імперських ідей та практик.

21 жовтня 1949 р. було заслухано звіт Комітету тісної асоціації Карибів (1948 – 1949 рр.) Г. Ренса, в якому аналізувалися дискусійні питання політичної системи та економічного статусу майбутньої федерації: фінансові відносини з метрополією, розподіл владних повноважень, законодавчий процес²⁶⁴. Г. Ренс (1898 – 1974) був членом Карибської комісії в 1948 – 1950 рр., а потім губернатором Тринідаду і Тобаго в 1950 – 1955 рр. Його доповідь була оприлюднена в березні 1950 р.²⁶⁵ Представники Ямайки та Барбадосу надали поправки до звіту комісії. Чиновники з решти колоній не мали суттєвих зауважень чи пропозицій щодо цього документу²⁶⁶.

У 1950-х рр. Лондон зробив пріоритетною стратегію федералізації своїх колоній в Африці, Південно-Східній Азії та Карибському басейні, яка щоправда виявилася провальною. Федерація Вест-Індії (1958-1962 рр.), Малайська федерація (1948-1963 рр.), Центральноафриканська федерація (1953-1963) зовсім скоро виявилися мертвонародженими проектами з різними наслідками.

На думку представників колоніальної влади лише федеративна форма державності була спроможна забезпечити економічну прибутковість колоній та реалізацію реформ²⁶⁷. Також у програмних документах федерації було задекларовано потенційний статус домініону цього державного утворення. Станом на 1951 р. лише виконавчі органи Навітряних островів та Тринідаду

²⁶³ Britain in the twentieth century. A documentary reader. Vol. II. 1939 – 1970. / [Ed. by L. Butler, H. Jones]. L.: Heinemann Educational, Institute of Contemporary British History, 1995. P. 144 – 145.

²⁶⁴ Documents and Speeches on British Commonwealth Affairs 1931 – 1952. Vol. II. / [Ed. by N. Mansergh]. L.: Oxford University Press, 1953. P. 1226 – 1227.

²⁶⁵ BDEEP. Series A. Vol. 3. The Conservative Government and the End of Empire. 1951 – 1957. Part II. Politics and administration. / [Ed. by D. Goldsworthy]. London: HMSO, 1994. P. 357 – 358.

²⁶⁶ British Imperial Policy and Decolonization. 1938 – 1964. Vol. 2. 1951 – 1964. / [Ed. by A. N. Porter, A. J. Stockwell]. L.: The Macmillan press LTD, 1989. P. 223. (Cambridge Commonwealth Series)

²⁶⁷ BDEEP. Series A. Vol. 2. The Labour Government and the End of Empire. 1945 – 1951. Part I. High policy and administration. / [Ed. by R. Hyam]. London: HMSO, 1992. P. 352 – 353.

обговорили цей документ²⁶⁸. У серпні 1951 р. Асамблея Ямайки також схвалила утворення Федерації²⁶⁹. Питання утворення митного союзу та уніфікації державної служби майже не обговорювалися законодавчими органами вест-індійських колоній. Цей звіт з часом неодноразово доопрацьовувався (коли існували дискусійні питання, в тому числі і по тарифній політиці) і в 1953 р. постала його фінальна версія. У березні з'явилися пропозиції щодо утворення федерації лише з Тринідаду, Навітряних та Підвітряних островів, проте вони не отримали подальшого розвитку²⁷⁰.

Основою федеральної конституції став “План створення Британської Карибської федерації”, прийнятий на Вест-індійській конференції в Лондоні в квітні 1953 р. Конференція також заслухала звіт Комітету тісної асоціації Британських Карибів²⁷¹. Згідно цього документу сфери оборони, зовнішньої політики та фінансів були вилучені з компетенції федерального уряду й зберігалися в руках колоніальної адміністрації. Верхня палата мала право затримувати просування законопроектів, ухвалених нижньою палатою. Виконавчий орган – Державна рада складалася з прем'єр-міністра, а також семи членів, що призначалися прем'єр-міністром, та шести, яких призначав генерал-губернатор²⁷². Виконавча влада фактично належала останньому. Федерація не була для міністерства колоній вирішенням всіх проблем, а скоріш за все – інструментарієм для нового покоління можновладців унеможливити нові кризові політичні чи економічні ситуації в майбутньому²⁷³.

²⁶⁸ Mawby S. *Ordering Independence: The End of Empire in the Anglophone Caribbean, 1947 – 1969*. L: Palgrave Macmillan UK, 2012. P. 41. (Britain and the World)

²⁶⁹ Darwin J. *Britain and Decolonisation: The Retreat from Empire in the Post-war World*. L: Macmillan, 1988. P. 219. (The Making of the 20th Century)

²⁷⁰ *British Imperial Policy and Decolonization. 1938 – 1964. Vol. 2. 1951 – 1964.* / [Ed. by A. N. Porter, A. J. Stockwell]. L.: The Macmillan press LTD, 1989. P. 226. (Cambridge Commonwealth Series)

²⁷¹ Harrison W. The British Constitution in 1953. *Parliamentary Affairs. Journal of the Hansard Society*. 1953. Vol. VII. № 2. P. 195.

²⁷² Wallace E. The West Indies Federation: Decline and Fall. *International Journal*. 1962. Vol. 17. № 3. P. 270.

²⁷³ *Documents and Speeches on British Commonwealth Affairs 1931 – 1952. Vol. II.* / [Ed. by N. Mansergh]. L.: Oxford University Press, 1953. P. 1230.

Найчисельніша профспілка у Гренаді була утворена в 1951 р. Очолив її Е. Гейрі²⁷⁴. Проведення демонстрацій профспілкою мало своїм наслідком створення політичної партії – Партії народу Гренади. 1 серпня 1951 р. з'явилася нова конституція колонії, яка було відповіддю колоніальної влади на зростання політичної активності профспілок²⁷⁵. У 1953 р. вищезгадана політична сила здобула нову назву – Об'єднана лейбористська партія. У наступних виборчих процесах ОЛП виходила переможцем – у 1960 – 1970-х рр.

Найбільш пожвавлене суспільно-політичне життя серед карибських колоній в першій половині 1950-х рр. спостерігалось в Британській Гвіані. У жовтні 1950 р. міністерство колоній призначило комісію для розслідування заворушень та реформування політичної системи в колонії, яка складалася з Р. Хінден, В. Херлоу та очолювалася Д. Ваддінгтоном²⁷⁶. Рекомендації комісії були досить ліберальними: введення виборчої законодавчої асамблеї, виконавчої ради з 6 міністрів, генерального секретаря, генерального прокурора. У квітні 1953 р. було запроваджено міністерську систему, загальне виборче право та двопалатний законодавчий орган²⁷⁷.

У квітні 1953 р. у Британській Гвіані вступила в дію нова конституція, у відповідності з якою надавалося загальне виборче право з 21-річного віку. Було запроваджено двопалатний законодавчий орган, збільшувалося число виборних членів у Законодавчому зібранні (до 24). Однак нова конституція не обмежувала повноважень губернатора, що був представником королеви Елізабет II: за ним зберігалось право вето на всі законопроекти, що

²⁷⁴ Richardson B. C. *The Caribbean in the Wider World, 1492 – 1992: A Regional Geography*. New York: Cambridge University Press, 1992. P. 181.

²⁷⁵ Mawby S. *Ordering Independence: The End of Empire in the Anglophone Caribbean, 1947 – 1969*. L: Palgrave Macmillan UK, 2012. P. 68. (Britain and the World)

²⁷⁶ Hughes C. A. The British Guiana general election, 1953. *Parliamentary Affairs. Journal of the Hansard Society*. 1953. Vol. VII. № 2. P. 215.

²⁷⁷ Hyam R. *Britain's declining empire: The Road to Decolonisation, 1918 – 1968*. L: Cambridge University Press, 2006. P. 210.

розглядалися Законодавчими зборами²⁷⁸. Конституція залишила в компетенції британського уряду й такі важливі питання, як оборона та зовнішня політика.

На виборах у квітні 1953 р. у відповідності з новою конституцією Народна прогресивна партія з антиколоніальними гаслами здобула перемогу, отримавши в Законодавчих зборах 18 місць з 24, лідер партії Ч. Джаган став прем'єр-міністром Гвіани. Основними лідерами НПП були індус Ч. Джаган та афрокарибець Ф. Барнхем. Ч. Джаган як прихильник комуністичних ідей був зустрійтий вороже чиновниками з міністерства колоній. За ним та його родиною було встановлено спостереження. Сили британської розвідки залучалися для вирішення питань суто колоніального змісту та значення. У липні 1953 р. Британську Гвіану відвідав експерт міністерства колоній В. Інграмс, який бачив Ч. Джагана прокомуністичним політиком, який з часом може стати загрозою для британських інтересів у регіоні.

У вересні 1953 р. міністр колоній О. Літлтон зрозумів, що міністерська система в Британській Гвіані вичерпала себе і треба шукати альтернативні шляхи виходу з політичної кризи²⁷⁹. На початку жовтня 1953 р. у законодавчій асамблеї колонії розглядався Білль про трудові відносини, в якому НПП прагнула координувати діяльність профспілок. 2 жовтня 1953 р. було вирішено підтримати пропозиції О. Літлтона щодо скасування конституції та спрямувати батальйон з Ямайки до Британської Гвіани (операція "Віндзор")²⁸⁰. Вони прибули на місце призначення 9 жовтня. Британці втілили плани Міністерства колоній щодо врегулювання політичної кризи, надавши губернатору виключні повноваження та розквартирувавши війська в колонії.

Не останню роль у прийнятті рішення щодо відправки війська та скинення уряду Ч. Джагана стали для О. Літлтона повідомлення від контррозвідки про можливі масові заворушення в Джорджтауні та інших

²⁷⁸ BDEEP. Series A. Vol. 3. The Conservative Government and the End of Empire. 1951 – 1957. Part II. Politics and administration. / [Ed. by D. Goldsworthy]. London: HMSO, 1994. P. 362.

²⁷⁹ Lyttleton O. The Memoirs of Lord Chandos: An Unexpected View from the Summit. New York: New American Library, 1963. P. 412.

²⁸⁰ Cabinet Conclusion 4. British Guyana. 2 October 1953. P. 5. // The National Archives. [Electronic resource]. Access mode: <http://filestore.nationalarchives.gov.uk/pdfs/small/cab-128-26-cm-53-54.pdf>

містах²⁸¹. На думку британського прем'єр-міністра В. Черчилля діяльність міністерської системи в Британській Гайані показала нездатність керувати колонією²⁸². Представники колоніальної адміністрації розпустили уряд Ч. Джагана і сприяли розколу партії. Наприкінці жовтня 1953 р. було прийнято рішення губернатором А. Севеджем про арешт керівників НПП. Однак вони прагнули прибути до Великої Британії та пояснити своє бачення ситуації²⁸³.

Було призначено комісію на чолі з Дж. Робертсоном для вирішення напрямів подальшого конституційного розвитку Британської Гайани. Ускладнювала ситуацію диференціація колоніального соціуму. Основним електоратом прихильників Ч. Джагана були східні індуси з сільського середовища, а Ф. Барнхем – афрокарибці, які мешкали в містах та столиці колонії Джорджтауні²⁸⁴. Зрештою, у 1957 р. з частини НПП було утворено нову партію під назвою Народний національний конгрес на чолі з Ф. Барнхемом, який впродовж 1964-1985 р. залишатиметься домінантною фігурою в політиці вже незалежної Гайани.

Новий британський монарх Елізабет II у листопаді 1953 р. відвідала карибські колонії²⁸⁵. Коли королева була на Ямайці, то один чоловік з натовпу зняв свій піджак перед королевою та запропонував їй пройти по ньому. Подібна витівка була неоднозначно сприйнята тогочасними ямайцями та самою колоніальною владою. Проте цей випадок показав міцну прихильність мешканців Ямайки як основної колонії в регіоні до британського управління.

За часів перебування при владі консерваторів у Великої Британії в 1951-1964 рр. тривала лібералізація колоніальної політики в питаннях політичної системи Британської Вест-Індії. У жовтні 1955 р. було утворено міністерський

---

²⁸¹ Walton C. *Empire of secrets. British intelligence, the Cold War and the twilight of Empire*. L: Harper Press, 2013. P. 156.

²⁸² Hyam R. *Britain's declining empire: The Road to Decolonisation, 1918 – 1968*. L: Cambridge University Press, 2006. P. 211.

²⁸³ Cabinet Conclusion 4. British Guyana. 29 October 1953. – P. 68. // The National Archives. [Electronic resource]. Access mode: <http://filestore.nationalarchives.gov.uk/pdfs/small/cab-128-26-cm-53-62.pdf>

²⁸⁴ Cabinet Memorandum. British Guiana. Memorandum by the Secretary of State for the Colonies. 17 April 1956. P. 239. // The National Archives. [Electronic resource]. Access mode: <http://filestore.nationalarchives.gov.uk/pdfs/small/cab-129-80-cp-56-100-50.pdf>

²⁸⁵ Rush A. S. *Bonds of Empire. West Indians and Britishness from Victoria to Decolonization*. Oxford: Oxford University Press, 2011. P. 208.

комітет, що складався з прем'єр-міністра, очільника міністерства колоній, міністра оборони і керівника міністерства Співдружності задля координації питань, пов'язаних з політичним вектором колоніальної політики у британських володіннях²⁸⁶.

У першій половині 1950–х рр. були здійснені адміністративні й конституційні перетворення в Британському Гондурасі. Зокрема, було розширено загальне виборче право – якщо в 1945 р. лише 822 особи мали право голосу серед населення колонії в 60 тис. осіб., то в 1950 р. їх кількість зросла до 3695²⁸⁷. У 1947 р. було створено комітет, який в 1953 р. рекомендував новий основний закон колонії, прийнятий наступного року.

Зрештою, для британців найважливішим завданням була федералізація Карибів, тому в лютому 1956 р. у Лондоні відбулася конференція з приводу Британської Карибської Федерації. На ній було підбито підсумки досвіду побудови федеральних інституцій протягом попередніх 11 років. Було відзначено, що законодавчий орган кожної колонії прийняв Федеральний план. Конференція утворила три комісії на чолі з С. Кейном, Г. Бладом, А. Смітом для експертної оцінки правових, фіскальних та адміністративних аспектів Федерації²⁸⁸. Головував на конференції А. Леннокс–Бойд – міністр колоній (1954 – 1959). Також були присутні делегати від Антигуа, Барбадосу, Домініки, Гренади, Монтсеррату, Сент–Кіттсу і Невісу, Сент–Вінсенту, Тринідаду і Тобаго, Ямайки, спостерігачі від Британської Гвіани та Британського Гондурасу. Представники двох останніх колоній прагнули започаткувати регіональні проекти в асоціації з майбутньою федерацією.

У 1956 р. розпалася федерація Підвітряних островів. На думку її останнього губернатора К. Блекберна, це сталося через процес утворення більш ширшої Федерації Британської Вест–Індії та впровадження

²⁸⁶ British Imperial Policy and Decolonization. 1938 – 1964. Vol. 2. 1951 – 1964. / [Ed. by A. N. Porter, A. J. Stockwell]. L.: The Macmillan press LTD, 1989. P. 45.

²⁸⁷

²⁸⁸ Documents and Speeches on British Commonwealth Affairs 1952 – 1962 / [Ed. by N. Mansergh]. L.: Oxford University Press, 1963. P. 163.

конституційних змін в окремо взятих колоніях, які радикально деформували усталену політичну систему, натомість запроваджувалася міністерська система в Сент-Кітс-Невіс-Ангільї та Антигуа²⁸⁹.

Правову основу федерації становив: Закон Британської Карибської Федерації 1956 р.²⁹⁰ Дата формування (3 січня 1958 р.) була встановлена постановою від 31 липня 1957 р. британського парламенту²⁹¹. Як і у всіх британських колоніях в цей період, королева Елізабет II була керівником держави, і британська Корона мала прерогативи у законодавчій, виконавчій владі, обороні та фінансуванні Федерації. Її представнику П. Бьюкен-Хепберну, було присвоєно звання генерал-губернатора. Призначення на цю посаду обговорювалося кабінетом Г. Макміллана²⁹². Генерал-губернатор також мав найбільш значні владні повноваження від британського уряду – право накладати вето на закони, прийняті Федерацією.

Утворення Федерації у Вест-Індії не було унікальним явищем для тогочасних реалій Британської імперії. Існували й інші федеральні утворення – в Малайї, Родезії та Ньясаленді, Нігерії та Південній Аравії²⁹³. У 1950–х рр. справи суто колоніальні, почали корелюватися зі Співдружністю²⁹⁴.

25 вересня 1957 р. в листуванні між колоніальними чиновниками було визначено три основні аспекти інституціоналізації майбутнього федеративного проекту в Карибському басейні:

- можливість здобути незалежність в рамках Співдружності;
- нове політичне утворення мало стати наступним після Канади британським домініоном у Західній півкулі;

²⁸⁹ Ayearst M. *The British West Indies: The Search for Self-Government*. New York: New York University Press, 1960. P. 32.; Harrison W. *The British Constitution in 1955. Parliamentary Affairs. Journal of the Hansard Society*. Vol. IX. № 3. 1955. P. 269.

²⁹⁰ *British Caribbean Federation Act, 1956.* // George A Smathers Libraries. Режим доступу : <http://ufdc.ufl.edu/UF00076857/00001/7j>

²⁹¹ *West Indies gazette*. Vol. 1. Jan. 3, 1958. P. 18. // George A Smathers Libraries. Режим доступу : <http://ufdc.ufl.edu/UF00076857/00001>

²⁹² Bromhead P. *The British Constitution in 1957. Parliamentary Affairs. Journal of the Hansard Society*. Vol. XI. № 2. 1957. P. 141.

²⁹³ Watts R. L. *New Federations: Experiments in the Commonwealth*. Oxford: Clarendon Press, 1966. P. 3.

²⁹⁴ Miller J. D. B. *Survey of Commonwealth Affairs: Problems of Expansion and Attrition, 1953 – 1969*. London, New York, Toronto: Oxford University Press, 1974. P. 23.

- зробити ці колонії менш фінансово залежними від метрополії²⁹⁵.

Мали місце закиди на адресу місцевим націоналістичним лідерам (наприклад до Н. Менлі з Ямайки), що вони доволі скептично ставилися до цієї ідеї і що відповідальність за певні прорахунки у майбутньому буде покладена на колонії, а не на метрополію. Британський прем'єр-міністр Е. Іден схвально ставився до руху колоній в напрямі самоуправління, і покладав великі сподівання на майбутнє федеративне утворення британських карибських колоній²⁹⁶. США також підтримували ідею Федерації Вест-Індії²⁹⁷.

Федеральний парламент був двопалатним, і складався з призначеного Сенату та всенародно обраної Палати представників. Сенат складався з 19 членів²⁹⁸. Ці члени мали призначатися генерал-губернатором після консультацій з урядами відповідних територій. Два члени представляли кожну колонію. Палата представників складалася з 45 обраних членів: Ямайка – 17 місць, Тринідад і Тобаго – 10, Барбадос – 5, Монтсеррат – 1 місце, інші острови – по два місця кожен²⁹⁹. Виконавчим органом (урядом) була Державна рада, яка очолювалася генерал-губернатором і складалася з прем'єр-міністра та десяти інших посадових осіб³⁰⁰. Можливість впровадити реальні зміни в колоніях у Західній Африці в рамках федеративного проекту була вищою, ніж в Карибському басейні через фінансові проблеми³⁰¹.

Функціонував також Федеральний Верховний суд, що складався з головного судді і трьох (пізніше п'яти) інших суддів. Верховний суд був правонаступником Апеляційного суду Вест-Індії (створеного в 1919 р.) і мав

²⁹⁵ BDEEP. Series A. Vol. 4. The Conservative Government and the End of Empire, 1957 – 1964. Part I. High policy, political and constitutional change. [Ed. by R. Hyam, W. R. Louis]. L.: The Stationary Office, 2000. P. 749.

²⁹⁶ Eden A. The Memoirs of Sir Anthony Eden. Full Circle. Cassell; London, The Times Publishing Co. Ltd, 1960. P. 381.

²⁹⁷ Cox-Alomar R. Britain's withdrawal from the Eastern Caribbean 1965 – 67: A reappraisal. *The Journal of Imperial and Commonwealth History*. 2003. Vol. 31. № 3. P. 76.

²⁹⁸ Blouet O. M. The contemporary Caribbean. History, Life and Culture since 1945. L: Reaktion Books, 2007. P. 60. (Contemporary worlds)

²⁹⁹ West Indies gazette. Vol. 1. Jan. 3, 1958. P. 24. // George A Smathers Libraries. Режим доступу : <http://ufdc.ufl.edu/UF00076857/00001>

³⁰⁰ Williams E. From Columbus to Castro: the History of the Caribbean 1492 – 1969. L: Tobridge Printers LTD, 1971. P. 435.

³⁰¹ BDEEP. Series A. Vol. 4. The Conservative Government and the End of Empire, 1957 – 1964. Part I. High policy, political and constitutional change. / [Ed. by R. Hyam, W. R. Louis]. L.: The Stationary Office, 2000. P. 752.

юрисдикцію на Барбадосі, Британській Гайані, Підвітряних островах, Тринідаді і Тобаго, Навітряних островах, Ямайці.

Існувала проблема з визначенням столиці майбутньої федерації³⁰². Три держави-члена були запропоновані в якості приймаючої сторони для столиці федерації: Ямайка, Барбадос та Тринідад і Тобаго. Спочатку Гренада була обрана як держава-член зі столицею, але незабаром, на Лондонській конференції 1956 р. малі острови були виключені з розгляду. На Тринідаді і Тобаго вперше було запропоновано м. Чагуарамас, у декількох милях на захід від Порт-оф-Спейн. Але це місто було частиною військово-морської бази США з 1941 р. і зрештою міністр колоній А. Леннокс-Бойд запропонував замінити Чаугармас на інше місто, зважаючи на антиамериканські настрої головного міністра уряду Тринідаду і Тобаго Е. Вільямса, який прагнув врегулювати це питання принаймні на наступні 10 років³⁰³. Натомість федеральною столицею став Порт-оф-Спейн.

3 січня 1958 р. П. Бьюкен-Хепберн прибув до Тринідаду, щоб отримати повноваження генерал-губернатора Федерації Вест-Індії³⁰⁴. Федеральні вибори відбулися 25 березня 1958 р. На них перемогу здобули дві місцеві політичні партії. Обидві були організовані ямайськими політиками: Вест-Індійська федеральна лейбористська партія (далі – ВІФЛП) Н. Менлі та Демократична робітничка партія А. Бустаманте. У широкому сенсі, ВІФЛП складалася з міських осередків партій всієї території Федерації, в той час як ДРП складалася у своїй основі з селянських партій³⁰⁵. Були й інші політичні партії, наприклад, Федеративна демократична партія, заснована в листопаді 1957 р. групою тринідадців, але вона не здобула місць в парламенті.

---

³⁰² Hyam R. Britain's declining empire: The Road to Decolonisation, 1918 – 1968. L: Cambridge University Press, 2006. P. 297.

³⁰³ BDEEP. Series B. Vol. 6. The West Indies. / [Ed. by S. R. Ashton and D. Killingray]. L.: The Stationery Office, 1999. P. 211.

³⁰⁴ Bromhead P. The British Constitution in 1958. *Parliamentary Affairs. Journal of the Hansard Society*. Vol. XII. № 2. 1958. P. 159.

³⁰⁵ Ryan S. D. Race and nationalism in Trinidad and Tobago. Toronto, Buffalo: University of Toronto Press, 1972. P. 184.

ВІФЛП отримала 26 місць, в той час як ДРП – 19 місць. Велику частину місць ВІФЛП здобула від малих островів, а ДРП перемогла на Ямайці та у Тринідаді і Тобаго. ДРП виграв 11 місць з Ямайки і 6 – з Тринідаду і Тобаго. Таким чином, Сенат складався з 15 членів ВІФЛП і 4 членів ДРП. 18 квітня 1958 р. на засіданні Палати представників лідер ВІФЛП Г. Адамс з Барбадосу став прем'єр-міністром Федерації³⁰⁶. Одним з прибічників федерації, незважаючи на своє походження, був східний індус К. Б. Матхура, який брав участь в Лейбористському Конгресі Карибського басейну та Конференції в Монтего-бей³⁰⁷.

22 квітня 1958 р. відбулася урочиста інаугурація федерального уряду за участю принцеси Маргарет, сестри британської королеви Елізабет II. До того федерація очолювалася сером С. Люком, учасником Комісії федеральної організації Вест-Індії в 1956 – 1958 рр.

Необхідно наголосити, що новостворена федерація не була стабільним політичним утворенням через нерівномірність владних повноважень між основними колоніями в регіоні, де в меншості зокрема залишилася Ямайка. В цій ситуації в листопаді 1958 р. міністр колоній А. Леннокс-Бойд акцентував увагу на сепаратистських тенденціях колонії, яка вимагала рівноправного представництва в федеральному парламенті³⁰⁸.

У 1958 – 1959 рр. федеральні та місцеві органи влади проводили консультації з британським урядом щодо надання Федерації статусу домініону та проведення конституційної конференції, яка б резюмувала ці перемовини. Робився акцент також на потенційному створенні в рамках майбутнього домініону власної дипломатичної служби та збройних сил³⁰⁹. Д. Джеймсон з міністерства колоній вважав, що на той час не існувало жодної незалежної

³⁰⁶ Beckles H. *A History of Barbados: From Amerindian Settlement to Nation-State*. New York: Cambridge University Press, 1999. P. 198.

³⁰⁷ Baptiste F. The federal process in the West Indies as seen by the United States, 1947 – 1962. *Social and Economic Studies*. Vol. 48. No. 4. Federation and Caribbean Integration. (December, 1999). P. 189.

³⁰⁸ BDEEP. Series A. Vol. 4. *The Conservative Government and the End of Empire, 1957 – 1964. Part I. High policy, political and constitutional change.* / [Ed. by R. Hyam, W. R. Louis]. L.: The Stationary Office, 2000. P. 752.

³⁰⁹ BDEEP. Series A. Vol. 4. *The Conservative Government and the End of Empire, 1957 – 1964. Part I. High policy, political and constitutional change.* / [Ed. by R. Hyam, W. R. Louis]. L.: The Stationary Office, 2000. P. 760.

повною мірою країни, а незалежність в рамках Співдружності полягала у першу чергу в фінансовому та економічному аспектах, і тільки потім – у питаннях безпеки та міжнародних відносин. Основною політичною проблемою федерального уряду була відсутність єдності на рівні еліт між самими островами в прийнятті рішень.

Перемога партії Н. Менлі (ННП) на виборах 1959 р. пришвидшила прийняття рішення А. Бустаманте про вихід Ямайки з Федерації. При цьому останній керувався прагненнями до такого політичного суперництва, в якому міг перемогти, використовуючи прорахунки та непопулярність Федерації. Окремо слід відзначити, що запровадження 4 липня 1959 р. самоврядування на острові сприяло подібним політичним амбіціям³¹⁰.

На Конституційній конференції Навітряних та Підвітряних островів у липні 1959 р. було затверджено конституційно-правові зміни на Антігуа. Два губернаторства було скасовано, їх замінили адміністратори, які здобули всі важелі політичної влади на окремих островах. Виконавча рада тепер складалася з 10 обраних, 1 офіційного та 2 номінованих неофіційних представників. З 1 січня 1960 р. вступили в дію зміни щодо посади головного міністра, який обирався чотирма іншими неофіційними членами та одним офіційним (офіцером законодавства)³¹¹. Окрім цього, Барбадос, в якому у 1958 р. була запроваджена кабінетна система, наступного року вступив до Федерації. Загалом результати Конференції виявилися провальними, незважаючи на оптимізм лорда Хейліса. На Тринідаді і Тобаго в липні 1959 р. було запроваджено міністерську систему, за якої головною особою в політичному житті колонії ставав очільник Кабінету – прем'єр-міністр³¹².

У грудні 1959 р. прем'єр-міністр Федерації Вест-Індії Г. Адамс вимагав надання цьому об'єднанню статусу домініону. Внаслідок чого у червні-липні

---

³¹⁰ McIntyre W. D. *The Commonwealth of Nations: Origins and Impact, 1869 – 1971. Europe and the world in the Age of Expansion.* / [Ed. by B. C. Shafer]. Vol. IX. Minneapolis: University of Minnesota Press, 1977. P. 434.

³¹¹ *An Encyclopaedia of Parliament.* / [Ed. by N. Wilding, P. Laundry]. L: Cassell, 1968. P. 22.

³¹² Bromhead P. *The British Constitution in 1959. Parliamentary Affairs. Journal of the Hansard Society.* Vol. XIII. 1959. P. 183.

1960 р. відбувся візит міністра колоній І. Маклойда (1959 – 1961) до Тринідаду, уряд якого стверджував, що зробить все можливе для найшвидшого здобуття незалежності³¹³. У 1960 р. представники Британського Гондурасу в Лондоні дискутували з приводу реформування політичної системи колонії³¹⁴. Компромісний варіант було досягнуто тим, що губернатор призначав головним міністром, лідера партії, яка посіла більшість місць в парламенті. Питання про входження Британського Гондурасу до Федерації Вест-Індії мало бути винесене на всенародне обговорення.

“Вітер змін”, про який говорив у своєму виступі британський прем’єр-міністр Г. Макміллан 3 лютого 1960 р. в ПАР, стосувався більше африканських колоній. Очільник уряду зазначив зростання національної свідомості в соціумах, які століттями функціонували в рамках залежності від тих чи інших володарів³¹⁵. Говорячи про карибський аспект британської імперської системи Макміллан вважав, що Федерація Вест-Індії мала б пришвидшити здобуття незалежності регіональними колоніями³¹⁶.

У 1959 р. Е. Вільямс активно виступав за підтримку рішення федерального уряду про підготовку конференції для перегляду Конституції 1958 р. та здобуття незалежності й прагнув стати прем’єр-міністром Федерації³¹⁷. Наприкінці червня 1959 р. Лондон передбачав, що Тринідад буде вимагати статусу домініону в вересні поточного року, але найбільш реалістичною датою вважалися кінець 1960 або початок 1961 р. У липні 1959 р. міністр колоній А. Леннокс-Бойд при дискутуванні разом з міністром Співдружності А. Дугласом-Хьюмом питання про надання статусу домініону Федерації Вест-Індії запропонував такі умови реалізації цих задумів: функціонування впливової центральної адміністрації, наявність сильної

³¹³ Hyam R. Britain’s declining empire: The Road to Decolonisation, 1918 – 1968. L: Cambridge University Press, 2006. P. 297.

³¹⁴ Bromhead P. The British Constitution in 1960. *Parliamentary Affairs. Journal of the Hansard Society*. Vol. XIV. 1960. P. 159.

³¹⁵ Sources and Debates in Modern British History. 1714 to the Present. / [Ed. by E. A. Wasson]. Hoboken: John Wiley & Sons, 2012. P. 222.

³¹⁶ Macmillan H. Memoir. Vol. V.: Pointing the way, 1959 – 1961. London: Macmillan, 1972. P. 240.

³¹⁷ BDEEP. Series A. Vol. 4. The Conservative Government and the End of Empire, 1957 – 1964. Part I. High policy, political and constitutional change. / [Ed. by R. Hyam, W. R. Louis]. L.: The Stationary Office, 2000. P. 759.

державної фінансової сфери з незалежними податковими органами, існування збройних сил, здатних зберегти існуючі кордони територій, власна дипломатична служба, здатна здійснити його визнання міжнародними організаціями (ООН) та світовою громадськістю.

Очільник тринідадського уряду Е. Вільямс, прагнучи відстоювати права власної території 22 квітня 1960 р. на одній з центральних площ Порт-оф-Спейну влаштував “Марш під дощем” та урочисте спалення копій офіційних документів щодо розміщення військово-морської бази США в Чагуарамасі³¹⁸. Це все робилося для того, щоб здобути нових прихильників, що виступали проти Федерації. Делегація Федерації Вест-Індії не була запрошена на зустріч прем’єр-міністрів Співдружності у травні 1960 р³¹⁹.

Також у 1960 р. окрім усвідомлення політичними елітами Ямайки та Тринідаду своєї відокремленості від решти колоній, важливими подіями, які визначили долю Федерації Вест-Індії були перемовини між Великою Британією та США щодо військово-морських баз та зміна поглядів А. Бустаманте й Н. Менлі щодо майбутнього федерації³²⁰. А. Бустаманте виступив разом зі своєю партією за федерацію, в той час як Н. Менлі хотів винести це питання на референдум у 1961 р. У березні 1960 р. міністр колоній І. Маклойд (1959 – 1961) оголосив, що повне внутрішнє самоуправління буде запроваджено в Британській Гвіані з серпня 1961 р³²¹.

У березні – квітні 1961 р. британський прем’єр-міністр Г. Макміллан відвідав з офіційним візитом Федерацію Вест-Індії³²². Керівник уряду Її Величності подорожував разом з Н. Бруком та Т. Блігхом. 24 березня 1961 р. вони прибули на Тринідад.

³¹⁸ Mawby S. *The Transformation and Decline of the British Empire: Decolonisation After the First World War*. L: Macmillan Education, 2015. P. 32. (Studies in European history)

³¹⁹ Miller J. D. B. *Survey of Commonwealth Affairs: Problems of Expansion and Attrition, 1953 – 1969*. London, New York, Toronto: Oxford University Press, 1974. P. 143.

³²⁰ Glassner M. I. *The Foreign Relations of Jamaica and Trinidad and Tobago, 1960 – 1965*. *Caribbean Studies*. Vol. 10. No. 3. (Oct., 1970). P. 118.

³²¹ Cabinet Memorandum. British Guiana. Memorandum by the Minister of State for Colonial Affairs. 28 March 1960. P. 59. // The National Archives. [Electronic resource]. Access mode: <http://filestore.nationalarchives.gov.uk/pdfs/small/cab-129-101-c-63.pdf>

³²² Macmillan H. *Memoirs*. Vol. V.: *Pointing the way, 1959 – 1961*. London: Macmillan, 1972. P. 313.

У травні – червні 1961 р. керівники десяти колоній зібралися в Ланкастерському замку Лондону на Конституційну конференцію Вест-Індії, щоб затвердити проект нового Основного Закону. Перед тим відбулася міжурядова конференція на Тринідаді. Представники Тринідаду в Лондоні виступили за продовження домінування сильного федерального уряду в політичній системі Федерації Вест-Індії, в той час як делегати від Ямайки були за створення Федеральної асоціації. Було досягнуто компромісного варіанту, коли Федерація продовжувала функціонувати, разом з тим було оголошено дату надання їй самостійності (31 травня 1962 р.)³²³ Е. Вільямс вказав міністру колоній І. Маклойдю про відповідальність самих британців за тогочасне політичне та економічне становище у Вест-Індії³²⁴. Е. Вільямс вже тоді у 1960 – 1961 рр. порушував питання преференцій для Вест-Індії на британському ринку у зв'язку з можливим вступом Великої Британії в ЄЕС, розширення прав Федерації в міжнародних справах³²⁵.

Оглядаючи політичне життя менш впливових карибських колоній, варто наголосити, що у 1961 р. на Сент-Вінсенті та Сент-Люсії були проведені загальні вибори в рамках дії нових конституцій, що сприяли демократизації суспільно-політичного життя, хоча формально ці території мали колоніальний статус³²⁶.

Федерація Вест-Індії, як і будь-яка інша колонія Британської імперії для політичної консолідації та підтримання відчуття імперської єдності мала перелік державних свят. Суто федеральними днями були 3 січня (створення федерації), 23 лютого (день федерації), 22 квітня (інаугурація парламенту федерації), окрім цього були свята на дні народження членів королівської родини, дати коронації монарха (2 червня), день праці (1 травня) та день

---

³²³ The Oxford History of the British Empire. Vol. IV. The Twentieth Century. / [Ed. by J. Brown, W. R. Louis]. Oxford: Oxford University Press, 1999. P. 620.

³²⁴ Mawby S. The Transformation and Decline of the British Empire: Decolonisation After the First World War. L: Macmillan Education, 2015. P. 32. (Studies in European history)

³²⁵ TNA. CO 852/2060: UK association with EEC and potential impact on the West Indies 1961–62. Report. The Secretary of States visit to the West Indies. January 1962. P. 2.

³²⁶ Bromhead P. The British Constitution in 1961. *Parliamentary Affairs. Journal of the Hansard Society*. Vol. XV. 1961. P. 159.

Співдружності (24 травня)³²⁷. В зазначені дні мав бути піднятий прапор Федерації Вест-Індії над усіма урядовими будівлями.

Федеральний уряд, очолюваний прем'єр-міністром Барбадосу Г. Адамсом, з моменту його формування в 1958 р. піддавався критиці від політичного керівництва Тринідаду та Ямайки. Особливо гостре невдоволення викликало втручання федерального уряду в економічне життя Ямайки та його рішення надати американській нафтовій компанії право будувати та використовувати нафтоочисні підприємства на острові.

Становище було ускладнене тим, що правляча на той період Народна національна партія на чолі з Н. Менлі виступала за збереження федерації та посилення ролі Ямайки в ній, опозиційна Ліберальна партія Ямайки вимагала виходу з федерації. За її вимогою уряд Н. Менлі був змушений провести референдум, який відбувся 19 вересня 1961 р. Більшість населення – 35,5 тис. осіб. (54, 1 %) висловилося за вихід з Федерації Вест-Індії³²⁸. Тринідад і Тобаго теж вийшов з Федерації, слідуючи формулі Е. Вільямса 1 з 10 рівний 0 (так як 10 територій складала федерацію)³²⁹.

Необхідно додати ще про те, що внаслідок виходу Ямайки, а потім і Тринідаду з Федерації було зруйновано консенсус між центральною колоніальною адміністрацією в Лондоні та місцевими посадовцями³³⁰. Наприкінці вересня 1961 р. міністерство колоній та уряд Великої Британії визначали, що Ямайка зможе остаточно стати незалежною лише в 1963 р., враховуючи всі бюрократичні процедури у зв'язку з виходом з Федерації Вест-Індії та вступом до Співдружності націй³³¹. Ще тоді зазначалося про можливість утворення Східнокарибської Федерації за участю Британської Гайани. Проте плани британської колоніальної влади з розбудови нового

³²⁷ West Indies gazette. Vol. 4. No 33. Aug. 8, 1961. P. 68. // George A Smathers Libraries. [Electronic resource]. Access mode: <http://dloc.com/UF00076857/00208>

³²⁸ Drower G. Britain's dependent territories. A fithful of islands. Dartmouth, 1992. P. 24.

³²⁹ Hyam R. Britain's declining empire: The Road to Decolonisation, 1918 – 1968. L: Cambridge University Press, 2006. P. 298.

³³⁰ Cox-Alomar R. Britain's withdrawal from the Eastern Caribbean 1965–67: A reappraisal. *The Journal of Imperial and Commonwealth History*. 2003. Vol. 31. № 3. P. 77.

³³¹ Cabinet Conclusion 4. West Indies. 28 September 1961. P. 330. // The National Archives. [Electronic resource]. Access mode: <http://filestore.nationalarchives.gov.uk/pdfs/small/cab-128-35-cc-61-52-52.pdf>

федеративного утворення не могли бути здійснені без участі Тринідаду, як другої за політичним впливом та економічним потенціалом колонії в регіоні³³².

Тим часом в інших колоніях, зокрема на Барбадосі в жовтні 1961 р. запроваджується повне внутрішнє самоуправління, у конституції Британської Гайани було вперше введено положення про права людини³³³. 4 грудня 1961 р. на Тринідаді і Тобаго відбулися загальні вибори, які були останніми колоніальними, й першими з двопалатною системою (нижня палата законодавчого органу обиралася, верхня – призначалася).

Урядовці з ННП Тринідаду створили комітет, який аналізував проблематику подальших перспектив Федерації Вест-Індії. Опублікування комітетського звіту планувалося на 27 січня 1962 р., але тоді дізналися про запланований візит міністра колоній Р. Маудлінга, який прагнув налаштувати тринідадський політичний істеблішмент проти виходу з федерації³³⁴.

14 січня 1962 р. Е. Вільямс дав чітко зрозуміти, що колонія прагне незалежності, а не участі у федеративному утворенні британців. Натомість Маудлінг пропонував декілька варіантів політичних змін у колоніях: створення федерації з Навітряних та Підвітряних островів без Барбадосу, федерація 8 територій (Навітряні, Підвітряні острови, Барбадос), повернення до адміністративного поділу перед 1960 р., коли ці території склали окремі групи колоній.

Побачивши опортунізм щодо своїх пропозицій з боку політиків Тринідаду Р. Маудлінг 6 лютого 1962 р. констатував остаточний розпад Федерації, внаслідок рішення виходу Ямайки з неї, яке було схвалене урядом Її Величності³³⁵. Заворушення в Британській Гайані в лютому 1962 р. ініціювали конференцію щодо незалежності, яка відбулася в Лондоні 23

³³² Cabinet Memorandum. Future of Jamaica. Memorandum by the Secretary of State for the Colonies. 26 September 1961. P. 223. // The National Archives. [Electronic resource]. Access mode: <http://filestore.nationalarchives.gov.uk/pdfs/small/cab-129-106-cp-142.pdf>

³³³ Parkinson C. O. H. Bill of rights and decolonization. The emergence of domestic human rights instruments in Britain's overseas territories. Oxford, Oxford University Press, 2007. P. 176.

³³⁴ Ryan S. D. Race and nationalism in Trinidad and Tobago. Toronto, Buffalo: University of Toronto Press, 1972. P. 302.

³³⁵ Documents and Speeches on British Commonwealth Affairs 1952 – 1962 / [Ed. by N. Mansergh]. L: Oxford University Press, 1963. P. 169.

жовтня – 6 листопада 1962 р.³³⁶ Конференція міністрів Навітряних, Підвітряних островів та Барбадосу (26 лютого – 3 березня 1962 р.) рекомендувала створення Федерації з решти восьми колоній. У квітні 1962 р. на Ямайці було проведено останні парламентські вибори в колоніальних умовах³³⁷. На них перемогла Лейбористська партія Ямайки, здобувши 26 місць з 45.

Вест-Індійський акт від 18 квітня 1962 р. розпустив Федерацію Вест-Індії та запроваджував нові конституційно-правові зміни в регіоні³³⁸. Кожна залежна територія (такою була офіційна назва кожної колонії, яка ще залишалася під британським управлінням) мала значну автономну законодавчу гілку влади. Разом з тим, слід відзначити, що в цей період спостерігалось також зменшення автономії островів у порівнянні з попереднім федеративним статусом. У зв'язку з виходом з федерації Ямайки та Тринідаду Велика Британія розпочала з ними переговори про їхній майбутній статус, які завершилися проголошенням незалежності обох колоній в серпні 1962 р.

На початку червня 1962 р. вест-індійські газети писали, що розпад Федерації Вест-Індії був однією з найбільших трагедій карибської історії. Саме федеративне утворення розумілося як найбільший здобуток всіх вест-індійців будь-яких національностей³³⁹. Подібна реакція місцевих ЗМІ на безумовно, непересічну подію їхнього повсякденного життя, свідчила про те, що багато мешканців карибських колоній справді прагнули об'єднання, хоча за відсутності єдності серед місцевих політиків федералістська ідея зазнала провалу.

³³⁶ Bromhead P. The British Constitution in 1962. *Parliamentary Affairs. Journal of the Hansard Society*. Vol. XVI. № 2. 1962. P. 141.

³³⁷ Clarke C. Race, Class, and the Politics of Decolonization. *Jamaica Journals, 1961 and 1968*. L: Palgrave Macmillan US, 2016. P. 22. (Studies of the Americas)

³³⁸ The West Indies Act, 1962. // Ministry of Justice Government of Jamaica. Режим доступу: <http://moj.gov.jm/sites/default/files/laws/West%20Indies%20Act,%201962.pdf>

³³⁹ Dominica herald. 2 June, 1962. P. 1. // George A Smathers Libraries. [Electronic resource]. Access mode: <http://dloc.com/UF00102878/00016/allvolumes>

Тринідад і Тобаго став незалежним 31 серпня 1962 р. Без Тринідаду і Ямайки, решта островів намагалися врятувати ту чи іншу форму Федерації³⁴⁰. Тим не менше, ці переговори в кінцевому рахунку, виявилися безрезультатними. Без двох найбільших держав, Федерація була приречена на фінансовий колапс. Решта територій знову стали окремими колоніями, що контролювалися безпосередньо з Лондона.

Таким чином, з середини 1940–х рр. британська колоніальна влада почала впроваджувати політику надання самоврядування своїм колоніям в Карибському басейні. Вагому роль в створенні концептуальних постулатів змін у підходах до колоніальної політики мала Лейбористська партія. Завершення Другої світової війни глобалізувало проблеми Британської імперії. Федеральна форма державності вважалася перехідним етапом до надання незалежності карибським колоніям. Тривалі політичні консультації впродовж 1930 – 1950–х рр. завершилися утворенням в 1958 р. Федерації Вест–Індії, до якої увійшли всі карибські колонії Сполученого Королівства, окрім Багамських островів, Британського Гондурасу та Британської Гвіани. Федеральне утворення Британської Вест–Індії стало майданчиком політичної боротьби націоналістичних лідерів двох найбільш впливових колоній – Ямайки та Тринідаду і Тобаго. Вихід Ямайки з федерації внаслідок референдуму прискорив її розпад в 1962 р.

---

³⁴⁰ Murphy P. *Monarchy and the End of Empire: The House of Windsor, the British Government, and the Postwar Commonwealth*. Oxford: Oxford University Press, 2013. P. 94.

2.3. Постколоніальна політика Великої Британії в Карибському басейні (1962-1983 рр.)

Період 1960 – 1980-х рр. в історії Британської імперії та її карибських колоній відзначений кількома важливими тенденціями. З одного боку, тривали процеси деколонізації територій, що раніше контролювалися та підпорядковувалися Лондону. Разом з тим, залишаючи свої володіння, Велика Британія прагнула залишити свій постімперський вплив через політичні інститути, військові контингенти, фінансову залежність. Саме тому важливо зрозуміти, що проводячи політику в своїх колишніх колоніях, метрополія прагнула залишити спадок, який би свідчив про визначальну роль колоніалізму в глобальних трансформаційних процесах.

Федеративний досвід Британської Вест-Індії засвідчив неефективність подібних практик для колоніальних керманічів³⁴¹. Щоправда, лише сильний політичний та економічний контроль в рамках федерації, на їхню думку, міг запобігти негативним суспільним змінам в колоніях після зникнення британських владних структур. Тому чиновники з міністерства колоній з часом змінили свої стратегічні цілі в Карибському регіоні, сприяючи наданню незалежності окремим колоніям, і в той же самий час трансформуючи території в асоційовані з метрополією державні утворення³⁴².

У той самий період новопосталі держави, Ямайка та Тринідад і Тобаго виступили організаторами скликання Конференції держав Співдружності Карибського басейну в липні 1963 р. Відтоді ці території замість більш звичної назви з колоніальним підтекстом, Британська Вест-Індія стали називатися

³⁴¹ Forbes U. The West Indies associated states: some aspects of the constitutional arrangements. *Social and Economic Studies*. 1970. Vol. 19. No. 1. Problems of Administrative Change in the Commonwealth Caribbean. P. 57.; Gilmore W.C. The Associated States of the Commonwealth Caribbean: The Constitutions and the Individual. *Lawyer of the Americas*. 1979. Vol. 11. No 1. P. 1.

³⁴² Extended Statehood in the Caribbean: Paradoxes of quasi colonialism, local autonomy and extended statehood in the USA, French, Dutch and British Caribbean. [Ed. by L. de Jong, D. Kruijt]. Amsterdam: Rosenberg Publishers, 2005. P. 140.

державами Співдружності Карибського басейну, підтвержуючи зміну політичної ситуації в регіоні³⁴³.

Впродовж другої половини 1960–х рр. Лондон прагнув створити нове федеративне утворення у східнокарибських колоніях навколо Барбадосу. Гренада відмовилася брати участь у створенні нового політичного утворення в 1962 р. Барбадос та Антігуа в першій половині 1960–х рр. прагнули здобути незалежність та державний суверенітет. Але разом з тим, уряд Антігуа був ініціатором перемовин щодо утворення Східнокарибської Федерації³⁴⁴. У 1962 – 1965 рр. тривали дискусії в міністерстві колоній та британських урядовців у Лондоні щодо майбутнього карибських колоній більше з економічного, ніж конституційно-політичного аспекту³⁴⁵. Посилилася бюрократизація місцевого колоніального апарату, зокрема на Монтсерраті. У вересні 1962 р. міністерство колоній, прагнучи лібералізації свого політичного курсу прийняло рішення про запровадження у всіх конституціях підконтрольних територій параграфу або частини з біллем про громадянські права, яке в реальності було більше формальністю³⁴⁶.

Напруженою продовжувала залишатися ситуація в Британській Гвіані, яка ще залишалася колонією Сполученого Королівства, де прем'єром з 1961 р. був комуніст Ч. Джаган. Після приходу до влади на Кубі соціалістів на чолі з Ф. Кастро у 1959 р. США прагнули зменшити вплив лівих ідей та СРСР у Карибському регіоні. Компліментарним у цьому питанні був і Кабінет Г. Макміллана, хоча не всі представники уряду толерували подібний диктат з боку стратегічного партнера. У жовтні 1963 р. на конференції в Лондоні британці та американці обговорювали подальшу долю Британської Гвіани, де звучала теза про зміну виборчого законодавства, яке зможе призвести до скинення уряду Джагана.

---

³⁴³ Lewis J.O. From West Indian Federation to Caribbean Economic Community. *Social and Economic Studies*. Vol. 48. No. 4. Federation and Caribbean Integration. (December, 1999). P. 17.

³⁴⁴ An Encyclopaedia of Parliament. / [Ed by N. Wilding, P. Laundry]. L: Cassell, 1968. P. 23.

³⁴⁵ Cox-Alomar R. Britain's withdrawal from the Eastern Caribbean 1965 – 67: A reappraisal. *The Journal of Imperial and Commonwealth History*. 2003. Vol. 31. № 3. P. 77.

³⁴⁶ Parkinson C. O. H. Bill of rights and decolonization. The emergence of domestic human rights instruments in Britain's overseas territories. Oxford, Oxford University Press, 2007. P. 1.

Президент США Д. Кеннеді відкрито заявляв міністрові колоній Д. Сандісу про те, що якщо британці залишать цю територію, то там відразу з'явиться комуністична держава³⁴⁷.

У квітні та жовтні 1964 р. відбулися дві зустрічі регіональної наради міністрів британських карибських володінь, які склалися з прем'єр-міністра Барбадосу та головних міністрів Домініки, Сент-Вінсенту, Сент-Люсії, Сент-Крістоферу-Невісу-Ангільї, Монтсеррату та Антигуа. У квітні 1965 р. Барбадос відмовився брати участь в подальших перемовинах щодо створення федерації з сусідніми островами-колоніями Великої Британії³⁴⁸. На регіональній нараді островів Карибського басейну в серпні 1965 р. острів Антигуа відмовився обговорювати тему нового федеративного утворення, а Барбадос виступав за повну суверенізацію. Таким чином, суперечки всередині самих колоній не сприяли відновленню інтеграційних процесів у регіоні в британських політичних рамках.

На початку 1965 р. міністр колоній в лейбористському уряді Г. Вільсона Е. Грінвуд відвідав карибські колонії, де не спостерігалось суспільного інтересу та політичної волі для реалізації нових федеральних проектів. В цей час, самі місцеві політики з Монтсеррату, Гренади, Антигуа та Сент-Вінсенту не виправдали сподівань Лондону та спричинили політичний та фінансовий колапс у своїх колоніях³⁴⁹. Разом з тим, метрополія тривалий час визначалася з кількісними та якісними показниками допомоги своїм карибським заморським територіям. Монтсеррат як найменша колонія, мала залишитися під управлінням Британської Корони, а Барбадос, маючи значні економічні здобутки, прагнув незалежності. Тоді Лондон вирішив надати право Барбадосу проголосити незалежний статус. Але статус решти шести островів залишався

³⁴⁷ Brooke P. *Duncan Sandys and the Informal Politics of Britain's Late Decolonisation*. London: Palgrave Macmillan, 2018. P. 38. (Cambridge Imperial and Post-Colonial Studies Series)

³⁴⁸ Cox-Alomar R. An Anglo-Barbadian dialogue: the negotiations leading to Barbados' independence, 1965–66. *The Round Table: The Commonwealth Journal of International Affairs*. 2004. Vol. 93. № 377. P. 671.

³⁴⁹ Cox-Alomar R. Britain's withdrawal from the Eastern Caribbean 1965 – 67: A reappraisal. *The Journal of Imperial and Commonwealth History*. 2003. Vol. 31. № 3. P. 81.

невизначеним. Надання негайної незалежності решті колоніям негативно вплинуло б в першу чергу на фінансове становище Британії.

31 травня 1965 р. Е. Грінвуд визначив як основну мету політики Лондона в колоніальних територіях – надання їм незалежності³⁵⁰. Влітку 1965 р. керівник колоніального апарату запросив на конференцію в Оксфорді багатьох губернаторів, де обговорювалося питання асоціації як нової форми державності. Були також серед учасників цього заходу й банкіри, вчені, журналісти, представники міністерства колоній, які дискутували з декількох тем, зокрема міжнародних аспектів подальших взаємовідносин.

До того ж, високопосадовці в Лондоні вказували на досить тривалий переговорний процес щодо утворення Східнокарибської федерації, поява якої призвела б до зміни законів про громадянство в Співдружності, посилення уваги до питань безпеки в регіонах, де залежні території перебували на півкроку від незалежного статусу³⁵¹. Для місцевих колоніальних чиновників надання внутрішнього самоуправління своїм володінням Британією не було істотним досягненням у сфері конституціоналізму – на це вказували представники законодавчих органів Сент-Люсії, Сент-Кіттсу-Невісу-Ангільї та Антигуа в серпні 1965 р.³⁵²

У жовтні 1965 р. Е. Грінвуд відвідав Британський Гондурас, Багамські та Бердмудські острови. Планувалося організувати конференцію з питань Східнокарибської Федерації. Міністерство колоній прагнуло осучаснити свою політику на підлеглих територіях, адже міжнародна ситуація (деколонізація в глобальному масштабі, “холодна війна”, фактор ООН) була викликом для Великої Британії.

Східнокарибські острови могли стати незалежними за умов федеративного статусу. Відзначалися труднощі щодо надання Барбадосу

³⁵⁰ BDEEP. Series A. Vol. 5. East of Suez and the Commonwealth. 1964 – 1971. Part III. Dependent territories, Africa, economics, race. / [Ed. by S. R. Ashton, W. R. Louis]. London: TSO, 2004. P. 1.

³⁵¹ BDEEP. Series A. Vol. 5. East of Suez and the Commonwealth. 1964 – 1971. Part III. Dependent territories, Africa, economics, race. / [Ed. by S. R. Ashton, W. R. Louis]. London: TSO, 2004. P. 31.

³⁵² Thorndike T. The politics of inadequacy. A Study of the Associated Statehood negotiations and constitutional arrangements for the Eastern Caribbean, 1965-67. *Social and Economic Studies*. Vol. 28. № 3. (September 1979). P. 598.

суверенітету. Багамські та Бермудські острови були потенційними кандидатами на отримання вільної асоціації з метрополією. Окрім здобуття незалежності чи асоційованого статусу, ООН також визначала ще варіант інтеграції з іншими державами³⁵³. Конституційна форма асоційованого членства карибських колоній з метрополією була найбільш прийнятною на той момент, через антиколоніальну риторіку такого політичного устрою в ООН, відсутність перехідного статусу й очікувань миттєвої незалежності та наявність прецеденту вільної асоціації в британській імперській історії³⁵⁴.

Середина 1960-х рр. стала періодом остаточної трансформації колоній в самоврядні території³⁵⁵. Найбільш виразно цей процес відбувався на Багамах та в Британському Гондурасі – решта територій прагнули незалежності чи асоціації з Лондоном. Багами вважалися найбільш консервативною колонією британців у регіоні, де не функціонували самоврядні політичні інституції, а досі при владі був уряд білої більшості. 7 січня 1964 р. Багамські острови здобули повне самоуправління³⁵⁶. Законодавчий орган залишився двопалатним і складався з того часу з Палати Асамблеї та Сенату. Остання інституція замінила колишню Виконавчу раду. Самоврядний статус колонії вже у 1973 р. перетворюється на незалежність. У 1964 р. Д. Прайс став прем'єр-міністром Британського Гондурасу, який вже на той час був самоврядною колонією з положеннями про права людини в законодавчій базі.

У листопаді 1965 р. на Лондонській конференції розглядалося питання надання незалежності Британській Гвіані. 26 травня 1966 р. колишня Британська Гвіана (Гайана) стала незалежною завдяки Конституції Д. Агуара та Барнхема.

У грудні 1965 р. у британському парламенті були представлені на обговорення пропозиції щодо подальшого суспільно-політичного та

³⁵³ BDEEP. Series A. Vol. 5. East of Suez and the Commonwealth. 1964 – 1971. Part III. Dependent territories, Africa, economics, race. / [Ed. by S. R. Ashton, W. R. Louis]. London: TSO, 2004. P. 3.

³⁵⁴ Wilson H. The Labour government, 1964-70: a personal record. London: Weidenfield and Nicholson, Michael Joseph LTD, 1971. P. 625.; Getachew A. Worldmaking after Empire: The Rise and Fall of Self-Determination. Princeton; Oxford: Princeton University Press, 2019. P. 2.

³⁵⁵ Connell J., Aldrich R. The Ends of Empire: The Last Colonies Revisited. L: Palgrave Macmillan, 2020. P. 24.

³⁵⁶ Craton M. A history of the Bahamas. L: Collins, 1973. P. 289.

конституційного розвитку шести колоній (Домініка, Сент-Люсія, Сент-Кіттс-Невіс-Ангілья, Сент-Вінсент, Гренада, Антигуа)³⁵⁷. Уайтхолл прагнув залучити до федерації Монтсеррат. В парламенті вирішили “замінити існуючі колоніальні відносини новою формою асоціації”³⁵⁸. Як і у випадку з Федерацією Вест-Індії 1958 – 1962 рр. питання безпеки та зовнішньої політики залишалися в сфері контролю метрополії³⁵⁹. Пропонувалося затвердити основний закон для майбутнього політичного союзу. У проекті приділялася увага основним правам і свободам людини і громадянина, цивільно-правовій системі, питанням громадянства. Не відкидалася можливість запровадження окремого від британського громадянства³⁶⁰.

У серпні 1966 р. відбулася кооптація структур міністерства Співдружності та міністерства колоній задля створення однієї інституції з відповідним міністром. Решта колишніх чиновників з міністерства колоній були переведені до відділення залежних територій, і посада профільного міністра була скасована³⁶¹. Остаточо процес об’єднання було завершено в жовтні 1968 р., коли відбулася інституціоналізація міністерства закордонних справ та Співдружності, яке й понині є основною зовнішньополітичною установою Сполученого Королівства.

При виробленні колоніальної політики в другій половині 1960-х рр. важливими, але не визначальними були фінансово-економічні проблеми Великої Британії. Зрештою, карибські колонії не склали стратегічного значення для британської зовнішньої політики. У 1968 – 1980 рр. Відділення залежних територій міністерства закордонних справ та Співдружності було

³⁵⁷ Drower G. Britain’s dependent territories. A fithful of islands. Dartmouth, 1992. P. 26.

³⁵⁸ Select documents on the constitutional history of the British Empire and Commonwealth. Vol. VIII. The end of Empire: Dependencies Since 1948. Part 1: The West Indies, British Honduras, Hong Kong, Fiji, Cyprus, Gibraltar, and the Falklands. / [Ed. by F. Madden]. L: Greenwood Press, 2000. P. 115.

³⁵⁹ Watts D. The West Indies: Patterns of Development, Culture and Environmental Change Since 1492. Cambridge: Cambridge University Press, 1987. P. 522. (Cambridge studies in historical geography; 8).

³⁶⁰ Select documents on the constitutional history of the British Empire and Commonwealth. Vol. VIII. The end of Empire: Dependencies Since 1948. Part 1: The West Indies, British Honduras, Hong Kong, Fiji, Cyprus, Gibraltar, and the Falklands. / [Ed. by F. Madden]. L: Greenwood Press, 2000. P. 119.

³⁶¹ BDEEP. Series C. Vol. I. Records of the Colonial Office, Dominions Office, Commonwealth Relations Office and Commonwealth Office. / [Ed. by A. Thurston]. London: HMSO, 1995. P. 8.

основною установою, відповідальною за політичний курс в карибських володіннях.

У липні 1965 р. міністерство оборони підготувало документ, де вказало, що витрати на військові контингенти складають 2, 25 млрд. ф. ст., а будуть скорочені до 1,9 млрд. ф. ст. до 1969-1970 рр. Достатньо важко було британським політикам погодитися на таке самовільне зникнення військово-політичного впливу в світі. Хоча тоді така ситуація була прийнятна в Південній Атлантиці, Південній Африці та Карибському басейні. На початку серпня 1965 р. було вирішено розробити більш детальні звіти окремо по Європі, Близькому та Далекому Сходу.

Всього станом на 1967 р. Королівський Флот налічував 100 тис. осіб, армія – 216 тис., Королівські військово-повітряні сили – 124 тис, а загалом чисельність військ Великої Британії складала 440 тис. осіб. Це військо було дислоковане по всьому світу, починаючи від Британського Гондурасу (нині Беліз) і завершуючи островами Тонга в Тихому океані, проте головні бази знаходилися в таких місцях як Гібралтар, Мальта, Кіпр, Аден, Сінгапур та Гонконг.

У листопаді 1966 р. Барбадос здобув незалежність, після проведення 20 червня – 4 липня 1966 р. конституційної конференції в Лондоні щодо суверенізації території, політична система якої зберігалася попередня – з двопалатним парламентом у своїй основі.

16 лютого 1967 р. було затверджено Вест-Індійський Акт, який окреслював нові зв'язки карибських колоній з Великою Британією і визнав референдум як форму народного волевиявлення (2/3 голосів) у проголошенні незалежності³⁶². Штаб-квартира британського представника для карибських асоційованих територій розташовувалася на Сент-Люсії³⁶³. Е. Гейрі став очільником уряду Гренади. Разом з прем'єр-міністром у колонії зберігалися

---

³⁶² Oostindie G., Klinkers I. *Decolonising the Caribbean. Dutch policies in a comparative perspective*. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2003. P. 23.

³⁶³ BDEEP. Series C. Vol. I. *Records of the Colonial Office, Dominions Office, Commonwealth Relations Office and Commonwealth Office*. / [Ed. by A. Thurston]. London: HMSO, 1995. P. 245.

функції генерал–губернатора. Здобувши незалежність, більшість колоній в Карибському басейні залишалися за політичним устроєм конституційними монархіями³⁶⁴. Лише Гайана у 1970 р. та Тринідад у 1976 р. стали республіками.

28 лютого 1967 р. острови Антігуа, Сент–Кітс і Невіс, Ангілья отримали статус асоційованих з Великою Британією держав³⁶⁵. У березні 1967 р. ідентичний статус здобули Гренада, Домініка та Сент–Люсія. У 1969 р. аналогічний статус здобув Сент–Вінсент. Офіційно ці території стали називатися Вест–індійськими асоційованими державами³⁶⁶. За новим статусом, вищезгадані території мали внутрішнє самоуправління (також на цих територіях імплементувалося законодавство про права людини, окрім Сент–Вінсенту і Гренадін, де воно було введене в 1969 р.), право вступати між собою та з країнами цього регіону в різноманітні об’єднання, які самі оберуть. Питання зовнішньої політики та оборони залишилися в компетенції Лондона, представниками якого продовжували виступати губернатори. Процес утворення асоційованих держав був доволі складним та суперечливим.

Вест–Індійський Акт 1967 р. зазначав: “Її Величність може федералізувати чи об’єднати одну чи більше асоційованих держав з однією чи більшою кількістю територій, які не є асоційованими державами”³⁶⁷. Також у цьому документі стверджувалося, що асоційовані держави могли в будь-який час проголосити свою незалежність. Діючи уперше за таким принципом, Гренада стала незалежною в 1974 р., у 1978 р. – Домініка, наступного року Сент–Люсія та Сент–Вінсент, Антігуа – в 1981 р. та Сент–Кітс і Невіс – у 1983 р.³⁶⁸

³⁶⁴ Murphy P. *Monarchy and the End of Empire: The House of Windsor, the British Government, and the Postwar Commonwealth*. Oxford: Oxford University Press, 2013. P. 94.; Murphy P. *The Empire’s New Clothes: The Myth of the Commonwealth*. New York; Oxford: Oxford University Press, 2018. P. 88.

³⁶⁵ Wilson H. *The Labour government, 1964-70: a personal record*. London: Weidenfield and Nicholson, Michael Joseph LTD, 1971. P. 625.

³⁶⁶ Cook C., Paxton J. *Commonwealth Political Facts*. London; Basingstoke: 1979. P. 10.

³⁶⁷ *Select documents on the constitutional history of the British Empire and Commonwealth*. Vol. VIII. *The end of Empire: Dependencies since 1948. Part 1: The West Indies, British Honduras, Hong Kong, Fiji, Cyprus, Gibraltar, and the Falklands*. / [Ed. by F. Madden]. L: Greenwood Press, 2000. P. 124.

³⁶⁸ Браїлян Є.С. Федерація Вест-Індії (1958 – 1962 рр.) *Український історичний збірник*. 2014. Вип. 17. С. 358.; Carrington G. *Non-Sovereign States in the Era of Decolonisation: Politics, Nationalism and Assimilation in French*

Менші острови залишилися британськими заморськими територіями: Кайманові острови, Британські Віргінські острови, Монтсеррат та Тьоркс і Кайкос – кожна з очільником уряду та губернатором. Деякі території, такі як Британські Віргінські та Кайманові острови були економічно успішними завдяки офшорним операціям та туризму. Натомість Тьоркс і Кайкос, колонія Корони у 1962 – 1972 рр., була помічена в корупційному скандалі в 1985 р. і дія конституції була призупинена на три роки.

У загальних рисах той політичний устрій, що залишали після себе британці в колишніх колоніях здобув назву Вестмінстерської моделі (номінальний керівник держави британський монарх, а фактично глава уряду, наявність двопалатного парламенту)³⁶⁹. Надавши спочатку політичну автономію, Лондон зберіг повноваження в таких сферах як оборона та зовнішня політика.

З асоційованим членством островів Вест-Індії пов'язана генеза Вестмінстерської моделі в Карибському басейні³⁷⁰. Вест-Індійський акт імплементував певні положення Вестмінстерського статуту 1931 р. Британці у цьому випадку запозичили французький досвід перехідних політичних систем для колоній. Після Другої світової війни Франція надала статус асоційованих держав Лаосу, Камбоджі та В'єтнаму³⁷¹. Юридично було закріплено, що метрополія контролювала адміністративний апарат, економіку, зовнішню політику. В такому порядку ці три країни входили до складу Французького Союзу як незалежні суб'єкти.

Прем'єр-міністром федерації асоційованих держав став Р. Бредшоу. У внутрішній політиці він був консервативним, відбувалися репресивні дії щодо лідерів опозиційних партій, було введено надзвичайний стан. Логічним у

---

and British Caribbean Territories, 1945-1980. PhD Thesis. The London School of Economics and Political Science, 2019. P. 14.

³⁶⁹ Brajlan I. Политическое развитие британских колоний в Карибском бассейне за Вестминстерской моделью (1931 – 1944 гг.) (на прикладі Ямайки). *Studia Warminskie*. №52. Olstyn, 2015. S. 340.

³⁷⁰ Garner J. The Commonwealth Office, 1925-68. London: Heinemann, 1978. P. 347.

³⁷¹ Broderick M. Associated Statehood: A New Form of Decolonisation. *The International and Comparative Law Quarterly*. Vol. 17. No. 2. (Apr., 1968). P. 397.

цьому плані було незадоволення Ангільї, що вимагала відокремлення від Сент–Кіттсу та проголошення незалежності.

30 травня 1967 р. на Ангільї розпочалося повстання на чолі з П. Адамсом, представником Ангільї в федеральній асамблеї в Сент–Кіттсі. Острів Ангілья вимагав від метрополії запровадження особливого статусу для нього, на що було надано негативну відповідь³⁷². У відповідь на це, з острова були вигнані поліцейські і утворений Правлячий комітет у складі 15 осіб, очолюваний П. Адамсом. 1 червня 1967 р. Р. Бредшоу звернувся до уряду Її Величності на чолі з лейбористом Г. Вільсоном з вимогою придушити це повстання. Одночасно П. Адамс надіслав телеграму генсеку ООН У Тану з повідомленням про те, що ангільці надають перевагу смерті підкоренню Сент–Кіттсу. Лідер Ангільї Вебстер, на думку Г. Вільсона, не був готовий прийняти умови Лондона щодо управління островом³⁷³.

15 червня 1967 р. Ангілья проголосила свою незалежність. Щоб конституційно узаконити її, Правлячий комітет провів 11 липня плебісцит з питання незалежності. З 1818 голосуючих осіб лише 5 були проти незалежності острову³⁷⁴. Велика Британія була змушена піти на певні поступки. На початку липня 1967 р. була утворена комісія країн Карибського басейну.

У березні 1968 р. дискутувалося питання утворення Незалежної федерації асоційованих держав. Прем'єр-міністри британських карибських асоційованих державних утворень (відсутнім лише був очільник уряду Антигуа), загалом схвально сприйняли подібну пропозицію. Центральний уряд (Кабінет), мав складатися з 9-10 осіб, провідні політичні діячі островів були б заморськими представниками, а центральний законодавчий орган утворений

---

³⁷² Gunson P., Chamberlain G., Thompson A. The Dictionary of Contemporary Politics of Central America and the Caribbean. New York: Routledge, 1991. P.9. (Routledge Revivals)

³⁷³ Wilson H. The Labour government, 1964-70: a personal record. London: Weidenfield and Nicholson, Michael Joseph LTD, 1971. P. 625.

³⁷⁴ Ковальская А. С. На пути к свободе. Борьба за независимость народов колоний и зависимых территорий Западного полушария после Второй мировой войны. М.: Наука, 1973. С. 22.

кооптуванням депутатів всіх держав-учасниць федеративного утворення (70 – 80 осіб.)³⁷⁵.

19 вересня 1968 р. міністр закордонних справ та Співдружності Дж. Томсон на конференції з питань конституціоналізму окреслив подальший розвиток залежних територій з метрополією наступним чином: “Ще залишаються декілька британських залежних територій по всьому світу. Ми не знаємо точно, яким буде їхнє конституційне майбутнє. ...Але все ж таки, незважаючи на майбутні події, ми в Британії завжди дотримувалися основного принципу, який використовували у минулому – прагнення людей має бути основним керівництвом до дій...”³⁷⁶

На початку березня 1969 р. помічник міністра колоній Б. Уїтлок відвідав з офіційним візитом Ангілью, але безрезультатно³⁷⁷. Відмова прийняти умови британської сторони та адміністрації з Сент-Кітсеу змусили Лондон вдатися до більш рішучих дій.

17 – 18 березня 1969 р. відбулася військова інтервенція в Ангілью, після чого остання повернулася під повний контроль Лондону³⁷⁸. Було заплановано залучити мінімум військових та поліцейських. 330 парашутистів було спрямовано на придушення заворушень. Ця акція коштувала британському бюджету 250 тис. ф. ст.³⁷⁹. Інформація про саму військову операцію була розголошена ще до того, як літаки вилетіли з Сполученого Королівства³⁸⁰. Було реформовано поліцейські підрозділи на острові. Британська військова присутність на острові тривала в 1969 – 1971 рр.

Коли прем'єр-міністра Великої Британії Г. Вільсона 17 квітня 1969 р. запитали в британському Парламенті щодо юридичної правомірності

³⁷⁵ BDEEP. Series A. Vol. 5. East of Suez and the Commonwealth. 1964 – 1971. Part III. Dependent territories, Africa, economics, race. / [Ed. by S. R. Ashton, W. R. Louis]. London: TSO, 2004. P. 103.

³⁷⁶ Drower G. Britain's dependent territories. A fithful of islands. Dartmouth, 1992. P. XIV.

³⁷⁷ Wilson H. The Labour government, 1964-70: a personal record. London: Weidenfield and Nicholson, Michael Joseph LTD, 1971. P. 626.

³⁷⁸ Europe and the Caribbean / [Ed. by P. Sutton]. London: Macmillan Caribbean, 1991. P. 15. (Warwick University Caribbean studies)

³⁷⁹ Drower G. Britain's dependent territories. A fithful of islands. Dartmouth, 1992. P. 14.

³⁸⁰ Wilson H. The Labour government, 1964-70: a personal record. London: Weidenfield and Nicholson, Michael Joseph LTD, 1971. P. 626.

проведення військової операції на Ангільї, то політик відповів негативно відносно проведення розслідування на цю тему³⁸¹. Вже 1970 р. тривали звинувачення, що військова інтервенція на Ангілью фактично порушила Вест-індійський Акт 1967 р., хоча Г. Вільсон запропонував дочекатися урядової комісії Сент-Кітсу на чолі з Г. Вудінгом³⁸².

Загалом британські військові або парамілітарні сили впродовж повоєнного періоду перебували в Карибському басейні на таких територіях: Багамські острови (1960 – 1964 рр., 1970 – 1972 рр.), Британський Гондурас (Беліз) – (1945 – 1983 рр.), Бермудські островах (1954 – 1957 рр., 1968 р., 1977 р.), Британська Гвіана – (1945 – 1956 рр.)³⁸³.

Події 1970-1980-х рр. є пізньою деколонізацією, коли незалежність здобули карибські та африканські колонії, було проголошено замість створеної в односторонньому порядку держави Родезія на чолі з військовим авантюристом Я. Смітом, що існувала в 1965-1979 р. нову державу Зімбабве. Позиція щодо режиму апартеїду в Південній Африці стала причиною кризи всередині Співдружності, коли Британія, незважаючи на міжнародні санкції, продовжувала торгувати з Кейптауном³⁸⁴.

Період від початку 1970-х до середини 1980-х рр. був позначений подальшими деколонізаційними процесами в Вест-Індії, частково контрольованими з Лондону формами та методами колоніальної (нео-, постколоніальної) політики. У 1980 р. Ангілья змінила свій політичний статус – з Асоційованої держави стала Британською заморською територією. У такий спосіб острів вийшов з союзу з Сент-Кіттсом.

В цей час, за умов стрімкої глобальної трансформації колишньої Британської імперії на Співдружність націй та перетворення у 1966 – 1968 рр.

³⁸¹ Caribbean (Visit By The Prime Minister). // Hansard, the Official Report of debates in Parliament. 17 April 1969. Vol. 781. Col. 1327.

³⁸² Caribbean Associated States. // Hansard, the Official Report of debates in Parliament. 16 April 1970. Vol. 799. Col. 1569.

³⁸³ Sanders D. Losing an empire, finding a role: British foreign policy since 1945. Basingstoke: Macmillan Education, 1990. P. 2.

³⁸⁴ Осмоловська О.А. Взаємовідносини Великої Британії з країнами Співдружності націй (середина 1940 – друга половина 1980-х років): Дис.... канд. історичних наук: 07.00.02. Київ, 2005. С. 143.

міністерства колоній на міністерство закордонних справ та Співдружності спостерігалася суспільна апатія британського суспільства щодо майбутньої долі колишніх острівних володінь у Західній Півкулі. Міністерство закордонних справ та Співдружності задовольняло політичні вимоги незалежності, зважаючи на переконання прем'єр-міністрів Асоційованих держав Вест-Індії здобути суверенітет якнайшвидше³⁸⁵.

Під час візиту канцлера герцогства Ланкастерського Д. Ріппона в лютому 1972 р. до карибських територій Співдружності обговорювалися питання впливу ЄЕС на цей регіон, а також проблеми політики щодо Вест-індійських асоційованих держав³⁸⁶. Велика Британія тоді готувалася до вступу до євроспільноти – що й сталося 1 січня 1973 р. Здебільшого проблеми, яких торкався Д. Ріппон стосувалися зовнішньої торгівлі.

У середині 1970-х рр. представники Домініки, Сент-Люсії, Сент-Кіттс-Невіс-Ангільї почали переговори з британським урядом щодо надання їм незалежності. Важливу роль в процесі суверенізації карибських територій відіграв Т. Роуландс, міністр Офісу Співдружності та міжнародних справ (1975 – 1979 рр.), якого називали міністром деколонізації³⁸⁷. 7 листопада 1978 р. Р. Поснетт, радник міністерства закордонних справ та Співдружності зазначав, що в Монтсерраті, Британських Віргінських островах, Тьоркс і Кайкос люди прагнуть здобути незалежність.

У 1973 р. назву колонії Британський Гондурас було офіційно змінено на Беліз³⁸⁸. Там все ще перебували британські війська, виконуючи роль гаранта безпеки в разі конфлікту з Гватемалою. На кінець 1970-х рр. сам процес втрати британських позицій в Карибському басейні здавався не надто проблематичним для метрополії, окрім Белізу³⁸⁹.

³⁸⁵ British Caribbean Territories. // Hansard, the Official Report of debates in Parliament. 18 February 1976. Vol. 905. Cols. 1264-1265.

³⁸⁶ Caribbean (Minister's Visit). // Hansard, the Official Report of debates in Parliament. 22 February 1971. Vol. 812. Cols. 43-51.

³⁸⁷ Drower G. Britain's dependent territories. A fithful of islands. Dartmouth, 1992. P. 30.

³⁸⁸ Грибанов П. В. Этносоциальные процессы в Гайане и Белизе (полиэтнических странах Карибского региона). М.: Наука, 1993. С. 122.

³⁸⁹ Europe and the Caribbean / [Ed. by P. Sutton]. London: Macmillan Caribbean, 1991. P. 17. (Warwick University Caribbean studies)

У Белізі британські війська розташовувалися через територіальні претензії Гватемали. У 1970–х рр. в рамках “холодної війни” національні сили в колонії використовували політику інтернаціоналізації свого конфлікту з сусідньою країною для того, щоб привернути значну увагу, перш за все, міжнародних організацій до цієї проблеми³⁹⁰. На 1980 р. Гватемала виявилася в міжнародній ізоляції стосовно територіального конфлікту з Белізом. Завдяки декільком факторам, а саме тривалій національно-визвольній боротьбі, діям міжнародної спільноти та погодженню цих дій з боку Лондона 21 вересня 1981 р. Беліз проголосив свою незалежність.

Проникнення комуністичних ідей відбулося на Гренаді, де після проголошення незалежності в 1974 р. при владі був прем'єр-міністр Е. Гейрі. В другій половині 1970-х посилюється вплив Нового Револьюційного Руху на чолі з М. Бішопом, який в своїй ідеології поєднував британський соціалізм 1960-х та ідеї Чорної сили (Black Power)³⁹¹. М. Бішоп сповідував більш радикальні погляди, які знаходилися під впливом в тому числі марксизму-ленінізму.

У березні 1979 р. М. Бішоп організував переворот проти Е. Гейрі, коли той перебував в Нью-Йорку на засіданнях ООН. Внаслідок цього Гренада стала ще однією комуністичною державою в Карибському басейні поруч з Кубою. Це питання більше хвилювало Вашингтон, а не Лондон.

Поряд з процесами суверенізації колишніх британських колоній, важливим свідченням втрати своїх позицій в регіоні була збройна інтервенція США в Гренаду в жовтні 1983 р³⁹². Це позначилося Велика Британія вже не могла самостійно здійснювати політичний вплив в Карибському басейні без узгодження з позицією США.

³⁹⁰ Shoman A. Belize's Independence and Decolonization in Latin America. Guatemala, Britain, and the UN. L: Palgrave Macmillan US, 2010. P. XVI. (Studies of the Americas)

³⁹¹ Witness Seminar: Britain and the Grenada Crisis, 1983. [Ed. by M.D. Kandiah, S. Onslow]. Institute of Commonwealth Studies; King's College London. L: Foreign & Commonwealth Office, 2020. P. 19.

³⁹² Blouet O. M. The contemporary Caribbean. History, Life and Culture since 1945. L: Reaktion Books, 2007. P. 60. (Contemporary worlds)

Отже, з середини 1960-х рр. Велика Британія прагнула через конституційну форму асоціації утворити нове федеральне утворення в Карибському басейні. Незважаючи на всі спроби Лондону провадити більш-менш помірковану політику в справі надання незалежності своїм колоніям, загальні стратегічні цілі (збереження політичного впливу через нові форми та інституції, наприклад Вестмінстерську модель) в Британській Вест-Індії залишалися незмінними. Яскравим свідченням продовження британської імперської традиції в регіоні стала військова інтервенція в Ангілью в 1969 р. Політичне розмежування повноважень між Великою Британією та її асоційованими державами в Карибському басейні, де оборонна та зовнішньополітична сфери цих територій впродовж другої пол. 1960-х – 1983 рр. залишалися за Лондоном, сприяло завершенню деколонізаційних процесів у регіоні.

РОЗДІЛ 3. ЕКОНОМІКА БРИТАНСЬКОГО КОЛОНІАЛІЗМУ У ВЕСТ-ІНДІЇ

3.1. Економічний курс Великої Британії на Карибах (1930-ті – 1945 рр.)

Економічна складова будь-якої колоніальної імперії, в тому числі й Британської являла собою експлуатацію підкорених володінь в тій чи іншій формі та залученість недержавних акторів (бізнесмени, олігархи, фінансисти, лобістські кола) до формування імперської політики. Після створення стабільної військово-політичної присутності в Карибському басейні, англійцями було запроваджено власну економічну систему в колоніях, основу якої становила работоргівля³⁹³.

Карибські колонії, в силу свого географічного розташування знаходилися на перехресті багатьох торговельних шляхів та сприяли міжнародному обміну товарів, технологій та груп населення. У XVI – XVIII ст. ці території постали однією з головних ланок основного трикутника обміну товарів того часу – раби, цукор, промислові товари. Так, за вищевказаний період було перевезено 11 млн. рабів із Західної Африки в Кариби, португальську Бразилію та північноамериканські колонії, а звідти везли колоніальні товари (чай, цукор) в Європу³⁹⁴. Британські колонії в Карибському басейні з самого початку постали глобальними центрами цукрового виробництва та работоргівлі. Цей вектор економічної політики відбувся і завдяки таким факторам як тропічний клімат у колоніях, відносна дешевизна перевезення рабів через Атлантику та зацікавленість у цьому впливових торговців з Лондона.

Масова работоргівля в Карибському басейні розпочалася з 1640-х рр., коли завезли 5680 рабів на Барбадос, але разом з тим у господарському

---

³⁹³ Ryden D.B. *West Indian Slavery and British Abolition, 1783 – 1807*. Cambridge: Cambridge University Press, 2009. P. 1.; Бураков Ю.В., Питльована Л.Ю. *Нариси історії Англії нового часу*. Львів, 2003. С. 105.

³⁹⁴ *The Oxford Companion to Sugar and Sweets*. / [Ed. by D. Goldstein]. Oxford: Oxford University Press, 2015. P. 541.

освоєнні нових колоній використовувалися й європейські переселенці³⁹⁵. Після створення рабовласницької системи в Британській Вест-Індії відбулася т.зв. “цукрова революція”. Виникнення монокультурної економіки з домінуванням цукру як основного продукту, що найбільше користувався попитом у Європі стало визначальною рисою початкового етапу колоніальної політики англійців на Карибах. Станом на 1650 р. експорт цукру з Барбадосу складав 5 тис. т. і збільшився в 5 разів у 1700 р.³⁹⁶ Саме сконструйована в XVII-XVIII ст. економічна система визначала й соціальну ієрархію разом з політичними правами місцевого населення: найвищий щабель посідали купці, колоніальні посадовці, військові, плантатори (колонізаторська меншість), потім йшли вільні африканці та креоли, а більшість населення складали раби.

Ірландці відіграли вагомую роль в колонізації англійцями територій Карибського басейну в XVII-XVIII ст. Спочатку ірландська прислуга (50 тис.) була завезена на територію Барбадосу в сер. XVII ст. – здебільшого це були полонені лорда-протектора Англії, Шотландії та Ірландії О. Кромвелля. Згодом ірландці почали освоювати в якості вже колонізаторів інші острови, зокрема Монтсеррат.

Туризм як складова економіки Британської Вест-Індії з’явився у середині XVIII ст. Значна кількість мандрівників та офіційних осіб відвідували карибські колонії й таким чином сприяли формуванню регіону як глобального центру туризму.

З часом місце Барбадосу як основної колонії-виробника цукру змінила Ямайка. У другій половині XVIII ст. работоргівля як економічна система зазнала стагнації, незважаючи на те, що такі території як Ямайка продовжували отримувати надприбутки, а на плантаціях вводилися в експлуатацію технічні новації, зокрема парові двигуни. На Ямайці станом на

³⁹⁵ General History of the Caribbean. Vol III. The slave societies of the Caribbean. / [Ed. by F.W. Knight]. London and Basingstoke: UNESCO Publishing, Macmillan Education LTD, 1997. P. 4.

³⁹⁶ The Oxford Companion to Sugar and Sweets. / [Ed. by D. Goldstein]. Oxford: Oxford University Press, 2015. P. 541.

1770 р. 76 % експорту складав цукор, який вироблявся рабською працею³⁹⁷. Поряд з плантаціями, виробництво цукру розташовувалося в невеликих містах. Саме наприкінці XVIII ст. тривав розквіт цукрових плантаційних господарств, які в нових соціально-економічних умовах XIX ст. перестануть бути релевантними, зважаючи на зміни в Британській імперії та світовій торгівлі³⁹⁸.

Основною причиною скасування работоргівлі в Британській імперії, а разом з тим і в Вест-Індії, була саме економічна криза цієї системи ведення господарства. Британський історик Райден позначає цей період 1783 – 1807 рр. У XVIII ст. різко впала народжуваність серед рабів, натомість зросла смертність. Лобістські групи в Лондоні, які відстоювали права великих землевласників, виступали проти реформування рабовласницької системи. Подібна настрої поширилися й на депутатів британського парламенту щодо питання скасування рабства.

На територіях, завойованих наприкінці XVIII – на початку XIX ст., не існувало значної кількості рабської робочої сили, зокрема на Тринідаді станом на 1797 р. населення складалося з 18 тис. осіб, 10 тис. з яких становили раби. В Британській Гвіані також переважали плантаційні господарства з переважаючим афрокарибським населенням та білою меншістю. У 1829 р. у колонії вже функціонувало 174 кавові та суконні маєтки, 230 цукрових плантацій³⁹⁹.

Зі скасуванням работоргівлі на початку XIX ст. та згодом рабства в Британській імперії у 1834 р. цукор продовжував залишатися основним продуктом економіки карибських територій⁴⁰⁰. Нові умови не створили інших можливостей для колишніх рабів. З британського бюджету було виділено 40

³⁹⁷ Bakan A.B. *Ideology and Class Conflict in Jamaica. The Politics of Rebellion*. Montreal; Kingston; London; Buffalo: McGill-Queen's University Press, 1990. P. 19.

³⁹⁸ *The Oxford Companion to Sugar and Sweets*. / [Ed. by D. Goldstein]. Oxford: Oxford University Press, 2015. P. 539.

³⁹⁹ Bissessar A.M. *Ethnic Conflict in Developing Societies: Trinidad and Tobago, Guyana, Fiji, and Suriname*. Palgrave Macmillan, 2017. P. 44.

⁴⁰⁰ *The Cambridge World History. Vol. VII. Production, Destruction, and Connection, 1750-Present. Part 2: Shared Transformations?* / [Ed. by J.R. Mcneill, K. Pomeranz]. Cambridge: Cambridge University Press, 2015. P. 112.

млн ф. ст. як компенсацію плантаторам, а раби перетворилися на найманих робітників. Разом з тим, суттєво зменшилося виробництво таких товарів як кава та цукор. Лондон знайшов вихід з цієї ситуації в зниженні цін на цукор, розвитком виробництва цукру на інших територіях, міграцією вільних африканців, китайців до карибських колоній з метою отримати нову робочу силу. У 1820-х рр. демографічні показники по рабам покращилися.

У зв'язку з політичними змінами в Карибському регіоні, які відбулися на поч. ХІХ ст. – встановлення домінування Великої Британії в регіоні, зменшення впливу Франції, проголошення у 1804 р. незалежності французької колонії Гаїті, основні економічні потуги плантаційного виробництва цукру європейці перенесли на територію островів Індійського, Тихого океану та Східної Африки⁴⁰¹.

Разом з тим, в першій половині – середині ХІХ ст. трансформується система сільського господарства Британської Вест-Індії, де колишні раби поступово перетворюються на дрібних землевласників, а згодом і основою для формування робітничої верстви. На Ямайці з часів скасування рабства розпочинається обробка земель, які раніше не культивувалися або перебували у власності збіднілих плантаторів⁴⁰².

Після скасування рабства на Карибах виникла банківська система – у 1836 р. було засновано Колоніальний Банк Вест-Індії, який мав відділення в колоніях Лондона в регіоні. Також створюються місцеві фінансові установи – Банк Британської Гайани у 1836 р. та Плантаторський Банк Ямайки у 1839 р.⁴⁰³

Наприкінці ХІХ ст. поступово в Британській Вест-Індії встановлюються новітні типи зв'язку, серед них телеграф, хоча у 1897 р. цих технологій ще не було в Британському Гондурасі, на Тобаго та Тьоркс і Кайкос.

⁴⁰¹ The Oxford Companion to Sugar and Sweets. / [Ed. by D. Goldstein]. Oxford: Oxford University Press, 2015. P. 541.

⁴⁰² Bakan A.B. Ideology and Class Conflict in Jamaica. The Politics of Rebellion. Montreal; Kingston; London; Buffalo: McGill-Queen's University Press, 1990. P. 18.

⁴⁰³ Dookhan I. A Post-Emancipation History of the West Indies. London: Collins, 1975. P. 14.

У XIX ст. тривало формування основ середнього класу як групи, де відбувався обмін технологіями та знаннями про західний спосіб життя в Британській імперії та поза її межами. Якщо наприклад в Британській Індії в колоніальних умовах джерелом формування середнього класу стала місцева буржуазія, нерозривно поєднання аристократичними родами, то в карибських володіннях це було лояльне креольське населення, що згодом стало виразником етнокультурної гібридності⁴⁰⁴.

У середині XIX ст. на Ямаїці починають з'являтися американські компанії, які запроваджують торгівлю новим товаром, а саме бананами. Губернатор Д. П. Грант у 1867 р. пишучи свій щорічний звіт про економічну діяльність колонії, стверджував про значний потенціал торгівлі бананами⁴⁰⁵. Так розпочиналася довга історія монополістів, зокрема United Fruit Company, утвореної на основі 12 малих фруктових компаній. Відрізнялися також експортні товари і в Британській Гвіані, де вирощували рис. Станом на 1921 р. нараховувалося вже 56 тис. акрів культивування цього злаку⁴⁰⁶.

За період 1845 – 1917 рр. тривали інтенсивні міграційні процеси робочої сили з Індії до британських колоній на Карибах – найбільше переселялися до Британської Гвіани (239 тис. осіб) та Тринідаду (144 тис. осіб). У Британській Гвіані східні індуси почали працювати прислугою в маєтках плантаторів, де спостерігалися випадки масового сексуального насильства, зниження заробітної платні. Подібні важкі соціально-економічні умови з часом створювали передумови для політичних виступів.

У британських колоніях Карибського басейну напр. XIX – на поч. XX ст. переважало екстенсивне сільське господарство (вирощування цукрової тростини, бананів, кави, цитрусових, а також виробництво ямайського рому)⁴⁰⁷.

---

⁴⁰⁴ Kamugisha A. *Beyond Coloniality: Citizenship and Freedom in the Caribbean Intellectual Tradition*. Bloomington: Indiana University Press, 2019. P. 44. (Blacks in the Diaspora)

⁴⁰⁵ Clegg P. *The Caribbean Banana Trade: From Colonialism to Globalization*. London: Palgrave Macmillan, 2002. P. 24.

⁴⁰⁶ Hamshere L. *The British in the Caribbean*. London: Weidenfeld and Nicolson LTD, 1972. P. 205.

⁴⁰⁷ Beckford G.L. Part II – Aspects of the present conflict between the plantation and the peasantry in the West Indies. *Caribbean Quarterly*. 1972. Vol. 18. No. 1. Agriculture. P. 48.

Значне місце в подальшому існуванні такої економічної моделі в колоніях відіграла поява в ХХ ст. величезного ринку США. Важливу роль також відігравав експорт мінеральної сировини, палива і варто згадати також туристичну сферу. Основними проблемами Британської Вест-Індії, які в першій половині ХХ ст. набули нового значення були перенаселення, бідність, масове безробіття та загальноекономічна стагнація.

Після Першої світової війни Британія ввела тарифні преференції для цукру з карибських колоній – подібна політика спостерігалася востаннє лише в середині ХІХ ст. Це пояснювалося тим, що метрополія прагнула використати імперські ресурси для поновлення глобального економічного впливу, який тривав під час правління королеви Вікторії (1837-1901 рр.)⁴⁰⁸. Таким чином розпочався видобуток нових копалин: у Тринідаді це була нафта, Британській Гвіані – боксит.

Щоправда, у випадку Гвіани стратегічними ресурсами до того були золото та діаманти, видобуток який відбувався в шахтах за жахливих умов праці, але це був чи не єдиний шанс для селян змінити свій соціальний статус. До того ж, така робота залучала трудових мігрантів з Африки, які згодом стануть джерелом формування середнього класу та профспілкових лідерів⁴⁰⁹. Інфраструктуру в цій сфері британська адміністрація розвивала лише заради доступу до копалин, а не житлові умови робітників чи загальний рівень транспорту в колонії.

Але варто відзначити й наявність певних інвестиційних коштів, які прагнули залучити очільники міністерства колоній, зокрема Д. Чемберлен, який відповідав за колоніальну політику в 1895-1903 рр.

Зрештою, подібні речі закінчувалися фінансовими махінаціями та збіднінням самих робітників, які й видобували коштовності, прибуток з яких підтримував статус Британії як світового лідера.

---

⁴⁰⁸ Porter B. *Empire Ways: Aspects of British Imperialism*. London; New York: I.B. Tauris, 2016. P. 13.

⁴⁰⁹ Josiah B.P. *Migration, Mining, and the African Diaspora: Guyana in the Nineteenth and Twentieth Centuries*. New York: Palgrave Macmillan, 2011. P. 6.

Ключове значення для економіки карибських територій мала Вест-індійська Королівська Комісія 1897 р⁴¹⁰. Серед рішень цієї комісії була рекомендація вирощувати інші культури, окрім цукру. Очільник комісії Г. Норман наголошував також на важливості сприяння розвитку аграрного сектору саме для селянства⁴¹¹.

Місцева колоніальна адміністрація на поч. ХХ ст. не лобіювала індустріалізацію своїх володінь, виступаючи скоріше за технічне переоснащення підприємств цукрової промисловості – стратегічного напрямку економіки, в той час коли інші галузі маргіналізувалися.

Поширюючи власний спосіб життя наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. на підкорених територіях, іншими словами модерність, європейці після Першої світової війни зіштовхнулися з розмахом політичного радикалізму в себе вдома. Ці речі були пов'язані з поширенням масового виборчого права, ідей анархістів та марксистів. Використовуючи імперські засоби комунікації, Захід розповсюдив ідеї раціонального соціального порядку, індивідуалізму, прогресивного капіталізму в колоніях, стимулювавши цим знищення ментальних кордонів. Однак в Карибському басейні ці процеси відрізнялися фрагментарністю, хоча основна колонія в регіоні (Ямайка) була поєднана технологічно з рештою британських володінь, зокрема домініоном Канадою.

Поява глобального мислення після Першої світової війни спричинила важливу трансформацію в світосприйнятті, коли відбувалася протоглобалізація. Вищезгадані новітні засоби комунікації (телеграф, телефон, радіо) доповнювалися масовим поширенням преси, зростанням середнього класу як в метрополії, так і меншою мірою в колоніях⁴¹².

Поширеним явищем першої чверті ХХ ст. в умовах значної кількості бідного населення була регіональна трудова міграція вихідців з британських

---

⁴¹⁰ Breckin M.J. Colonial Office policy towards the economic development of the Leeward and Windward Islands, Barbados and British Guiana 1897-1921. PhD Thesis. University of London, 1978. P. 7.

⁴¹¹ Clarke S. Science at the End of Empire: Experts and the Development of the British Caribbean, 1940-62. Manchester: Manchester University Press, 2018. P. 24. (Studies in Imperialism)

⁴¹² The Global Bourgeoisie: The Rise of the Middle Classes in the Age of Empire. / [Ed. by C. Dejung, D. Motadel, J. Osterhammel]. Princeton; Oxford: Princeton University Press, 2019. P. 10.

карибських колоній до Аруби, Куби, Кюрасао, Нікарагуа, Панами, США⁴¹³. Вест-індійські робітники (загалом 100 тис.) працювали над спорудженням Панамського каналу, на нафтових підприємствах Кюрасао.

Синхронно цукрова індустрія в Британській Вест-Індії зазнавала змін. Колишні плантаційні господарства перетворювалися на власність транснаціональних компаній, в основному британських або американських. Також відбувався й процес становлення фермерських господарств у сільській місцевості та початок урбанізаційних процесів за умов низької оплати праці в компаніях, які були під контролем британців.

У першій чверті ХХ ст. економічна політика британської метрополії щодо своїх імперських володінь зосереджувалася в суперництві двох підходів: запровадження системи преференційних тарифів від Консервативної партії та вільна торгівля, за яке ратували кола лібералів. Британська влада створила регіональну монетарну систему в карибських колоніях, яка нагадувала загальноімперську⁴¹⁴.

Наприкінці 1920-х – у першій половині 1930-х рр. відбувалися важливі зміни в економічній політиці Британської імперії в аспекті тарифної політики⁴¹⁵. Перш за все, це було пов'язано з тим, що фунт стерлінгів переставав бути світовою валютою. У 1929 р. сталася його девальвація. По-друге, вищезгадані процеси змусили британський уряд, Скарбницю та міністерство колоній посилити протекціоністські заходи в межах своїх колоній.

Велика Британія прагнула за рахунок імперських володінь вирішити проблеми з безробіттям в метрополії. Вперше заговорили про можливість надання кредитів колоніям взамін на реалізацію економічних проектів та зменшення безробіття в Британії як опосередкований наслідок успішного

⁴¹³ Giovannetti-Torres J.L. *Black British Migrants in Cuba: Race, Labor, and Empire in the Twentieth-Century Caribbean, 1898-1948*. Cambridge: Cambridge University Press, 2018. P. 3. (Cambridge Studies on the African Diaspora)

⁴¹⁴ Fieldhouse D.K. *Colonialism 1870 – 1945: An Introduction*. London; Basingstoke: The Macmillan Press LTD, 1983. P. 63.

⁴¹⁵ Cain P.J., Hopkins A.G. *British Imperialism, 1688-2015*. 3d ed. London; New York: Routledge, 2016. P. 463.

виконання запланованих змін на регіональному рівні. Закон про кредити Палестини та Східної Африки 1926 р. одним з перших на юридичному рівні запроваджував позики – тоді мова йшла про 10 млн. ф. ст.⁴¹⁶ Не зважаючи на те, що ці кошти були забезпечені гарантіями з боку Лондона, повноцінна інституціоналізація надання економічної допомоги колоніям в межах британської імперської системи відбулася лише впродовж 1930-х рр. До того ж, колоніальні чиновники звернули увагу й на карибські володіння, які потребували модернізації як у теоретичному так і практичному вимірі.

Під час Імперської конференції 1930 р. багато уваги приділялося торгівельним відносинам всередині Британської імперії та ролі Комітету економічного співробітництва в цих процесах. Цей комітет зібрався знову на Імперській економічній конференції в Оттаві 1932 р., де було розпочато процес часткової автаркизації британського імперського простору, фінальною стадією якого стало утворення стерлінгової зони вже після Другої світової війни⁴¹⁷. Через торгівельні преференції, надані домініонам, зокрема Канаді, загострилася кризова ситуація в економіці Британської Вест-Індії, яка й без того була в своїй основі монокультурною та збитковою⁴¹⁸.

Для Канади вигідніше було лобювати введення загальноімперських торгівельних преференцій, які би дозволили посилити власний експорт до метрополії, зменшивши водночас імпорт британських товарів⁴¹⁹. Також було відмовлено у створенні єдиного митного союзу в Британській Вест-Індії⁴²⁰. Карибські ж колонії за новостворених умов лише виграли, здобувши принаймні хоча б якусь надію на більш-менш стабільні ціни на експорт своїх товарів до метрополії та в решту британських володінь. Преференції на

⁴¹⁶ Ireton B. *Britain's International Development Policies: A History of DFID and Overseas Aid*. London: Palgrave Macmillan, 2013. P. 7.

⁴¹⁷ BDEEP. Series C. Vol. I. *Records of the Colonial Office, Dominions Office, Commonwealth Relations Office and Commonwealth Office*. / [Ed. by A. Thurston]. London: HMSO, 1995. P. 43.; Drummond I.M. *The Floating Pound and the Sterling Area, 1931-1939*. Cambridge: Cambridge University Press, 1981. P. 159.

⁴¹⁸ BDEEP. Series A. Vol. 2. *The Labour Government and the End of Empire. 1945 – 1951. Part I. High policy and administration*. / [Ed. by R. Nyam]. London: HMSO, 1992. P. 350.

⁴¹⁹ Корнєєва О. В. Трансформація Британської імперії, 1921-1931 рр.: Дис... канд. історичних наук: 07.00.02. Всесвітня історія. Донецький національний ун-т. Донецьк, 2004. С. 123.

⁴²⁰ Kaplan I., Blutstein H. I., Johnston K. T., McMorris D. S. *Area handbook for Jamaica*. Washington D. C.: American University, 1976. P. 79.

британський експорт до карибських колоній у 1929 р. становили 87, 7 %, а на імпорт – 37, 9 %⁴²¹.

Вест-Індія за своїм економічним потенціалом була однією з найменш розвинених груп колоній в Британській імперії. За рівнем розвитку британські Кариби на початку 1930-х рр. в основному виконували роль джерела сировини для економічних потреб метрополії. Єдине, на що могли розраховувати колоніальні суспільства того часу, так це стати туристичним раєм для тисяч закордонних відвідувачів чи місцем для перебування іноземних військово-морських баз, в основному США⁴²².

Важливим фактором, що впливав на економічне життя Британської Вест-Індії були військові борги Сполученого Королівства перед США після Першої світової війни. Президент США Г. Гувер у 1929 р. пропонував британському прем'єр-міністру Р. Макдональду обміняти один з карибських островів в рахунок сплати кредитів⁴²³. Британська відповідь була негативною, хоча це питання обговорювалося весь міжвоєнний період.

Згодом у економіці карибських колоній відбувалися процеси обмеженої індустріалізації, виникнення таких повноцінних інституціоналізованих секторів економіки як туризм та сфера послуг, розвитку інфраструктури тощо. Саме в цей період активізувалася розробка Лондоном перспективного бачення фінансового розвитку колоній, сільського господарства та промисловості⁴²⁴.

Інституційне розмежування міністерства колоній та міністерства домініонів під час правління консерваторів у 1925 р. було передумовою запровадження економічної підтримки колоніям британської метрополії⁴²⁵. Акт про Колоніальний розвиток 1929 р. був одним з перших офіційних

⁴²¹ Morgan D.J. Imperial Preference in the West Indies and in the British Caribbean, 1929-55: A Quantitative Analysis. *The Economic Journal*. Vol. 72. №285. (Mar., 1962). P. 111.

⁴²² Havinden M. Meredith D. Colonialism and development: Britain and its tropical colonies, 1850 – 1960. London; New York: Routledge, 1996. P. 13.

⁴²³ Whitham C. Sore thumbs and beachcombers: Britain, the war debt, and the cession of the British West Indies, July 1938 – May 1940. *The Journal of Imperial and Commonwealth History*. Vol. 25. No 3. 1997. P. 468.

⁴²⁴ Butler L. J. Reconstruction, development and the entrepreneurial state: The British colonial model, 1939–51. *Contemporary British History*. 1999. Vol. 13. № 4. P. 29 – 30.

⁴²⁵ Harris R. Making Leeway in the Leewards, 1929–51: The Negotiation of Colonial Development. *The Journal of Imperial and Commonwealth History*. Vol. 33. No. 3. September, 2005. P. 394.

документів, прийнятих другим урядом лейбористів⁴²⁶. Він вперше запроваджував регулярні фонди для колоній⁴²⁷. У створенні фонди акумулювалися кошти, затверджені щорічно Парламентом, з максимально можливою сумою в 1 млн. ф. ст. Різниця між проголосованою сумою та цим річним максимумом коливалася кожного року. Так, у Акті зазначалося про те, що “може мати переваги уряд будь-якої колонії або будь-якої території... для подання пропозицій щодо допомоги для розвитку агрокультури та промисловості”⁴²⁸.

Загальна сума інвестицій в колонії за період 1929 – 1940 рр. склала 8, 8 млн. ф. ст.⁴²⁹ Не останню роль у перерозподілі коштів поміж колоніями відіграв Дорадчий комітет колоніального розвитку⁴³⁰. У 1929 – 1940 рр. вищезгаданий орган збирався 125 разів та опублікував 11 звітів. Ф. Стокдейл, що був призначений радником з агрокультурних питань в міністерстві колоній в 1929 р., мав за плечима тривалий досвід та значну компетенцію перш за все з приводу умов економічного розвитку Британської Вест-Індії. У березні 1930 р. під час аналізу діяльності урядового Комітету з колоніальної цукрової промисловості, зазначалося про важливість модернізації техніки для сільськогосподарських робіт, розвиток новітніх методів культивування фруктів, транспорту⁴³¹.

Надавалася можливість кредитування від Барклай Банку для місцевих фермерів з розрахунку 2 фунти за акр землі⁴³². Подібна можливість здавалася

⁴²⁶ Хахалкина Е.В. Великобритания и проблемы интеграции, безопасности и деколонизации во второй половине 1940-х – начале 1960-х гг. Томск: Изд-во Томского государственного университета, 2017. С. 67.

⁴²⁷ Morgan D. J. British Aid-5. Colonial Development a factual survey of the origins and history of British aid to developing countries. L.: Overseas Development Institute, 1964. P. 14.

⁴²⁸ Select documents on the constitutional history of the British Empire and Commonwealth. Vol. VII. The dependent Empire, 1900 – 1948: colonies, protectorates, and mandates. / [Ed. by F. Madden, J. Darwin]. L: Greenwood Press, 1994. P. 24.

⁴²⁹ Брайлян Є. С. Стратегія економічного розвитку Британської Вест-Індії в 1930 – 1960-х рр. *Український історичний збірник*. 2017. Вип. 19. С. 261.

⁴³⁰ Havinden M. Meredith D. Colonialism and development: Britain and its tropical colonies, 1850 – 1960. London; New York: Routledge, 1996. P. 160.

⁴³¹ Cabinet Conclusion 11. The Colonial Sugar Industry. 12 March 1930. P. 220. // The National Archives. [Electronic resource]. Access mode: <http://filestore.nationalarchives.gov.uk/pdfs/small/cab-23-63-cc-15-30-15.pdf>

⁴³² Cabinet Memorandum. Committee on the Colonial Sugar Industry: Report. 11 March 1930. P. 322. // The National Archives. [Electronic resource]. Access mode: <http://filestore.nationalarchives.gov.uk/pdfs/small/cab-24-210-CP-90-2.pdf>

для представників міністерства колоній та Дорадчого комітету колоніального розвитку реалістичною через те, що фінансові можливості Фонду колоніального розвитку ще не були спроможними вирішити подібні кризові питання карибської колоніальної економіки.

Відвідавши Британську Гвіану 29 травня 1936 р. чиновник міністерства колоній Е. Доусон зазначав, що кошти з фондів, призначених для економічного розвитку можуть бути використані в сферах охорони здоров'я, санітарії, науки⁴³³. Перелік напрямів спрямування грошей свідчить про галузі, які були найменш розвинутими і які могли створити певне уявлення про соціально-економічні умови життя в колоніях. Зважаючи на напружену ситуацію всередині суспільства, коли робітники, об'єднані в Асоціацію Шахтарів Британської Гвіани, виступали проти надання концесій іноземним компаніям колоніальною адміністрацією, позбавляючи цим їхньої землі⁴³⁴. Існували також суто бюрократичні перешкоди типу недостатньої кількості чиновників для реалізації економічних програм метрополії⁴³⁵.

Система економічних преференцій продовжувала успішно функціонувати в Британській Вест-Індії будучи фактором стабільного розвитку та забезпечення від загроз конкурентноспроможності на світових ринках. Карибські колонії були нездатні виступати самостійним зовнішньоекономічним гравцем, як глобально, так і в рамках британського імперського простору (на відміну від домініонів чи Індії). Саме ця особливість економічного становища деструктивно вплинула на майбутній розвиток цих територій.

У 1930-х рр. в структурі міністерства колоній було інституціоналізовано органи, які відповідали за проведення імперської економічної політики: у 1934 р. засновується економічний департамент, у 1937 р. – соціальний. У 1936 р.

---

⁴³³ TNA. CO 318/423/3: Development Fund (West Indies) 1936. Extract from Notes on a Recent Visit to British Guiana and the West Indies by Sir Edward Davson, dated the 29th May, 1936. P. 1.

⁴³⁴ Josiah B.P. Migration, Mining, and the African Diaspora: Guyana in the Nineteenth and Twentieth Centuries. New York: Palgrave Macmillan, 2011. P. 52.

⁴³⁵ TNA. CO 318/423/3: Development Fund (West Indies) 1936. Extract from Notes on a Recent Visit to British Guiana and the West Indies by Sir Edward Davson, dated the 29th May, 1936. P. 2.

Дорадчий комітет колоніального розвитку прийняв рішення виділити 20 тис. ф. ст. Багамським островам та Британському Гондурасу. Ці кошти призначалися на майбутні грантові дослідження температурної стійкості бананів та інших фруктів.

Більша частина промислового капіталу належала провідним британським та американським компаніям, які по суті були монополістами на ринку та мали свої філіали в карибських колоніях. Так, наприклад, Атлантична фруктова компанія на чолі з Ф. Б. Адамсом на початку 1930–х рр. займалася експортом аграрної продукції на світові ринки⁴³⁶.

Криза в економічній сфері, що спостерігалася на зламі 1920-1930–х рр. у Британській імперії значною мірою вплинула на карибську економіку. Це виявлялося в досить низьких цінах сільськогосподарських товарів на експорт цукру. Так, наприклад, економіка Антигуа, Барбадосу та Сент-Кіттсу цілком залежала від цін на цукор та його виробництва⁴³⁷.

Трудові мігранти, що повернулися з країн Центральної Америки та США, де теж розпочалася Велика Депресія, не змогли знайти роботи. Невдовзі своє ставлення до поточної ситуації представники колоніального соціуму виявили на демонстраціях та страйках по всьому регіону. Прямі британські інвестиції в Вест-Індію в 1938 р. сягали 21 тис. ф. ст., що свідчило про недостатню увагу метрополії до своїх карибських володінь. Зрештою, економічна криза і депресія 1930-х рр. призвела до уповільнення темпів розвитку цукрової промисловості на Ямайці⁴³⁸. Загальною тенденцією економічного розвитку Британської Вест-Індії постав непропорційний розвиток різних економічних сфер та зростання безробіття.

Зовнішній борг Британської Гвіани у 1929 р. вже нараховував 24 млн. дол., здебільшого через попередні незбалансовані бюджети. Міністерство

---

⁴³⁶ Planters' Punch. Vol. 2. No. 5. 1930 – 1931. P. 40. // George A Smathers Libraries. [Electronic resource]. Access mode: <http://dloc.com/AA00004645/00010/1j>

⁴³⁷ Cabinet Memorandum. Position of Sugar Industry in the Colonies. Note by the Secretary of State for the Colonies: covering report of the West Indian Sugar Commission. 10 February 1930. P. 293. // The National Archives. – [Electronic resource]. Access mode: <http://filestore.nationalarchives.gov.uk/pdfs/small/cab-24-209-CP-40.pdf>

⁴³⁸ Степанов Ю. С. Ямайка. М.: Наука, 1980. С. 25.

колоній впродовж 1931 – 1938 рр. виділило 4 млн. дол. фінансової допомоги та рекомендувало збільшити оподаткування. Але ці заходи не змогли остаточно вирішити проблему масового безробіття.

Слід наголосити, що значної промисловості в карибських колоніях на початку 1930-х рр. не функціонувало. Ті нечисленні промислові об'єкти, які існували, постачали сировину для потреб метрополії або інших колоній. У другій половині 1920-х рр. спостерігалися протекціоністські заходи місцевих колоніальних адміністрацій – у 1927 р. на Ямайці було прийнято закон про зростання тарифів на імпортні товари⁴³⁹. Щоправда, станом на 1937 р. функціонувало 22 нафтові компанії на Тринідаді, що свідчило про лідерські позиції цієї колонії в Британській імперії, виробляючи 62, 8 % продукції⁴⁴⁰. Нафтова та нафтопереробна промисловість були стратегічними в умовах приближення війни.

Переходячи від загальної ситуації в економіці до зовнішньоекономічних зв'язків, слід наголосити, що торгівельна діяльність в Британській Вест-Індії в 1930-х рр. інституціонально складалася з трьох частин: 1) комерсанти; 2) асоціації виробників; 3) урядові організації, що займалися більшою мірою посередництвом з постачальниками аграрної продукції⁴⁴¹. Основними імпортерами товарів з британських карибських колоній в новітній час була решта володінь Британської імперії, в першу чергу сама метрополія, домініони (Канада), США. Діяла підписана у 1926 р. довгострокова торгівельна угода між Вест-Індією та Канадою⁴⁴². Так, з 1933 р. розпочалися поставки фруктової продукції (здебільшого бананів) з Навітряних островів в Канаду через Канадську торгівельну компанію⁴⁴³.

---

⁴³⁹ Waylen G. Colonial policy towards industrialisation between the wars: the case of Jamaica. Department of Government, Victoria University of Manchester, 1987. P. 1. (Manchester Papers in Politics).

⁴⁴⁰ Jacobs W. R. The Politics of Protest in Trinidad: The Strikes and Disturbances of 1937. Caribbean Studies. Vol. 17. No. 1/2. (Apr. – Jul., 1977). P. 8.

⁴⁴¹ TNA. CO 318/445/18: Royal Commission on the West Indies: Economic Organisation. Chapter XII. Economic organisation: marketing, transport: storage. P. 122.

⁴⁴² Edmondson L.G.E. Canada and the West Indies: Trends and Prospects. *International Journal*. Vol. 19. No. 2 (Spring, 1964). P. 191.

⁴⁴³ Grossman L. S. British aid and Windwards bananas: the case of St. Vincent and the Grenadines. *Social and Economic Studies*. Vol. 43. No. 1. (March 1994). P. 153.

У 1937 р. експорт з Британської Вест-Індії до Великої Британії складав 48 % всього обсягу, а до США – лише 8 %. Іншим визначальником показником був обсяг преференцій на британський експорт у 1937 р. – 77, 5 %, імпорт – 76 %⁴⁴⁴. Це свідчило про те, що метрополія й досі залишалася основним торгівельним партнером карибських колоній. До того ж, Лондон гальмував подальший розвиток своїх володінь, котрі в економічному аспекті мали дотаційний характер та не могли поза системою преференцій вдало конкурувати на світових ринках.

Задля регулювання імпорту до карибських колоній Лондон встановив квоти на певні товари, зокрема бавовну та сукно. З 1931 р. зросло надходження товарів широкого вжитку з Італії, Франції та Швейцарії, квота для Японії становила більше 2, 5 % від всієї кількості імпорту, що було виключенням⁴⁴⁵. За 1934 р. виробництво товарів з бавовни в Британії зросло з 600 тис. ярдів до до 1 млн. 370 тис. ярдів, що і стало першопрчиною перегляду квотної політики. У випадку Британського Гондурасу нові зміни ще важко було прослідкувати, а на Ямайці не спостерігалось торгівельної конкуренції. На Тринідаді дозволялося ввезення дешевих японських виробів з шовку, а у випадку Гренади імпорт з метрополії зріс, а США не використали до кінця квоти на торгівлю⁴⁴⁶. Загалом на Сент-Вінсенті, Гренаді та Тринідаді не спостерігалось ознак стимулювання конкуренції в нерегульованому текстилі, що свідчило про дієвість встановлених обмежень на імпорт.

Розглядаючи інші карибські колонії, зокрема Підвітряні острови (Сент-Кітс і Невіс, Антігуа та Домініку) та окремо Британську Гвіану, маємо вказати на меншу деталізованість дієвості квот на стан торгівлі цих територій⁴⁴⁷. Колоніальні чиновники з Лондону аналізували в своїх звітах в першу чергу

⁴⁴⁴ Morgan D.J. Imperial Preference in the West Indies and in the British Caribbean, 1929-55: A Quantitative Analysis. *The Economic Journal*. Vol. 72. №285. (Mar., 1962). P. 111.

⁴⁴⁵ TNA. CO 852/18/1: textile import quotas for the West Indies 1935. Summary. Barbados, British Hinduras, Jamaica. P. 1.

⁴⁴⁶ TNA. CO 852/18/1: textile import quotas for the West Indies 1935. Summary. Trinidad, Grenada, St. Lucia, St. Vincent. P. 1-2.

⁴⁴⁷ TNA. CO 852/18/1: textile import quotas for the West Indies 1935. Summary. St. Kitts-Nevis, Dominica, Antigua, British Guyana. P. 1.

показники імпорту з Великої Британії, Канади, США та Японії, прагнучи контролювати зовнішньоекономічну діяльність колоній в Вест-Індії⁴⁴⁸. Ця політика дала свій результат, коли британський імпорт суттєво перевищував решту країн, зменшуючи частку ввозу дешевих товарів з Японії чи Європи (Дод. 12).

Повертаючись до питань, пов'язаних з аграрною політикою британців на Карибах, проаналізуємо дані по окремим колоніям. Станом на 1930 р. на Гренаді було 15 тис. селян, в той час як весь земельний фонд колонії був власністю 138 осіб⁴⁴⁹. За 1930 – 1940-і рр. значно зросла частка селянства в економічній структурі колонії завдяки урядовим заходам (Схеми земельних поселенців), частковому руйнуванню соціальних бар'єрів та зменшенню впливу аграрної олігархії. У 1949 р. кількість селян зросла до 19 тис. осіб.

У 1930 р. на Ямайці половина всього земельного фонду належала менше ніж 1400 власників. На Барбадосі на 25 % землевласників припадало менше акра землі, в той час коли весь земельний фонд складав 68 тис. акрів; співвідношення між землевласниками та сільськогосподарськими робітниками на Тринідаді дорівнювало 1 : 4. У 1935 р. на Антигуа, Тринідаді і Тобаго 80 % сільського населення були безземельними.

У Британській Гвіані найбільш впливовою в економічному плані була компанія Букер Бразерз, МакКоннелл і Ко, володіючи 75 % цукрової промисловості колонії. Значну частину території колонії (90 %) займали ліси, проте лише в 1927 р. було створено Лісничий департамент⁴⁵⁰.

Монокультурна економічна система Британської Вест-Індії вимагала модернізації. Відбулася диверсифікація, частково завдяки урядовим заходам вироблення та експорту фруктів, какао, рису⁴⁵¹. На Домініці лайми та банани

⁴⁴⁸ TNA. CO 852/18/1: textile import quotas for the West Indies 1935. Letter from M. Macdonald to King's House Jamaica. 27 September 1935.

⁴⁴⁹ Brizan G. Grenada, island of conflict: from Amerindians to people's revolution, 1498 – 1979. L: Zed Books LTD, 1985. P. 229.

⁴⁵⁰ Cabinet Memorandum. Constitution of British Guiana. Memorandum by the Acting Secretary of State for the Colonies. 10 November 1927. P. 132. // The National Archives. [Electronic resource]. Access mode: <http://filestore.nationalarchives.gov.uk/pdfs/small/cab-24-189-CP-270.pdf>

⁴⁵¹ BDEEP. Series A. Vol. 2. The Labour Government and the End of Empire. 1945 – 1951. Part I. High policy and administration. / [Ed. by R. Hyam]. London: HMSO, 1992. P. 350.

замінили основний продукт – цукор, а на Монтсерраті зросло виробництво бавовни.

Масове поширення дрібних землеволодінь у Британській Вест-Індії в 1920-х рр. мало наслідком вже з початком світової економічної кризи наприкінці 1920-х – на початку 1930-х рр. зниження цін на сировину. В результаті до роботи міністерства колоній було залучено представників експертного середовища. Лише після оцінки біологів, географів та інших вчених-природничників колоніальні чиновники провадили свій економічний курс. Відтепер основним завданням постала спеціалізація аграрного сектору. Такі питання почала врегульовувати Вест-Індійська Цукрова Комісія на чолі з С. Шепардом, що діяла в 1929-1930 рр.⁴⁵²

Ціни на цукор після Першої світової війни все ще залишалися високими, незважаючи на скасування контролю цін у 1920 р. З 1923 р. розпочалося падіння цін, а з початком Великої депресії у 1929 р. темпи знецінення цукру на британському ринку пришвидшилися, досягнувши найнижчої відмітки в 5 фунтів за т. у 1934 р. Зважаючи на те, що ціна на цукор була головним детермінантом економічного добробуту Британської Вест-Індії, подібні тенденції ще раз вказували на потребу зміни сільськогосподарської політики міністерства колоній в регіоні.

Враховуючи тропічний клімат карибських колоній, доволі частими були випадки природних катастроф, що помітно впливали на соціально-економічне становище цих територій. Наприклад, 10 вересня 1931 р. стався найбільший ураган в історії Британського Гондурасу, який знищив інфраструктуру й забрав понад тисячу життів. Економіка колонії впала в стагнацію: ВВП станом на 1932 р. складало 2,7 млн. дол., що було в три рази менше, ніж у 1929 р. Економічні негаразди посилили соціальну напругу. 14 лютого 1934 р. протестувальники пройшли з маршем на чолі з А. С. Гомесом (1897 – 1975) до губернатора.

---

⁴⁵² Hodge J.M. *Triumph of the Expert: Agrarian Doctrines of Development and the Legacies of British Colonialism*. Athens: Ohio University Press, 2007. P. 158. (Series in Ecology and History)

У результаті, силами селян та безробітних було збудовано 200 миль доріг. Таким чином, в кожні два місяці принаймні два тижні безробітний мав якийсь підробіток. Губернатор А. Бернс запровадив нову конституцію в 1935 р. У 1932 – 1937 рр. А. Пім розслідував причини економічних негараздів у Британському Гондурасі. У 1941 – 1943 рр. було реформоване трудове законодавство в колонії.

Важливі зміни в карибських колоніях наприкінці 1930-х рр. стосувалися не лише економічної складової, але й соціальної. У 1937 р. на Барбадосі було прийнято акт, що запроваджував пенсійні виплати літнім людям, які досягли певного віку. Реалізація цієї законодавчої ініціативи розпочалася в травні 1938 р. Звичайно, подібні кардинальні зрушення в соціально-економічному розиткові британських карибських колоній були викликані амбівалетним становищем колоніальних чиновників. З одного боку, пересвідчившись в піднесенні національного руху, вони хотіли покращити повсякденні умови мешканців, а з іншого, колоніальні володіння мали залишатися вірними в справі служіння загальноімперським інтересам.

Вирішальним фактором, що впливав на соціально-економічний розвиток Британської Вест-Індії було перенаселення. Так, якщо населення вест-індійських колоній у 1896 р. налічувало 1,7 млн. осіб., то в 1936 р. вже 2,5 млн.⁴⁵³ Значний надлишок робочої сили колоніальна влада була нездатна забезпечити відповідними вакансіями та освітою. У Британській Гвіані, на підприємствах з виробництва бокситу працювало лише 1300 осіб, а на Тринідаді 15 тис. – у нафтовій галузі⁴⁵⁴. Ще з 1930-х рр. значна кількість вест-індійських робітників почали працювати у приватному секторі у Великій Британії. У метрополії почала формуватись карибська діаспора⁴⁵⁵. Трудові взаємовідносини робітників з карибських володінь регулювалися колоніальним законодавством.

⁴⁵³ Lord Moyne. The West Indies in 1939. *The Geographical Journal*. Vol. 96. №. 2. (Aug., 1940). P. 89.

⁴⁵⁴ Black Experience and the Empire. / [Ed. by P. D. Morgan, S. Hawkins]. New York: Oxford University Press, 2004. P. 325. (Oxford History of the British Empire Companion Series)

⁴⁵⁵ Saggat S. Race and politics in Britain. Worcester: Billing and Sons LTD, 1992. P. 37.

Міністр колоній Великої Британії М. Макдональд запропонував карибські колонії як модель для планування економічного розвитку. Чиновники з Лондона почали в 1938 – 1939 рр. робити розрахунки фінансової допомоги Британській Вест-Індії, щонайменше – 10 млн. ф. ст. на рік.

Хоча тривали дискусії щодо доцільності надання дотацій колоніям, 27 червня 1938 р. міністр колоній М. Макдональд зустрівся з радниками, після чого створив комісію лорда Дафферіна для опрацювання нового Акту про колоніальний розвиток. Пізніше, 20 лютого 1940 р. він у зверненні пояснював стратегічні цілі британської колоніальної політики в економічному аспекті: “Головною метою колоніальної політики є захист та перевага інтересів мешканців колоній [включаючи протекторати та підмандатні території]. Багато чого вже було досягнуто, але разом з тим маємо місце для подальшої активної розробки природних ресурсів різних територій, так само як і для впровадження нових життєвих стандартів”⁴⁵⁶ У виробленні нової економічної політики в колоніях важлива роль належала експертам та радникам.

Разом з тим, магістральний напрямок фінансового розвитку Британської Вест-Індії було визначено 10 вересня 1940 р. схваленням британським парламентом Акту про колоніальний розвиток та добробут. Відповідно до цього документу вперше виділялася досить значна сума – 55 млн. ф. ст. на стратегічний розвиток Британської імперії⁴⁵⁷. Кожній колонії надавалося 5 млн. ф. ст. строком на 10 років, а також 500 тис. ф. ст. на аналітичні витрати⁴⁵⁸. Надання грантової допомоги мали місце й раніше, наприклад, для Імперського коледжу тропічної агрокультури на Тринідаді. У 1940-х – на початку 1950-х рр. запроваджувалися протекціоністські заходи для експорту аграрних товарів з вест-індійських колоній до Великої Британії.

⁴⁵⁶ Select documents on the constitutional history of the British Empire and Commonwealth. Vol. VII. The dependent Empire, 1900 – 1948: colonies, protectorates, and mandates. / [Ed. by F. Madden, J. Darwin]. L: Greenwood Press, 1994. P. 29.

⁴⁵⁷ Macpherson A. S. Citizens v. Clients: Working Women and Colonial Reform in Puerto Rico and Belize, 1932 – 1945. *Journal of Latin American Studies*. Vol. 35. No. 2. (May, 2003). P. 279.

⁴⁵⁸ British Imperial Policy and Decolonization, 1938 – 1964. Vol. 1. 1938 – 1951. / [Ed. by A. N. Porter, A. J. Stockwell]. L: The Macmillan LTD, 1987. P. 208. (Cambridge Commonwealth Series)

Під час дискусій щодо прийняття вищезгаданого акту в травні 1940 р., міністр колоній М. Макдональд звертав увагу на економічні проблеми тих колоніальних володінь, котрі мали аграрний тип розвитку і не були в змозі фінансувати за власний кошт свої проекти⁴⁵⁹.

У 1940 – 1945 рр. було вкладено 1,8 млн. ф. ст. фінансові інвестиції у Вест-Індію. В першу чергу планувалося направляти щорічно до колоній 1,4 млн. ф. ст. щорічно⁴⁶⁰. Більша частина цієї суми призначалася Ямайці. У 1944 р. міністр колоній О. Стенлі, враховуючи потреби майбутньої повоєнної реконструкції, зазначав можливе зниження видобутку та експорту бокситу з Британської Гвіани та бавовни й поновлення інтенсивної торгівлі бананами й цукром⁴⁶¹.

За умов початку воєнних дій проти нацистської Німеччини, Королівський Військово-морський флот почав контролювати торгівлю⁴⁶². Тому торговельні судна супроводжували британські та канадські конвої.

Економічне суперництво між США та Великою Британією, яке проявилось в нездатності підписати торговельну угоду в міжвоєнний період, з приближенням загрози глобальної війни змінилося формуванням правил ліберальної торгівлі для всього світу⁴⁶³. Останнє завдання було б неможливим без Британської імперії та її стерлінгової зони.

Під час Другої світової війни поширеною стала практика надання кредитів колоніальним карибським урядам під низькі відсотки з фондів Скарбниці або міністерства оборони Великої Британії. У лютому 1941 р. адміністратор Антигуа Г. Бун вказав існування ліміту на кредитування в 500 ф.

⁴⁵⁹ British Imperial Policy and Decolonization, 1938 – 1964. Vol. 1. 1938 – 1951. / [Ed. by A. N. Porter, A. J. Stockwell]. L: The Macmillan LTD, 1987. P. 97. (Cambridge Commonwealth Series)

⁴⁶⁰ Cabinet Conclusion 2. The Colonial Empire: Statement of Policy on Development and Welfare and on Colonial Research. 15 February 1940. P. 333. // The National Archives. [Electronic resource]. Access mode: <http://filestore.nationalarchives.gov.uk/pdfs/small/cab-65-5-wm-40-42-42.pdf>

⁴⁶¹ British Imperial Policy and Decolonization, 1938 – 1964. Vol. 1. 1938 – 1951. / [Ed. by A. N. Porter, A. J. Stockwell]. L: The Macmillan LTD, 1987. P. 194. (Cambridge Commonwealth Series)

⁴⁶² Bercuson D.J., Herwig H.H. Long Night of the Tankers: Hitler's War against Caribbean Oil. Alberta: University of Calgary Press, 2014. P. 7. (Beyond Boundaries: Canadian Defence and Strategic Studies Series)

⁴⁶³ Whitham A.C. Prising the Doors of Empire: The Anglo-American Caribbean Commission and the American quest for a new West Indies, 1938-1945. PhD Thesis. University of Wales Swansea, 1999. P. 14.

ст. на один рахунок з трьовідсотковим бар'єром⁴⁶⁴. На початку 1940-х рр. місцеві карибські банки, наприклад Барклай Банк, надавали кредити через систему сертифікатів військових збережень для виплати зарплати робітникам нафтової промисловості на Тринідаді⁴⁶⁵. Після створення відповідної законодавчої основи для подібних операцій в середині 1941 р. було надіслано документацію до міністерства колоній⁴⁶⁶. Скарбниця виступала за надання кредиту в розмірі 3 % для Тринідаду за прикладом Цейлону⁴⁶⁷. У липні 1940 р. Скарбниця вирішила створити ідентичне 3 %-ве оподаткування оборонних облігацій та військових кредитів⁴⁶⁸. 22 березня 1941 р. Скарбниця підтвердила можливість втілення вищезгаданих фінансових умов на Підвітряних островах⁴⁶⁹.

У рамках реалізації Акту про колоніальний розвиток та добробут у 1940 р. було утворено Організацію розвитку та добробуту Вест-Індії, з резиденцією в Бріджтауні на Барбадосі⁴⁷⁰. У 1943 – 1947 рр. адміністративним секретарем цієї організації був К. Блекбарн – пізніше (у 1950 – 1956 рр.) губернатор Навітряних островів. Контролером Організації розвитку та добробуту для Британської Вест-Індії в липні 1940 р. був призначений Ф. Стокдейл, колишній агрокультурний радник в міністерстві колоній, який допомагав експертам у різноманітних сферах⁴⁷¹. Його команду склали провідні фахівці того часу, серед яких були радники з питань праці Ф. А. Норман та А. Ліндон, економічні радники Ф. Барнхем та К. Бейслі⁴⁷².

⁴⁶⁴ TNA, CO 852/388/15: war loans to the West Indies 1941. A letter to Government House, Antigua. 19 December 1940. P. 2.

⁴⁶⁵ TNA, CO 852/388/15: war loans to the West Indies 1941. Telegram from Barclays Bank to the Colonial Office, 6 January 1941.

⁴⁶⁶ TNA, CO 852/388/15: war loans to the West Indies 1941. Code telegram from governor of Trinidad. 14 January 1941.

⁴⁶⁷ TNA, CO 852/388/15: war loans to the West Indies 1941. Telegram from Colonial Office to Treasury Chambers, 11 February 1941.

⁴⁶⁸ TNA, CO 852/388/15: war loans to the West Indies 1941. Press notice. Treasury Chambers 25 July 1940.

⁴⁶⁹ TNA, CO 852/388/15: war loans to the West Indies 1941. Telegram from Colonial Office to Treasury Chambers, 22 March 1941. P. 1.

⁴⁷⁰ Harris R. Making Leeway in the Leewards, 1929–51: The Negotiation of Colonial Development. *The Journal of Imperial and Commonwealth History*. Vol. 33. No. 3. September, 2005. P. 400.

⁴⁷¹ BDEEP. Series A. Vol. 2. The Labour Government and the End of Empire. 1945 – 1951. Part I. High policy and administration. / [Ed. by R. Hyam]. London: HMSO, 1992. P. 351.

⁴⁷² Morgan D. J. The official history of colonial development. Vol. I. The origins of British aid policy, 1924 – 1945. L: The Macmillan Press LTD, 1980. P. 139.

Маючи за основу співпрацю з колоніальними урядами, Організація розвитку та добробуту планувала економічні проекти⁴⁷³. Чиновники відвідали всі карибські колонії і дискутували з місцевими адміністраціями. 30 вересня 1942 р. було затверджено 94 схеми підтримки економічних та інфраструктурних проектів на суму 1 млн. 187 тис. ф. ст., де фігурували серед всього іншого побудова дороги Кайо в Британському Гондурасі протягом семи років та аграрний розвиток Тьоркс і Кайкос на 8 років. Під час обговорення схеми надання коштів для будівлі доріг у Британському Гондурасі в 1940 р. представники Скарбниці зазначали, що в колонії мав бути відповідний професійний адміністративний та технічний персонал. Для цього необхідно було на кошти міністерства колоній навчити чиновників та робітників певним компетенціям для реалізації довготермінових схем економічного розвитку⁴⁷⁴.

Для збільшення людського ресурсу на британських підприємствах, в першу чергу портових містах, було запрошено на роботи 7 тис. мешканців Британської Гвіани, Тринідаду, Ямайки⁴⁷⁵. Міністерство колоній прагнуло створити позитивний імідж імперії для цих робітників створенням метрополією сприятливих умов для праці та побуту. Але з часом виявилася протилежна тенденція – карибці стали чи не найчисельнішою мігрантською громадою в Британії після запровадження загального громадянства для підданих Британської імперії в 1948 р. Основні причини повосенної еміграції були перш за все економічними. Під час Другої світової війни повсякденне співжиття колоніалістів та підкорених народів виявило відверто расистську поведінку британців щодо афрокарибців. Подібні речі спостерігалися і від американських військових, що квартирувалися в Британії.

А в самих карибських колоніях посилювалася тенденція до трудової еміграції не лише до метрополії, а куди ближче – до США. Так, з березня 1943

⁴⁷³ British Imperial Policy and Decolonization, 1938 – 1964. Vol. 1. 1938 – 1951. / [Ed. by A. N. Porter, A. J. Stockwell]. L: The Macmillan LTD, 1987. P. 184. (Cambridge Commonwealth Series)

⁴⁷⁴ TNA. CO 859/41/9: Colonial Development Fund (West Indies) 1949. Trans copy of a Treasury Minute dated 9. 1. 1940 on 1st and 2nd reports of the Select Committee of Public Accounts, 1939. P. 3.

⁴⁷⁵ Rose S. O. Which People's War? National Identity and Citizenship in Wartime Britain 1939 – 1945. Oxford: Oxford University Press, 2003. P. 245.

р. було оголошено про можливість 5 тис. робітників з Багамів попрацювати в аграрному секторі США⁴⁷⁶. Герцог і герцогиня Віндзорські змогли досягти угоди про подібні можливості в Вашингтоні завдяки своєму авторитету. Після створення спеціального Бюро праці в Нассау в квітні 1943 р. розпочався набір робітників на цю програму. Через півроку всі квоти були заповнені. В липні 1944 р. було досягнуто максимуму робочої сили – 5762 осіб.

Угоди між колоніальним урядом Багамських островів передбачали, що робітники будуть працювати лише в сфері сільського господарства. Звичайна плата за 12-годинний робочий день була в межах 3 – 5 дол. Саме тому 300 тис. ф. ст., що були зароблені робітниками за перші півроку праці в США, були значною сумою у порівнянні з тим, що вони могли б отримати в себе вдома. Частину своїх прибутків робітники надсилали своїм родинам. На 1945 р. загальна сума зарплат багамських робітників складала 500 тис. ф. ст., у тому числі 150 тис. – фінансова допомога своїм рідним.

Присутність військово-морської бази США в Новому Провіденсі не лише сприяла значним постачанням продовольства на Багамські острови, але й покращила життєві стандарти колоніального суспільства, так як обслуговування американських військ вимагало залучення значної робочої сили. Так, у 1942 – 1945 рр. 250 робітників на Багамських островах працювали на Плезентвільську корпорацію, щоб збудувати два аеропорти. Планувалося платити їм 3 дол. (12 шиллінгів) на день. Але колоніальна влада залишила розміри зарплатні старими – 4 шиллінги за 8 – годинний робочий день, незважаючи на значну інфляцію у військовий час⁴⁷⁷.

Схожі процеси з працевлаштуванням місцевих робітників для створення та подальшого функціонування військово-морської бази США спостерігалося

---

⁴⁷⁶ Craton M., Saunders G. *Islanders in the Stream: A History of the Bahamian People. Vol. II: From the Ending of Slavery to the Twenty-First Century.* Athens and London: The University of Georgia Press, 1998. P. 292.

⁴⁷⁷ Craton M., Saunders G. *Islanders in the Stream: A History of the Bahamian People. Vol. II: From the Ending of Slavery to the Twenty-First Century.* Athens and London: The University of Georgia Press, 1998. P. 286.

також і на Тринідаді. У 1942 р. 40 тис. тринідадців обслуговували 25-тисячний американський контингент⁴⁷⁸.

На Ямайці в 1943 р. 85 % малоземельних селян (менше 1 га) складали афрокарибці. Тому найбільш низкі прибутки теж мали афрокарибці – 37, 7 % і мулати – 16, 6 %. Британці мали більш значні доходи – 4 – 5 фунтів стерлінгів на тиждень, в той час як решта населення отримувала заледве 6 шиллінгів. У червні 1944 р. при губернаторові Ямайки було утворено Комітет економічної політики для винесення рекомендацій з вирішення проблем безробіття та імплементації схем Колоніального розвитку та добробуту⁴⁷⁹.

Однак не лише сільське господарство чи торгівля визначали економічну політику міністерства колоній в карибських колоніях у міжвоєнний період. Помітними були також сектори інфраструктури, туристичної та урбаністичної сфер. Уже в ХХ ст. набула розвитку інфраструктурна складова соціально-економічного розвитку колоній, уособлена новими видами транспорту та зв'язку.

Важливою складовою економіки Британської Вест-Індії у 1920 – 1930-х рр. з помітними темпами зросту стає туризм⁴⁸⁰. Туристична сфера не була чимось новим, зокрема, для Ямайки. З 1891 р. проводилася Міжнародна виставка Ямайки, яка за 1891 – 1925 рр. дала прибуток в 3, 5 млн. ф. ст.⁴⁸¹.

Розвиток туристичної торгівлі був запропонований як один з об'єктів соціально-економічної політики колоніальними урядами Британської Вест-Індії. У 1922 р. була заснована Рада з розвитку туристичної торгівлі на Ямайці. Подібні організації функціонували й раніше, але у даному випадку це була державна структура, діяльність якої координувалася політичним керівництвом

⁴⁷⁸ Caribbean Military Encounters. / [Ed. by S. Puri, L. Putnam]. New York: Palgrave Macmillan US, 2017. P. 85. (New Caribbean Studies)

⁴⁷⁹ TNA. BT 11/2769: Economic Policy Committee for the West Indies report 1945 (Jamaica). Covering letter from H. M. Trade Commissioner F. J. Gick. 5 April 1945.

⁴⁸⁰ Браїлян С.С. Розвиток туризму в Карибському басейні (1930-1980) в контексті колоніальної політики Великої Британії в регіоні. *Сучасні тенденції міжнародних відносин: політика, економіка, право: зб. наук. праць V щорічної міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 17.09.2015)*. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2015. С. 184.

⁴⁸¹ Taylor F. F. The tourist industry in Jamaica, 1919 to 1939. *Social and Economic Studies*. Vol. 22. № 2. (June, 1973). P. 210.

колонії. Губернатор Ямайки Г. Стаббс та його колоніальний секретар А. Джелф, які переймалися розвитком колонії, прагнули перетворити її на країну готельного бізнесу.

Згідно “Закону, що зобов’язував пасажирів, які подорожують до Ямайки кораблем або літаком” (1935 р.) встановлювався податок у 10 шилінгів. Він накладався на відвідувачів, які залишалися на острові більше трьох днів. Податок в одну чверть шилінгу накладався на тих, хто був у колонії менше часу. До кінця туристичного сезону 1939 р., тобто за чотири роки після запровадження оподаткування була зібрана сума в 43 тис. фунтів стерлінгів. Враховуючи час Великої депресії стабільне зростання кількості туристів на Ямайці здавалося визначним досягненням.

Колоніальні уряди запрошували місцевих підприємців до створення мережі готелів. Вже у 1938 р. Багамські острови прийняли 57 тис. туристів. Напередодні Другої світової війни Британську Вест–Індію загалом відвідували 100 тис. туристів на рік. Рекреаційна сфера й надалі залишалася однією з найбільш прибуткових⁴⁸². А у 1941 р. почало функціонувати пряме авіасполучення Панамерикан Експрес з Флориди до Нассау (Багамські острови)⁴⁸³.

У роки Другої світової війни певна кількість туристів все-таки прибувала на Багамські острови, зокрема понад 6 тис. в 1942 р. та 3, 5 тис. – у 1943 р. Були збудовані аеропорти ім. Г. Оакса та Супутникове поле, яке пізніше стало Аеропортом ім. герцога Віндзорського⁴⁸⁴.

Однією з основних економічних проблем було, безумовно, урбаністичне питання. Більшість населення Британської Вест-Індії жило відносно бідно, і тому треба було розробляти певні стратегічні плани розвитку міського будівництва. Масового житлового будівництва на початок 1930-х рр. не було

⁴⁸² Craton M., Saunders G. *Islanders in the Stream: A History of the Bahamian People. Vol. II: From the Ending of Slavery to the Twenty-First Century.* Athens and London: The University of Georgia Press, 1998. P. 276.

⁴⁸³ Demeritte K. Measuring the impact of foreign capital flows in the Bahamian tourism industry. *Social and Economic Studies.* Vol. 47. № 2/3. Special Monetary Studies Issue (Redefining Regional Financial Structures and Enviroments). June/September, 1998. P. 94.

⁴⁸⁴ Craton M., Saunders G. *Islanders in the Stream: A History of the Bahamian People. Vol. II: From the Ending of Slavery to the Twenty-First Century.* Athens and London: The University of Georgia Press, 1998. P. 286.

в карибських колоніях, і значна частина населення мешкала у бараках для робітників. Тому в першій чверті ХХ ст. також розпочалися активні процеси урбанізації в Британській Вест-Індії. В першу чергу це було пов'язано з переселенням значної кількості робітників з сіл до міст у пошуках роботи. За 1911 – 1943 рр. населення столиці Ямайки Кінгстона зросло в декілька разів, а у 1943 – 1960 рр. зросло до 380 тис. чол (86 %) ⁴⁸⁵. Звичайно, подібні процеси створювали іншу проблему – перенаселення. Загалом до Другої світової війни більшість населення Британської Вест-Індії жила в сільській місцевості.

Запровадження медичного законодавства було передумовою вирішення житлових проблем у колоніях у 1930-х рр. Через це головною умовою покращення побутових умов було створення відповідного санітарного стану. У 1925 р. на Ямайці було прийнято закон публічної охорони здоров'я, у 1931 р. аналогічне законодавство було запроваджено в Британській Гвіані. До кінця 1930-х рр. не спостерігалось значних інвестицій від британської колоніальної влади в урбаністику та житлобудування. Разом з тим, у 1937 р. на Гренаді було законодавчо затверджено право місцевих владних колоніальних структур на планування міст та створення схем їхнього розвитку.

Комісія лорда Мойна рекомендувала направити до Британської Вест-Індії провідних архітекторів, а саме Л. де Сільяса, Р. Кроува, Д. Барнетта ⁴⁸⁶. Комісія стверджувала про жахливі антисанітарні умови в колоніях. Головним ідейним натхненником змін у тропічній архітектурі Британської Вест-Індії був архітектор та вчений Р. Дж. Гарднер-Медвін (1907 – 1995). У 1944 – 1947 рр. він був головним урядовим архітектором Британської Вест-Індії та радником з планування міст.

У 1939 р. на Тринідаді і Тобаго було затверджено закон міського та регіонального планування. Це єдина британська колонія в Карибському

---

⁴⁸⁵ Black Experience and the Empire. / [Ed. by P. D. Morgan, S. Hawkins]. New York: Oxford University Press, 2004. P. 323. (Oxford History of the British Empire Companion Series); Clarke C. Race, Class, and the Politics of Decolonization. Jamaica Journals, 1961 and 1968. L: Palgrave Macmillan US, 2016. P. 2. (Studies of the Americas)

⁴⁸⁶ Architecture and Urbanism in the British Empire. / [Ed. by G. A. Bremmer]. Oxford: Oxford University Press, 2016. P. 275. (Oxford History of the British Empire Companion Series)

басейні, де на той період функціонувало подібне законодавство, з розгляду на подальшу активну розбудову урбаністичного розвитку територій та інфраструктури. У 1940 – 1956 рр. на Тринідаді Комісією планування та житлобудування було збудовано 2175 будинків.

Поступово інші території також отримували схоже урбаністичне законодавство. З 1939 р. функціонувала комісія житлобудівництва на Барбадосі, а у 1943 р. на острові було утворено Комітет місцевого самоуправління. Ця інституція складався з 5 осіб, серед яких був лідер профспілок острова Г. Адамс. Губернатор Барбадосу Г. Г. Буше (1941 – 1947) дав завдання комітету розробити рекомендації щодо вирішення житлової проблеми в містах для колоніальних чиновників у Лондоні. Невдовзі побажання Комітету місцевого самоврядування були включені до політики метрополії на Барбадосі. На 1946 р. було виділено 243 акри землі у передмісті Бріджтауна, де побудовані будинки⁴⁸⁷. Ці ініціативи були показовими, по-перше, через їхню дієвість, а по-друге, внаслідок тісної співпраці комітетів на місцях, локальної та центральної колоніальної адміністрації було створено житло для соціально незахищених верств населення.

Реалізація будь-яких економічних проектів, тим більше в колоніальних умовах вимагала створення відповідної інфраструктури. У 1920-х рр. у Британській Вест-Індії було проведено бездротовий зв'язок, який замінив собою телеграф⁴⁸⁸. Подібні новітні технології запроваджувалися із стратегічною метою на випадок військових дій чи суспільних заворушень для екстренної та відносно швидкої форми комунікації між колоніями та з метрополією. У 1928 р. консервативний Кабінет С. Болдуїна розглядав питання оснащення бездротовим зв'язком у карибських колоніях, що також пізніше дискутувалося на Імперській конференції з відповідних питань⁴⁸⁹.

⁴⁸⁷ Harris R. From miser to spendthrift: Public Housing and the Vulnerability of Colonialism in Barbados, 1935 to 1965. *Journal of urban history*. Vol. 33. No. 3. March, 2007. P. 449.

⁴⁸⁸ Dunn H. Imperial foundations of 20th-century media systems in the Caribbean. *Critical Arts: A South-North Journal of Cultural & Media Studies*. 2014. Vol. 28. № 6. P. 948.

⁴⁸⁹ BDEEP. Series C. Vol. II. Records of the Cabinet, Foreign Office, Treasury and Other Records. / [Ed. by A. Thurston]. London: HMSO, 1995. P. 4.

Основними видами транспорту, які склали підвалини інфраструктури колоній, були залізниця та авіап перевезення. У 1943 р. було створено Британські вест-індійські авіалінії, в якості основного регіонального перевізника⁴⁹⁰. В той же період британці побудували та відкрили за рахунок фінансування Програми колоніального розвитку та добробуту аеропорти на Сент-Кіттсі, Сент-Люсії, Сент-Вінсенті, Гренаді та Антігуа.

Таким чином, туризм був однією із складових соціально-економічного розвитку британських володінь в Карибському басейні в новітній час. Колоніальна адміністрація активно сприяла розвитку галузі, свідченням цього є закони 1935 та 1949 рр. на Ямайці та Багамах. Після Другої світової війни британські карибські колонії стали центрами світового туризму. Це було забезпечене, в першу чергу, технічним переоснащенням у колоніях засобів транспорту та зв'язку. Туристична сфера була однією з найбільш прибуткових, і створювала певний бренд для промоції карибських островів як раю для мешканців Західної Європи та в першу чергу США. Запровадження прямого авіасполучення та створення телекомунікацій посилило стратегічне значення туризму для представників міністерства колоній. Щоправда, постійні перевірки стану туристичної сфери та координація з боку місцевих колоніальних адміністрацій, а потім федеральних структур показали несистемне ставлення до поточних проблем рекреаційних ресурсів.

Отже, основами економічного розвитку Британської Вест-Індії в новітній період були сільське господарство, промисловість, туризм, фінансова сфера. Важливими детермінантами економіки колоній були монокультурний тип ведення господарства (коли кожна територія спеціалізувалася на певному товарі і не була поєднана з іншими митним союзом) й відсутність значних інвестицій метрополії. З кінця 1920-х рр. Лондон змінив свою колоніальну політику в економічному аспекті в бік посилення фінансової допомоги колоніям. Від 1930-х рр. Акти колоніального розвитку та добробуту стали

---

⁴⁹⁰ TNA. CO 1031/2763: tourism in the West Indies 1957-59. Tourism in West Indies. // A Survey of the tourist potential of the Eastern Caribbean. 15 October 1959. P. 37.

стратегічним плануванням соціально-економічного розвитку колоній. Слід відзначити, що в контексті деколонізаційних рухів у повоєнні роки в Карибському басейні Велика Британія прагнула диверсифікувати свої зовнішньоекономічні потуги з імперії на Європу. Таким чином, і колонії в цій ситуації шукали нові ринки збуту та можливості свого розвитку.

3.2. Соціально-економічні аспекти вест-індійської колоніальної політики Великої Британії у 1945 – 1962 рр.

Після Другої світової війни Велика Британія опинилася в скрутному економічному становищі, маючи численні зовнішні борги, передусім перед США. Для проведення інтенсивної повоєнної реконструкції була відновлена неомеркантилістська економічна модель, свідченням чого було прагнення посилити вплив фунта на світовому ринку та біржах після обвалу 1949 р. У той же час метрополія використовувала імперську інфраструктуру в економічних інтересах; набував окреслених рис нових тип взаємовідносин з колоніями, а саме інвестиційний з ознаками дискримінаційного економічного менеджменту⁴⁹¹.

Разом з тим, фунт стерлінгів залишався однією з провідних світових валют, обслуговуючи понад половину світового обсягу торгівельних транзакцій⁴⁹². Наприкінці 1940–х рр. половина зовнішньої торгівлі Британії припадала на колонії, хоча спостерігалася й протилежна тенденція зменшення імпорту з колоній на користь Західної Європи, яка зберігалася з певними видозмінами до початку 1960-х рр. Економічна могутність продовжувалася залишатися вирішальним фактором, який міг унаочнити світовій громадськості велич Британської імперії⁴⁹³.

Основні виклики, перед якими стояли колонії Великої Британії в Карибському басейні в перші повоєнні роки полягали в переведенні економіки на мирні рейки, зважаючи на перенапруження людського та матеріального ресурсу задля перемоги у війні. Потрібно було, перш за все, вдосконалити інфраструктуру, яка майже була відсутня в сучасному вигляді, реформувати

---

⁴⁹¹ Krozewski G. Money and the End of Empire: British International Economic Policy and the Colonies, 1947-58. New York: Palgrave, 2001. P. 9. (Cambridge imperial and post-colonial studies series)

⁴⁹² Cain P., Hopkins T. British Imperialism: Crisis and Deconstruction, 1914 – 1990. London and New York: Longman, 1993. P. 280.

⁴⁹³ Darwin J. Unfinished Empire: The Global Expansion of Britain. New York: Bloomsbury Press, 2012. P. 342.

соціальну політику, вирішити проблему безробіття для військових, що демобілізувалися⁴⁹⁴.

Про становище в торгівельній політиці Британської імперії міністр колоній О. Стенлі 7 лютого 1945 р. зазначав наступним чином: “в останній рік перед війною лише 24 % імпорту в колоніальні території були з Великої Британії, а 76 % – з решти світу, а колоніальне виробництво лише на 35 % орієнтувалося на цю країну [Сполучене Королівство], в той час як решта світу посідала 65 %”⁴⁹⁵.

У період 1943 – 1946 рр. тривала розробка концептуальних підходів до того, яким чином Акти колоніального розвитку та добробуту впливатимуть та координуватимуть в рамках майбутньої повоєнної реконструкції соціального та економічного розвитку британської метрополії та опосередковано її володінь по всьому світу. Колонії в Карибському басейні були чи не єдиними британськими володіннями, в яких за програмою Колоніального розвитку (Colonial Development & Welfare) продовжувалися довготривалі інвестиції й після 1945 р.

Міністерство колоній, коли розподіляло кошти, керувалося декількома факторами: розмір та населення території, економічні ресурси та можливості, поточний стан розвитку. Щоправда чиновники з міністерства колоній опинилися в складному становищі: коли з одного боку треба було здійснити інституційні реформи задля надання ефективної фінансової допомоги колоніям, а з іншого забезпечити роботою чиновників за умов посилення деколонізаційних процесів⁴⁹⁶. Через це важливим було поєднання професійної експертизи разом зі здатністю втримати контроль над колоніями.

Імперська влада прагнула за допомогою інвестиційних коштів вирішити проблеми, що призвели до соціальних заворушень 1930–х рр. Зазнала

⁴⁹⁴ Rush A.S. *Bonds of Empire. West Indians and Britishness from Victoria to Decolonization*. Oxford: Oxford University Press, 2011. P. 168.

⁴⁹⁵ *Select documents on the constitutional history of the British Empire and Commonwealth*. Vol. VII. *The dependent Empire, 1900 – 1948: colonies, protectorates, and mandates*. / [Ed. by F. Madden, J. Darwin]. L: Greenwood Press, 1994. P. 41.

⁴⁹⁶ Jeffries C. *Whitehall and the Colonial Service: An Administrative Memoir, 1939-1956*. London: The Athlone Press, 1972. P. 4. (Commonwealth Papers)

докорінних змін і концептуальна складова економічної політики Британської метрополії в карибських колоніях в роки війни, трансформувались від “опіки” і фіскальної самодостатності до “партнерства” й економічного розвитку. Вест-Індія, що отримала майже 40 % колоніальних фондів у 1940 – 1946 рр. за Актом колоніального розвитку і добробуту 1945 р. мусила здобути лише 18 %, в той час як колонії в Центральній та Східній Африці стали отримувати не 16 %, а 25 %⁴⁹⁷.

Розподіл коштів за Актом про колоніальний розвиток та добробут 1945 р. для Вест-Індії подано в таблиці (Дод. 14). Як бачимо, значна частина коштів виділялася для Ямайки, Британської Гвіани та Тринідаду, а решті груп колоній як Навітряним та Підвітряним островам надавалася менша прерогатива для залучення інвестицій. Подібні законодавчі документи, з розрахунком на планування кошторису витрат на 4 – 5 років в рамках імперської економіки та стерлінгової зони були затверджені в 1945 р., 1949 р., 1950 р., 1955 р., 1959 р., 1963 р. Близько 324 млн. ф. ст. було витрачено в рамках цієї програми за період 1946 – 1970 рр.⁴⁹⁸ 22 % цих коштів припадали на колонії в Карибському басейні⁴⁹⁹.

У загальному плані політику міністерства колоній щодо інвестування своїх володінь в контексті Програми розвитку та добробуту можна потрактувати в двох аспектах. Перший полягав у тому, що за допомогою фінансової допомоги британські колонії змогли б стати багатшими, спостерігалось б швидке зростання економічних показників та з часом залежні території стали б менш контрольованими метрополією. Таку точку зору поділяло міністерство колоній⁵⁰⁰. Бачення іншої інституції цієї ситуації,

⁴⁹⁷ Havinden M. Meredith D. *Colonialism and development: Britain and its tropical colonies, 1850 – 1960*. London; New York: Routledge, 1996. P. 253.

⁴⁹⁸ *Britain's Experience of Empire in the Twentieth Century*. / [Ed. by A. Thompson]. Oxford: Oxford University Press, 2012. P. 235. (Oxford History of the British Empire Companion Series)

⁴⁹⁹ Morgan D. J. *The official history of colonial development*. Vol. IV. *Changes in British aid policy, 1951 – 1970*. L: The Macmillan Press LTD, 1980. P. 6.

⁵⁰⁰ Butler L. J. *The ambiguities of British colonial development policy, 1938-48*. *Contemporary British history, 1931 – 1961. Politics and limits of policy*. / [Ed. by A. Ghorst, L. Johnman, W. S. Lucas]. London, New York: Pinter Publishers, 1991. P. 133.

Скарбниці, будувалося на тому, що така політика була завуальованим поверненням до експлуатації колоній залежно від потреб метрополії.

Важливу роль відігравала Кабінетна система під час вироблення економічної політики Лондону в рамках програми Колоніального розвитку та добробуту. У зв'язку з приходом до влади Кабінету консерваторів В. Черчилля у 1951 р. зменшується системна робота в цьому напрямку, основна увага тоді сконцентровується на Комітеті колоніальної політики, а самі фондові кошти починають виділятися лише під окремо визначені програми.

У лютому 1946 р. П. Роджерс зазначив такий фінансовий аспект розвитку майбутньої федерації Навітряних та Підвітряних островів – на перші 10 років буде надано грантову допомогу без контролю Казначейства⁵⁰¹. 2 вересня 1946 р. було обговорено подальші перспективи цієї проблематики в колі К. Джоунса, Ф. Стокдейла, Кейна, Д. Вільямса, П. Роджерса.

На Барбадосі в 1946 р. функціонувало 52 цукрових заводи, виробляючи 100 тис. т. продукції на рік, забезпечуючи робочими місцями 25 тис. осіб⁵⁰².

У 1947 р. лейбористський уряд К. Еттли опинився перед декількома альтернативами майбутньої імперської економіки – консервативним розвитком, де інтереси колоніальних територій мали вирішальне значення для політики метрополії в них та спрямуванням на експлуатацію ресурсів своїх колоній, в тому числі й карибських⁵⁰³. Також повоєнний уряд прагнув інкорпорувати колоніальні структури в британські, задля вирішення поточних питань реконструкції економічного життя. Не виключалася можливість глобальної координації економічних відносин всього імперського простору за допомогою створення нової регулюючої установи.

---

⁵⁰¹ British Imperial Policy and Decolonization, 1938 – 1964. Vol. 1. 1938 – 1951. / [Ed. by A. N. Porter, A. J. Stockwell]. L: The Macmillan LTD, 1987. P. 237. (Cambridge Commonwealth Series)

⁵⁰² Knight F. W. The Caribbean. The Genesis of a Fragmented Nationalism. 3rd ed. New York, Oxford: Oxford University Press, 2012. P. 206.

⁵⁰³ Butler L. J. The ambiguities of British colonial development policy, 1938-48. *Contemporary British history, 1931 – 1961. Politics and limits of policy.* / [Ed. by A. Ghorst, L. Johnman, W. S. Lucas]. London, New York: Pinter Publishers, 1991. P. 124.

Такою установою стала Корпорація колоніального розвитку, що була створена Актом про заморські ресурси та розвиток 1948 р.⁵⁰⁴. Акт передбачав декілька проектів, а місцеві компанії почали залучати інвестиції⁵⁰⁵. Корпорація колоніального розвитку поділялася на п'ять регіональних підрозділів – Вест-Індія, Західна Африка, Далекий Схід, Центральна Африка, Східна Африка. Міністерство колоній прагнуло не втручатися в справи новоствореної інституції⁵⁰⁶.

Слід охарактеризувати економічне районування Тринідаду і Тобаго, як однієї з основних британських колоній в Карибському регіоні. Найбільше заводів та сільськогосподарських угідь було сконцентровано в західній частині Тринідаду. На північному заході острова (Сент-Джозеф, Порт-оф-Спейн, Аріма), в районі ранньої колонізації іспанцями на основі кустарного виробництва та ремесел було інституційовано промисловий центр, що функціонував на внутрішньому ринку. На південному сході Тринідаду британський та американський капітали утворили в 1940 – 1950-х рр. новий промисловий центр – Аріму. В ті часи розпочалося промислове освоєння цього району – було вирублено ліс, прокладено трубопровід.

Сільськогосподарський розвиток мав успіхи як у міжвоєнний період, так і у повоєнний час. Від XIX ст. розвивалася західна частина острова за рахунок вирощування цукрової тростини, а з початком інтенсивного експорту кави та какао стали придатними для обробітки землі в центральній частині колонії. На Тобаго промисловість була практично відсутня. Аграрний сектор давав 14 % ВВП колонії.

Колоніальний уряд Тринідаду і Тобаго приділяв значну увагу економічній політиці. Це віддзеркалено в документальних джерелах. К. Джонс 29 жовтня 1948 р. на засіданні Комітету Британської Співдружності зазначав щодо

---

⁵⁰⁴ BDEEP. Series A. Vol. 2. The Labour Government and the End of Empire. 1945 – 1951. Part I. High policy and administration. / [Ed. by R. Hyam]. London: HMSO, 1992. P. 362.

⁵⁰⁵ Ayearst M. The British West Indies: The Search for Self-Government. New York: New York University Press, 1960. P. 47.

⁵⁰⁶ Hyam R. Understanding the British Empire. New York, Cambridge University Press, 2010. P. 256.

економічних перспектив Тринідаду і Тобаго: “Будь-які зусилля були зроблені для вирішення питання про шляхи економічного розвитку і створення ринків збуту, але це ще буде залишатися основною проблемою Тринідаду”⁵⁰⁷.

Нафтова промисловість від початку 1940-х рр. стала головною галуззю в економічному розвитку Тринідаду і Тобаго. Нафтовидобуток розпочався ще в середині XIX ст. у районі Центрального хребта. У 1940-х – 1950-х рр. нафтова галузь занепала через складні геологічні умови та виснаження старих родовищ. Після Другої світової війни інтенсивнішою стала нафтопереробка, яка вже на той час практично повністю належала іноземним корпораціям – Шелл Тринідад лімітед, Тексако Тринідад лімітед⁵⁰⁸. Американська фірма Тексако у 1956 р. придбала два нафтопереробні заводи у британської компанії Тринідад ойл. У 1950-х рр. зростання нафтопереробки було визначальним у збільшенні ВВП. У 1954 – 1962 рр. щорічні темпи зростання ВВП дорівнювали 11,4 %.

Більшість нафтової продукції йшла на експорт в Західну Європу та США, а до 2/3 сирової нафти прибувало з Близького Сходу та Венесуели. Як бачимо, обробка імпортованої сирової нафти з метою експорту нафтопродуктів сприяла економічному зростанню.

Іншим важливим природним ресурсом Тринідаду і Тобаго був газ. Головними родовищами газу на суходолі були Пенал та Барракпор. Набули подальшого розвитку в перші повоєнні роки харчова, металообробна, деревообробна, поліграфічна, будівельна галузі промисловості. Стали масово створюватися товариства економічного спрямування для розвитку окремих секторів.

Колоніальний уряд певною мірою сприяв промисловому розвитку колонії. У 1950 р. було прийнято Декрет про допомогу новим галузям. У травні

---

⁵⁰⁷ Select documents on the constitutional history of the British Empire and Commonwealth. Vol. VIII. The end of Empire: Dependencies since 1948. Part 1: The West Indies, British Honduras, Hong Kong, Fiji, Cyprus, Gibraltar, and the Falklands. / [Ed. by F. Madden]. L.: Greenwood Press, 2000. P. 183.

⁵⁰⁸ Ковальская А. С. На пути к свободе. Борьба за независимость народов колоний и зависимых территорий Западного полушария после второй мировой войны. М.: Наука, 1973. С. 17.

1951 р. було утворено регіональний економічний комітет Вест-Індії. До його складу увійшли також представники Британської Гвіани та Британського Гондурасу. У жовтні 1956 р. було утворено міністерство фінансів Тринідаду і Тобаго, цим самим досягнулася певна фінансова автономія⁵⁰⁹.

У 1951 р. видобуток цукру на Тринідаді склав 141 тис. т⁵¹⁰. Тоді ж було здобуто 21,5 млн. барелів нафти. У 1950 р. Тринідад став світовим лідером з експорту натурального асфальту – понад 132 тис. т. Основною валютою був фунт стерлінгів, оскільки Британська Вест-Індія входила до стерлінгової зони⁵¹¹. Якщо на початку ХХ ст. основною статтею експорту була аграрна продукція, то на середину століття це були нафтопродукти.

Наприкінці 1940–х рр. метрополія усвідомила, що вирішити економічні проблеми карибських територій консервативними методами разом з вкладенням інвестицій не вдасться і тому потрібно було шукати вихід з цієї ситуації⁵¹². У повоєнні роки США в якості стратегічного партнера Британії почали допомагати вирішувати нагальні економічні проблеми британських колоній⁵¹³. Взагалі впродовж 1940-1950-х років все менш помітними ставали економічні зв'язки карибських колоній з метрополією, натомість підсилювався експорт природних ресурсів до США та Канади, звідки надходили також капіталовкладення⁵¹⁴.

Загальна економічна стратегія британців на Карибах у повоєнні роки складалася з двох частин – 1) формування капіталу; 2) індустріалізація. Експорт аграрної продукції перебував у стагнації, зросла міграція з колоній до метрополії та США, масова підтримка націоналістичних сил сприяла започаткуванню громадської дискусії щодо економічних перспектив.

⁵⁰⁹ Williams E. *History of the People of Trinidad and Tobago*. New York: 1962. P. 245.

⁵¹⁰ BDEEP. Series B. Vol. 6. *The West Indies*. / [Ed. by S. R. Ashton, D. Killingray]. L.: The Stationery Office, 1999. P. 38.

⁵¹¹ Брайлян Є.С. Економічна політика Великої Британії на Тринідаді і Тобаго (1945 – 1958 рр.). *Дні науки історичного факультету, присвячені 150-річчю від дня народження М.С. Грушевського*. Матеріали ІХ Міжнародної наукової конференції студентів, аспірантів та молодих учених. К., 2016. С. 204.

⁵¹² Usill H. V. *Planning in the British West Indies*. *World Affairs*. Vol. 110. № 3. 1947. P. 213.

⁵¹³ Harris R. Making Leeway in the Leewards, 1929–51: The Negotiation of Colonial Development. *The Journal of Imperial and Commonwealth History*. Vol. 33. No. 3. September, 2005. P. 410.

⁵¹⁴ *Caribbean contours*. / [Ed. by S. W. Mintz, S. Price]. Baltimore and London: The Johns Hopkins University Press, 1985. P. 42-43.

У більшості колоній Британської Вест-Індії імпорт складав 30 % ВВП. Виключенням були Ямайка та Тринідад, решта колоній спеціалізувалася на експорті бананів, цитрусів, кави, спецій, цукру. У 1948 р. у Британській Гвіані видобувалося 22 % світового видобутку бокситу – 1 873 000 т⁵¹⁵. Слід також враховувати, що єдиною спільною складовою місцевої колоніальної економіки, яка завжди динамічно розвивалася та створювала певний імідж, була туристична сфера.

Загальна економічна ситуація з кризою перевиробництва та капіталізму як системи могла бути врегульована на думку Лондона лише за допомогою доларових надходжень. Джерелом доларової маси могли постати американські кредити та валюта з стерлінгової зони⁵¹⁶. Саме тому в 1940-1950-х рр. британська метрополія розпочинає активно інтегрувати свої колонії в рамках стерлінгової зони. Колоніальна автаркія дала змогу сконцентрувати на певний час валюту, потрібну для торговельного балансу.

Торгівельний баланс між Британією та карибськими колоніями в період від кінця Другої світової війни до створення федерації був у стані дефіциту, маючи зростання лише у 1950 – 1951 рр.⁵¹⁷ Для Британської Вест-Індії стратегічним завданням було нарощувати зовнішньоекономічні зв'язки з доларовою зоною, де здобувалася лєвова частка валюти, що потім йшла на поточні проекти, пов'язані в першу чергу з інфраструктурою та туризмом. Саме тому впродовж 1947 – 1953 рр. спостерігалось стабільне зростання імпорту з доларової зони до Карибів⁵¹⁸.

У телеграмі від 6 травня 1948 р. міністра колоній А. К. Джоунса до місцевої колоніальної адміністрації Ямайки окреслювалися два шляхи надання фінансової допомоги колонії за Програмою розвитку та добробуту,

⁵¹⁵ BDEEP. Series A. Vol. 2. The Labour Government and the End of Empire. 1945 – 1951. Part I. High policy and administration. / [Ed. by R. Hyam]. London: HMSO, 1992. P. 361.

⁵¹⁶ Sutton A. The Political Economy of Imperial Relations: Britain, the Sterling Area, and Malaya, 1945-1960. London: Palgrave Macmillan, 2015. P. 37. (Cambridge Imperial and Post-Colonial Studies Series)

⁵¹⁷ Krozewski G. Money and the End of Empire: British International Economic Policy and the Colonies, 1947-58. New York: Palgrave, 2001. P. 37. (Cambridge imperial and post-colonial studies series)

⁵¹⁸ Krozewski G. Money and the End of Empire: British International Economic Policy and the Colonies, 1947-58. New York: Palgrave, 2001. P. 41. (Cambridge imperial and post-colonial studies series)

яка реалізувалася згідно Актів. Перший полягав у тому, щоб уряд Ямайки координував всі дії. Друга схема адмініструвалася іншими владними установами, від яких міг бути прямий зиск Ямаїці. Разом з тим, у листі зазначалося, що “будь-які значні витрати грошей на Колоніальний розвиток та добробут на певній території неможливі без повного знання та затвердження місцевим виконавчим органом”⁵¹⁹. Отже, центральна колоніальна адміністрація ретельно аналізувала економічне становище колоній та прорахувала альтернативні варіанти надання прямих інвестицій.

У звіті Комісії Г. Еванса підкреслювалася фінансова та економічна стабільність як основна вимога майбутньої політичної незалежності карибських колоній⁵²⁰. На 1950 р. колонії в Вест-Індії отримали кредитами та грантовою допомогою 18, 7 млн. ф. ст. з 76, 4 млн. на всю імперію⁵²¹. У 1951 – 1952 рр. було витрачено понад 473 тис. ф. ст. на поточні економічні потреби Сент-Люсії, 418 тис. ф. ст. на відновлення мережі доріг в Британському Гондурасі та 333 тис. ф. ст. на функціонування новоствореного Університету Вест-Індії.

Після Другої світової війни провідні позиції при виробленні основ економічної політики в регіоні Вест-Індії посідала Карибська комісія. Вона функціонувала в 1946 – 1961 рр. і включала 16 представників. Центральний секретаріат організації знаходився в Порт-оф-Спейні на Тринідаді, його очолював Е. де Врієндт. Співголовою Карибської комісії був також за посадою контролер Організації розвитку та добробуту Вест-Індії⁵²². Певну роль відігравали такі корпоративні утворення Британської Вест-Індії: Асоціація виробників цукру, Федерація основних виробників Британських Карибів та

⁵¹⁹ TNA. CO 852/1145/4: colonial development and welfare funds 1950–53. Outward telegram from the Secretary of State for the Colonies to Jamaica. (O.A.G.). Sent 6th May, 1948.

⁵²⁰ Documents and Speeches on British Commonwealth Affairs 1931 – 1952. Vol. II. / [Ed. by N. Mansergh]. L.: Oxford University Press, 1953. P. 1227.

⁵²¹ Parry S., Sherlock P. M., Maingot A. P. A short history of the West Indies. 4th ed. London and Basingstoke: Macmillan Caribbean, 1987. P. 253.

⁵²² BDEEP. Series C. Vol. I. Records of the Colonial Office, Dominions Office, Commonwealth Relations Office and Commonwealth Office. / [Ed. by A. Thurston]. London: HMSO, 1995. P. 235.

Британської Гвіани, Цитрусова асоціація Британського Карибського басейну, Лаймова асоціація Британської Вест-Індії.

16 січня 1950 р. на засіданні управління розвитку Британського Гондурасу було ухвалено позитивне рішення про те, що міністерство колоній виділить 25 тис. ф. ст. на будівництво доріг⁵²³. У березні 1950 р. у листі від міністерства до урядових інституцій Ямайки акцентувалася увага на “безальтернативності до сучасних практик, хоча всі схеми, для яких Колоніальний уряд є адміністративною владою, мають бути зараховані “вище лінії”... Є також можливість, хоча й дистанційна, зобов’язати місцеві фонди”⁵²⁴. Як бачимо, прослідковується певна еволюція не лише в розробці економічної стратегії, але й в самій її реалізації. Однак метрополія не змогла повною мірою забезпечувати регіон бюджетними коштами, визначеними на розвиток інфраструктури, сільського господарства, туризму, промисловості.

Експорт карибських колоній в інші колонії, метрополію та США на початку 1950-х рр. в основному з 10 – 15 товарів аграрного виробництва, тоді як імпорт з Великої Британії до Вест-Індії являв собою більшою мірою готову продукцію – цемент, машинне устаткування, тощо. Імпорт з Сполученого Королівства до Карибів за 1950 р. у фінансовому еквіваленті складав 8 720 тис. ф. ст., а експорт з колоній до метрополії – 10 921 тис. ф. ст.⁵²⁵. Колоніальна адміністрація Британської Вест-Індії, координуючи свої дії з Лондоном, продовжувала отримувати для своїх територій у 1950-х рр. преференції для торгівлі в доларовій зоні, які вирішували проблему відсутності конкурентноспроможності в експорті фруктів на світовому ринку⁵²⁶.

⁵²³ British Honduras monthly bulletin. January, 1950. P. 1. // George A Smathers Libraries. [Electronic resource]. Access mode: <http://ufdc.ufl.edu/AA00011471/00001/citation>

⁵²⁴ TNA. CO 852/1145/4: colonial development and welfare funds 1950–53. 19275/93/50. Telegram from W. D. Godsall. Colonial Office, Sanctuary Buildings, Great Smith Street, London, S. W. I. 10th March, 1950.

⁵²⁵ TNA. CO 852/1037/1: colonial economic development in the West Indies 1949. Present and Estimated Future Levels of West Indian – United Kingdom Trade. Report. 1950. P. 4.; TNA, CO 852/1037/1: colonial economic development in the West Indies 1949. Present and Estimated Future Levels of West Indian – United Kingdom Trade. Report. 1950. P. 3.

⁵²⁶ Krozewski G. Money and the End of Empire: British International Economic Policy and the Colonies, 1947-58. New York: Palgrave, 2001. P. 173. (Cambridge imperial and post-colonial studies series)

У повоєнні роки поширеним явищем в соціально-економічному житті все ще продовжували залишатися робітничі страйки. Так, у 1948 р. заворушення, ініційовані профспілками, тривали на Сент-Кіттсі, Гренаді, Антигуа в 1951 р., на Сент-Люсії в 1957 р.⁵²⁷.

У 1950–х рр. продовжилися тенденції до змін в розробці колоніальної політики, пов'язаних з посиленням позицій антиколоніалізму лівих, зокрема, частково й Лейбористської партії. Серед угруповань, що виникли та справили помітний вплив на схвалення рішень в колоніальних питаннях слід віднести Рух за колоніальну свободу⁵²⁸.

Процес індустріалізації навіть в обмеженому варіанті та із залученням фондів коштів у Британській Вест-Індії супроводжувався експертизою відповідних фахівців з метрополії. Так, у квітні 1951 р. прибув консультант у галузі промисловості О. Роскілл, який був відповідальний за Гренаду та Сент-Вінсент⁵²⁹.

У червні 1952 р. на Ямайці було засновано Промислову та Сільськогосподарську корпорації розвитку, які за досить швидкий термін стали посередниками між урядовими та бізнесовими колами у питаннях планування економічного розвитку колоній. На той час основними статтями експорту аграрної продукції з колонії були банани, лимони, кава, какао, цукор, тютюн, помідори. Законодавчою основою регулювання промислового виробництва був закон про піонерську індустрію 1949 р., який дозволяв створювати концесії з виробництва паперу, скла, електричного обладнання, металічних контейнерів, пластикової продукції⁵³⁰. У 1950-х рр. подібні законодавчі ініціативи поширилися й в інших карибських колоніях, зокрема в

⁵²⁷ Mawby S. *Ordering Independence: The End of Empire in the Anglophone Caribbean, 1947 – 1969*. L: Palgrave Macmillan UK, 2012. P. 53. (Britain and the World)

⁵²⁸ Mawby S. *The Transformation and Decline of the British Empire: Decolonisation After the First World War*. L: Macmillan Education, 2015. P. 45. (Studies in European history)

⁵²⁹ Saint Vincent government gazette. Vol. 84. No 17. Apr 3, 1951. P. 89-94. // George A Smathers Libraries. [Electronic resource]. Access mode: <http://dloc.com/UF00077473/00059/1j?search=indies>

⁵³⁰ The West Indies and Caribbean year book. *Anuario comercial de las Antillas y países del Caribe*. Vol. 25. 1953/54. L: T. Skinner, 1954. P. 99.

1959 р. на Барбадосі було прийнято Закон про піонерську індустрію⁵³¹. За 1951 – 1962 рр. ВВП Тринідаду і Тобаго зріс з 65 до 210 млн. ф. ст.

9 червня 1953 р. міністр колоній в 1951 – 1954 рр. О. Літлтон у своєму меморандумі до британського уряду уточнював свій підхід до прийняття наступного Акту колоніального розвитку та добробуту: “Новий Акт, безумовно потрібний... Я обрав 5 років, тому що досвід показав, що 10 років доволі довго для реалістичного планування в цій сфері”⁵³².

У 1954 р. новий міністр колоній А. Леннокс-Бойд вимагав розширити бюджет фондів для економічної підтримки колоній на 150 млн. ф. ст. та продовжити дію Актів до 1960 р. Акт колоніального розвитку та добробуту було оновлено у березні 1960 р. Остаточо було продовжено Акти до березня 1970 р. На той момент загальна сума асигнувань зросла за 1946 – 1970 рр. на 390 млн. ф. ст. У практично всіх британських колоніях (в тому числі і карибських), місцевого фінансового ринку не існувало.

На Гренаді в середині 1950-х рр. запрацював новий механізм обробітку какао, коли попередньо планувалося посадити 400 акрів культури⁵³³.

На липень 1956 р. рівень безробіття в Британській Гвіані складав 29,6 тис. осіб., або 18 % до всієї кількості робітників. У 1960 р. було прийнято Програму розвитку, запропоновану К. Берріллоу, де 19 млн. ф. ст. призначалися для економічних проектів. Корпорацію промислового розвитку Гвіани було засновано в 1963 р.

На думку колоніальних чиновників Вест-Індія була доволі бідним та нерозвиненим регіоном, який лише у випадку Федерації, створеної фактично в Лондоні стане єдиним цілим. Прагматична складова Програми колоніального розвитку та добробуту сприяла тому, що лише у випадку федерації була можлива певна інтеграція, інституціоналізація та

---

⁵³¹ The official gazette, Barbados. Vol. XCIV. № 105. 31 December 1959. Supplement. P. 768. // George A Smathers Libraries. [Electronic resource]. Access mode: <http://ufdc.ufl.edu/UF00076861/00043/allvolumes>

⁵³² BDEEP. Series A. Vol. 3. The Conservative Government and the End of Empire. 1951 – 1957. Part III. Economic and social policies. / [Ed. by D. Goldsworthy]. London: HMSO, 1994. P. 184.

⁵³³ Government gazette, Grenada. Vol. 72. № 24. 1 May, 1954. P. 157. // George A Smathers Libraries. [Electronic resource]. Access mode: <http://dloc.com/UF00076858/00005/allvolumes>

транснаціоналізація економіки. Казначейство та міністерство колоній доволі скептично ставилися до економічного потенціалу майбутнього федеративного утворення в Карибському регіоні⁵³⁴.

У проекті Федерації Вест-Індії 1956 р. були чітко прописані фінансові взаємовідносини між колоніями та федеральним урядом: “Уряди територій, поважаючи одне одного, перші п’ять фінансових років мають разом платити до Федерального уряду за пропозиціями уряду таку суму чи суми, які генерал-губернатор може вимагати від територій кожного року”⁵³⁵.

У травні 1957 р. Н. Брук у звіті про подальший конституційний розвиток колоній очільнику британського уряду Г. Макміллану окреслював, що основною сферою діяльності майбутньої Федерації Вест-Індії буде: “економічне планування та координація торгівельних інтересів Вест-Індії... 3 млн. [ф. ст. – Авт.] складають прямі капіталовкладення в адміністрацію...”⁵³⁶. Зазначимо, що навіть в умовах майбутнього федеративного утворення британці прагнули контролювати всі сфери економіки за допомогою фінансових інвестицій.

У вересні 1957 р. чиновники з міністерства колоній окреслювали потенційні можливості надання фінансової допомоги майбутній Федерації Вест-Індії, починаючи з 1 січня 1959 р. протягом 10 років, хоча офіційно нове політичне утворення мало би існувати з 1 січня 1958 р. Деякі положення щодо впровадження коштів у певні проекти могли бути переглянуті, і прем’єр-міністр Ямайки Н. Менлі вважав можливим здобуття незалежності цих територій через 5 років⁵³⁷. Також обговорювалося питання утворення митного

⁵³⁴ British Imperial Policy and Decolonization. 1938 – 1964. Vol. 2. 1951 – 1964. / [Ed. by A. N. Porter, A. J. Stockwell]. L.: The Macmillan press LTD, 1989. P. 43.

⁵³⁵ Select documents on the constitutional history of the British Empire and Commonwealth. Vol. VIII. The end of Empire: Dependencies since 1948. Part 1: The West Indies, British Honduras, Hong Kong, Fiji, Cyprus, Gibraltar, and the Falklands. / [Ed. by F. Madden]. L.: Greenwood Press, 2000. P. 88.

⁵³⁶ BDEEP. Series A. Vol. 4. The Conservative Government and the End of Empire, 1957 – 1964. Part II. Economics, International Relations, and the Commonwealth. / [Ed. by R. Hyam, W. R. Louis]. L.: The Stationary Office, 2000. P. 24.

⁵³⁷ BDEEP. Series A. Vol. 4. The Conservative Government and the End of Empire, 1957 – 1964. Part I. High policy, political and constitutional change. / [Ed. by R. Hyam, W. R. Louis]. L.: The Stationary Office, 2000. P. 750.

союзу Британської Вест-Індії⁵³⁸. Відсутність до того митного союзу між колоніями ускладнювала процес формування федеративного утворення. Саме тому як представники місцевої колоніальної влади, так і самі мешканці колоній прагнули за умов федерації створити митний союз, запровадити вільне переміщення робочої сили, розширити регіональне економічне співробітництво. У грудні 1958 р. міністерство колоній розраховував надати Федерації Вест-Індії фінансову допомогу в діапазоні 10 – 14 млн. ф. ст.⁵³⁹

Валютою федерації був долар Вест-Індії (хоча Ямайка раніше використовувала фунт стерлінгів), який пізніше змінив східнокарибський долар, долар Барбадосу, і долар Тринідаду і Тобаго.

ВВП Федерації за 1958 р. склало 2 млн. ф. ст. на рік. 58 % ВВП складав експорт аграрної продукції, бокситу та алюмінію⁵⁴⁰. Лєвова частка була в аграрному секторі – Барбадос (94 % цукор), Підвітряні острови (90 % цукор), Навітряні острови (67 % банани, какао, мускатний горіх). Загальна заробітна платня всіх працюючих в цукровому виробництві Ямайки дорівнювала 56 млн. дол., що складало 12 % від загальної суми виплат.

Як бачимо, спостерігався певний континуїтет в економічній структурі британських карибських колоній. Умови праці у порівнянні з міжвоєнним періодом були відносно кращими, метрополія інвестувала в свої володіння значні кошти, прагнучи отримати певні дивіденди в середньостроковій перспективі. Проте існували й давні проблеми, які лише загострилися у 1958 – 1959 рр. – відсутність єдиного регіонального митного союзу та вільного руху робочої сили, товарів та послуг, недієздатна система оподаткування⁵⁴¹.

⁵³⁸ Select documents on the constitutional history of the British Empire and Commonwealth. Vol. VIII. The end of Empire: Dependencies since 1948. Part 1: The West Indies, British Honduras, Hong Kong, Fiji, Cyprus, Gibraltar, and the Falklands. / [Ed. by F. Madden]. L: Greenwood Press, 2000. P. 83.

⁵³⁹ BDEEP. Series A. Vol. 4. The Conservative Government and the End of Empire, 1957 – 1964. Part II. Economics, International Relations, and the Commonwealth. / [Ed. by R. Hyam, W. R. Louis]. L.: The Stationary Office, 2000. P. 50.

⁵⁴⁰ TNA. CO 852/2060: UK association with EEC and potential impact on the West Indies 1961–62. West Indies Commodities in the context of the United Kingdom entry into the European Economic Community. Federal Ministry of Trade & Industry, 23 August 1961.

⁵⁴¹ Duke E.D. Building a Nation: Caribbean Federation in the Black Diaspora. Gainesville: University Press of Florida, 2016. P. 1. (New World Diasporas)

Окрім самої метрополії, Канада у вересні 1958 р. започаткувала схеми надання економічної допомоги в рамках Допоміжної Програми країнам Співдружності Карибського басейну. З утворенням Федерації Вест-Індії з'явилася реальна можливість створення митного союзу з Канадою, але не спостерігалось зустрічних ініціатив з боку карибських колоніальних чиновників. У лютому 1959 р. канадський сенатор МакЛін стверджував про взаємовигідність канадсько-вест-індійського економічного союзу⁵⁴².

Голова уряду Федерації Г. Адамс 16 червня 1958 р. виступаючи у Палаті представників британського парламенту сказав про існування певних проблем з надходженням коштів у спільний бюджет. Основна проблема полягала в обов'язі митних податків: спочатку було затверджено, що 25 % буде надходити до федеративного бюджету, потім відсоток знизили до 15 %⁵⁴³.

У 1959 р. міністерство колоній пропонувало три шляхи грантової допомоги колоніям: 1) допомога місцевим колоніальним адміністраціям, які не в змозі забезпечити базового мінімуму державної сфери послуг (до яких зараховувалися Британський Гондурас та Федерація Вест-Індії); 2) фонди окремо визначених колоніальних урядів для спеціальних сервісів (наприклад, розміщення військових баз на Фолклендських островах); 3) кошти для невідкладної та термінової допомоги від наслідків суспільних заворушень або природних катастроф⁵⁴⁴.

Загальний обсяг інвестування в Федерацію Вест-Індії (1958 – 1962 рр.) складав 1,75 млн. ф. ст. 9 – 14 січня 1960 р. прем'єр-міністр Федерації Н. Менлі відвідав Лондон з метою переговорів з Колоніальним Офісом щодо фінансово-економічних аспектів розвитку британського колоніального державного

⁵⁴² Edmondson L.G.E. Canada and the West Indies: Trends and Prospects. *International Journal*. Vol. 19. No. 2 (Spring, 1964). P. 192.

⁵⁴³ Documents and Speeches on British Commonwealth Affairs 1952 – 1962 / [Ed. by N. Mansergh]. L.: Oxford University Press, 1963. P. 166 – 167.

⁵⁴⁴ BDEEP. Series A. Vol. 4. The Conservative Government and the End of Empire, 1957 – 1964. Part II. Economics, International Relations, and the Commonwealth. / [Ed. by R. Hyam, W. R. Louis]. L.: The Stationary Office, 2000. P. 22.

утворення⁵⁴⁵. В свою чергу, на початку 1960-х рр. губернатори східнокарибських колоній відзначали недоліки впровадження Актів колоніального розвитку та добробуту на місцях через некваліфікованість технічної експертизи. Загальний обсяг фінансової допомоги метрополії Британській Вест-Індії в 1945 – 1964 рр. склав 88 млн. ф. ст.⁵⁴⁶ У 1963 р. щорічна фінансова допомога британського Казначейства цим колоніям сягала 4 млн. 235 тис. ф. ст. щорічно⁵⁴⁷. Хоча ця сума являла собою лише 45 % від тієї, яку планувалося надати – 9, 5 млн. ф. ст. Також питання наступних траншів колоніям обговорювалося в Міністерстві колоній, Скарбниці та Міністерстві заморського розвитку.

Одним з головних соціально-економічних процесів, які відбувалися в колоніальних імперіях новітнього періоду було формування середнього класу на підлеглих територіях. Причому ці процеси носили глобальний характер, зважаючи на те, що західний стиль життя та ведення бізнесу поширювався в колоніях, охоплюючи колоніальну адміністрацію, місцеві еліти та приватних підприємців. Підкорені еліти намагалися поширити цінності західних колонізаторів, отримуючи освіту в метрополії, а згодом повертаючись працювати в колонію чиновником чи залишаючись на Заході.

Федеративні практики британської колоніальної влади на Карибах мали також глобальний економічний вимір. Метрополія, опинившись перед вибором перспектив подальшого розвитку своїх зовнішньоекономічних зв'язків з європейськими партнерами, зберігаючи при цьому імперські можливості, прагнула поєднати ці дві тенденції в одне ціле.

Подивимося мовою цифр та статистики на зовнішньоекономічні відносини між карибськими колоніями, Великою Британією та країнами Європейського економічного співтовариства наприкінці 1950-х рр. У

---

⁵⁴⁵ BDEEP. Series A. Vol. 4. The Conservative Government and the End of Empire, 1957 – 1964. Part II. Economics, International Relations, and the Commonwealth. / [Ed. by R. Hyam, W. R. Louis]. L.: The Stationary Office, 2000. P. 106.

⁵⁴⁶ Morgan D. J. The official history of colonial development. Vol. III. The reassessment of British aid policy, 1951 – 1965. L: The Macmillan Press LTD, 1980. P. 117.

⁵⁴⁷ Cox-Alomar R. Britain's withdrawal from the Eastern Caribbean 1965–67: A reappraisal. *The Journal of Imperial and Commonwealth History*. 2003. Vol. 31. № 3. P. 78.

Британській Гвіані серед її основних країн-імпортерів аграрної та сировинної продукції (діаманти 80, 3 %, ром 88, 2 %, цукор 72, 1 % та ін.) станом на 1959 р. була Велика Британія, хоча по бокситу, наприклад, країни ЄЕС мали кращі показники – 20, 7 %⁵⁴⁸. Ситуація з Британським Гондурасом була ідентичною: по цукру та цитрусовим метрополія займала впевнено весь імпорт цих товарів – 100 %⁵⁴⁹. Серед решти колоній найбільш стратегічно важливим та фінансово вартісним товаром була нафта з Тринідаду⁵⁵⁰. За 1959 р. експорт нафти до Великої Британії коштував 21 млн. 400 тис. ф. ст. По бавовні Антигуа з Монтсерратом загалом експортували 98, 4 % до Великої Британії, Сент-Кітс 99, 6 %, Гренада 13, 4%, Сент-Вінсент 64, 1 %⁵⁵¹. У 1959 – 1961 рр. експорт з Великої Британії до вест-індійських колоній скоротився з 75,4 до 72,8 млн. ф. ст., а імпорт з Британської Вест-Індії до метрополії теж зменшився – у 1959 р. складав 68,6 млн. ф. ст., а в 1961 р. 68 млн. ф. ст.⁵⁵²

У 1960 р. під егідою Великої Британії було утворено Європейську асоціацію вільної торгівлі. Значного впливу та взаємозв'язків у британських карибських колоній з країнами ЄАВТ не було, але британські можновладці прагнули створити сприятливі умови для їх тривалої та плідної співпраці⁵⁵³. Щоправда досвід існування цієї міжнародної організації виявився для Британії не досить успішним⁵⁵⁴.

У липні 1961 р. було спрямовано до британських колоній та країн Співдружності представників вищих ешелонів влади задля зондування поглядів на євроінтеграційні прагнення метрополії, та яким чином ці процеси

⁵⁴⁸ TNA. CO 852/2060: UK association with EEC and potential impact on the West Indies 1961–62. British Guyana & British Honduras. Principal exports to U.K. and E.E.C., 1959.

⁵⁴⁹ TNA. CO 852/2060: UK association with EEC and potential impact on the West Indies 1961–62. British Guyana & British Honduras. Principal exports to U.K. and E.E.C., 1959.

⁵⁵⁰ TNA. CO 852/2060: UK association with EEC and potential impact on the West Indies 1961–62. Annex. The West Indies. Principal exports to U.K. and E.E.C., 1959.

⁵⁵¹ TNA. CO 852/2060: UK association with EEC and potential impact on the West Indies 1961–62. U.K. Association with E.E.C. Pattern of export trade in the commodities notified as important by The West Indies. P. 2.

⁵⁵² TNA. CO 852/2060: UK association with EEC and potential impact on the West Indies 1961–62. U. K. Trade with Latin America and West Indies.

⁵⁵³ Хахалкина Е.В. Разработка консервативным правительством Г. Макмиллана политики в отношении европейской интеграции в условиях распада колониальной империи. 1957 – 1963 гг.: автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата исторических наук: 07.00.03. Томск, 2007. С. 18.

⁵⁵⁴ Грубінко А.В., Буглай Н.М. Кінець епохи колоніалізму як чинник європейської політики Великої Британії (1940–1950-ті рр.). *Український історичний журнал*. 2020. № 5. С. 113.

будуть стосуватися їхнього подальшого економічного розвитку⁵⁵⁵. До Вест-Індії було направлено лорда Перта, Е. Хіта – Кіпру, Д. Гаре – Гани, Нігерії, Замбії, С'єрра-Леоне тощо.⁵⁵⁶ Було запевнено, що поки загального консенсусу серед країн Співдружності та колоній немає щодо британського прагнення вступити до ЄЕС, але вест-індійські уряди мали бути проінформовані щодо змін у переговорному процесі⁵⁵⁷. На найменшій колонії в Британській Вест-Індії Монтсерраті у другій половині 1950-х рр. спостерігалось зростання показників експорту бананів до Великої Британії з 1,5 % до 3 %. Інтереси Монтсеррату теж мали братися до уваги, поряд з сусідніми островами, які прагнули скористатися можливістю здобуття економічної асоціації з ЄЕС⁵⁵⁸. На Сент-Вінсенті банановий експорт до метрополії набирав обертів: з 400 т. у 1954 р. до 24 000 т. у 1959 р.

11 липня 1961 р. Федеральне міністерство торгівлі та промисловості визначило основні аспекти позиції вест-індійських колоній, за умов початку активного переговорного процесу між Великою Британією щодо вступу до євроінтеграційної спільноти. Сутність тез міністерства полягала в прагненні колоній здобути асоційований статус з ЄЕС, обсяг зовнішньоторгівельного обороту між карибськими територіями, ЄАВТ та ЄЕС мав бути на рівні 1958 – 1960 рр., врахування фактору торгівлі Канадою з ЄЕС, коригування квот на імпорт до країн ЄЕС промислових товарів з країн, що розвиваються, відсутність втручання в міжнародні відносини вест-індійських колоній, наявність свободи формування тарифної політики, на свої фіскальні потреби (хоча в початковому варіанті документу – протекціоністські⁵⁵⁹), вільний рух

⁵⁵⁵ TNA. CO 852/2060: UK association with EEC and potential impact on the West Indies 1961–62. Note for Secretary of State's meeting with Mr. Garnet Gordon. The Common Market. Economic Relations Department, 20 October 1961. P. 1.

⁵⁵⁶ Hyam R. Britain's declining empire: The Road to Decolonisation, 1918 – 1968. L: Cambridge University Press, 2006. P. 310.; Lamb R. The Macmillan years. 1957 – 1963. The emerging truth. L: John Murray Publishers LTD, 1995. P. 153.

⁵⁵⁷ TNA. CO 852/2060: UK association with EEC and potential impact on the West Indies 1961–62. The minister of State's report on his West Indies visit. Press communique. Annex A. P. 1.

⁵⁵⁸ TNA. CO 852/2060: UK association with EEC and potential impact on the West Indies 1961–62. EGD. 442/30/08. Report. P. 1.

⁵⁵⁹ TNA. CO 852/2060: UK association with EEC and potential impact on the West Indies 1961–62. Secret. European Common Market. Federal Ministry of Trade & Industry, 11 July 1961. P. 1. (with marks)

робочої сили між Вест-Індією та ЄЕС, існування консультаційної практики в рамках Співдружності за умов спірних економічних питань серед всіх зацікавлених країн-учасників міжнародних економічних відносин⁵⁶⁰, право вступати в переговорний процес комерційного характеру з третіми країнами та кооптування представників британських карибських колоній до Фонду Розвитку міністерства колоній⁵⁶¹. В разі невдачі здобуття для вест-індійських територій асоційованого статусу Велика Британія мала компенсувати втрату певних торговельних преференцій⁵⁶². Основними товарами, експорт яких був життєво важливим для економічного розвитку Британської Вест-Індії, були асфальт, банани, сигари, цитрусові, кава, какао, бавовна, лайми, боксит, алюміній, нафта, резина, цукор, лікери, ром⁵⁶³.

Окремо свої думки висловили на взаємовідносини Великої Британії, карибських колоній та ЄЕС представники Тринідаду і Тобаго, Сент-Люсії, Ямайки. Колоніальні посадовці Сент-Люсії сформуливали тезу про те, що вест-індські території мають брати активну участь в глобальних торговельних відносинах, в тому числі ставати впливовим гравцем на ринку ЄЕС⁵⁶⁴. Для вищезгаданої колонії, де основними статтями експорту були банани, олія, какао та цукор, дуже важливо було потурбуватися про можливість врахування торговельних інтересів і Великої Британії, і ЄЕС. За умов існування доволі високої тарифної ставки з боку ЄЕС на імпорту бананів, досить реальною була можливість засилля вест-індійських товарів на європейському ринку⁵⁶⁵. Загалом вимоги Сент-Люсії можна резюмувати наступним чином: лібералізація імпорту фруктів до західноєвропейських країн, і надання

⁵⁶⁰ TNA. CO 852/2060: UK association with EEC and potential impact on the West Indies 1961–62. Annex C. European Common Market. Federal Ministry of Trade & Industry, 12 July 1961. P. 1.

⁵⁶¹ TNA. CO 852/2060: UK association with EEC and potential impact on the West Indies 1961–62. Secret. European Common Market. Federal Ministry of Trade & Industry, 11 July 1961. P. 1 – 2.

⁵⁶² TNA. CO 852/2060: UK association with EEC and potential impact on the West Indies 1961–62. Secret report. Annex B. Appendix. European Common Market. P. 2.

⁵⁶³ TNA. CO 852/2060: UK association with EEC and potential impact on the West Indies 1961–62. The minister of State's report on his West Indies visit. Annex B. European Common Market. Commodities of Interest to The West Indies.

⁵⁶⁴ TNA. CO 852/2060: UK association with EEC and potential impact on the West Indies 1961–62. Government of St. Lucia. Memorandum. Closer economic association with European Common Market. P. 1.

⁵⁶⁵ TNA. CO 852/2060: UK association with EEC and potential impact on the West Indies 1961–62. Government of St. Lucia. Memorandum. Closer economic association with European Common Market. P. 2.

торгівельних преференцій для вест-індійських товарів на британському ринку⁵⁶⁶.

Ямайська делегація виступала за посилення впливу на британському ринку та зростання торгівлі з Великою Британією, адже значні кошти, отримані від цих операцій, можна було залучити в якості інвестицій у фермерські господарства⁵⁶⁷. Також представників найбільш впливової британської колонії в Карибському регіоні турбувала реалізація Цукрової угоди Співдружності 1954 р. в нових реаліях, можливість вести переговори з третіми країнами (наприклад з Канадою), інституціоналізація загальної агрокультурної політики, стабілізація цін, доларова лібералізація, зниження тарифних ставок на алюміній та боксит (на початок 1960-х рр. вони склали відповідно 11 % та 10 %), рекомендація до участі в Європейському фонді розвитку. Позиції решти карибських колоній Велика Британія мала сприйняти комплексно та структуровано⁵⁶⁸. Загалом британські карибські колонії виступали за введення тарифу у розмірі 12 % для цитрусових, 20 % – для бананів, 16 % – кави, 9 % – какао. На нафту та нафтопереробні продукти не існувало як таких торговельних преференцій⁵⁶⁹.

Генерал-губернатор Федерації Вест-Індії барон Хейліс 28 серпня 1961 р. надіслав листа державному секретарю колоній, в якому запевнив останнього у схвальному ставленні до позиції Е. Хіта щодо врахування інтересів вест-індійських колоній з приводу основних статей експорту – бананів, цукру, цитрусових, кави, какао, бавовни. Місцеві колоніальні чиновники, перш за все з Ямайки, підготували відповідну документацію, меморандуми, задля

⁵⁶⁶ TNA. CO 852/2060: UK association with EEC and potential impact on the West Indies 1961–62. Government of St. Lucia. Memorandum. Closer economic association with European Common Market. P. 3.

⁵⁶⁷ TNA. CO 852/2060: UK association with EEC and potential impact on the West Indies 1961–62. Common Market – Views of Jamaica Delegation. P. 1.

⁵⁶⁸ TNA. CO 852/2060: UK association with EEC and potential impact on the West Indies 1961–62. Common Market – Views of Jamaica Delegation. P. 1 – 2.

⁵⁶⁹ TNA. CO 852/2060: UK association with EEC and potential impact on the West Indies 1961–62. Appendix B. U.K. Association with the E.E.C. Essential colonial interests. P. 1 – 2.

висловлення своїх думок щодо подальших економічних перспектив своїх територій⁵⁷⁰.

Для координації власних дій та опрацювання ключових рішень 26 вересня 1961 р. у міністерстві колоній було зібрано представників вищого британського політичного істеблішменту з міністерств Кабінету та делегатів від карибських колоній у питаннях консультацій щодо переговорів між Великою Британією та ЄЕС. Головував на цій зустрічі В. Г. Барнс. Було відзначено, що Велика Британія та уряд Її Величності в цілому приймають положення Римської угоди 1957 р., але в цьому документі є декілька положень в частині 4, які дозволяють заявити про економічні та політичні інтереси британських колоній поряд з метрополією, під час вступу останньої до структур ЄЕС. Всі вимоги представників карибських колоній були сконцентровані в “12 пунктах”, але не до кінця було зрозуміло, чи прийнятні вони для всіх територій та яким чином буде функціонувати їхній асоціативний статус з ЄЕС⁵⁷¹. Для британських політиків було важливі, щоб не лише економічні умови асоціації були сприятливими, але й політичні також⁵⁷². Окремо слід відзначити, що метрополія, і, в першу чергу, міністерство колоній стверджували, що подібні спроби включити колоніальне питання в порядок денний переговорів з Брюсселем були не їхньою ініціативою, а лише спробою запровадити нову асоціативну форму на певних територіях і можливістю посилити зовнішньоекономічну діяльність залежних територій на світових ринках.

23 жовтня 1961 р. міністр колоній І. Маклеод стверджував, що торгівельні преференції від ЄЕС, здобуті французькими територіями, мають бути надані і

⁵⁷⁰ TNA. CO 852/2060: UK association with EEC and potential impact on the West Indies 1961–62. A letter from Governor-General of West Indies Federation to Secretary of State for the Colonies. 28 August 1961.

⁵⁷¹ TNA. CO 852/2060: UK association with EEC and potential impact on the West Indies 1961–62. File No. EGD. 442/26/01. Negotiations with The European Economic Community. Pre-negotiations consultations with officials of the West Indies. Colonial Office, 26 September 1961. P. 1.

⁵⁷² TNA. CO 852/2060: UK association with EEC and potential impact on the West Indies 1961–62. File No. EGD. 442/26/01. Negotiations with The European Economic Community. Pre-negotiations consultations with officials of the West Indies. Colonial Office, 26 September 1961. P. 2.

британським володінням шляхом отримання статусу асоційованих заморських територій⁵⁷³.

У січні 1962 р. керівництво міністерства колоній зазначало, що активне включення карибських колоній до євроінтеграційних економічних структур вимагатиме коригування британського міграційного законодавства (як відомо, відсоток мігрантів з вест-індійських колоній до метрополії був одним з найвищих) та консультацій щодо тринідадської нафти з аналітиками країн Спільного Ринку⁵⁷⁴.

1 травня 1962 р. міністр колоній Р. Маудлінг надіслав до колоніальних адміністрацій Барбадосу, Британської Гвіани, Британського Гондурасу, Тринідаду та Ямайки, генерал-губернатору Вест-Індії, адміністраторам Домініки, Гренади, Антигуа, Сент-Кіттсу, Монтсеррату, Віргінських островів, Сент-Люсії та Сент-Вінсенту конфіденційну доповідь з приводу поточного стану переговорів Великої Британії щодо вступу до Спільного ринку. Вказувалося, що будь-які побажання від карибських колоніальних можновладців будуть вітатися та будуть враховані при подальшому переговорному процесі⁵⁷⁵.

Британські вест-індійські колонії могли також отримати асоційований статус з ЄЕС. Через це мали відбутися корективи в структурі їх зовнішньоекономічної діяльності. Так, торгівельні преференції на наступні статті експорту з колоній мали б зазнати змін: цукор, банани, цитрусові, какао, кава, спеції, лаймова олія, боксит, алюміній і т.д. Щодо бананів, то пропонувалося запровадити субсидії для асоційованих виробників цієї статті експорту до ЄЕС. На какао, бавовну та деревину пропонувалося затвердити нульовий зовнішній імпорتنний тариф. Товари стратегічного значення з карибських колоній – алюміній та боксит перебували ще не у визначеному

⁵⁷³ TNA. CO 852/2060: UK association with EEC and potential impact on the West Indies 1961–62. Note for Secretary of State's meeting with Mr. Garnet Gordon. The Common Market. Economic Relations Department, 20 October 1961. P. 1.

⁵⁷⁴ TNA. CO 852/2060: UK association with EEC and potential impact on the West Indies 1961–62. EGD. 442/26/01. Brief No. 37. The Secretary of State's Visit to The West Indies. January, 1962. P. 2.

⁵⁷⁵ TNA. CO 852/2060: UK association with EEC and potential impact on the West Indies 1961–62. EDG. 442/448/010. Confidential summary from the Secretary of State for the Colonies. 1 May 1962. P. 1.

стані на переговорах між Британією та ЄЕС. Британська делегація пропонувала затвердити нульовий тариф на алюміній⁵⁷⁶.

Британський досвід у прагненні економічно поєднати свої колонії в разі вступу до ЄЕС не був чимось унікальним. Адже, на той час (друга половина 1950-х – початок 1960-х рр.) такі держави-члени ЄЕС, як Франція та Нідерланди теж мали свої володіння в Карибському басейні, які аналогічно виступали претендентами на певні торговельні переваги у асоціативній формі й надання вільного доступу їхніх товарів (окрім нафти) на європейський ринок⁵⁷⁷. Прем'єр-міністр Тринідаду Е. Вільямс пропонував утворити Карибське Економічне Товариство в разі того, якщо Велика Британія не стане членом ЄЕС. За протилежних умов було б утворено Карибський Економічний Союз колоній Великої Британії, Нідерландів й Франції. Таким чином ці території були б поєднані не лише асоціативним статусом з ЄЕС, але й інтеграцією регіонального економічного простору. Але французька політична еліта різко виступала проти подібних британських ініціатив.

ЄЕС з населенням у 250-300 млн. осіб. було привабливим місцем активної економічної та торговельної діяльності для Сполученого Королівства. Але тривалі зв'язки зі своїми колоніями не могли не позначитися на британській євроінтеграційній політиці⁵⁷⁸. Карибські колонії залежали від британського ринку, і саме тому треба було для перехідного періоду надати їм асоціативний статус. Британці чудово розуміли, що з розпадом Федерації Вест-Індії в регіоні активізуються деколонізаційні процеси та рано чи пізно колонії отримають незалежний статус.

Британські колоніальні посадовці найвищого рангу у липні 1962 р. вважали, що “Мала вісімка” (колонії в Карибському басейні, що входили до

⁵⁷⁶ TNA. CO 852/2060: UK association with EEC and potential impact on the West Indies 1961–62. EDG. 442/448/010. Confidential summary from the Secretary of State for the Colonies. 1 May 1962. P. 3.

⁵⁷⁷ TNA. CO 852/2060: UK association with EEC and potential impact on the West Indies 1961–62. Confidential summary. 1962. P. 1.

⁵⁷⁸ Thomas M. *Fight or Flight: Britain, France, and their Roads from Empire*. Oxford: Oxford University Press, 2014. P. 277.; Schenk C.R. *The Decline of Sterling: Managing the Retreat of an International Currency, 1945-1992*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010. P. 9.

Федерації Вест-Індії та які ще залишалися під контролем Сполученого Королівства окрім Ямайки та Тринідаду і Тобаго) могла скористатися всіма перевагами зони вільної торгівлі з країнами ЄЕС⁵⁷⁹. Так само всі кошти, зібрані від розмитнення імпортованих товарів, місцева карибська колоніальна адміністрація могла витратити на індустріалізацію економіки, Програми колоніального розвитку та добробуту. Міг бути утворений митний союз цих колоній, і це б не заважало активній торговельній діяльності з ЄЕС. На Тринідаді тарифні ставки на нафту могли бути підвищені через протекціоністські заходи, але подібні речі не впливали б на зону вільної торгівлі всередині самої “Малої вісімки”⁵⁸⁰.

У 1940 – 1950-х рр. у частині банків Британської Вест-Індії стали розміщуватися кошти офшорних схем еліт США та західноєвропейських країн. Наприклад, відкриття Барклай Банку в 1947 р. сприяло надходженню валюти, в першу чергу доларів та допомагало зростанню його репутації як офшорного банку⁵⁸¹.

У 1950 – 1960-х рр. значним стимулом до розробки метрополією довготривалих перспективних економічних проєктів у Британській Вест-Індії був політичний тиск в першу чергу з боку США. Програми економічного розвитку на Ямаїці вплинули на розвиток туризму, індустріалізацію в 1950-х рр., фермерство⁵⁸². Хоча британці не відкидали й траншів своїм карибським колоніям і від США: “Вест-Індія може потім знайти і можливо отримати допомогу Сполучених Штатів; ми позбудемося їхньої дружби. І наші інвестування там можуть бути під загрозою”⁵⁸³.

⁵⁷⁹ TNA. CO 852/2060: UK association with EEC and potential impact on the West Indies 1961–62. A letter to Sir Edwin Leather MP. 19 July 1962. P. 1.

⁵⁸⁰ TNA. – CO 852/2060: UK association with EEC and potential impact on the West Indies 1961–62. A letter to Sir Edwin Leather MP. 19 July 1962. P. 2.

⁵⁸¹ Craton M., Saunders G. *Islanders in the Stream: A History of the Bahamian People*. Vol. II: From the Ending of Slavery to the Twenty-First Century. Athens and London: The University of Georgia Press, 1998. P. 301.

⁵⁸² Smith M. G. Short-range Prospects in the British Caribbean. *Social and Economic Studies*. Vol. 11. No. 4. (Special number on the conference on political sociology in the British Caribbean, December, 1961. (December, 1962)). P. 399.

⁵⁸³ BDEEP. Series A. Vol. 4. *The Conservative Government and the End of Empire, 1957 – 1964*. Part I. High policy, political and constitutional change. / [Ed. by R. Hyam, W. R. Louis]. L.: The Stationary Office, 2000. P. 64.

Наприкінці 1940–х – в 1950–х рр. зросли іноземні інвестиції в транспортні перевезення та інфраструктуру Багамських островів⁵⁸⁴. Туризм в Карибському басейні після 1945 р. був стимульований зростанням економічного впливу Західної Європи та США в регіоні. Комбінована з інституціоналізацією щорічних відпусток, потенційна ринкова база для туризму в Карибському регіоні була розширена. Острови відкрилися для масового готельного туризму⁵⁸⁵. У 1949 р. колоніальний уряд Багамських островів прийняв Акт щодо заохочення готельного бізнесу. На той період 10 % прибутків від податків йшло на розвиток туризму в колонії. У 1950 р. С. Сендс, керівник колоніального уряду відродив Раду з розвитку туризму. З бюджету було витрачено 500 тис. дол. для розвитку туристичної інфраструктури.

Подібне відродження інституцій, відповідальних за туризм, спостерігалось і в інших колоніях. 2 липня 1951 р. Л. Лоу був обраний виконавчим секретарем Карибського комітету внутрішнього туризму і тоді ж було утворено Товариство друзів англійської пристані на Антигуа. Основними обов'язками цієї громадської організації, заснованої під патронатом губернатора Навітряних островів Д. Клебкарна, був ремонт будівель та доків у порту⁵⁸⁶. Долучитися до команди Товариства міг кожен за умови сплати щорічного внеску в розмірі 100 ф. ст.⁵⁸⁷.

За 1956 р. туризм приніс прибутків Ямайці на суму 4 364 тис. ф. ст. Ці підрахунки були зроблені, враховуючи витрати трьох категорій: кількість зареєстрованих мешканців у готелях, туристична діяльність поза готелями, пасажери круїзних лайнерів та короткострокові туристи⁵⁸⁸. У 1957 – 1958 рр. витрачена туристами сума лише в готельній сфері сягала 11 963 тис. дол.⁵⁸⁹.

⁵⁸⁴ Bounds J.H. Industrialization of the Bahamas. *Revista Geografica*. 1972. No. 77. P. 98.

⁵⁸⁵ BDEEP. Series A. Vol. 2. The Labour Government and the End of Empire. 1945 – 1951. Part I. High policy and administration. / [Ed. by R. Hyam]. London: HMSO, 1992. P. 351.

⁵⁸⁶ TNA. CO 318/497/3: second meeting of the West Indies Interim Tourist Committee 1951. Press release. № 57/51. Caribbean Commission. Caribbean interim tourism committee to patronise Antigua association. 3 July 1951. P. 1.

⁵⁸⁷ TNA. CO 318/497/3: second meeting of the West Indies Interim Tourist Committee 1951. Press release. № 57/51. Caribbean Commission. Caribbean interim tourism committee to patronise Antigua association. 3 July 1951. P. 2.

⁵⁸⁸ TNA. CO 1031/2763: tourism in the West Indies 1957-59. Tourism in West Indies. Report on tourist activity in Jamaica. Preliminary Estimates of the Distribution of Tourist Expenditure, 1957 – 1958. P. 1.

⁵⁸⁹ TNA. CO 1031/2763: tourism in the West Indies 1957-59. Tourism in West Indies. Report on tourist activity in Jamaica. Preliminary Estimates of the Distribution of Tourist Expenditure, 1957 – 1958. P. 2.

Враховуючи всі три категорії підрахунку, кількість прибутків туристичної сфери, керуючись витратами туристів на Ямайці в 1957 – 1958 рр. становила 24 млн. 495 тис. дол. Основна типологія витрат туристів була наступною: харчування, прибирання в готелях, відвідання барів, паливо, ремонт і т.д.⁵⁹⁰. У 1958 р. за рахунок оренди котеджів для туристів колоніальний бюджет Ямайки отримав 11 815 тис. дол⁵⁹¹.

У квітні 1959 р. відбулася перша федеральна конференція туризму у Порт-оф-Спейні на Тринідаді. Федеральний міністр торгівлі та промисловості К. Ла Корбіньер зазначив, що в умовах доволі динамічних змін у сфері розвитку міжнародного бізнесу, карибські колонії мають розвивати туризм як перспективну галузь економіки поряд з індустріалізацією⁵⁹². Прибутки від туристів надавали змогу будувати нові ресторани, готелі та іншу нерухомість⁵⁹³. 18 квітня 1959 р. прес-реліз щодо вищевказаної конференції звів основну тематику, яка там дискутувалася, до чотирьох аспектів – створення базису для координації діяльності між різними структурами, створення аналітично-інформаційного продукту, промоція туризму в регіональних рамках, залучення масштабних інвестиційних надходжень до туристичної сфери⁵⁹⁴. Було висловлене побажання створити Федеральний дорадчий комітет туризму. Серйозною перепоною для злагодженої співпраці могло стати суперництво між колоніями, у справі залучення більшої кількості інвесторів та коштів в їхні економіки⁵⁹⁵. 19 – 24 квітня 1959 р. К. Ла Корбіньер

⁵⁹⁰ TNA. CO 1031/2763: tourism in the West Indies 1957-59. Tourism in West Indies. Report on tourist activity in Jamaica. Preliminary Estimates of the Distribution of Tourist Expenditure, 1957 – 1958. P. 4.

⁵⁹¹ TNA. CO 1031/2763: tourism in the West Indies 1957-59. Tourism in West Indies. Report on tourist activity in Jamaica. the Distribution of Tourist Expenditure, 1958. P. 3.

⁵⁹² TNA. CO 1031/2763: tourism in the West Indies 1957-59. Tourism in West Indies. Press release. Federal information service. 16 April, 1959. P. 1.

⁵⁹³ TNA. CO 1031/2763: tourism in the West Indies 1957-59. Tourism in West Indies. Press release. Federal information service. 16 April, 1959. P. 2.

⁵⁹⁴ TNA, CO 1031/2763: tourism in the West Indies 1957-59. Tourism in West Indies. Press release. Federal information service. 18 April, 1959. P. 1.

⁵⁹⁵ TNA, CO 1031/2763: tourism in the West Indies 1957-59. Tourism in West Indies. Press release. Federal information service. 18 April, 1959. P. 2.

зустрівся з 150 туристичними агентами на базі Комітету Туризму Барбадосу, де відкрив свою промовою цей захід⁵⁹⁶.

6 травня 1959 р. посольство Великої Британії у Вашингтоні надіслало керівникам британської колоніальної адміністрації в Карибському басейні звіт С. Роббінса про поточний стан туристичної галузі на Британських Віргінських островах⁵⁹⁷. На цій території для колоніальних чиновників туризм вважався сприятливим фактором розвитку сільського господарства, рибальства, мережі магазинів сувенірів⁵⁹⁸. Британська колоніальна влада класифікувала туристів за декількома типами – щорічних резидентів, літніх людей, які прагнуть придбати нерухомість на островах; короткострокових відвідувачів середнього віку, готових залишити певні кошти для наповнення бюджету; затятих відпочивальників, прихильників активного способу життя, які захоплюються спортом і риболовлю⁵⁹⁹. На кінець 1950-х рр. подорож з Нью-Йорка до Британських Віргінських островів за 10 годин коштувала 120 дол. США.

Впродовж 16 травня – 3 червня 1959 р. делегація уряду Федерації Вест-Індії проінспектувала рівень розвитку туристичної сфери в регіоні. Зазначалося, що туризм як складова економіки перебув ще на стадії інституціоналізації та був одним із шляхів досягнення матеріального добробуту колоніального соціуму⁶⁰⁰.

У серпні 1959 р. керівник Колегії туризму на Ямаїці А. Ісса резюмував перевірку стану рекреаційних ресурсів Федерації Вест-Індії, а саме Гренади, Тринідаду і Тобаго, Барбадосу, Антігуа, Ангільї, Сент-Люсії, Сент-Кітсу і Невісу. На його думку найбільш розвиненими туристичними центрами були

⁵⁹⁶ TNA, CO 1031/2763: tourism in the West Indies 1957-59. Tourism in West Indies. Press release. Federal information service. 6 April, 1959.

⁵⁹⁷ TNA, CO 1031/2763: tourism in the West Indies 1957-59. Tourism in West Indies. Letter from British Embassy in Washington D. C. to governors in British West Indies. 6 May 1959.

⁵⁹⁸ TNA, CO 1031/2763: tourism in the West Indies 1957-59. Tourism in West Indies. Tourism in the British Virgin Islands. March 1958. P. 2.

⁵⁹⁹ TNA, CO 1031/2763: tourism in the West Indies 1957-59. Tourism in West Indies. Tourism in the British Virgin Islands. March 1958. P. 3.

⁶⁰⁰ TNA, CO 1031/2763: tourism in the West Indies 1957-59. Tourism in West Indies. // A Survey of the tourist potential of the Eastern Caribbean. 15 October 1959. P. 7.

Антигуа, Барбадос та Тобаго⁶⁰¹. В цій ситуації колоніальна влада прагнула, не докладаючи значних зусиль, а лише рекламуючи природно- кліматичні умови островів, здобути фінансовий інтерес. Безумовно, очільники інституцій, які відповідали за розвиток туризму не могли не розуміти перспективності сфери туризму. Вважалося, що протягом майбутніх 10 років (1959 – 1969 рр.) туризм стане основоположною галуззю економіки Карибів.

Основними умовами для розвитку туристичної інфраструктури в Британській Вест-Індії, на думку А. Ісси, були: сучасні аеропорти та бухти, якісні дороги, гарне водопостачання, електрика, комунікації (наприклад, телефонний зв'язок) та добре розвинена санітарна сфера⁶⁰².

Головними зацікавленнями туристів, на думку А. Ісси, були спорт, розваги, шопінг й відвідування історичних пам'яток та музеїв⁶⁰³. Туризм мав стати основним стрижнем економічного розвитку колоній за логікою британської колоніальної адміністрації й тих чиновників, які безпосередньо впливали на її впровадження, через те, що ця сфера давала надприбутки в провідних країнах Заходу – Італії, Великій Британії, Канаді, Франції⁶⁰⁴.

На Гренаді слід було реконструювати або побудувати новий аеропорт. На додаток до аеропорту Пьолз необхідно було б спорудити новий в Поїнт Сейліні⁶⁰⁵. Сент-Люсія була показовим прикладом славної колоніальної історії Великої Британії, типовим “островом Робінзона Крузо”⁶⁰⁶.

Важливою складовою туристичної галузі був контроль за станом пляжів. У звіті А. Ісси цілий пункт присвячувався цьому питанню. Колоніальні чиновники нагадували про існування цілої низки проблем, пов'язаних з

⁶⁰¹ TNA. CO 1031/2763: tourism in the West Indies 1957-59. Tourism in West Indies // Chronicle of the West India Committee. August, 1959. P. 216.

⁶⁰² TNA. CO 1031/2763: tourism in the West Indies 1957-59. Tourism in West Indies. // A Survey of the tourist potential of the Eastern Caribbean. 15 October 1959. P. 9.

⁶⁰³ TNA. CO 1031/2763: tourism in the West Indies 1957-59. Tourism in West Indies. // A Survey of the tourist potential of the Eastern Caribbean. 15 October 1959. P. 12.

⁶⁰⁴ TNA. CO 1031/2763: tourism in the West Indies 1957-59. Tourism in West Indies. // A Survey of the tourist potential of the Eastern Caribbean. 15 October 1959. P. 14.

⁶⁰⁵ TNA. CO 1031/2763: tourism in the West Indies 1957-59. Tourism in West Indies. // A Survey of the tourist potential of the Eastern Caribbean. 15 October 1959. P. 20.

⁶⁰⁶ TNA, CO 1031/2763: tourism in the West Indies 1957-59. Tourism in West Indies. // A Survey of the tourist potential of the Eastern Caribbean. 15 October 1959. P. 21.

інфраструктурою пляжів. На Антигуа, Барбадосі та Тобаго існувала проблемна ситуація з визначенням приватного чи публічного використання пляжів⁶⁰⁷. Згідно закону про контроль пляжів 1955 р. було утворене Товариство контролю пляжів у складі не менше 6 чол. з керівником, якого призначав губернатор колонії. До його компетенції входило ліцензування, надання рекомендацій колоніальним урядам щодо цільового використання тієї чи іншої землі.

На початку 1950–х рр. центр розвитку туризму в регіоні перемістився до Багамських островів. Основними факторами, що сприяли зростанню популярності островів, були географічна близькість до США, і уряд, який прагнув залучити потужні іноземні капіталовкладення.

Після завершення Другої світової війни в Британській Вест-Індії спостерігалось посилення урбанізаційних процесів, коли значна кількість сільського населення переїжджала до міст у пошуках кращої роботи. У 1947 р. на Ямайці було прийнято десятирічний план розвитку, в якому мали місце й урбанізаційні проекти. Через 10 років було затверджено закон про планування міст та сіл, за яким створювався Департамент планування ямайських міст та сіл⁶⁰⁸.

У 1960 р. Корпорація колоніального розвитку утворила Фінансову корпорацію карибського житлобудування. Тоді ж на Тринідаді і Тобаго було прийнято Ордонанс планування міст і сіл.

Важливим стимулом для зростання туризму було забезпечення островів сучасними технологіями. У 1958 р. було встановлено пряму авіалінію між Нью-Йорком та Барбадосом. Після 1960 р. спостерігалось зростання кількості туристів на Барбадосі. На початку 1960–х рр. там було збудовано сучасний, технічно обладнаний аеропорт.

⁶⁰⁷ TNA. CO 1031/2763: tourism in the West Indies 1957-59. *Tourism in West Indies. // A Survey of the tourist potential of the Eastern Caribbean.* 15 October 1959. P. 29.

⁶⁰⁸ Hudson B. J. Urbanisation and planning in The West Indies. *Caribbean Quarterly.* Vol. 26. №. 3. Development Perspectives. (September, 1980). P. 8.

У 1950-х рр. тривало оснащення телекомунікаційними технологіями в британських колоніях Карибського басейну. Так, на Антигуа в 1958 р. було призначено Ч. А. Міллорда головою департаменту електрики та телефонів задля подальшого впровадження новітніх технологій в повсякденне життя мешканців колонії⁶⁰⁹.

Отже, період від завершення Другої світової війни до початку 1960-х рр. Лондн сприяв покращенню соціальної сфери в карибських колоніях. Саме через прагнення покращити економічну ситуацію в регіоні було запроваджено схеми надання фінансової допомоги згідно Актів про колоніальний добробут та розвиток, які приймалися у 1940-1960-х рр.

---

⁶⁰⁹ Antigua, Montserrat and Virgin Islands gazette. Vol. 3. № 7. 30 January, 1958. // George A Smathers Libraries. [Electronic resource]. Access mode: <http://ufdc.ufl.edu/UF00076853/00001/allvolumes>

3.3. Економічна політика Лондона в залежних територіях Карибського регіону (1962 – 1983 рр.)

Економічна політика британської метрополії щодо своїх карибських володінь, починаючи з 1960-х рр. вже позбувалася колоніальних конотацій. Однак, для Лондону ці території продовжували бути стратегічними через наявність там офшорних банків та зон, налагодження довготривалих партнерських відносин з США, як головного гравця в карибському регіоні так і процеси включення колишніх колоній та асоційованих держав до глобалізованої економіки.

У 1960–х рр. Лондон продовжував виділяти економічну допомогу як своїм колоніям, так і вже незалежним державам, що входили до Співдружності⁶¹⁰. Очевидно, що подібна постколоніальна чи неокolonіальна поведінка була типовою для тогочасних метрополій (наприклад, Франції). З іншого боку, інвестиції в свої колоніальні володіння давали змогу підтримувати вплив стерлінгової зони у фінансовому світі та на біржах.

Також слід наголосити на факторі зростання ВВП у колоніях за період 1950 – 1970 рр. Незважаючи на скрутне економічне становище новоутворених держав (Ямайка та Тринідад), та запропоновану економічну допомогу від колишньої метрополії в листопаді 1962 р., колишні колонії відмовилися від неї⁶¹¹. Хоча саме Британія впродовж 1960-х рр. врятувала Ямайку від економічної кризи, імпортуючи 77,5 % бананів з цього острова – в той час коли США прагнули через банани з Центральної Америки за нижчими цінами визначати правила на цьому ринку⁶¹².

⁶¹⁰ Tomlinson J. The Commonwealth, the Balance of Payments and the Politics of International Poverty: British Aid Policy, 1958 – 1971. *Contemporary European History*. Vol. 12. No. 4. Theme Issue: Europe and the First Development Decade. The Foreign Economic Assistance Policy of European Donor Countries, 1958-1972. (Nov., 2003). P. 414.

⁶¹¹ Glassner M. I. The Foreign Relations of Jamaica and Trinidad and Tobago, 1960 – 1965. *Caribbean Studies*. Vol. 10. No. 3. (Oct., 1970). P. 133.

⁶¹² Welch B.M. *Survival by Association: Supply Management Landscapes of the Eastern Caribbean*. Montreal; Kingston; London; Buffalo: McGill-Queen's University Press, 1996. P. 25.

На початку 1960-х рр. основними економічними донорами Британської Вест-Індії були сама метрополія, США та Канада⁶¹³. Плани про надання фінансової допомоги у 1961 – 1964 рр. у розмірі 10-12 млн. ф. ст. щорічно так і залишилися на папері: федерація розпалася, і тому Британія та США більше турбувалися за питання безпеки в Карибському регіоні, лише Канада збільшила розміри інвестицій у 5 разів до 10 млн. дол⁶¹⁴. Адміністрація США припинила свої інвестиції в Британську Вест-Індію у зв'язку з розпадом федерації та відсутністю консенсусу з Британією з цього питання. З 1964 р. ця політика змінилася, і планувалося надати 8-10 млн. дол (2,9-3,5 млн. ф. ст.) Східнокарибським островам, Британському Гондурасу, так і вже незалежним Тринідаду та Ямайці⁶¹⁵.

Лондон остаточно переходить на фінансову допомогу своїм карибським залежним територіям у формі кредитування, а не грантових коштів, як це було раніше. Станом на 1964 р. ця сума становила 4 млн. 250 тис. ф. ст. на рік, і метрополія не прагнула збільшувати цей обсяг, надавши її у формі м'якого кредиту. Основні проблеми в функціонуванні нових схем інвестування полягали в тому, що представники карибських територій, зокрема прем'єр Тринідаду і Тобаго Е. Вільямс вимагав створення координуючого органу для цієї програми, на що не погоджувалися США. Британія, в такій ситуації виступала за створення окремого банку чи фонду, куди б акумулювалися всі кошти. Компромісним варіантом пропонувалося проведення щорічних зустрічей представників країн-донорів (Велика Британія, США, Канада) та тих територій, які прагнуть отримати економічну допомогу.

---

⁶¹³ Canadian-Caribbean Relations in Transition: Trade, Sustainable Development and Security. / [Ed. by J. Haar, A. T. Bryan]. London: Macmillan Press LTD, 1999. P. 9. (International Political Economy Studies)

⁶¹⁴ BDEEP. Series A. Vol. 5. East of Suez and the Commonwealth. 1964 – 1971. Part III. Dependent territories, Africa, economics, race. / [Ed. by S. R. Ashton, W. R. Louis]. London: TSO, 2004. P. 76.

⁶¹⁵ BDEEP. Series A. Vol. 5. East of Suez and the Commonwealth. 1964 – 1971. Part III. Dependent territories, Africa, economics, race. / [Ed. by S. R. Ashton, W. R. Louis]. London: TSO, 2004. P. 77.

З 1963 р. Барбадос почав отримувати значні інвестиції, впроваджуючи положення Акту промислового розвитку та Акту експортної промисловості. На січень 1966 р. було збудовано понад 40 нових заводів⁶¹⁶.

З середини 1960-х рр., враховуючи деколонізаційні тенденції в регіоні, економічні взаємовідносини між Великою Британією та її карибськими володіннями зазнали суттєвих трансформацій⁶¹⁷. У 1965 р. було утворено Міністерство заморських територій, яке головним чином відповідало за координацію політичних та економічних зв'язків Великої Британії зі своїми володіннями⁶¹⁸. Серед колоній, якими опікувалося міністерство, були й карибські. Було створено підрозділ розвитку, який формував схеми економічної допомоги певних проектів.

Щоправда коли при владі були лейбористи (1964-1970; 1974-1979 рр.) міністерство заморських територій було окремою інституцією, а за врядування консерваторів (1970-1974; 1979-1997) ця установа була лише однією з структур міністерства закордонних справ та Співдружності під назвою Адміністрація Заморського Розвитку⁶¹⁹. Під час урядування Кабінету лейбористів В. Вільсона було прийнято Акт про Заморський Розвиток та Послуги, згідно якого допомога британським територіям зросла до 125 млн. ф. ст. Ці кошти мали бути доступні для капіталовкладень на фінансовий 1967-1968 р.

Паралельно також тривали процеси поступової інтеграції колишніх колоній, в тому числі й карибських до інституцій Співдружності, де британські можновладці прагнули бачити в першу чергу країни з більш дієвою економікою, а не дрібні території, для яких питання експорту, імпорту та притоку капіталу виступали чи не найголовнішими для подальшого існування.

---

⁶¹⁶ Cox-Alomar R. Britain's withdrawal from the Eastern Caribbean 1965–67: A reappraisal. *The Journal of Imperial and Commonwealth History*. 2003. Vol. 31. № 3. P. 83.

⁶¹⁷ Finlayson J.M. The Cabinet Committee System and the Development of British Colonial Policy, 1951-1964. PhD Thesis. The University of Leeds, 2002. P. 12.

⁶¹⁸ Bell W. L. A piece of unrepeatable history? The British Development Division in the Caribbean 1966-72. *The Round Table: The Commonwealth Journal of International Affairs*. 1977. Vol. 67. № 267. P. 268.

⁶¹⁹ Ireton B. Britain's International Development Policies: A History of DFID and Overseas Aid. London: Palgrave Macmillan, 2013. P. 1.

Вже на кінець 1960-х рр. Британія позбулася своїх основних колоній в Африці та Азії, залишившись лише з невеликими територіями (наприклад, Гонконг, Фолкленди, Кариби). До того ж, здійснивши “політику на схід від Суеца”, коли британське керівництво вивело свої збройні угруповання з території Близького Сходу та Південно-Східної Азії, вивільнилася частина коштів, які мали покрити поточні проблеми метрополії та витрати на фінансову допомогу заморським територіям.

Водночас, самі карибські території розпочали процес більш тісної економічної співпраці та інтеграції в середині 1960-х р.: у 1965 р. на Антигуа утворюється Асоціація вільної торгівлі Карибського басейну (CARIFTA), яка розпочне функціонувати лише в травні 1968 р. разом із Регіональним Секретаріатом Співдружності⁶²⁰.

Розглядаючи британські карибські території 1960-1970-х рр. не варто забувати й про зовнішньоекономічний контекст. Новопосталі держави, відносно нещодавно інтегровані в міжнародну спільноту мали вирішувати поточні економічні питання – розвиток інфраструктури, налагодження торговельних зв’язків з державами Заходу, вихід на світові ринки.

Традиційною економічною сферою британських територій в Карибському басейні продовжувала залишатися торгівля фруктами, зокрема бананами. У 1960-х рр. в цій галузі спостерігалися істотні проблеми у зв’язку із падінням цін, а також низькою якістю продуктів: якщо у 1960 р. експорт з Навітряних островів до Британії складав 70 %, то вже 1968 р. ця частка зменшилася вдвічі⁶²¹.

Станом на 1971 р. в експорті країн CARIFTA 4 продукти становили 75 % - нафта, банани, цукор та боксит. Бачимо, що основні статті експорту не

⁶²⁰ Lewis J.O. From West Indian Federation to Caribbean Economic Community. *Social and Economic Studies*. Vol. 48. No. 4. Federation and Caribbean Integration. (December, 1999). P. 18.; Весела Н.М. Інтеграційні процеси в Латинській Америці та Карибському басейні: особливості, тенденції, перспективи: Дис. ... канд. політ. наук: 23.00.04. Київ, 2002. С. 89.

⁶²¹ Grossman L.S. British aid and Windwards bananas: the case of St. Vincent and the Grenadines. *Social and Economic Studies*. Vol. 43. No. 1. (March, 1994). P. 155.

змінилися, в той час коли туризм складав 20 % серед загальних прибутків цих територій⁶²².

Разом з тим, з початку 1960–х рр. зростала частка інвестицій приватного капіталу в економіку Багамських островів. Зважаючи на еволюцію островів з туристичним призначенням та наявністю фінансових офшорів, Багами були привабливими для еліти⁶²³. Готелі, курорти, яхти та інші пов'язані з туризмом об'єкти стали головним одержувачем іноземних прямих інвестувань⁶²⁴. У 1964 р. було створено Комісію східнокарибських урядів (Антигуа, Барбадос, Гренада, Домініка, Мотсеррат, Сент-Кітс, Сент-Вінсент, Сент-Люсія), що розташовувалася в Лондоні та координувала розвиток туризму, становище карибських мігрантів у Великій Британії⁶²⁵.

Станом на 1960 р. рекреаційних ресурсів (місць в готелях) на Барбадосі вистачало на 35 тис. осіб, в той час як у 1965 р., ці показники зросли майже вдвічі – до 64 тис.⁶²⁶. В 1967 р. число туристів на острові зросло до 91 тис., 29 тис. з яких були з США. Стрімкий попит на туристичну діяльність сприяв розбудові місцевої сфери послуг та інфраструктури.

Відмінна риса економіки багатьох карибських колоній полягала в тому, що в ній чільну частку посідав туризм. Так, обслуговування іноземних туристів було важливою галуззю господарства Багамських островів, Ямайки, Барбадосу, Гайани та інших держав. Основна частина туристів прибувала з Канади, США, Великої Британії.

Необхідною складовою для повноцінного функціонування туристичної сфери було забезпечення сучасними комунікаційними технологіями карибські колонії, які з початку 1960-х почали здобувати незалежність. В рамках Співдружності цими питаннями займалася компанія “Cable and Wireless”, яка

⁶²² Chernick S.E. *The Commonwealth Caribbean: The Integration Experience. Report of a mission sent to the Commonwealth Caribbean by the World Bank.* Baltimore; London: The Johns Hopkins University Press, 1978. P. 4.

⁶²³ Bounds J.H. *The Bahamas tourism industry: past, present, and future.* *Revista Geografica.* 1978. No. 88. P. 179.

⁶²⁴ Gmelch G. *Behind the Smile: The Working Lives of Caribbean Tourism.* Bloomington; Indianapolis: Indiana University Press, 2003. P. 132.

⁶²⁵ BDEEP. Series C. Vol. I. *Records of the Colonial Office, Dominions Office, Commonwealth Relations Office and Commonwealth Office.* / [Ed. by A. Thurston]. London: HMSO, 1995. P. 136.

⁶²⁶ Cox-Alomar R. *Britain's withdrawal from the Eastern Caribbean 1965–67: A reappraisal.* *The Journal of Imperial and Commonwealth History.* 2003. Vol. 31. № 3. P. 83.

тоді була вкрай неефективною. Ситуація змінилася лише з приватизацією компаній у 1981 р. Кабінетом М. Тетчер⁶²⁷.

Наприкінці 1960–х рр. було надано фінансову допомогу на суму в 7, 5 млн. ф. ст., з якої 4 млн. були призначені для острівних володінь, а інша частина на Британський Гондурас⁶²⁸. Натомість на початку 1970-х рр. рівень фінансової допомоги карибським територіям від Британії вже сягав 15 млн. ф. ст. на рік, експорт – 113 млн. ф. ст. (що було всього лише 1,5 %), а загальна сума капіталовкладень від Корпорації Розвитку Співдружності становила 250 млн.⁶²⁹

Істотний економічний вплив на карибські території Співдружності справили процеси європейської інтеграції Великої Британії. Так, у листопаді 1973 р. в британському парламенті обговорювали згубний вплив правил Спільного Ринку на імпорт карибських бананів та тростяного цукру⁶³⁰. Це було пов'язано з тим, що економіка британських Карибів була зав'язана на експорт аграрної продукції – в протилежному випадку виникали економічна криза та масове безробіття. На ці закиди прем'єр-міністр Великої Британії Е. Хіт відповідав, що британська сторона прагне зберегти показники в 1,4 млн. т. цукру на рік.

У середині 1970-х рр. карибські території Великої Британії, які вже здобули незалежність або продовжували перебувати під владою Лондону в економічному сенсі глобалізувалися. Це проявлялося через долучення до світових програм економічного розвитку, що мали за мету надання фінансової допомоги та сприятливих умов для експорту сировини на Захід – в першу чергу в Європу.

---

⁶²⁷ Dunn H.S. *Telecommunication and Underdevelopment: A Policy Analysis of the Historical Role of Cable and Wireless in the Caribbean*. PhD Thesis. City University of London, 1991. P. 298.

⁶²⁸ *Patterns of foreign influence in the Caribbean* / [Ed. by Em. de Kadt]. London; New York: Oxford University Press, 1972. P. 16.

⁶²⁹ BDEEP. Series A. Vol. 5. *East of Suez and the Commonwealth. 1964 – 1971. Part III. Dependent territories, Africa, economics, race.* / [Ed. by S. R. Ashton, W. R. Louis]. London: TSO, 2004. P. 113.

⁶³⁰ *Caribbean Commonwealth Countries.* // Hansard, the Official Report of debates in Parliament. 06 November 1973. Vol 863. Cols. 798-799.

Такими були, зокрема, Ломейські угоди, вперше підписані в 1975 р. були продовженням домовленостей Яунде, що функціонували в 1963-1969 рр.⁶³¹ Перша Ломейська угода була підписана 28 лютого 1975 р. між ЄЕС та 46 держав АКТ (держави Африки, Карибського басейну та Тихого океану), які склалися з 19 держав, які вже були асоційованими з євроспільнотою, 21 державу Співдружності та 6 східноафриканських держав, які не мали зв'язків з ЄЕС.

В цьому контексті не варто забувати й про фактор Співдружності в Карибському басейні. Останній був вкрай важливим для Лондону в розрізі міжнародної економічної політики. Так, проведення зустрічі глав урядів Співдружності на Ямайці в 1976 р. під головуванням британського прем'єр-міністра Г. Вільсона свідчило лише про географічну близькість для міністрів фінансів до Вашингтона⁶³².

Надання економічної допомоги карибським територіям з боку Британії в період деколонізації стосувалося певних проектів, які до того ж визначалися особливостями кожного окремо взятого острова. Так, керівник Вест-індійського та Атлантичного Департаменту міністерства закордонних справ та Співдружності в 1981-1984 рр. згадував, що пріоритетом тоді була програма розвитку бананової галузі Навітряних островів⁶³³. На відміну від решти Навітряних островів банани на Гренаді не були головною агрокультурою, адже там більше вирощували мускатний горіх.

Міграції з карибських територій, викликані багато в чому економічними питаннями, у 1970-х рр. стали одними з головних у внутрішньополітичному порядку денному Великої Британії⁶³⁴. Згідно британського перепису 1981 р.

⁶³¹ Яковенко Н.Л. Велика Британія в міжнародних організаціях: навчальний посібник. К.: Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет", 2011. С. 292.

⁶³² Witness Seminar: The History, Role and Functions of the British High Commissions in the Caribbean Since the 1980s. [Ed. by M.D. Kandiah, S. Onslow]. Institute of Commonwealth Studies; King's College London. L: Foreign & Commonwealth Office, 2020. P. 31.

⁶³³ Witness Seminar: Britain and the Grenada Crisis, 1983. [Ed. by M.D. Kandiah, S. Onslow]. Institute of Commonwealth Studies; King's College London. L: Foreign & Commonwealth Office, 2020. P. 20.

⁶³⁴ A Companion to Contemporary Britain. / [Ed. by P. Addison, H. Jones]. Oxford: Blackwell Publishing, 2005. P. 98. (Blackwell Companions to British History); Брайлян Є.С. Історіографічні та методологічні підходи аналізу еміграції з Карибського басейну до країн ЄЕС (1950 – 1970 – і рр.) *"Європейські студії в Україні в підготовці"*

вихідці з Вест-Індії були на другому місці за чисельністю після мешканців Індії⁶³⁵.

Станом на 1980 р. загальна фінансова допомога Великої Британії територіям в Карибському басейні (як незалежним державам, так і заморським територіям) складала 12, 1 млн. ф. ст. (Дод. 20) Здебільшого кошти йшли у формі прямої економічної допомоги, але лиш на регіональні проекти виділялася саме на технічну допомогу.

Досить важливою посадою був керівник британської Вищої Комісії (аналог посольства в країнах Співдружності), який займався координацією фінансової допомоги та врегулюванням соціально-економічних проблем. Так, М. Кук, який був помічником Вищого Комісара на Тринідаді й Тобаго у 1981-1984 рр. згадував проблеми з постачанням нафти через відсутність транзитних потужностей⁶³⁶. Високопосадовець бачив вихід з цієї ситуації лише з інтенсифікації заходів морських суден на ці території.

Отже, за умов деколонізації продовжувався значний економічний вплив Великої Британії в Карибському басейні, де разом з колишньою метрополією впливовими гравцями в регіоні були Канада та США. З середини 1960-х рр. створюються нові інституції задля координації фінансових зв'язків.

магістрів державного управління: підвищення популярності та привабливості": матеріали міжнародного семінару 30 вересня 2015 р. НАДУ. Київ, 2016. С. 80.

⁶³⁵ Saggat S. Race and politics in Britain. Worcester: Billing and Sons LTD, 1992. P. 45.

⁶³⁶ Witness Seminar: The History, Role and Functions of the British High Commissions in the Caribbean Since the 1980s. [Ed. by M.D. Kandiah, S. Onslow]. Institute of Commonwealth Studies; King's College London. L: Foreign & Commonwealth Office, 2020. P. 11.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження автор дійшов до наступних висновків, які виносяться на захист.

- Систематизовано та проаналізовано історіографію проблеми, джерелознавчий комплекс та методологію колоніальної і постколоніальної політики Великої Британії в Карибському басейні новітнього періоду. Аналіз історіографії проблеми та джерелознавчого комплексу досліджуваної проблеми засвідчив їх типологічні та хронологічні характеристики. Карибська колоніальна проблематика була предметом дослідження значної кількості істориків. Ця проблема продовжує залишатися науково актуальною з точки зору комплексного історичного дослідження впливу британського колоніального минулого на сучасні глобалізаційні процеси. Джерела з цієї тематики поділяються на наступні групи: 1) неопубліковані джерела (архівні матеріали з 11 фондів Національного Архіву в Лондоні, матеріали Кабінету, оприлюднені в мережі); 2) опубліковані (збірники документів, мемуаристика, преса). Досить значна кількість джерел містить інформацію про те, яким чином імплементувалося британське законодавство в карибських колоніях, в чому полягала специфіка економічного курсу Лондону. Критичний аналіз джерел різного походження дав змогу прослідкувати основні тенденції колоніальної карибської історії на прикладах процесів федералізації, індустріалізації, урбанізації цих територій. Застосування сучасних міждисциплінарних підходів (постколоніалізм, глобальна історія) надасть дослідникам змогу побачити британський колоніалізм багаторівневим феноменом у глобальній перспективі з регіональними конотаціями.

- Досліджено сутність кризи британського колоніального управління на Карибах у 1930-х – середині 1940-х рр. На початку 1930-х рр. розпочався новий етап в історії карибських володінь Британської імперії. Одним з його проявів стало зростання уваги до карибських колоній британської Корони.

Політична система Британської Вест-Індії була сповнена багатьох анахронізмів і вимагала модернізації та розширення виборчих прав колоніальних соціумів. Період 1930-х рр. у суспільно-політичному житті Британської Вест-Індії характеризувався мітингами, масовими політичними виступами, демонстраціями та заворушеннями. Під час цих дій громадянської непокори було поєднано політичні та економічні вимоги робітників. Суспільно-політичні зміни 1930-х рр. похитнули основи колоніальної політичної та економічної системи, викликавши багато важливих реформ. Тому період з 1938 до 1944 рр. був сповнений істотних змін в сфері британського конституціоналізму в карибських колоніях, а саме прийняття Конституції Ямайки 1944 р., створення соціального законодавства. Найбільш важливою інновацією суспільно-політичного життя стала поява місцевих політичних партій та профспілок, що з часом здобули масову підтримку через їх антиколоніальну риторичку. Було призначено Королівську комісію, яка розглядала причини суспільно-політичних заворушень в Карибському басейні в 1930-х рр. та соціально-економічне становище колоній. Друга світова війна стала часом поступового посилення військово-політичної присутності США в Британській Вест-Індії. Створення та подальша діяльність Англійсько-американської карибської комісії (1942 – 1946 рр.) сприяли консолідації зусиль Великої Британії та США щодо вирішення нагальних, в першу чергу, економічних проблем колоній, пов'язаних з питаннями розвитку інфраструктури та капіталовкладень.

- Простежено реалізацію федеративного проекту в Британській Вест-Індії в контексті політики Лондона в Карибському регіоні після 1945 р. Завершення Другої світової війни стало переломним періодом в історії британської колоніальної системи. Зменшення військово-політичного впливу Британської імперії на світовій арені стало стимулом до прискорення федералістських процесів у колоніях. Одним з найбільш вагомих проектів – було утворення федерації в вест-індійських територіях. Загалом основні етапи федералізації карибських колоній охоплювали прагнення створити митний союз, нові

політичні інституції, приготувати ці території до здобуття незалежності, об'єднані розрізнені та сегментовані території. Британська Гвіана та Британський Гондурас не брали участь в реалізації британського колоніального федерального проекту. Проте подібні плани британських колоніальних чиновників насправді мали на меті якнайбільше продовжити вплив на політичне життя імперських структур на цих територіях. Період середини 1940-х – 1950-х рр. був позначений введенням загального виборчого права в карибських колоніях, а зрештою й внутрішнього самоуправління. Федерація Вест-Індії посилила відцентрові тенденції найбільш впливових територій, зокрема Ямайки та Тринідаду і Тобаго. Разом з тим, створення Федерації засвідчило забюрократизованість британського колоніалізму, адже сама ідея про утворення федералістської держави, і об'єднати всі карибські володіння з'явилася ще чи не з часів колонізації цих територій в XVII – XVIII ст.

- Висвітлено британську постколоніальну політику в Карибському регіоні в контексті асоційованих держав у 1962 – 1983-х рр. Розпад Федерації Вест-Індії став каталізатором деколонізаційних процесів у Британській Вест-Індії. Так, у 1962 р. основні колонії Сполученого Королівства в Карибському регіоні – Ямайка та Тринідад і Тобаго були визнані незалежними. У середині 1960-х рр. міністерство колоній перейшло до стратегії утворення асоційованої форми державності в британських карибських володіннях. Поряд з занепадом імперських структур (розпуск міністерства колоній та створення міністерства закордонних справ та Співдружності) сама британська колоніальна державність набула гібридних рис. Поряд з впровадженням самоуправління в колоніях, оборона та зовнішня політика залишилися в компетенціях Лондона. Досить критичною була ситуація в Британському Гондурасі (Белізі). Загалом відхід британців зі своїх територій на Карибах можна пояснити ліберальним відходом зі своїх колишніх могутніх позицій. Збереглася політична система з двома провідними партіями в своїй основі, цементована введенням Вестмінстерської моделі на цих територіях. Разом за Ямайкою та Тринідадом

і Тобаго, Велика Британія в 1960 – 1980-х рр. визнала незалежність більшості своїх карибських володінь: в 1966 р. – Барбадосу та Гайани (колишньої Британської Гвіани), в 1973 р. – Багамських островів, в 1974 р. – Гренади, в 1978 р. – Домініки, в 1979 р. – Сент-Люсії, Сент-Вінсенту і Гренадін, в 1981 р. – Антигуа і Барбуда та Белізу (колишній Британський Гондурас), в 1983 р. – Сент-Кітсу і Невісу.

- Проаналізовано економічний курс Великої Британії в Карибському басейні впродовж 1930-х – 1945 рр. Карибські колонії Сполученого Королівства в економічному вимірі уособлювали сировинну базу для метрополії та решти британських територій. Соціально-економічна стагнація кінця 1920-х – початку 1930-х рр., викликана змінами цінової політики на цукровому ринку, посилила міграційні процеси в Карибському регіоні. Міністерство колоній з середини 1920-х рр. розробляло стратегічні плани економічного розвитку, втілені в поетапному створенні фондів для проектів у колоніях. Система економічної допомоги своїм підлеглим територіям підкріплювалася Актами колоніального розвитку та добробуту, що приймалися з розрахунку планування на середньострокову перспективу. Їхнє впровадження зробило можливим реалізацію багатьох проектів, пов'язаних з будівництвом доріг, модернізацією сільського господарства. Економічний аспект колоніальної політики Великої Британії в Карибському басейні новітнього періоду мав однією з основоположних рис посилення туризму та інфраструктурних елементів у своїй основі. Туризм мав давні традиції в британських карибських колоніях, проте в міжвоєнний період він почав набувати нових форм, стаючи більш масовим явищем соціально-економічного життя. В першу чергу це було підтверджено будівництвом рекреаційних ресурсів, запровадженням законодавства для створення сприятливого інвестиційного клімату. Основними колоніями, де розвивалася туристична галузь, були Багамські острови та Ямайка. Проте лише створення відповідних транспортних та інфраструктурних умов (введення прямого авіасполучення з США, будівництво аеропортів у кожній колонії) зробило можливим

конструювання іміджу Британських Карибів як глобального центру масового туризму.

- Простежено особливості соціально-економічної колоніальної політики Лондона у Вест-Індії у 1945-1962 рр. Повоєнний період колоніальної карибської економічної історії був позначений декількома тенденціями, що помітно впливають й донині. Зокрема, це посилення зовнішньоекономічних зв'язків із Європейським економічним співтовариством, США, Канадою, часткова диверсифікація економіки. Спроби Сполученого Королівства вступити до ЄЕС у 1960-х рр. мали в своїй основі також зміну економічних взаємовідносин всередині стерлінгової зони. Потенційна можливість здобути статус асоційованих держав з ЄЕС стала передумовою посилення інтеграційних тенденцій в Карибському регіоні.

- Охарактеризовано економічний курс Лондона на Карибах за умов деколонізації. З середини 1960-х рр. тривало перетворення колишніх колоній на гравців, включених у глобальні економічні процеси. Фінансова допомога продовжувалася, щоправда вже в рамках нових інституцій, зокрема Адміністрації Заморського Розвитку. Торговельні зв'язки британських територій в Карибському басейні відтепер вже більше не орієнтувалися виключно на колишню метрополію. Натомість було розпочато процеси регіональної інтеграції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

ДЖЕРЕЛА

Архівні матеріали

National Archives (Kew, London)

CO 1031/2763: tourism in the West Indies 1957–59

1. Tourism in the West Indies. // Chronicle of the West India Committee. August, 1959. P. 216–217.
2. Issa A. E. A survey of the tourist potential of the Eastern Caribbean. Port of Spain, 1959. 40 p.
3. Press release. Federal information service. 16 April, 1959. 2 p.
4. Press release. Federal information service. 6 April, 1959.
5. Letter from British Embassy in Washington D. C. to governors in British West Indies. 6 May, 1959.
6. Tourism in the British Virgin Islands. March 1958. 6 p.
7. Press release. Federal information service. 18 April, 1959. 2 p.
8. Report on tourist activity in Jamaica. Preliminary Estimates of the Distribution of Tourist Expenditure, 1957 – 1958. 8 p.
9. Report on tourist activity in Jamaica. The Distribution of Tourist Expenditure, 1958. 25 p.
10. Note submitted by the French section on the French governments plan's for the expansion of the tourist industry in the French Caribbean departments, and on the developments which have taken place in those departments since the preparation of the report of the survey of tourism in Guadeloupe, Martinique, St. Lucia, St. Maarten. Port of Spain, 1959. 3 p.

11. Measures intended to promote the development of tourism and the hotel industry in the French overseas departments. 5 p.
12. Press release. # 1/59. Caribbean Commission. Commission statistician to serve on tourist research committee. 28 January 1959.
13. Confidential. British Embassy, Washington. 15 December 1958. 2 p.
14. Confidential. Extract from minutes – Caribbean Commission 27th meeting. October 1958.
15. Report of a survey of tourism in Guadeloupe, Martinique, St Lucia and St Maarten. 1958. 47 p.
16. Appendix to report of a survey of tourism in Guadeloupe, Martinique, St Lucia and St Maarten. 1958. 27 p.
17. Press release. № 10/58. Caribbean Commission. ICA travel consultant arrives for regional tourism survey.
18. Press release. № 10/58. – Caribbean Commission. – Commission to be represented at Caribbean tourist meeting. 26 April 1957.

CO 318/497/3: second meeting of the West Indies

Interim Tourist Committee 1951.

19. Extract from minutes of Working Committee Meeting held in Washington D.C. 26 – 28 July 1961.
20. Press release. – № 57/51. – Caribbean Commission. – Caribbean interim tourism committee to patronise Antigua association. 3 July 1951. 2 p.
21. Minutes of Caribbean interim tourism committee. Second meeting. Held at Caribe-Hilton, San Juan, Puerto Rico. 27 – 30 November 1950. 24 p.

CO 852/1037/1: colonial economic development in the West Indies 1949.

22. Present and Estimated Future Levels of West Indian – United Kingdom Trade. Report. 1950. 19 p.
23. C. O. 4314/49. Confidential report. The economic prospects of the British Caribbean Colonies in the light of the change in the external value of sterling. 3 p.

24. C. O. 4317/49. Appendix A. confidential report. The economic prospects of the British Caribbean Colonies in the light of the change in the external value of sterling. 8 p.
25. C. O. 4320/49. Appendix B. confidential report. The economic prospects of the British Caribbean Colonies in the light of the change in the external value of sterling. 4 p.
26. Statistical appendix. Exports from the West Indies, 1948.
27. Statistical appendix. Imports from the West Indies, 1948.
28. Report by Mr. Gallagher on his visit to the West Indies. 1949. 7 p.

CO 852/388/15: war loans to the West Indies 1941.

29. Telegram from Barclays Bank to the Colonial Office, 6 January 1941.
30. Code telegram from governor of Trinidad. 14 January 1941.
31. Telegram from Colonial Office to Treasury Chambers, 11 February 1941.
32. A letter to Government House, Antigua. 19 December 1940. 2 p.
33. Press notice. Treasury Chambers 25 July 1940.
34. Telegram from Colonial Office to Treasury Chambers, 22 March 1941. 2 p.

**CO 852/2060: UK association with EEC and
potential impact on the West Indies 1961–62.**

35. A letter to Sir Edwin Leather MP. 19 July 1962. 2 p.
36. EDG. 442/448/010. – Confidential summary from the Secretary of State for the Colonies. 1 May 1962. 3 p.
37. Confidential summary. 1962. 3 p.
38. EGD. 442/26/01. Note on The West Indies and the Common Market for the United Kingdom Trade Mission to The West Indies. 8 February 1962. 5 p.
39. EGD. 442/26/01. Brief No. 37. The Secretary of State's Visit to The West Indies. January, 1962. 6 p.
40. EGD. 442/30/08. Report. 2 p.
41. U. K. Trade with Latin America and West Indies.

42. The minister of State's report on his West Indies visit. 3 p.
43. The minister of State's report on his West Indies visit. Press communique. Annex A. 2 p.
44. The minister of State's report on his West Indies visit. Annex B. European Common Market. Commodities of Interest to The West Indies.
45. Annex C. European Common Market. Federal Ministry of Trade & Industry, 12 July 1961. 2 p.
46. Appendix B. U.K. Association with the E.E.C. Essential colonial interests. 2 p.
47. Secret report. Annex B. – Appendix. European Common Market. 2 p.
48. U.K. Association with E.E.C. Pattern of export trade in the commodities notified as important by The West Indies. 4 p.
49. Annex. The West Indies. Principal exports to U.K. and E.E.C., 1959.
50. British Guyana & British Honduras. Principal exports to U.K. and E.E.C., 1959.
51. Note for Secretary of State's meeting with Mr. Garnet Gordon. The Common Market. Economic Relations Department, 20 October 1961. 2 p.
52. File No. EGD. 442/26/01. Negotiations with The European Economic Community. Pre-negotiations consultations with officials of the West Indies. Colonial Office, 26 September 1961. 5 p.
53. Government of St. Lucia. Memorandum. Closer economic association with European Common Market. 3 p.
54. Common Market – Views of Jamaica Delegation. 2 p.
55. Secret. European Common Market. Federal Ministry of Trade & Industry, 11 July 1961. 2 p.
56. Secret. European Common Market. Federal Ministry of Trade & Industry, 11 July 1961. 2 p. (with marks)
57. A letter from Governor-General of West Indies Federation to Secretary of State for the Colonies. 28 August 1961.

58. West Indies Commodities in the context of the United Kingdom entry into the European Economic Community. Federal Ministry of Trade & Industry, 23 August 1961.

CO 318/445/18: Royal Commission on the West Indies: Economic Organisation.

59. Chapter XII. Economic organisation: Marketing, transport: storage. P. 122–136.

CO 852/18/1: textile import quotas for the West Indies 1935.

60. Summary. Barbados, British Honduras, Jamaica. 2 p.
61. Summary. Trinidad, Grenada, St. Lucia, St. Vincent. 3 p.
62. Summary. St. Kitts-Nevis, Dominica, Antigua, British Guyana. 3 p.
63. Letter from M. Macdonald to King's House Jamaica. 27 September 1935.
64. Table. Half year ended 30th June 1933.
65. Table. Half year ended 30th June 1934.
66. Table. Half year ended 30th June 1935.
67. St. Christopher-Nevis. Leeward islands colony. Imports. Artificial silk piece goods. 30 August 1935.
68. St. Christopher-Nevis. Leeward islands colony. Imports. Cotton piece goods. 30 August 1935.
69. Statement showing imports of cotton and artificial silk piece goods into Dominica, from January – June, 1935.
70. Colony of Trinidad and Tobago. Report on Working and Effect of Quotas on Cotton and Artificial Silk Piece Goods for the first six months of 1935. 15 July 1935.
71. Statement showing the imports of regulated textiles from all countries during the first six months of 1934 and 1935.
72. Montserrat. Imports of cotton & artificial silk piece goods during 1934.
73. Imports of Cotton piece goods into Antigua. January – December, 1934.

**BT 11/2769: Economic Policy Committee for the
West Indies report 1945 (Jamaica)**

74. Covering letter from H. M. Trade Commissioner F. J. Gick. 5 April 1945.
75. Report of the economic policy committee. 1945. 45 p.

CO 852/1145/4: colonial development and welfare funds 1950–53.

76. 19275/93/48. Outward telegram from the Secretary of State for the Colonies to Jamaica. (O.A.G.). Sent 6th May, 1948. 2 p.
77. 19275/93/50. Telegram from W. D. Godsall. Colonial Office, Sanctuary Buildings, Great Smith Street, London, S. W. I. 10th March, 1950.

CO 859/41/9: Colonial Development Fund (West Indies) 1949.

78. Trans copy of a Treasury Minute dated 9. 1. 1940 on 1st and 2nd reports of the Select Committee of Public Accounts, 1939. 6 p.
79. Circular. Downing Street, 30th April 1940. 12 p.
80. Extract from Treasury minute dated 9th January, 1940, on the second report of the committee of public accounts, 1939. 2 p.
81. Extract from the second report from the committee of public accounts. 2 p.
82. 2901/3/40. A letter from the secretary of treasury to Colonial Office, Downing Street, 12th March 1940.
83. 8.34609/0484. A letter from the Under Secretary of State, Colonial Office to Treasury Chambers, 6th April, 1940.
84. 12903/2/40. A letter from the secretary of treasury to Colonial Office, 12th April, 1940.
85. Second report from the Committee of public accounts. Ordered by The House of Commons to be Printed 4th July 1939. P. 14–16.

CO 318/423/3: Development Fund (West Indies) 1936.

86. Extract from Notes on a Recent Visit to British Guiana and the West Indies by Sir Edward Davson, dated the 29th May, 1936. 2 p.

ОПУБЛІКОВАНІ ДОКУМЕНТИ

Збірники документів

87. Britain in the twentieth century. A documentary reader. Vol. I. 1900 – 1939. / [Ed. by L. Butler, H. Jones]. London: Heinemann Educational, Institute of Contemporary British History, 1994. 344 p.
88. Britain in the twentieth century. A documentary reader. Vol. II. 1939 – 1970. / [Ed. by L. Butler, H. Jones]. London: Heinemann Educational, Institute of Contemporary British History, 1995. 344 p.
89. British Documents on the End of Empire. Series A. Vol. 1. Imperial Policy and Colonial Practice 1925 – 1945. Part I. Metropolitan Reorganization, Defence and International Relations, Political Change and Constitutional Reform. / [Ed. by S. Stockwell, S. Ashton]. London: HMSO, 1996. 404 p.
90. British Documents on the End of Empire. Series A. Vol. 1. Imperial Policy and Colonial Practice 1925 – 1945. Part II. Economic policy, Social Policies and Colonial Research. / [Ed. by S. Stockwell, S. Ashton]. London: HMSO, 1996. 404 p.
91. British Documents on the End of Empire. Series A. Vol. 2. The Labour Government and the End of Empire. 1945 – 1951. Part I. High policy and administration. / [Ed. by R. Hyam]. London: HMSO, 1992. 372 p.
92. British Documents on the End of Empire. Series A. Vol. 2. The Labour Government and the End of Empire. 1945 – 1951. Part II. Economics and international relations. / [Ed. by R. Hyam]. London: HMSO, 1992. 498 p.
93. British Documents on the End of Empire. Series A. Vol. 2. The Labour Government and the End of Empire. 1945 – 1951. Part III. Strategy, politics and constitutional change. / [Ed. by R. Hyam]. London: HMSO, 1992. 420 p.
94. British Documents on the End of Empire. Series A. Vol. 2. The Labour Government and the End of Empire. 1945 – 1951. Part IV. Race relations and the Commonwealth. / [Ed. by R. Hyam]. London: HMSO, 1992. 400 p.

95. British Documents on the End of Empire. Series A. Vol. 3. The Conservative Government and the End of Empire. 1951 – 1957. Part I. International Relations. / [Ed. by R. Hyam, W. R. Louis]. London: The Stationary Office, 1994. 422 p.
96. British Documents on the End of Empire. Series A. Vol. 3. The Conservative Government and the End of Empire. 1951 – 1957. Part II. Politics and administration. / [Ed. by D. Goldsworthy]. London: HMSO, 1994. 410 p.
97. British Documents on the End of Empire. Series A. Vol. 3. The Conservative Government and the End of Empire. 1951 – 1957. Part III. Economic and social policies. / [Ed. by D. Goldsworthy]. London: HMSO, 1994. 422 p.
98. British Documents on the End of Empire. Series A. Vol. 4. The Conservative Government and the End of Empire, 1957 – 1964. Part I. High policy, political and constitutional change. / [Ed. by R. Hyam, W. R. Louis]. London: The Stationary Office, 2000. 825 p.
99. British Documents on the End of Empire. Series A. Vol. 4. The Conservative Government and the End of Empire, 1957 – 1964. Part II. Economics, International Relations, and the Commonwealth. / [Ed. by R. Hyam, W. R. Louis]. London: The Stationary Office, 2000. 811 p.
100. British Documents on the End of Empire. Series A. Vol. 5. East of Suez and the Commonwealth. 1964 – 1971. Part III. Dependent territories, Africa, economics, race. / [Ed. by S. R. Ashton, W. R. Louis]. London: TSO, 2004. 640 p.
101. British Documents on the End of Empire. Series B. Vol. 6. The West Indies. / [Ed. by S. R. Ashton, D. Killingray]. London: The Stationary Office, 1999. 750 p.
102. British Documents on the End of Empire. Series C. Vol. I. Records of the Colonial Office, Dominions Office, Commonwealth Relations Office and Commonwealth Office. / [Ed. by A. Thurston]. London: HMSO, 1995. 480 p.
103. British Documents on the End of Empire. Series C. Vol. II. Records of the Cabinet, Foreign Office, Treasury and Other Records. / [Ed. by A. Thurston]. London: HMSO, 1995. 566 p.

104. *British Imperial Policy and Decolonization, 1938 – 1964. Vol. 1. 1938 – 1951.* / [Ed. by A. N. Porter, A. J. Stockwell]. London: The Macmillan LTD, 1987. 403 p. (Cambridge Commonwealth Series)
105. *British Imperial Policy and Decolonization. 1938 – 1964. Vol. 2. 1951 – 1964.* / [Ed. by A.N. Porter, A.J. Stockwell]. London: The Macmillan press LTD, 1989. 601 p. (Cambridge Commonwealth Series)
106. *Documents and Speeches on British Commonwealth Affairs 1931 – 1952. Vol. I-II.* / [Ed. by N. Mansergh]. London: Oxford University Press, 1953. 1308 p.
107. *Documents and Speeches on British Commonwealth Affairs 1952 – 1962.* / [Ed. by N. Mansergh]. London: Oxford University Press, 1963. 775 p.
108. Lai W.L. *The Chinese in the West Indies, 1806-1995: A Documentary History.* Kingston: The Press University of the West Indies, 1998. 340 p.
109. *Select documents on the constitutional history of the British Empire and Commonwealth. Vol. VII. The dependent Empire, 1900 – 1948: colonies, protectorates, and mandates.* / [Ed. by F. Madden, J. Darwin]. London: Greenwood Press, 1994. 912 p.
110. *Select documents on the constitutional history of the British Empire and Commonwealth. Vol. VIII. The end of Empire: Dependencies since 1948. Part 1: The West Indies, British Honduras, Hong Kong, Fiji, Cyprus, Gibraltar, and the Falklands.* / [Ed. by F. Madden]. London: Greenwood Press, 2000. 557 p.

Мемуари

111. Churchill W.S. *The Second World War. Vol. II. Their Finest Hour.* Boston: Houghton Mifflin Company, 1986. 686 p.
112. Eden A. *The Eden Memoirs. The Reckoning.* Cassell; London, The Times Publishing Co. Ltd, 1965. 716 p.
113. Eden A. *The Memoirs of Sir Anthony Eden. Full Circle.* Cassell; London, The Times Publishing Co. Ltd, 1960. 676 p.
114. Jeffries C. *Whitehall and the Colonial Service: An Administrative Memoir, 1939-1956.* London: The Athlone Press, 1972. 110 p. (Commonwealth Papers)

115. Lyttleton O. The Memoirs of Lord Chandos: An Unexpected View from the Summit. New York: New American Library, 1963. 430 p.
116. Macmillan H. Memoir. Vol. V.: Pointing the way, 1959 – 1961. London: Macmillan, 1972. 721 p.
117. Williams E. My relations with the Caribbean Commission, 1943-1955. Port of Spain, 1955. 51 p. // George A Smathers Libraries. Режим доступу: <http://ufdc.ufl.edu/AA00012811/00001/>
118. Wilson H. The Labour government, 1964-70: a personal record. London: Weidenfield and Nicholson, Michael Joseph LTD, 1971. 836 p.
119. Witness Seminar: Britain and the Grenada Crisis, 1983. [Ed. by M.D. Kandiah, S. Onslow]. Institute of Commonwealth Studies; King's College London. L: Foreign & Commonwealth Office, 2020. 52 p.
120. Witness Seminar: The History, Role and Functions of the British High Commissions in the Caribbean Since the 1980s. [Ed. by M.D. Kandiah, S. Onslow]. Institute of Commonwealth Studies; King's College London. L: Foreign & Commonwealth Office, 2020. 54 p.

Законодавчі акти та матеріали парламентських дебатів

121. British Caribbean Federation Act, 1956. // George A Smathers Libraries. – Режим доступу : <http://ufdc.ufl.edu/UF00076857/00001/7j>
122. British Caribbean Territories. // Hansard, the Official Report of debates in Parliament. 18 February 1976. Vol. 905. Cols. 1264-1265.
123. Cabinet Conclusion 1. British Guyana. 8 October 1953. P. 22–23. // The National Archives. [Electronic resource]. Access mode: <http://filestore.nationalarchives.gov.uk/pdfs/small/cab-128-26-cm-53-56.pdf>
124. Cabinet Conclusion 3. Jamaica. 25 May 1938. P. 342–371. // The National Archives. [Electronic resource]. Access mode: <http://filestore.nationalarchives.gov.uk/pdfs/small/cab-23-93-cc-26-38-13.pdf>

125. Cabinet Conclusion 3. Report of the Closer Union Commission. 19 July 1933. P. 315–334. // The National Archives. [Electronic resource]. Access mode: <http://filestore.nationalarchives.gov.uk/pdfs/small/cab-23-76-cc-47-33-19.pdf>
126. Cabinet Conclusion 4. British Guyana. 2 October 1953. P. 3–9. // The National Archives. [Electronic resource]. Access mode: <http://filestore.nationalarchives.gov.uk/pdfs/small/cab-128-26-cm-53-54.pdf>
127. Cabinet Conclusion 4. British Guyana. 29 October 1953. P. 67–71. // The National Archives. [Electronic resource]. Access mode: <http://filestore.nationalarchives.gov.uk/pdfs/small/cab-128-26-cm-53-62.pdf>
128. Cabinet Conclusion 4. The Constitution of British Guiana. 16 November 1927. P. 370–380. // The National Archives. [Electronic resource]. Access mode: <http://filestore.nationalarchives.gov.uk/pdfs/small/cab-23-55-cc-56-27-26.pdf>
129. Cabinet Conclusion 8. The West Indies. 14 November 1934. P. 179–207. // The National Archives. [Electronic resource]. Access mode: <http://filestore.nationalarchives.gov.uk/pdfs/small/cab-23-80-cc-40-34-8.pdf>
130. Cabinet Conclusion 11. The Colonial Sugar Industry. 12 March 1930. P. 203–228. // The National Archives. [Electronic resource]. Access mode: <http://filestore.nationalarchives.gov.uk/pdfs/small/cab-23-63-cc-15-30-15.pdf>
131. Cabinet Memorandum. Future of Jamaica. Memorandum by the Secretary of State for the Colonies. 26 September 1961. P. 223. // The National Archives. [Electronic resource]. Access mode: <http://filestore.nationalarchives.gov.uk/pdfs/small/cab-129-106-cp-142.pdf>
132. Cabinet Memorandum. British Guiana. Memorandum by the Minister of State for Colonial Affairs. 28 March 1960. P. 59–61. // The National Archives. [Electronic resource]. Access mode: <http://filestore.nationalarchives.gov.uk/pdfs/small/cab-129-101-c-63.pdf>
133. Cabinet Conclusion 4. West Indies. 28 September 1961. P. 327–333. // The National Archives. [Electronic resource]. Access mode: <http://filestore.nationalarchives.gov.uk/pdfs/small/cab-128-35-cc-61-52-52.pdf>

134. Cabinet Conclusion 8. The West Indies. 15 June 1938. P. 1–35. // The National Archives. [Electronic resource]. Access mode: <http://filestore.nationalarchives.gov.uk/pdfs/small/cab-23-94-cc-28-38-1.pdf>
135. Cabinet Memorandum. Committee on the Colonial Sugar Industry: Report. 11 March 1930. P. 318–326. // The National Archives. [Electronic resource]. Access mode: <http://filestore.nationalarchives.gov.uk/pdfs/small/cab-24-210-CP-90-2.pdf>
136. Cabinet Memorandum. Constitution of British Guiana. Memorandum by the Acting Secretary of State for the Colonies. 10 November 1927. P. 132–135. // The National Archives. [Electronic resource]. Access mode: <http://filestore.nationalarchives.gov.uk/pdfs/small/cab-24-189-CP-270.pdf>
137. Cabinet Memorandum. British Guiana. Memorandum by the Secretary of State for the Colonies. 17 April 1956. P. 239–241. // The National Archives. [Electronic resource]. Access mode: <http://filestore.nationalarchives.gov.uk/pdfs/small/cab-129-80-cp-56-100-50.pdf>
138. Cabinet Memorandum. British Guiana. Memorandum by the Secretary of State for the Colonies. 30 September 1953. P. 47. // The National Archives. [Electronic resource]. Access mode: <http://filestore.nationalarchives.gov.uk/pdfs/small/cab-129-63-cp-53-261.pdf>
139. Cabinet Conclusion 2. West Indies. 30 January 1940. P. 205–214. // The National Archives. [Electronic resource]. Access mode: <http://filestore.nationalarchives.gov.uk/pdfs/small/cab-65-5-wm-40-27-27.pdf>
140. Cabinet Conclusion 2. The Colonial Empire: Statement of Policy on Development and Welfare and on Colonial Research. 15 February 1940. P. 331–338. // The National Archives. [Electronic resource]. Access mode: <http://filestore.nationalarchives.gov.uk/pdfs/small/cab-65-5-wm-40-42-42.pdf>
141. Cabinet Conclusion 1. West Indies: Report of the Royal Commission. 25 February 1940. // The National Archives. [Electronic resource]. Access mode: <http://filestore.nationalarchives.gov.uk/pdfs/small/cab-65-5-wm-40-42-42.pdf>
142. Cabinet Memorandum. Position of Sugar Industry in the Colonies. Note by the Secretary of State for the Colonies: covering report of the West Indian Sugar

Commission. 10 February 1930. P. 293–356. // The National Archives. [Electronic resource]. Access mode: <http://filestore.nationalarchives.gov.uk/pdfs/small/cab-24-209-CP-40.pdf>

143. Cabinet Conclusion 3. West Indies. 6 February 1962. // The National Archives. [Electronic resource]. Access mode: <http://filestore.nationalarchives.gov.uk/pdfs/small/cab-128-36-cc-62-11-11.pdf>

144. Cabinet Memorandum. West Indies. Report of the Closer Union Commission. Memorandum by the Secretary of State for the Colonies. 14 July 1933. // The National Archives. [Electronic resource]. Access mode: <http://filestore.nationalarchives.gov.uk/pdfs/small/cab-24-242-CP-171-1.pdf>

145. Caribbean (Minister's Visit). // Hansard, the Official Report of debates in Parliament. 22 February 1971. Vol. 812. Cols. 43-51.

146. Caribbean (Visit By The Prime Minister). // Hansard, the Official Report of debates in Parliament. 17 April 1969. Vol. 781. Col. 1327.

147. Caribbean Associated States. // Hansard, the Official Report of debates in Parliament. 16 April 1970. Vol. 799. Col. 1569.

148. Caribbean and North Atlantic territories Trinidad and Tobago. The Trinidad and Tobago (Constitution) (Amendment) order in council, 1959. // George A Smathers Libraries. [Electronic resource]. Access mode: <http://dloc.com/UF00085556/00001/citation?search=laws>

149. Caribbean Commonwealth Countries. // Hansard, the Official Report of debates in Parliament. 06 November 1973. Vol 863. Cols. 798-799.

150. Chernick S.E. The Commonwealth Caribbean: The Integration Experience. Report of a mission sent to the Commonwealth Caribbean by the World Bank. Baltimore; London: The Johns Hopkins University Press, 1978. 522 p.

151. Co-operation in the colonies. A Report from a Special Committee to the Fabian Colonial Bureau. L: George Allen & Unwin LTD, 1945. 212 p.

152. East Caribbean Islands. // Hansard, the Official Report of debates in Parliament. 29 March 1982. Vol. 21. Cols. 15-16.

153. Leeward Islands (puisne judges). // Hansard, the Official Report of debates in Parliament. 04 June 1931. Vol 253. Cols. 350-351.
154. Pillai S.K.S. Report on economic and commercial conditions in British West Indies and British Guyana for the year 1955. Ministry of Commerce and industry; Government of India; New Dehli, 1956. 30 p.
155. Report of a Commission of Inquiry into the causes of a disturbance which occurred at Skeldon on the 13th February, 1957.
<http://www.dloc.com/AA00038416/00001?search=disturbances>
156. Statement of Policy on Colonial Development and Welfare. Presented by the Secretary of State for the Colonies to Parliament by Command of His Majesty. L: 1940. 8 p.
157. The West Indies Act, 1962. // Ministry of Justice Government of Jamaica.
Режим доступу: <http://moj.gov.jm/sites/default/files/laws/West%20Indies%20Act,%201962.pdf>
158. Trinidad and Tobago revised ordinances, 1950. Vol. VI. London, 1951. 1124 p. Режим доступу : <http://ufdc.ufl.edu/UF00076995/00006/6i>
159. West Indies (Sugar industry). (17 March 1930). // Hansard, the Official Report of debates in Parliament. 1930. Vol. 236. Cols. 1712-1723.

Матеріали ЗМІ

160. Antigua, Montserrat and Virgin Islands gazette. Vol. 3. № 7. 30 January, 1958. // George A Smathers Libraries. – [Electronic resource]. – Access mode: <http://ufdc.ufl.edu/UF00076853/00001/allvolumes>
161. British Honduras monthly bulletin. January, 1950. 7 p. // George A Smathers Libraries. – [Electronic resource]. – Access mode: <http://ufdc.ufl.edu/AA00011471/00001/citation>
162. Dominica herald. 2 June, 1962. 10 p. // George A Smathers Libraries. – [Electronic resource]. – Access mode: <http://dloc.com/UF00102878/00016/allvolumes>

163. Government gazette, Grenada. Vol. 72. № 24. 1 May, 1954. P. 151–164. // George A Smathers Libraries. [Electronic resource]. Access mode: <http://dloc.com/UF00076858/00005/allvolumes>
164. Planters' Punch. Vol. 2. No. 5. 1930 – 1931. // George A Smathers Libraries. [Electronic resource]. Access mode: <http://dloc.com/AA00004645/00010/1j>
165. Saint Vincent government gazette. Vol. 84. No 17. Apr 3, 1951. P. 89-94. // George A Smathers Libraries. [Electronic resource]. Access mode: <http://dloc.com/UF00077473/00059/1j?search=indies>
166. The official gazette, Barbados. Vol. XCIV. №105. 31 December, 1959. Supplement. P. 767–786. // George A Smathers Libraries. [Electronic resource]. Access mode: <http://ufdc.ufl.edu/UF00076861/00043/allvolumes>
167. West Indies gazette. Vol. 1. No 1. Jan. 3, 1958. 72 p. // George A Smathers Libraries. [Electronic resource]. Access mode: <http://ufdc.ufl.edu/UF00076857/00001>
168. West Indies gazette. Vol. 4. No 33. Aug. 8, 1961. P. 67-68. // George A Smathers Libraries. [Electronic resource]. Access mode: <http://dloc.com/UF00076857/00208>

Наукова література

169. Банти Р. Политика Великобритании по отношению к "цветной" иммиграции в период правительств М. Тэтчер 1979 – 1990 гг. Дис. ... канд. іст. наук : 07.00.02. Київ, 2013. 220 с.
170. Белый Э.Л. Тринидад и Тобаго. Москва, 1984. 62 с.
171. Брайлян Є.С. Вплив колоніальної політики в Карибському басейні на вступ Великої Британії до ЄЕС (друга половина 1950-х – перша половина 1960-х рр.). *Етнічна історія народів Європи*. 2017. Вип. 53. С. 150–157.
172. Брайлян Є.С. Економічна політика Великої Британії на Тринідаді і Тобаго (1945 – 1958 рр.) *Дні науки історичного факультету, присвячені 150-річчю від дня народження М.С. Грушевського*. Матеріали ІХ Міжнародної наукової конференції студентів, аспірантів та молодих учених. / Редкол. І.К.

Патриляк (голова), І.Г. Адамська (заступник голови), О.Р. Магдич (відповідальний секретар). Київ, 2016. С. 202–206.

173. Брайлян Є.С. Історіографічні та методологічні підходи аналізу еміграції з Карибського басейну до країн ЄЕС (1950 – 1970 – і рр.) *“Європейські студії в Україні в підготовці магістрів державного управління: підвищення популярності та привабливості”*: матеріали міжнародного семінару 30 вересня 2015 р. НАДУ. Київ, 2016. С. 80–85.

174. Брайлян Є.С. Місцева колоніальна адміністрація в Британській Вест-Індії (XVII – перша третина XIX ст.) *Україна-Європа-Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини*. 2013. Вип. 12. С. 276–281.

175. Брайлян Є.С. Радянська історіографія британської колоніальної політики в Карибському басейні в 1931–1983 рр. *Шістнадцяті джерелознавчі читання “Архівна наука і освіта в незалежній Україні”*: матеріали Всеукраїнської наукової конференції 24 листопада 2015 р. КНУ. Київ, 2015. С. 57–59.

176. Брайлян Є.С. Розвиток туризму в Карибському басейні в контексті колоніальної політики Великої Британії в регіоні. *Сучасні тенденції міжнародних відносин: політика, економіка, право: зб. наук. праць V щорічної міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 17.09.2015)*. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2015. С. 184–187.

177. Брайлян Є.С. Стратегія економічного розвитку Британської Вест-Індії в 1930 – 1960–х рр. *Український історичний збірник*. 2017. Вип. 19. С. 258–272.

178. Брайлян Є.С. Федерація Вест-Індії (1958 – 1962 рр.) *Український історичний збірник*. 2014. Вип. 17. С. 353–359.

179. Брайлян Є.С. Центральне колоніальне управління британськими колоніями в Карибському басейні за часів Старої Представницької Системи (XVII – перша половина XIX ст.) *Всесвітня історія та актуальні проблеми міжнародних відносин*: стат. та матеріали IV Міжнар. наук.-прак. конф.,

- присвяченої пам'яті професора Г.Л. Бондаревського (9–10 квіт. 2013 р., м. Луганськ). Луганськ, 2013. С. 48–51.
180. Брайлян Є.С. Рецензія. Янсен Я., Остергаммель Ю. Деколонізація: коротка історія. *Український історичний журнал*. 2018. № 2. С. 203–209.
181. Брайлян Є.С., Машевський О.П. Британсько-французьке суперництво в Карибському басейні у XVII–XVIII століттях *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія Історія*. 2014. Вип. 1. С. 48–51.
182. Брайлян Є.С., Машевський О.П. Етнічний аспект британської колоніальної політики в Карибському басейні (XVII – XVIII ст.). *Етнічна історія народів Європи*. 2014. Вип. 43. С. 116–121.
183. Британская империя: становление, эволюция, распад: учебные материалы / авт.: В.В. Высокова, Е.Ю. Чемякин, К.А. Макрушина и др.; / [под ред. В.В. Высоковой]. Екатеринбург: Изд-во “Волот”, 2010. 188 с.
184. Бураков Ю.В., Питльована Л.Ю. Нариси історії Англії нового часу. Львів, 2003. 128 с.
185. Весела Н.М. Інтеграційні процеси в Латинській Америці та Карибському басейні: особливості, тенденції, перспективи: Дис. ... канд. політ. наук: 23.00.04. Київ, 2002. 197 с.
186. Виноградов К.Б. На обломках империи (Колониальная политика Англии на современном этапе). Ленинград: Наука, 1964. 60 с.
187. Вольский В.В. Страны Карибского бассейна: тенденции экономического и социально–политического развития. Москва: Наука, 1985. 348 с.
188. Высокова В.В., Созинова К.А., Чемякин Е.Ю. Британская империя: диалог культур и цивилизаций. (от Ост-Индской компании до Содружества Наций). Учебное пособие. Екатеринбург: Издательство Уральского университета, 2019. 200 с.
189. Горов В.В. Антигуа и Барбуда – история и современность. *Латинская Америка*. 2012. № 1. С. 72–81.
190. Горов В.В. Федерация Сент-Китс и Невис: прошлое и настоящее. *Латинская Америка*. 2015. № 10. С. 48–66.

191. Грибанов П.В. Белиз – молодое государство Центральной Америки. Москва, 1991. 63 с.
192. Грибанов П.В. Этносоциальные процессы в Гайане и Белизе (полиэтничных странах Карибского региона). Москва: Наука, 1993. 226 с.
193. Грубінко А.В. Вплив атлантизму на участь Великої Британії у європейській політичній інтеграції (1940-1980-ті роки) *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*. 2015. Вип. 44. Том 2. С. 79–83.
194. Грубінко А.В., Буглай Н.М. Кінець епохи колоніалізму як чинник європейської політики Великобританії (1940–1950-ті рр.). *Український історичний журнал*. 2020. № 5. С. 103-119.
195. Губарев В.К. Первая английская колония в Вест-Индии. *Вопросы истории*. 1980. № 5. С. 186–188.
196. Губарев В.К. Пираты Багамских островов (1670 – 1718 гг.). *Наука. Релігія. Суспільство*. 2009. № 3. С. 28–35.
197. Дьомін О.Б. Біля витоків англійського атлантизму. Зовнішня політика Англії кінця 50 – кінця 80-х років XVI ст. Одеса: Астропринт, 2001. 359 с.
198. Ерофеев Н.А. Закат Британской империи. Москва, 1967. 280 с.
199. Ковальская А.С. На пути к свободе. Борьба за независимость народов колоний и зависимых территорий Западного полушария после Второй мировой войны. Москва: Наука, 1973. 170 с.
200. Корнеєва О.В. Трансформація Британської імперії, 1921-1931 рр.: Дис... канд. історичних наук: 07.00.02. Донецьк, 2004. 182 с.
201. Латинская Америка. Справочник. Москва: Политиздат, 1990. 399 с.
202. Молодые государства Карибского бассейна: проблемы развития. / Отв. ред. А.С. Ковальская. Москва: Институт Латинской Америки АН СССР, 1981. 179 с.
203. Осмолівська О.А. Взаємовідносини Великої Британії з країнами Співдружності націй (середина 1940 – друга половина 1980-х років): Дис.... канд. історичних наук: 07.00.02. Київ, 2005. 198 с.

204. Пояркова Н.Т. Борьба против колониализма в странах Карибского бассейна. Москва: Высшая школа, 1983. 103 с.
205. Распад Британской империи / [Ред. А. Г. Милейковский и др.]. Москва: Наука, 1964. 648 с.
206. Скрипникова Л.В. Английский колониализм в Вест-Индии: Критика буржуазных концепций исторического развития молодых государств Карибского региона. Киев: Вища школа. Изд-во при Киев. Ун-те, 1981. 166 с.
207. Скрипникова Л.В. От колоний к суверенитету: из истории освободительной борьбы карибских колоний Англии. Москва: Мысль, 1985. 174 с.
208. Степанов Ю.С. Ямайка. Москва: Наука, 1980. 167 с. (Социально-экономические проблемы развивающихся стран)
209. Фетисов А.С. Тринидад и Тобаго. Экономико-географический очерк. Москва: Наука, 1975. 78 с.
210. Хахалкина Е.В. Великобритания и проблемы интеграции, безопасности и деколонизации во второй половине 1940-х – начале 1960-х гг. Томск: Изд-во Томского государственного университета, 2017. 384 с.
211. Хахалкина Е.В. Между Европой и империей: политика Великобритании в отношении европейской интеграции и деколонизации: 1945 – 1964 гг. Томск: Изд-во Томского государственного университета, 2016. 334 с.
212. Хахалкина Е.В. Разработка консервативным правительством Г. Макмиллана политики в отношении европейской интеграции в условиях распада колониальной империи. 1957 – 1963 гг.: автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата исторических наук: 07.00.03. Томск, 2007. 25 с.
213. Христюк С.Б. Трансформація Британської Імперії в співдружність націй (1931 – 1947 рр.): Дис... канд. історичних наук: 07.00.02. Київ, 2009. 179 с.
214. Этнические процессы в странах Карибского моря. / [под ред. А. Дридзо, Э. Нитобург, С. Серов] / Институт этнографии им. Н. Н. Миклухо-Маклая АН СССР. Москва: Наука, 1982. 412 с.

215. Яковенко Н.Л. Велика Британія в міжнародних організаціях. Київ: Київський університет, 2011. 400 с.
216. Яковенко Н.Л. Велика Британія в сучасній системі міжнародних відносин: заявка на європейське лідерство. Київ: Науковий світ, 2003. 227 с.
217. *A Companion to Contemporary Britain.* / [Ed. by P. Addison, H. Jones]. Oxford: Blackwell Publishing, 2005. 584 p. (Blackwell Companions to British History)
218. *A Companion to Early Twentieth-Century Britain.* / [Ed. by C. Wrigley]. Oxford: Blackwell Publishing, 2003. 580 p. (Blackwell Companions to British History)
219. *A Companion to International History 1900-2001.* / [Ed. by G. Martel]. Oxford: Blackwell Publishing, 2007. 472 p. (Blackwell Companions to World History)
220. Abernethy D.B. *The Dynamics of Global Dominance: European Overseas Empires, 1415-1980.* New Haven; London: Yale University Press, 2000. 524 p.
221. Akenson D.H. *If the Irish Ran the World: Montserrat, 1630-1730.* Montreal; Kingston; London; Buffalo: McGill-Queen's University Press, 1997. 274 p. (The Joanne Goodman lectures)
222. An Agreement for the Establishment of the Caribbean Commission, Signed October 30, 1946, in Washington, D. C. *International Organization.* 1947. Vol. 1. №1. P. 251–256.
223. *An Encyclopaedia of Parliament.* / [Ed by N. Wilding, P. Laundry]. London: Cassell, 1968. 912 p.
224. *Architecture and Urbanism in the British Empire.* / [Ed. by G. A. Bremmer]. Oxford: Oxford University Press, 2016. 466 p. (Oxford History of the British Empire Companion Series)
225. Aspinall A. Constitutional Changes in the British West Indies. *Journal of Comparative Legislation and International Law. Third Series.* 1940. Vol. 22. №4. P. 129–135.

226. Atlantic History: A Critical Appraisal. / [Ed. by J.P. Greene, P.D. Morgan]. New York: Oxford University Press, 2009. 372 p. (Reinterpreting History)
227. Ayearst M. The British West Indies: The Search for Self–Government. New York: New York University Press, 1960. 258 p.
228. Bakan A.B. Ideology and Class Conflict in Jamaica. The Politics of Rebellion. Montreal; Kingston; London; Buffalo: McGill-Queen's University Press, 1990. 183 p.
229. Baptiste F. The federal process in the West Indies as seen by the United States, 1947 – 1962. *Social and Economic Studies*. Vol. 48. №4. (December, 1999). P. 185–210.
230. Baptiste F. War, Cooperation and Conflict: The European Possessions in the Caribbean, 1939-1945. New York; Westport; London: Greenwood Press, 1988. 352 p. (Contributions in Comparative Colonial Studies)
231. Bayly C.A. Remaking the Modern World, 1900-2015: Global Connections and Comparisons. Hoboken: Wiley Blackwell, 2018. 400 p. (The Blackwell History of the World)
232. Beckford G.L. Part II – Aspects of the present conflict between the plantation and the peasantry in the West Indies. *Caribbean Quarterly*. 1972. Vol. 18. No. 1. Agriculture. P. 47–58.
233. Beckles H. A History of Barbados: From Amerindian Settlement to Nation-State. New York: Cambridge University Press, 1999. 224 p.
234. Bell W.L. A piece of unrepeatable history? The British Development Division in the Caribbean 1966-72. *The Round Table: The Commonwealth Journal of International Affairs*. 1977. Vol. 67. № 267. P. 268–276.
235. Bercuson D.J., Herwig H.H. Long Night of the Tankers: Hitler's War against Caribbean Oil. Alberta: University of Calgary Press, 2014. 344 p. (Beyond Boundaries: Canadian Defence and Strategic Studies Series)
236. Bernal R. The Great Depression, Colonial Policy and Industrialisation in Jamaica. *Social and Economic Studies*. 1988. Vol. 37. P. 33–64.

237. Betts R.F. *Uncertain Dimensions: Western Overseas Empires in the Twentieth Century*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 1985. 264 p. (Europe and the World in the Age of Expansion)
238. *Beyond Tradition: Reinterpreting the Caribbean Historical Experience*. / [Ed. by H. Cateau, R. Pemberton]. Kingston; Miami: Ian Randle Publishers, 2006. 274 p.
239. Birch A.H. A British Caribbean Federation: The next dominion? *Parliamentary Affairs*. 1950. Vol. IV. №1. P. 152–162.
240. Bissessar A.M. Colonial Administration in the English-Speaking Caribbean. *Global Encyclopedia of Public Administration, Public Policy, and Governance*. / [Ed. by A. Farazmand]. Cham: Springer, 2018. P. 844-847. (Springer Reference)
241. Bissessar A.M. *Ethnic Conflict in Developing Societies: Trinidad and Tobago, Guyana, Fiji, and Suriname*. London: Palgrave Macmillan, 2017. 118 p.
242. Black J. *A Military History of Britain: From 1775 to the Present*. Westport; London: Praeger Security International, 2006. 192 p.
243. Black J. *The British Empire: A History and a Debate*. Farnham: Ashgate, 2015. 260 p.
244. *Black Experience and the Empire*. / [Ed. by P.D. Morgan, S. Hawkins]. New York: Oxford University Press, 2004. 416 p. (Oxford History of the British Empire Companion Series)
245. Black J.K., Blutstein H.I., Johnston K.T., McMorris D.S. *Area handbook for Trinidad and Tobago*. Washington D. C.: American University, 1976. 296 p.
246. Blouet O.M. *The contemporary Caribbean. History, Life and Culture since 1945*. London: Reaktion Books, 2007. 160 p. (Contemporary worlds)
247. Bobb L.E. The Federal Principle in the British West Indies: An Appraisal of its Use. *Social and Economic Studies*. 1966. Vol. 15. No 3. P. 239-265.
248. Bolland O. *Belize. A new nation in Central America*. Boulder: Westview Press, 1986. 160 p.
249. Bough J.A. The Caribbean Commission. *International Organization*. 1949. Vol. 3. No. 4. P. 643–655.

250. Bounds J.H. Industrialization of the Bahamas. *Revista Geografica*. 1972. No. 77. P. 95–113.
251. Bounds J.H. The Bahamas tourism industry: past, present, and future. *Revista Geografica*. 1978. No. 88. P. 167–219.
252. Brajlan I. Політичне розв'язання британських колоній в Карибському басейні за Вестмінстерської моделлю (1931 – 1944 гг.) (на прикладі Ямайки). *Studia Warminskie*. №52. Olstyn, 2015. S. 339–347.
253. Brailian Y. Anglo–American Caribbean Commission (1942 – 1946) and British colonial regime in West Indies. *Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії*. Вип. 27. Рівне: РДГУ, 2016. P. 169–176.
254. Breckin M.J. Colonial Office policy towards the economic development of the Leeward and Windward Islands, Barbados and British Guiana 1897-1921. PhD Thesis. University of London, 1978. 360 p.
255. Brereton B. Race Relations in Colonial Trinidad, 1870 – 1900. Cambridge: Cambridge University Press, 1979. 252 p.
256. Britain and Latin America: a changing relationship. / [Ed. by V. Bulmer-Thomas]. The Royal Institute of International Affairs; Cambridge: Cambridge, 1989. 240 p.
257. Britain and the Growth of US Hegemony in Twentieth-Century Latin America: Competition, Cooperation and Coexistence. [Ed. by T.C. Mills, R.M. Miller]. L: Palgrave Macmillan, 2020. 320 p. (Britain and the World)
258. Britain's Experience of Empire in the Twentieth Century. / [Ed. by A. Thompson]. Oxford: Oxford University Press, 2012. 356 p. (Oxford History of the British Empire Companion Series)
259. British Capitalism & Caribbean Slavery: The Legacy of Eric Williams. / [Ed. by B.L. Solow, S.L. Engerman]. Cambridge: Cambridge University Press, 1987. 346 p. (Studies in Interdisciplinary History)
260. British Culture and the End of Empire. [Ed. by S. Ward]. Manchester: Manchester University Press, 2001. 242 p. (Studies in Imperialism)

261. Brizan G. Grenada, island of conflict: from Amerindians to people's revolution, 1498 – 1979. London: Zed Books LTD, 1985. 380 p.
262. Broderick M. Associated Statehood: A New Form of Decolonisation. *The International and Comparative Law Quarterly*. 1968. Vol. 17. № 2. P. 368–403.
263. Bromhead P. The British Constitution in 1957. *Parliamentary Affairs*. 1957. Vol. XI. № 2. P. 132–141.
264. Bromhead P. The British Constitution in 1958. *Parliamentary Affairs*. 1958. Vol. XII. № 2. P. 149–163.
265. Bromhead P. The British Constitution in 1959. *Parliamentary Affairs*. 1959. Vol. XIII. P. 168–184.
266. Bromhead P. The British Constitution in 1960. *Parliamentary Affairs*. 1960. Vol. XIV. P. 149–161.
267. Brooke P. Duncan Sandys and the Informal Politics of Britain's Late Decolonisation. London: Palgrave Macmillan, 2018. 272 p. (Cambridge Imperial and Post-Colonial Studies Series)
268. Burns A. History of the British West Indies. London: George Allen & Mulwin, 1965. 815 p.
269. Butler L.J. Britain and Empire: Adjusting to a Post-Imperial World. London: Tauris, 2002. 256 p. (Foundations of Britain)
270. Butler L.J. Reconstruction, development and the entrepreneurial state: The British colonial model, 1939–51. *Contemporary British History*. 1999. Vol. 13. № 4. P. 29–55.
271. Butler L.J. The ambiguities of British colonial development policy, 1938-48. *Contemporary British history, 1931 – 1961. Politics and limits of policy*. / [Ed. by A. Ghorst, L. Johnman, W. S. Lucas]. London, New York: Pinter Publishers, 1991. P. 119–140.
272. Cain P.J., Hopkins A.G. British Imperialism, 1688-2015. 3d ed. London; New York: Routledge, 2016. 764 p.
273. Cain P.J., Hopkins A.G. British Imperialism: Crisis and Deconstruction, 1914 – 1990. London and New York: Longman, 1993. 338 p.

274. Canadian-Caribbean Relations in Transition: Trade, Sustainable Development and Security. / [Ed. by J. Haar, A.T. Bryan]. London: Macmillan Press LTD, 1999. 256 p. (International Political Economy Studies)
275. Caribbean contours. / [Ed. by S. W. Mintz, S. Price]. Baltimore; London: The Johns Hopkins University Press, 1985. 256 p.
276. Caribbean Freedom: Economy and Society from Emancipation to the Present. A Student Reader. [Ed. by H. Beckles, V. Shepherd]. Kingston: Ian Randle Publishers, 1996. 590 p.
277. Caribbean Land and Development Revisited. / [Ed. by J. Besson, J. Momsen]. London: Palgrave Macmillan, 2007. 276 p.
278. Caribbean Military Encounters. / [Ed. by S. Puri, L. Putnam]. New York: Palgrave Macmillan US, 2017. 364 p. (New Caribbean Studies)
279. Carrington G. Non-Sovereign States in the Era of Decolonisation: Politics, Nationalism and Assimilation in French and British Caribbean Territories, 1945-1980. PhD Thesis. The London School of Economics and Political Science, 2019. 298 p.
280. Chaitram S.S. American Foreign Policy in the English-speaking Caribbean: From the Eighteenth to the Twenty-first Century. L: Palgrave Macmillan, 2020. 144 p.
281. Chambers G.A. Race, Nation, and West Indian Immigration to Honduras, 1890-1940. Baton Rouge: Louisiana State University Press, 2010. 202 p.
282. Clarke C. Mexico and the Caribbean under Castro's Eyes. A Journal of Decolonization, State Formation and Democratization. London: Palgrave Macmillan, 2019. 262 p.
283. Clarke C. Race, Class, and the Politics of Decolonization. Jamaica Journals, 1961 and 1968. London: Palgrave Macmillan US, 2016. 218 p. (Studies of the Americas)
284. Clarke S. Science at the End of Empire: Experts and the Development of the British Caribbean, 1940-62. Manchester: Manchester University Press, 2018. 206 p. (Studies in Imperialism)

285. Clayton A. *The British Empire as a Superpower 1919-39*. London: The Macmillan Press LTD, 1986. 546 p.
286. Clegg P. *The Caribbean Banana Trade: From Colonialism to Globalization*. London: Palgrave Macmillan, 2002. 214 p.
287. Collins B. "Consultative Democracy" in British Guiana. *Parliamentary Affairs*. 1965/1966. Vol. XIX. No. 1. P. 103–112.
288. *Colonialism: An International Social, Cultural, and Political Encyclopedia*. 3 Vol. / [Ed. by M.E. Page]. Santa Barbara, Denver, Oxford: ABC Clio, 2003. 1208 p.
289. Connell J., Aldrich R. *The Ends of Empire: The Last Colonies Revisited*. L: Palgrave Macmillan, 2020. 524 p.
290. Constantine S. *The Making of British Colonial Development Policy 1914-1940*. London: Frank Cass, 1984. 286 p.
291. Cook C., Paxton J. *Commonwealth Political Facts*. London; Basingstoke: 1979. 294 p.
292. Cox-Alomar R. An Anglo-Barbadian dialogue: the negotiations leading to Barbados' independence, 1965–66. *The Round Table: The Commonwealth Journal of International Affairs*. 2004. Vol. 93. № 377. P. 671–690.
293. Cox-Alomar R. Britain's withdrawal from the Eastern Caribbean 1965–67: A reappraisal. *The Journal of Imperial and Commonwealth History*. 2003. Vol. 31. № 3. P. 74–106.
294. Cox-Alomar R. Revisiting the Transatlantic Triangle: The Decolonisation of the British Caribbean in Light of the Anglo-American Special Relationship. *Diplomacy & Statecraft*. 2004. Vol. 15. № 2. P. 353–373.
295. Craton M. *A history of the Bahamas*. London: Collins, 1973. 319 p.
296. Craton M., Saunders G. *Islanders in the Stream: A History of the Bahamian People*. Vol. II: From the Ending of Slavery to the Twenty-First Century. Athens; London: The University of Georgia Press, 1998. 584 p.
297. Darwin J. *After Tamerlane. The Rise and Fall of Global Empires, 1400 – 2000*. London: Bloomsbury Press, 2008. 578 p.

298. Darwin J. *Britain and Decolonisation: The Retreat from Empire in the Post-war World*. London: Macmillan, 1988. 384 p.
299. Darwin J. *The Empire project. The Rise and Fall of the British World-System, 1830 – 1970*. Cambridge: Cambridge University Press, 2009. 800 p.
300. Darwin J. *Unfinished Empire: The Global Expansion of Britain*. New York: Bloomsbury Press, 2012. 478 p.
301. Dookhan I. *A Post-Emancipation History of the West Indies*. London: Collins, 1975. 192 p.
302. Douglas R. *Liquidation of Empire: The Decline of the British Empire*. London: Palgrave Macmillan, 2002. 190 p.
303. Drower G. *Britain's dependent territories. A fithful of islands*. Dartmouth, 1992. 290 p.
304. Drummond I.M. *The Floating Pound and the Sterling Area, 1931-1939*. Cambridge: Cambridge University Press, 1981. 310 p.
305. *Dual legacies in the contemporary Caribbean: Continuing aspects of British and French dominion / [Ed. by P. Sutton]*. London; Totowa (N.J.): Cass, 1986. 266 p. (Legacies of West Indian slavery).
306. Duke E.D. *Building a Nation: Caribbean Federation in the Black Diaspora.* / E. D. Duke. Gainesville: University Press of Florida, 2016. 360 p. (New World Diasporas)
307. Dunn H.S. Imperial foundations of 20th-century media systems in the Caribbean. *Critical Arts: A South-North Journal of Cultural & Media Studies*. 2014. Vol. 28. № 6. P. 938–957.
308. Dunn H.S. *Telecommunication and Underdevelopment: A Policy Analysis of the Historical Role of Cable and Wireless in the Caribbean*. PhD Thesis. City University of London, 1991. 432 p.
309. Edmondson L.G.E. Canada and the West Indies: Trends and Prospects. *International Journal*. 1964. Vol. 19. No. 2. P. 188–201.
310. *Encyclopedia of Western Colonialism since 1450*. 3 Vol. / [Ed. by T. Benjamin]. Thomson Gale: Macmillan Reference USA, 2007. 1226 p.

311. Engendering History: Caribbean Women in Historical Perspective. / [Ed. by V. Shepherd, B. Brereton, B. Bailey]. London: Palgrave Macmillan, 1995. 406 p.
312. Europe and the Caribbean / [Ed. by P. Sutton]. London: Macmillan Caribbean, 1991. 260 p. (Warwick University Caribbean studies)
313. Extended Statehood in the Caribbean: Paradoxes of quasi colonialism, local autonomy and extended statehood in the USA, French, Dutch and British Caribbean. [Ed. by L. de Jong, D. Kruijt]. Amsterdam: Rosenberg Publishers, 2005. 206 p.
314. Fieldhouse D.K. Colonialism 1870 – 1945: An Introduction. London; Basingstoke: The Macmillan Press LTD, 1983. 152 p.
315. Finlayson J.M. The Cabinet Committee System and the Development of British Colonial Policy, 1951-1964. PhD Thesis. The University of Leeds, 2002. 307 p.
316. Forbes U. The West Indies associated states: some aspects of the constitutional arrangements. *Social and Economic Studies*. 1970. Vol. 19. No. 1. Problems of Administrative Change in the Commonwealth Caribbean. P. 57–88.
317. Francis S. The Evolution of Community Development in Jamaica (1937 – 1962). *Caribbean Quarterly*. Vol. 15. No. 2/3. June – September, 1969. P. 40–58.
318. Fraser C. The “New Frontier” of Empire in the Caribbean: The Transfer of Power in British Guiana, 1961–1964. *The International History Review*. 2000. Vol 22. No 3. P. 583–610.
319. French J. Colonial policy towards women after the 1938 uprising: the case of Jamaica. *Caribbean Quarterly*. 1988. Vol. 34. No. ¾. P. 38–61.
320. Garner J. The Commonwealth Office, 1925-68. London: Heinemann, 1978. 474 p.
321. Gaztambide-Geigel A. The invention of the Caribbean in the 20th century (The Definitions of the Caribbean as a Historical and Methodological Problem). *Social and Economic Studies*. 2004. Vol. 53. No. 3. P. 127–157.
322. General History of the Caribbean. Vol III. The slave societies of the Caribbean. / [Ed. by F.W. Knight]. London; Balingstoke: UNESCO Publishing, Macmillan Education LTD, 1997. 384 p.

323. General History of the Caribbean. Vol. V. The Caribbean in the Twentieth Century. / [Ed. by B. Brereton]. London; Oxford: UNESCO Publishing, Paris, France and Macmillan Publishers, 2004. 762 p.
324. General History of the Caribbean. Vol. VI. Methodology and Historiography of the Caribbean. London; Oxford: UNESCO Publishing, Macmillan Education LTD, 1999. 954 p.
325. Getachew A. Worldmaking after Empire: The Rise and Fall of Self-Determination. Princeton; Oxford: Princeton University Press, 2019. 272 p.
326. Gilmore W.C. The Associated States of the Commonwealth Caribbean: The Constitutions and the Individual. *Lawyer of the Americas*. 1979. Vol. 11. No 1. P. 1–41.
327. Giovannetti-Torres J.L. Black British Migrants in Cuba: Race, Labor, and Empire in the Twentieth-Century Caribbean, 1898-1948. Cambridge: Cambridge University Press, 2018. 306 p. (Cambridge Studies on the African Diaspora)
328. Glassner M.I. The Foreign Relations of Jamaica and Trinidad and Tobago, 1960 – 1965. *Caribbean Studies*. 1970. Vol. 10. No. 3. P. 116–153.
329. Gmelch G. Behind the Smile: The Working Lives of Caribbean Tourism. Bloomington; Indianapolis: Indiana University Press, 2003. 212 p.
330. Go J. Patterns of Empire: The British and American Empires, 1688 to Present. New York: Cambridge University Press, 2011. 286 p.
331. Goldsworthy D.J. Colonial Affairs in British Politics, 1945-1959: The domestic politics of the transition from “imperial mission” to “wind of change”. PhD Thesis. University of Oxford, 1968. 478 p.
332. Goldsworthy D.J. Colonial issues in British politics 1945 – 1961: from “colonial development” to “wind of change”. Oxford: Oxford University Press, 1971. 426 p.
333. Grossman L.S. British aid and Windwards bananas: the case of St. Vincent and the Grenadines. *Social and Economic Studies*. 1994. Vol. 43. No. 1. P. 151–179.

334. Grossman L.S. *The Political Ecology of Bananas: Contract Farming, Peasants, and Agrarian Change in the Eastern Caribbean*. Chapel Hill; London: University of North Carolina Press, 1998. 268 p.
335. Guerre J.G.La *The Moyne Commission and The Jamaican Left*. *Social and Economic Studies*. 1982. Vol. 31. No. 3. P. 59–94.
336. Guerre J.G.La. *The Moyne Commission and the West Indian intelligentsia, 1938–39*. *Journal of Commonwealth Political Studies*. 1971. Vol. 9. № 2. P. 134–157.
337. Guerre J.G.La., Girvan C. *The General Elections of 1946 in Trinidad and Tobago*. *Social and Economic Studies*. 1972. Vol. 21. No 2. P. 184–204.
338. Gunson P., Chamberlain G., Thompson A. *The Dictionary of Contemporary Politics of Central America and the Caribbean*. New York: Routledge, 1991. 400 p. (Routledge Revivals)
339. Hansen R. *Citizenship and Immigration in Post-war Britain. The Institutional Origins of a Multicultural Nation*. Oxford: Oxford University Press, 2000. 301 p.
340. Harris R. *From miser to spendthrift: Public Housing and the Vulnerability of Colonialism in Barbados, 1935 to 1965*. *Journal of urban history*. 2007. Vol. 33. No. 3. P. 443–466.
341. Harris R. *Making Leeway in the Leewards, 1929–51: The Negotiation of Colonial Development*. *The Journal of Imperial and Commonwealth History*. 2005. Vol. 33. No. 3. P. 393–418.
342. Harrison B. *Seeking a Role: The United Kingdom 1951-1970*. Oxford: Clarendon Press, 2009. 660 p. (The New Oxford History of England)
343. Harrison W. *The British Constitution in 1953*. *Parliamentary Affairs*. 1953. Vol. VII. № 2. P. 192–204.
344. Harrison W. *The British Constitution in 1955*. *Parliamentary Affairs*. 1955. Vol. IX. № 3. P. 268–276.
345. Havinden M., Meredith D. *Colonialism and development: Britain and its tropical colonies, 1850 – 1960*. London; New York: Routledge, 1996. 420 p.

346. Healy M.S. Colour, Climate, and Combat: The Caribbean Regiment in the Second World War. *The International History Review*. 2000. Vol. 22. No.1. P. 65–85.
347. Hewitt-Myring P. British Caribbean Federation. *Parliamentary Affairs*. 1954. Vol. VIII. № 4. P. 436–442.
348. High S. Base Colonies in the Western Hemisphere, 1940 – 1967. New York: Palgrave Macmillan US, 2009. 299 p.
349. High S. The racial politics of criminal jurisdiction in the aftermath of the Anglo-American ‘destroyers-for-bases’ deal, 1940–50. *The Journal of Imperial and Commonwealth History*. 2004. Vol. 32. № 3. P. 77–105.
350. Highman B.W. A concise history of the Caribbean. Cambridge: Cambridge University Press, 2011. 360 p. (Cambridge Concise Histories)
351. Hodge J.M. Triumph of the Expert: Agrarian Doctrines of Development and the Legacies of British Colonialism. Athens: Ohio University Press, 2007. 402 p. (Series in Ecology and History)
352. Holt A. The Foreign Policy of the Douglas-Home Government: Britain, the United States and the End of Empire. London: Palgrave Macmillan, 2014. 220 p.
353. Holt T.C. The Problem of Freedom: Race, Labor, and Politics in Jamaica and Britain, 1832-1938. Baltimore; London: The Johns Hopkins University Press, 1992. 520 p. (Johns Hopkins Studies in Atlantic History and Culture)
354. Hopkins A.G. American Empire: A Global History. Princeton: Princeton University Press, 2018. 982 p. (America in the World)
355. Horne G. Cold War in a hot zone: The United States confronts labor and independence struggles in the British West Indies. Philadelphia: Temple University Press, 2007. 262 p.
356. Huches C.A. Adult suffrage and the party system in Trinidad, 1946–56. *Parliamentary Affairs*. 1956. Vol. X. №1. P. 15–26.
357. Hudson B.J. Urbanisation and planning in The West Indies. *Caribbean Quarterly*. 1980. Vol. 26. № 3. Development Perspectives. P. 1–17.

358. Hyam R. Britain's declining empire: The Road to Decolonisation, 1918 – 1968. London: Cambridge University Press, 2006. 470 p.
359. Hyam R. Understanding the British Empire. New York: Cambridge University Press, 2010. 552 p.
360. Ideology, Regionalism, and Society in Caribbean History / [Ed by S.J. Pantin, J. Teelucksingh]. London: Palgrave Macmillan, 2017. 302 p.
361. Imperial Defence: The old world order 1856-1956. / [Ed. by G. Kennedy]. London; New York: Routledge, 2008. 340 p. (Cass military studies)
362. Ireton B. Britain's International Development Policies: A History of DFID and Overseas Aid. London: Palgrave Macmillan, 2013. 278 p.
363. Jackson A. The British Empire and The Second World War. London: Hambledon Continuum, 2006. 606 p.
364. Jackson I. Tropical Architecture and the West Indies: from military advances and tropical medicine, to Robert Gardner-Medwin and the networks of tropical modernism. *The Journal of Architecture*. 2017. Vol. 22. № 4. P. 710–738.
365. Jacobs W.R. The Politics of Protest in Trinidad: The Strikes and Disturbances of 1937. *Caribbean Studies*. 1977. Vol. 17. No. 1/2. P. 5–54.
366. Jansen J.C., Osterhammel J. Decolonization: A Short History. / [Tr. by J. Riemer]. Princeton: Princeton University Press, 2017. 254 p.
367. Jefferson O. The economic situation of the Commonwealth Caribbean. *Caribbean Quarterly*. 1972. Vol. 18. No. 1. Agriculture. P. 87–99.
368. Johnson H. The Anglo–American Caribbean commission and the extension of American influence in the British Caribbean, 1942 – 1945. *The Journal of Commonwealth and Comparative Politics*. 1984. Vol. 22. № 2. P. 180–203.
369. Johnson H. The Political Uses of Commissions of Enquiry (1): The Imperial-Colonial West Indies Context the Forster and Moyne Commissions. *Social and Economic Studies*. 1978. Vol. 27. No 3. P. 256-283.
370. Johnson H. The West Indies and the conversion of the British official classes to the development idea. *Journal of Commonwealth and Comparative Politics*. 1977. Vol. 15. P. 53–83.

371. Josiah B.P. Migration, Mining, and the African Diaspora: Guyana in the Nineteenth and Twentieth Centuries. New York: Palgrave Macmillan, 2011. 274 p.
372. Kamugisha A. Beyond Coloniality: Citizenship and Freedom in the Caribbean Intellectual Tradition. Bloomington: Indiana University Press, 2019. 264 p. (Blacks in the Diaspora)
373. Kaplan I., Blutstein H.I., Johnston K.T., McMorris D.S. Area handbook for Jamaica. Washington D. C.: American University, 1976. 320 p.
374. Kelsick C.A. Constitutional History of the Leewards. *Caribbean Quarterly*. 1960. Vol. 6. №2/3. The Federal Principle. P. 177–209.
375. Kennedy D. The Imperial History Wars: Debating the British Empire. London: Bloomsbury, 2018. 218 p.
376. Kirke-Green A. Britain's Imperial Administrators, 1858-1966. London: Palgrave Macmillan, 2000. 348 p.
377. Kirke-Green A. On crown service: a history of HM colonial and overseas civil services 1837 – 1997. London; New York: I. B. Tauris Publishers, 1999. 276 p.
378. Kitchen M. The British Empire and Commonwealth: A Short History. London: Palgrave, 1996. 200 p.
379. Knight F. W. The Caribbean. The Genesis of a Fragmented Nationalism. 3rd ed. New York, Oxford: Oxford University Press, 2012. 284 p.
380. Krozewski G. Money and the End of Empire: British International Economic Policy and the Colonies, 1947-58. New York: Palgrave, 2001. 312 p. (Cambridge imperial and post-colonial studies series)
381. Laing E.A. Crown Indivisibility, Government Liability and Other Problems in the West Indies. *The International and Comparative Law Quarterly*. 1974. Vol. 23. No 1. P. 127-142.
382. Larcher O.W. The politics of Canadian aid to the Commonwealth Caribbean. PhD Thesis. University of Waterloo, 1973. 164 p.
383. Latin America and the Caribbean. A Handbook. / [Ed. by C. Veliz]. London: Anthony Blond LTD, 1968. 840 p.

384. Laurence K.O. Colonialism in Trinidad And Tobago. *Caribbean Quarterly*. 1963. Vol. 9. No. 3. P. 44–56.
385. Lee J.M. Colonial Development and Good Government: A study of the ideas expressed by the British official classes in planning decolonization, 1939-1964. Oxford: Clarendon Press, 1967. 312 p.
386. Lee J.M. Forward Thinking and War: The Colonial Office during the 1940s. *The Journal of Imperial and Commonwealth History*. 1977. Vol. 6. № 1. P. 64–79.
387. Lewis G.K. British Colonialism in the West Indies: The Political Legacy. *Caribbean Studies*. 1967. Vol. 7. No. 1. P. 3–22.
388. Lewis G.K. Main Currents in Caribbean Thought. Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1983. 492 p.
389. Lewis G.K. The Growth of the Modern West Indies. London: Monthly Review Press, 1968. 510 p.
390. Lewis J.O. From West Indian Federation to Caribbean Economic Community. *Social and Economic Studies*. 1999. Vol. 48. No. 4. Federation and Caribbean Integration. P. 3–19.
391. Lewis V.A. Small States in the International Society: With Special Reference to the Associated States. *Caribbean Quarterly*. 1972. Vol. 18. No. 2. Essays on Caribbean Unity: The Case for Integration of the Windward and Leeward Islands. P. 36-47.
392. Lord Moyne. The West Indies in 1939. *The Geographical Journal*. 1977. Vol. 96. №. 2. P. 85–92.
393. Louis W.R. Ends of British Imperialism: The Scramble for Empire, Suez and Decolonization. Collected Essays. London; New York: I.B. Tauris, 2006. 1066 p.
394. Louis W.R. Imperialism at Bay, 1941-1945: The United States and the Decolonization of the British Empire. Oxford: Clarendon Press, 1977. 596 p.
395. MacColl E.K. Poverty and Politics in the Caribbean. *International Journal*. 1951/1952. Vol. 7. No. 1. P. 12–22.

396. Macpherson A.S. Citizens vs. Clients: Working Women and Colonial Reform in Puerto Rico and Belize, 1932 – 1945. *Journal of Latin American Studies*. 2003. Vol. 35. No. 2. P. 279–310.
397. Malmsten N.R. Colonial Office Policy to Major Constitutional and Administrative Problems in the West Indies, 1919-1939. PhD Thesis. University of London, 1976. 300 p.
398. Malmsten N.R. The British Labour Party and the West Indies, 1918–39. *The Journal of Imperial and Commonwealth History*. 1977. Vol. 5. № 2. P. 172– 205.
399. Marshall B. Attempts at Windward/Leeward federation. *Caribbean Quarterly*. 1972. Vol. 18. No. 2. P. 9–15.
400. Marshall V.K. Part I – Aspects of the development of the peasantry. *Caribbean Quarterly*. 1972. Vol. 18. №. 1. Agriculture. P. 30–46.
401. Marshall W.K. A Review of Historical Writing on the Commonwealth Caribbean Since c. 1940. *Social and Economic Studies*. 1975. Vol. 24. No 3. P. 271-307.
402. Martin T. Eric Williams and the Anglo–American Caribbean Commission: Trinidad's Future Nationalist Leader as Aspiring Imperial Bureaucrat, 1942 – 1944. *The Journal of African American History*. 2003. Vol. 88. № 3. P. 274–290.
403. Masefield G.B. A History of the Colonial Agricultural Service. Oxford: Clarendon Press, 1972. 184 p.
404. Mawby S. Ordering Independence: The End of Empire in the Anglophone Caribbean, 1947 – 1969. London: Palgrave Macmillan UK, 2012. 312 p.
405. Mawby S. The Transformation and Decline of the British Empire: Decolonisation After the First World War. London: Macmillan Education, 2015. 180 p.
406. Mawby S. “Uncle Sam, We Want Back We Land”: Eric Williams and the Anglo-American Controversy over the Chaguaramas Base, 1957–1961. *Diplomatic History*. 2012. Vol. 36. No 1. P. 119–145.
407. McIntyre W.D. A Guide to Contemporary Commonwealth. London: Palgrave Macmillan, 2001. 266 p.

408. McIntyre W.D. *The Commonwealth of Nations: Origins and Impact, 1869 – 1971.* / [Ed. by B. C. Shafer]. Minneapolis: University of Minnesota Press, 1977. 596 p. (Europe and the world in the Age of Expansion)
409. McKercher B.J.C. *Transition of Power: Britain's Loss of Global Pre-eminence to the United States 1930 – 1945.* Cambridge: Cambridge University Press, 1999. 404 p.
410. McWilliam M. *The Development Business: A History of the Commonwealth Development Corporation.* London: Palgrave, 2001. 296 p.
411. Miller J.D.B. *Survey of Commonwealth Affairs: Problems of Expansion and Attrition, 1953 – 1969.* London; New York; Toronto: Oxford University Press, 1974. 564 p.
412. Mordecai J. *The West Indies: the federal negotiations.* London: George Allen and Ulwin LTD, 1968. 484 p.
413. Morgan D.J. *Aid to the West Indies: A survey of attitudes and needs.* London: Overseas Development Institute LTD, 1964. 56 p.
414. Morgan D.J. *British Aid-5. Colonial Development a factual survey of the origins and history of British aid to developing countries.* London: Overseas Development Institute LTD, 1964. 96 p.
415. Morgan D.J. *Imperial Preference in the West Indies and in the British Caribbean, 1929-55: A Quantitative Analysis.* *The Economic Journal.* 1962. Vol. 72. № 285. P. 104–133.
416. Morgan D.J. *The official history of colonial development. Vol. I. The origins of British aid policy, 1924 – 1945.* London: The Macmillan Press LTD, 1980. 253 p.
417. Morgan D.J. *The official history of colonial development. Vol. II. Developing British colonial resources, 1945 – 1951.* London: The Macmillan Press LTD, 1980. 398 p.
418. Morgan D.J. *The official history of colonial development. Vol. III. The reassessment of British aid policy, 1951 – 1965.* London: The Macmillan Press LTD, 1980. 334 p.

419. Morgan D.J. The official history of colonial development. Vol. IV. Changes in British aid policy, 1951 – 1970. London: The Macmillan Press LTD, 1980. 275 p.
420. Murphy P. The Empire's New Clothes: The Myth of the Commonwealth. New York; Oxford: Oxford University Press, 2018. 282 p.
421. Murphy P. Monarchy and the End of Empire: The House of Windsor, the British Government, and the Postwar Commonwealth. Oxford: Oxford University Press, 2013. 256 p.
422. Neptune H.R. Caliban and the Yankees: Trinidad and the United States Occupation. Chapel Hill: The University of North Carolina Press, 2007. 274 p.
423. Ness I., Cope Z. The Palgrave Encyclopedia of Imperialism and Anti-Imperialism. 2 Vol. Cham: Palgrave Macmillan, 2016. 1424 p.
424. Nicolson F., Hughes C.A. A provenance of proconsuls: British colonial governors 1900 – 1960. *The Journal of Imperial and Commonwealth History*. 1975. Vol. 4. № 1. P. 77–106.
425. Oostindie G., Klinkers I. Decolonising the Caribbean. Dutch policies in a comparative perspective. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2003. 292 p.
426. Orde A. The Eclipse of Great Britain: The United States and British Imperial Decline, 1895-1956. London: Macmillan Press LTD, 1996. 262 p.
427. Palmer A. Black American Soldiers in Trinidad, 1942 – 1944: Wartime Politics in a Colonial Society. *The Journal of Imperial and Commonwealth History*. 1986. Vol. 14. №3. P. 203–218.
428. Palmer A. Rum and Coca Cola: The United States in the British Caribbean 1940 – 1945. *The Americas*. 1987. Vol. 43. № 4. P. 441–451.
429. Palmer C.A. Freedom's children: The 1938 Labor Rebellion and the Birth of Modern Jamaica. Chapel Hill: The University of North Carolina Press, 2014. 419 p.
430. Panton K.J. Historical Dictionary of the British Empire. Lanham; Boulder; New York; London: Rowman & Littlefield Publishers, 2015. 728 p. (Historical Dictionaries of Ancient Civilizations and Historical Eras)

431. Parker J.C. *Brother's Keeper: The United States, Race, and Empire in the British Caribbean, 1937 – 1962*. New York: Oxford University Press, 2008. 264 p.
432. Parker J.C. Remapping the Cold War in the Tropics: Race, Communism, and National Security in the West Indies. *The International History Review*. 2002. Vol. 24. No. 2. P. 318–347.
433. Parkinson C.O.H. *Bill of rights and decolonization. The emergence of domestic human rights instruments in Britain's overseas territories*. Oxford: Oxford University Press, 2007. 320 p.
434. Parris G.R. Inequality and Control in a Colonial Bureaucracy: Barbados, 1955 – 1962. *Journal of Black Studies*. 1972. Vol. 3. No. 1. P. 57–74.
435. Parry S., Sherlock P.M., Maingot A.P. *A short history of the West Indies*. 4th ed. London; Basingstoke: Macmillan Caribbean, 1987. 318 p.
436. Patsides N. Marcus Garvey, Race Idealism and his Vision of Jamaican Self-government. *Caribbean Quarterly*. 2005. Vol. 51. No. 1. P. 37–52.
437. *Patterns of foreign influence in the Caribbean* / [Ed. by Em. de Kadt]. London; New York: Oxford University Press, 1972. 188 p.
438. Paul K. *Whitewashing Britain. Race and citizenship in the postwar era*. Ithaca; London: Cornell University Press, 1997. 253 p.
439. Perez Jr.A.L. Aspects of Underdevelopment: Tourism in the West Indies. *Science & Society*. 1973/1974. Vol. 37. № 4. P. 473–480.
440. Peters D.C. *The Democratic System in the Eastern Caribbean*. New York: Greenwood Press, 1992. 242 p.
441. Phillips P. Race, class, nationalism: a perspective on twentieth century social movements in Jamaica. *Social and Economic Studies*. Vol. 37. №3. (September, 1988). P. 97–124.
442. Porter B. *Empire Ways: Aspects of British Imperialism*. London; New York: I.B. Tauris, 2016. 290 p.
443. Porter B. *The Lion's Share: A History of British Imperialism, 1850 to the Present*. 6th ed. London; New York: Routledge, 2021. 354 p.

444. Post K. *Arise Ye Starvelings: The Jamaican Labour Rebellion of 1938 and its Aftermath*. The Hague: Martinus Nijhoff, 1978. 502 p.
445. Potter S.J. *British Imperial History*. London: Palgrave Macmillan Education, 2015. 160 p. (Theory and History).
446. Randall S.J., Mount G.S. *The Caribbean Basin: An International History*. London; New York: Routledge, 1998. 220 p. (The New International History Series)
447. Reddock R. *Women, Labour & Politics in Trinidad & Tobago: A History*. London; New Jersey: Zed Books, 1994. 350 p.
448. Reid I.D.A. The Negro in the British West Indies. *The Journal of Negro Education*. 1941. Vol. 10. № 3. P. 524–535.
449. Richardson B.C. *The Caribbean in the Wider World, 1492-1992*. Cambridge: Cambridge University Press, 1992. 236 p. (Geography of the World-Economy)
450. Rose S.O. *Which People's War? National Identity and Citizenship in Wartime Britain 1939 – 1945*. Oxford: Oxford University Press, 2003. 318 p.
451. Rowlands T. The end of the empire. *Journal of the Royal Society of Arts*. 1979. Vol. 127. № 5274. P. 360–369.
452. Rush A.S. *Bonds of Empire. West Indians and Britishness from Victoria to Decolonization*. Oxford: Oxford University Press, 2011. 274 p.
453. Ryan S.D. *Race and nationalism in Trinidad and Tobago*. Toronto; Buffalo: University of Toronto Press, 1972. 501 p.
454. Ryden D.B. *West Indian Slavery and British Abolition, 1783 – 1807*. Cambridge: Cambridge University Press, 2009. 336 p.
455. Saggat S. *Race and politics in Britain*. Worcester: Billing and Sons LTD, 1992. 240 p.
456. Sanders D. *Losing an Empire, Finding a Role: An Introduction to British Foreign Policy since 1945*. London: Macmillan Education, 1990. 350 p.
457. Sanger C. *Malcolm MacDonald: Bringing an End to Empire*. Montreal; Kingston: McGill-Queen's University Press, 1995. 500 p.
458. Saunders G. *Race and Class in the Colonial Bahamas, 1880-1960*. Miami: University Press of Florida, 2016. 372 p.

459. Saunders G. The changing face of Nassau: the impact of tourism on bahamian society in the 1920s and 1930s. *New West Indian Guide*. 1997. Vol. 71. № ½. P. 21–42.
460. Schenk C.R. Britain and the Sterling Area: From Devaluation to Convertibility in the 1950s. London: Routledge, 1994. 170 p.
461. Schenk C.R. The Decline of Sterling: Managing the Retreat of an International Currency, 1945-1992. Cambridge: Cambridge University Press, 2010. 440 p.
462. Shoman A. Belize's Independence and Decolonization in Latin America. Guatemala, Britain, and the UN. London: Palgrave Macmillan US, 2010. 250 p. (Studies of the Americas)
463. Singlair G. At the end of the line. Colonial policing and the imperial endgame 1945–80. Manchester; New York: Manchester University Press, 2006. 252 p. (Studies in Imperialism)
464. Sires R. Government in the British West Indies: An Historical Outline. *Social and Economic Studies*. 1957. Vol. 6. № 2. P. 109–132.
465. Sires R. The experience of Jamaica with modified crown colony government. *Social and Economic Studies*. 1955. Vol. 4. № 2. P. 150–167.
466. Smith M.G. Short-range Prospects in the British Caribbean. *Social and Economic Studies*. 1962. Vol. 11. No. 4. P. 392–408.
467. Society and Politics in the Caribbean. / [Ed. by C. Clarke]. London: Palgrave Macmillan, 1991. 296 p.
468. Spackman A. Constitutional Development in Trinidad & Tobago. *Social and Economic Studies*. 1965. Vol. 14. No 4. P. 283–320.
469. Speers P.C. Colonial Policy of the British Labour Party. *Social Research*. 1948. Vol. 15. No. 3. P. 304–326.
470. Spence D.O. Colonial naval culture and British Imperialism, 1922-67. Manchester: Manchester University Press, 2015. 278 p. (Studies in Imperialism)
471. Spence D.O. Imperialism and identity in British colonial naval culture, 1930s to decolonization. PhD Thesis. Sheffield Hallam University, 2012. 372 p.

472. Stanard M.G. *European Overseas Empire, 1879–1999: A Short History*. Hoboken; New Jersey: Wiley, 2018. 236 p. (Wiley short histories)
473. Stockdal F. The Work of the Caribbean Commission. *International Affairs*. 1947. Vol. 23. No. 2. P. 213–220.
474. Stockwell S. *The British End of the British Empire*. Cambridge: Cambridge University Press, 2018. 336 p.
475. Sutton A. *The Political Economy of Imperial Relations: Britain, the Sterling Area, and Malaya, 1945-1960*. London: Palgrave Macmillan, 2015. 222 p. (Cambridge Imperial and Post-Colonial Studies Series)
476. Taussig C.W. A Four–Power Program in the Caribbean. *Foreign Affairs*. 1946. Vol. 24. No. 4. P. 699–710.
477. Teelucksingh J. *Decolonization Struggle in Trinidad and Tobago*. London: Palgrave Macmillan UK, 2015. 235 p. (Cambridge Imperial and Post-Colonial Studies Series)
478. Teelucksingh J. *Ideology, Politics, and Radicalism of the Afro-Caribbean*. L: Palgrave Macmillan, 2016. 238 p.
479. *The Atlantic World 1450-2000*. / [Ed. by T. Falola, K.D. Roberts]. Bloomington: Indiana University Press, 2008. 386 p.
480. *The British Empire: A Historical Encyclopedia*. / [Ed. by M. Doyle]. Vol. I. Santa Barbara; Denver: ABC-CLIO, 2018. 284 p.
481. *The British Empire: A Historical Encyclopedia*. / [Ed. by M. Doyle]. Vol. II. Santa Barbara; Denver: ABC-CLIO, 2018. 386 p.
482. *The Cambridge Economic History of Latin America*. / [Ed. by V. Bulmer-Thomas, J.H. Coatsworth, R.C. Conde]. Vol. II. *The Long Twentieth Century*. Cambridge: Cambridge University Press, 2006. 730 p.
483. *The Cambridge World History*. Vol. VII. *Production, Destruction, and Connection, 1750-Present*. Part 1: *Structures, Spaces, and Boundary Making*. / [Ed. by J.R. McNeill, K. Pomeranz]. Cambridge: Cambridge University Press, 2015. 660 p.

484. *The Cambridge World History. Vol. VII. Production, Destruction, and Connection, 1750-Present. Part 2: Shared Transformations?* / [Ed. by J.R. McNeill, K. Pomeranz]. Cambridge: Cambridge University Press, 2015. 550 p.
485. *The Caribbean and the Atlantic World Economy: Circuits of trade, money and knowledge, 1650-1914.* / [Ed. by A.B. Leonard, D. Pretel]. London: Palgrave Macmillan, 2015. 320 p. (Cambridge Imperial and Post-Colonial Studies Series)
486. *The Demographics of Empire: The Colonial Order and the Creation of Knowledge.* / [Ed. by K. Ittmann, D.D. Cordell, G.H. Maddox]. Athens: Ohio University Press, 2010. 292 p.
487. *The Economy of the West Indies.* / [Ed. by G.E. Cumper]. Jamaica: Institute of Social and Economic Research, University College of the West Indies, 1960. 274 p.
488. *The Global Bourgeoisie: The Rise of the Middle Classes in the Age of Empire.* / [Ed. by C. Dejung, D. Motadel, J. Osterhammel]. Princeton; Oxford: Princeton University Press, 2019. 380 p.
489. *The Modern Caribbean.* / [Ed. by F.W. Knight, C.A. Palmer]. Chapel Hill; London: The University of North Carolina Press, 1989. 396 p.
490. *The Oxford Companion to Sugar and Sweets.* / [Ed. by D. Goldstein]. Oxford: Oxford University Press, 2015. 890 p.
491. *The Oxford History of the British Empire. Vol. IV. The Twentieth Century.* / [Ed. by J. Brown, W. R. Louis]. Oxford: Oxford University Press, 1999. 774 p.
492. *The Oxford History of the British Empire. Vol. V. Historiography.* / [Ed. by R.W. Winks]. Oxford: Oxford University Press, 1999. 760 p.
493. *The Oxford World History of Empire. Vol. 1. The Imperial Experience.* [Ed. by P.F. Bang, C.A. Bayly, W. Scheidel]. New York: Oxford University Press, 2021. 552 p.
494. *The Oxford World History of Empire. Vol. 2. The History of Empires.* [Ed. by P.F. Bang, C.A. Bayly, W. Scheidel]. New York: Oxford University Press, 2021. 1320 p.

495. The West Indies and Caribbean year book. Anuario comercial de las Antillas y paises del Caribe. Vol. 25. 1953/54. London: T. Skinner, 1954. 550 p.
496. Thomas C.Y. The Poor and the Powerless: Economic Policy and Change in the Caribbean. London: Latin America Bureau, 1988. 396 p.
497. Thomas M. Fight or Flight: Britain, France, and their Roads from Empire. Oxford: Oxford University Press, 2014. 540 p.
498. Thomas M. Violence and Colonial Order. Police, Workers and Protest in the European Colonial Empires, 1918 – 1940. Cambridge; New York: Cambridge University Press, 2012. 530 p. (Critical Perspectives on Empire)
499. Thomson R. Green Gold: Bananas and Dependency in the Eastern Caribbean. London: Latin American Bureau, 1987. 94 p.
500. Thorndike T. Grenada: Politics, Economics and Society. London: Frances Pinter Publishers, 1985. 200 p. (Marxist Regimes Series)
501. Thorndike T. The politics of inadequacy: A Study of the Associated Statehood negotiations and constitutional arrangements for the Eastern Caribbean, 1965-67. *Social and Economic Studies*. 1979. Vol. 28. № 3. P. 597–617.
502. Tomlinson J. The Commonwealth, the Balance of Payments and the Politics of International Poverty: British Aid Policy, 1958 – 1971. *Contemporary European History*. 2003. Vol. 12. No. 4. P. 413–429.
503. Torres-Saillant S. An Intellectual History of the Caribbean. London: Palgrave Macmillan, 2006. 290 p. (New Directions in Latino American Cultures)
504. Tunteng P.-K. Reflections of Labour and Governing in Antigua. *Caribbean Studies*. 1975. Vol. 15. No 2. P. 36–56.
505. Usill H.V. Planning in the British West Indies. *World Affairs*. 1947. Vol. 110. № 3. P. 213–216.
506. Wallace E. The British Caribbean: From the decline of colonialism to the end of Federation. Toronto; Buffalo: University of Toronto Press, 1977. 274 p.
507. Wallace E. The West Indies Federation: Decline and Fall. *International Journal*. 1962. Vol. 17. P. 269–288.

508. Walton C. *Empire of secrets. British intelligence, the Cold War and the twilight of Empire*. London: Harper Press, 2013. 400 p.
509. Ward J.R. *Poverty and Progress in the Caribbean, 1800 – 1960*. London: Macmillan publishers LTD, 1985. 82 p. (Studies in economic and social history)
510. Watts D. *The West Indies: Patterns of Development, Culture and Environmental Change since 1492*. Cambridge: Cambridge University Press, 1987. 610 p. (Cambridge studies in historical geography).
511. Watts R.L. *New Federations: Experiments in the Commonwealth*. Oxford: Clarendon Press, 1966. 417 p.
512. Waylen G. *Colonial policy towards industrialisation between the wars: the case of Jamaica*. Department of Government, Victoria University of Manchester, 1987. 24 p. (Manchester Papers in Politics).
513. Webster W. *Englishness and Empire 1939-1965*. Oxford: Oxford University Press, 2005. 254 p.
514. Welch B.M. *Survival by Association: Supply Management Landscapes of the Eastern Caribbean*. Montreal; Kingston; London; Buffalo: McGill-Queen's University Press, 1996. 364 p.
515. Weston S.B. *The Caribbean: Laboratory for Colonial Policy*. *The Antioch Review*. 1944. Vol. 4. No. 3. P. 370–382.
516. Williams E. *From Columbus to Castro: the History of the Caribbean 1492 – 1969*. London: Tobridge Printers LTD, 1971. 576 p.
517. Williams E. *History of the People of Trinidad and Tobago*. New York, 1962. 292 p.
518. Whitham A.C. *On Dealing with Gangsters: The Limits of British "Generosity" in the Leasing of Bases to the United States, 1940-41*. *Diplomacy & Statecraft*. 1996. Vol. 7. No 3. P. 589–630.
519. Whitham A.C. *Prising the Doors of Empire: The Anglo-American Caribbean Commission and the American quest for a new West Indies, 1938-1945*. PhD Thesis. University of Wales Swansea, 1999. 446 p.

520. Whitham A.C. Sore thumbs and beachcombers: Britain, the war debt, and the cession of the British West Indies, July 1938 – May 1940. *The Journal of Imperial and Commonwealth History*. 1997. Vol. 25. № 3. P. 466–488.
521. Whitham A.C. The thin end of the wedge: the British Foreign Office, the West Indies and avoiding the Destroyers-Bases Deal, 1938–1940. *Journal of Transatlantic Studies*. 2013. Vol. 11. № 3. P. 234–248.
522. Wooding H.O.B. The Constitutional History of Trinidad and Tobago. *Caribbean Quarterly*. 1960. Vol. 6. No. 2/3. The Federal Principle. P. 143–159.
523. Zeidenfelt A. Anglo-American Cooperation in the British and American Non-Self Governing Possesions in the Caribbean. PhD Thesis. New York University, 1951. 504 p.
524. Zeidenfelt A. British West Indies Federation. *Social Science*. 1956. Vol. 31. № 2. P. 94–98.
525. Zeidenfelt A. Political and Constitutional Developments in Jamaica. *The Journal of Politics*. 1952. Vol. 14. №. 3. P. 512–540.

ДОДАТКИ

Додаток 1. Список публікацій здобувача за темою дисертації та відомості про апробацію

Список публікацій здобувача за темою дисертації, в яких опубліковано основні наукові результати дисертації:

1. Брайлян Є.С. Місцева колоніальна адміністрація в Британській Вест-Індії (XVII – перша третина XIX ст.) *Україна-Європа-Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини.* 2013. Вип. 12. С. 276–281.
2. Брайлян Є.С., Машевський О.П. Британсько-французьке суперництво в Карибському басейні у XVII-XVIII століттях *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія Історія.* Вип. 1. 2014. С. 48–51.
3. Брайлян Є.С., Машевський О.П. Етнічний аспект британської колоніальної політики в Карибському басейні (XVII – XVIII ст.). *Етнічна історія народів Європи.* Вип. 43. 2014. С. 116–121.
4. Брайлян Є.С. Федерація Вест-Індії (1958 – 1962 рр.) *Український історичний збірник.* 2014. Вип. 17. С. 353–359.
5. Brajlan I. Политическое развитие британских колоний в Карибском бассейне за Вестминстерской моделью (1931 – 1944 гг.) (на примере Ямайки). *Studia Warminskie.* №52. Olstyn, 2015. S. 339–347. (входить до міжнародної індексації Web of Science).
6. Brailian Y. Anglo–American Caribbean Commission (1942 – 1946) and British colonial regime in West Indies. *Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії.* Вип. 27. Рівне: РДГУ, 2016. Р. 169–176.
7. Брайлян Є.С. Вплив колоніальної політики в Карибському басейні на вступ Великої Британії до ЄЕС (друга половина 1950-х – перша половина 1960-х рр.). *Етнічна історія народів Європи.* 2017. Вип. 53. С. 150–157.

Публікації, що додатково відображають результати дисертації:

8. Брайлян Є.С. Центральне колоніальне управління британськими колоніями в Карибському басейні за часів Старої Представницької Системи (XVII – перша половина XIX ст.) *Всесвітня історія та актуальні проблеми міжнародних відносин*: стат. та матеріали IV Міжнар. наук.-прак. конф., присвяченої пам'яті професора Г.Л. Бондаревського (9–10 квіт. 2013 р., м. Луганськ). Луганськ, 2013. С. 48–51.
9. Брайлян Є.С. Розвиток туризму в Карибському басейні (1930-1980)в контексті колоніальної політики Великої Британії в регіоні. *Сучасні тенденції міжнародних відносин: політика, економіка, право: зб. наук. праць V щорічної міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 17.09.2015)*. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2015. С. 184–187.
10. Брайлян Є.С. Радянська історіографія британської колоніальної політики в Карибському басейні в 1931–1983 рр. *Шістнадцяті джерелознавчі читання “Архівна наука і освіта в незалежній Україні”* Матеріали Всеукраїнської наукової конференції 24 листопада 2015 р. КНУ. К., 2015. С. 57–59.
11. Брайлян Є.С. Історіографічні та методологічні підходи аналізу еміграції з Карибського басейну до країн ЄЕС (1950 – 1970 – і рр.). *“Європейські студії в Україні в підготовці магістрів державного управління: підвищення популярності та привабливості”* Матеріали міжнародного семінару 30 вересня 2015 р. НАДУ. К., 2016. С. 90–96.
12. Брайлян Є.С. Економічна політика Великої Британії на Тринідаді і Тобаго (1945 – 1958 рр.). *Дні науки історичного факультету, присвячені 150-річчю від дня народження М.С. Грушевського*. Матеріали ІХ Міжнародної наукової конференції студентів, аспірантів та молодих учених. К., 2016. С. 202–206.
13. Брайлян Є.С. Стратегія економічного розвитку Британської Вест-Індії в 1930 – 1960-х рр. *Український історичний збірник*. 2017. Вип. 19. С. 258– 272.
14. Брайлян Є.С. Рецензія. Янсен Я., Остергаммель Ю. Деколонізація: коротка історія. *Український історичний журнал*. 2018. № 2. С. 203-209.

Відомості про апробацію основних положень дисертаційної роботи:

Міжнародна наукова конференція “Стратегії партнерства і співробітництва в контексті актуальних проблем всесвітньої історії та міжнародних відносин” (Київ, 31 березня 2015 р., очна форма участі).

V щорічна міжнародна науково-практична конференція „Цілі Розвитку Тисячоліття ООН: досягнення та перспективи» (Львів, 17 вересня 2015 р., заочна форма участі).

Всеукраїнська наукова конференція “Шістнадцяті джерелознавчі читання” (Київ, 24 листопада 2015 р., очна форма участі).

Міжнародна наукова конференція “Україна і США: досвід та перспективи співпраці (присвячена пам’яті професора Б. М. Гончара)” (Київ, 17 – 18 березня 2016 р., очна форма участі).

Міжнародна наукова конференція “Стратегічне партнерство в зовнішній політиці США, ЄС та країн латиноамериканського регіону” (м. Київ, квітня 2016 р., заочна форма участі).

IX Міжнародна наукова конференція “Дні науки історичного факультету – 2016”, присвячені 150-річчю від дня народження М. С. Грушевського (Київ, квітня 2016 р., заочна форма участі).

Науково-методичний семінар “Проблеми дослідження та викладання міждисциплінарних напрямів: європейські студії та американістика” (Київ, 17 травня 2017 р., очна форма участі).

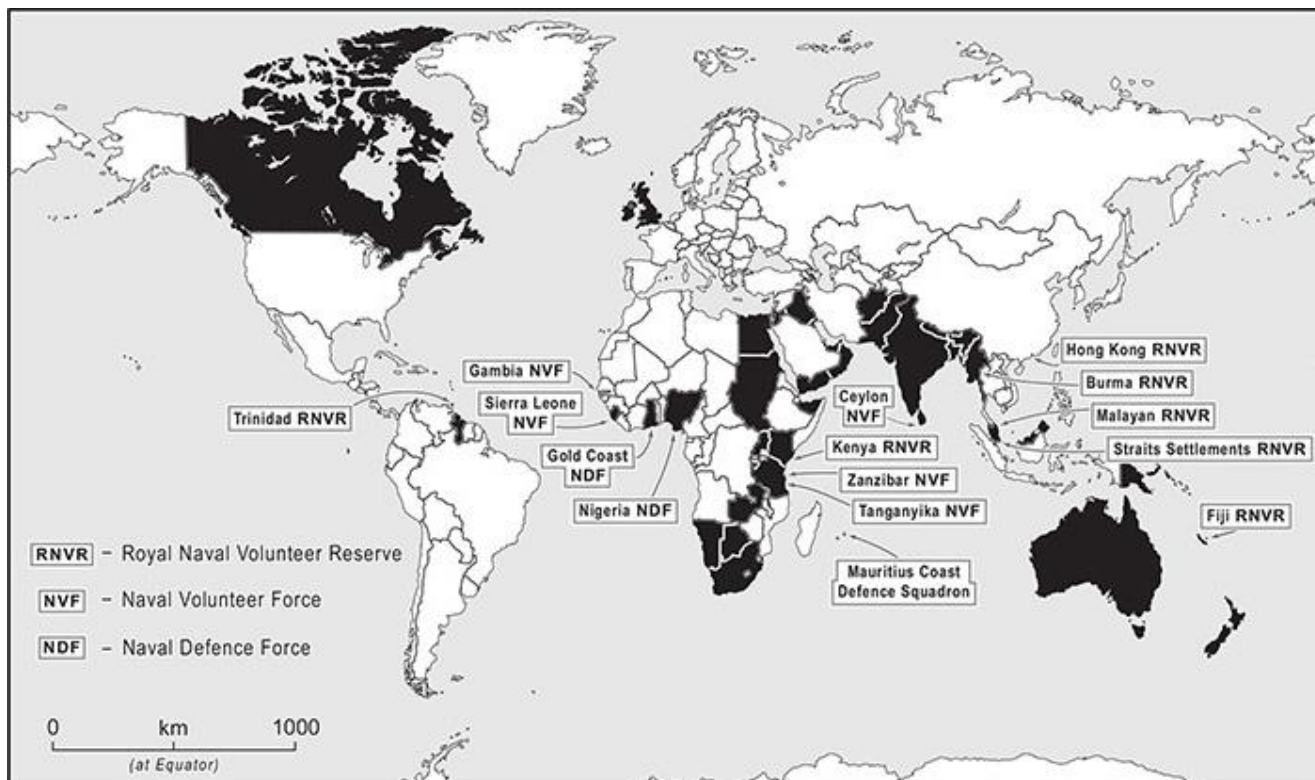
Міжнародна науково-практична конференція студентів, аспірантів та молодих вчених “Одеські читання: актуальні проблеми всесвітньої історії” (Одеса, 20 – 21 жовтня 2017 р., очна форма участі).

Друга міжнародна наукова конференція “Україна і США: досвід та перспективи співпраці (присвячена 25-річчю встановлення дипломатичних відносин)” (Київ, 23 листопада 2017 р., очна форма участі).

Transnational & Global History Seminar “Graduate Approaches to Global History” (Oxford, 25 May 2018, очна форма участі).

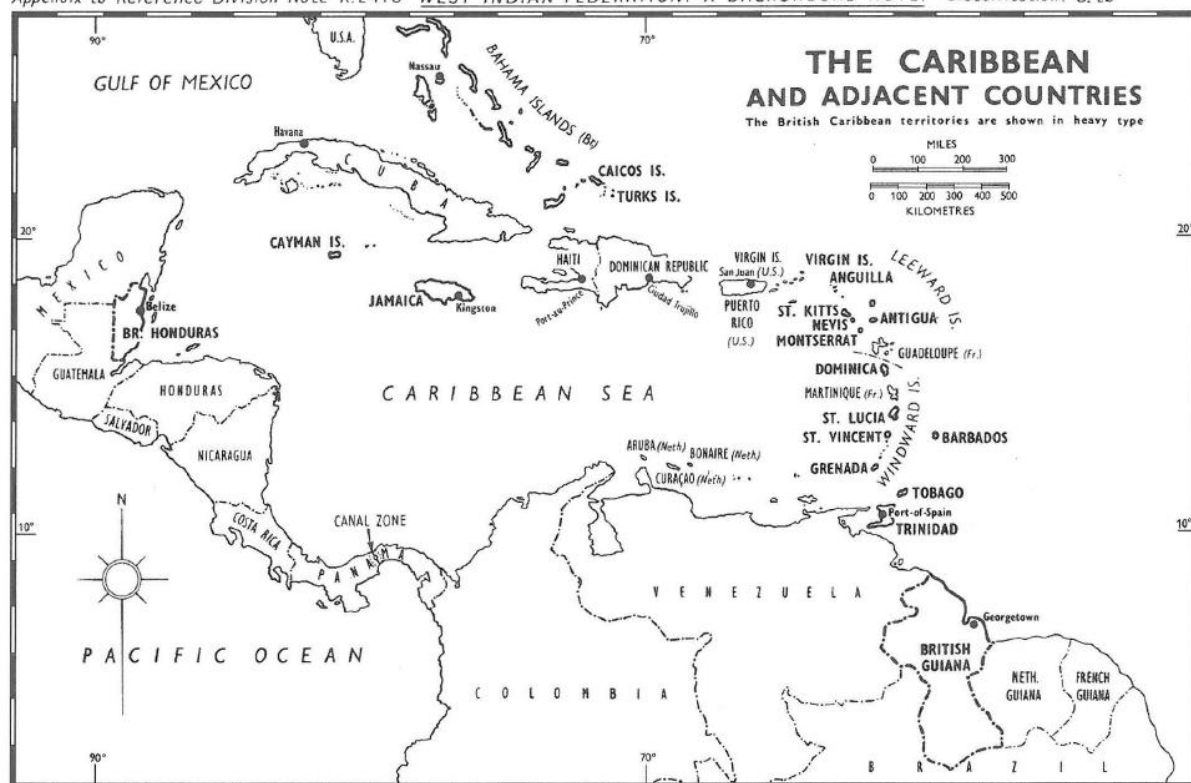
Додаток 2. Військово-морські сили Британської імперії станом на 1941 р.⁶³⁷

⁶³⁷ Spence D.O. Colonial naval culture and British Imperialism, 1922-67. Manchester: Manchester University Press, 2015. P. XVIII. (Studies in Imperialism)

Додаток 3. Карта Британської Вест-Індії станом на 1950-ті рр.⁶³⁸

Appendix to Reference Division Note R.2416 WEST INDIAN FEDERATION: A BACKGROUND NOTE. Classification: C, 2b

⁶³⁸ BDEEP. Series B. Vol. 6. The West Indies. / [Ed. by S. R. Ashton, D. Killingray]. London: The Stationery Office, 1999. P. V.

Додаток 4.**Імпорт до Британської Вест-Індії за січень – червень 1933 р.⁶³⁹**

Країна-імпортер	Вартість імпорту (ф. ст.)
Японія	96, 056
Велика Британія	875, 156
Канада	323, 361
США	353,707
Решта країн	461,495
Загальна сума	2,109,775

Додаток 5.**Імпорт до Британської Вест-Індії за січень – червень 1934 р.⁶⁴⁰**

Країна-імпортер	Вартість імпорту (ф. ст.)
Японія	165,707
Велика Британія	752,836
Канада	357,529
США	410,585
Решта країн	536,574
Загальна сума	2,173,031

Додаток 6.**Імпорт до Британської Вест-Індії за січень – червень 1935 р.⁶⁴¹**

Країна-імпортер	Вартість імпорту (ф. ст.)
Японія	28,408
Велика Британія	905,115
Канада	368,064
США	424,908
Решта країн	541,069
Загальна сума	2,267,564

⁶³⁹ TNA. CO 852/18/1: textile import quotas for the West Indies 1935. Table. Half year ended 30th June 1933.

⁶⁴⁰ TNA. CO 852/18/1: textile import quotas for the West Indies 1935. Table. Half year ended 30th June 1934.

⁶⁴¹ TNA. CO 852/18/1: textile import quotas for the West Indies 1935. Table. Half year ended 30th June 1935.

Додаток 7.

**Імпорт штучних шовкових товарів до Сент-Крістофер-Невіса
за січень – червень 1935 р.⁶⁴²**

Країна-імпортер	Кількість товару (кв. ярди)	Вартість (ф. ст.)
Велика Британія	6,526	191
Японія	3,321	114
Італія	2,377	108
Франція	3,283	101
Китай	-	-
Загальна сума	15,507	494

Додаток 8.

**Імпорт штучних бавовняних товарів до Сент-Крістофер-Невіса
за січень – червень 1935 р.⁶⁴³**

Країна-імпортер	Кількість товару (кв. ярди)	Вартість (ф. ст.)
Велика Британія	188,377	4,362
США	36,012	666
Японія	17,049	296
Франція	2,660	25
Італія	2100	94
Загальна сума	246,0985	5,443

⁶⁴² TNA. CO 852/18/1: textile import quotas for the West Indies 1935. St. Christofer-Nevis. Leeward islands colony. Imports. Artificial silk piece goods. 30 August 1935.

⁶⁴³ TNA. CO 852/18/1: textile import quotas for the West Indies 1935. St. Christofer-Nevis. Leeward islands colony. Imports. Cotton piece goods. 30 August 1935.

Додаток 9.

**Імпорт штучних бавовняних та шовкових товарів до Домініки
за січень-червень 1935 р.⁶⁴⁴**

Країна	Штучні бавовняні товари		Штучні шовкові товари	
	Кількість товару (кв. ярди)	Вартість (ф. ст.)	Кількість товару (ярди)	Вартість (ф. ст.)
Велика Британія	185,298	3,457	4,210	98
США	9,428	141	-	-
Японія	2,556	45	1,955	50
Франція	1	-	883	26
Італія	173	7	95	7
Нідерланди	1,739	45	-	-
Швейцарія	302	13	-	-
Чехословаччина	-	-	18	2
Загальна сума	199,497	3,708	7,161	183

⁶⁴⁴ TNA. CO 852/18/1: textile import quotas for the West Indies 1935. Statement showing imports of cotton and artificial silk piece goods into Dominica, from January – June, 1935.

Додаток 10.

Імпорт текстилю до Тринідаду і Тобаго за січень – червень 1935 р.⁶⁴⁵

Країна	Регульований об'єм імпорту (кв. ярди)
Бельгія	250
Китай	12,755
Франція	74,104
Німеччина	521
Нідерланди	299
Угорщина	152
Італія	54,068
Японія	282,606
Швейцарія	760
США	418,482

⁶⁴⁵ TNA. CO 852/18/1: textile import quotas for the West Indies 1935. Colony of Trinidad and Tobago. Report on Working and Effect of Quotas on Cotton and Artificial Silk Piece Goods for the first six months of 1935. 15 July 1935.

Додаток 11.

**Імпорт регульованого об'єму текстилю до Тринідаду і Тобаго
за січень-червень 1934 р.⁶⁴⁶**

Країна, територія	Січень – червень 1934 р.					
	Бавовна		Штучний шовк		Загальна кількість	
	Кв. ярди	Ф. ст.	Кв. ярди	Ф. ст.	Кв. ярди	Ф. ст.
Велика Британія	2,047,788	45,091	24,268	1,395	2,072,056	46,486
Канада	70	13	-	-	70	13
Гонконг	-	-	-	-	-	-
Бельгія	5,437	273	-	-	5,437	273
Китай	-	-	-	-	-	-
Франція	1,238	164	26,933	1,402	28,171	1,566
Німеччина	2,966	84	2,994	179	5,960	263
Нідерланди	695	31	319	23	1,014	54
Угорщина	142	4	89	8	231	12
Італія	-	-	1,789	102	1,789	102
Японія	406,701	5,294	624,144	18,348	1,030,845	23,642
Швейцарія	9,950	682	319	47	10,269	729
США	301,926	4,605	13,080	817	315,006	5,422
Загальна сума	2,776,913	56,241	693,395	22,321	3,470,848	78,562

⁶⁴⁶ TNA. CO 852/18/1: textile import quotas for the West Indies 1935. Statement showing the imports of regulated textiles from all countries during the first six months of 1934 and 1935.

Додаток 12.

**Імпорт регульованого об'єму текстилю до Тринідаду і Тобаго
за січень-червень 1935 рр.⁶⁴⁷**

Країна, територія	Січень – червень 1935 р.					
	Бавовна		Штучний шовк		Загальна кількість	
	Кв. ярди	Ф. ст	Кв. ярди	Ф. ст	Кв. ярди	Ф. ст
Велика Британія	3,770,958	77,902	181,892	7,277	3,952,850	85,179
Канада	9,168	326	347	50	9,515	376
Гонконг	625	45	-	-	625	45
Бельгія	250	24	-	-	250	24
Китай	12,755	161	-	-	12,755	161
Франція	411	45	73,693	3,312	74,104	3,357
Німеччина	-	-	521	50	521	50
Нідерланди	299	13	-	-	299	13
Угорщина	-	-	152	10	152	10
Італія	-	-	54,068	2,272	54,068	2,272
Японія	55,273	644	227,333	6,716	282,606	7,360
Швейцарія	210	11	550	77	760	88
США	415,292	5,348	3,190	166	418,482	5,514
Загальна сума						

⁶⁴⁷ TNA. CO 852/18/1: textile import quotas for the West Indies 1935. Statement showing the imports of regulated textiles from all countries during the first six months of 1934 and 1935.

Додаток 13.

**Чисельність населення з активним виборчим правом
у Британській Вест-Індії станом на 1938 р.⁶⁴⁸**

Колонія	Частка людей з активним виборчим правом від загального населення колонії
Антигуа	1 048 (3,06 %)
Барбадос	6 359 (3,30 %)
Британська Гвіана	6 578 (2,84 %)
Британський Гондурас	1 156 (2 %)
Монтсеррат	260 (1,90 %)
Домініка	1 248 (2,46 %)
Гренада (дані за 1921 р.)	- (3,25 %)
Багамські острови	13 146

⁶⁴⁸ General History of the Caribbean. Vol. V. The Caribbean in the Twentieth Century. / [Ed. by B. Brereton]. London, Oxford: UNESCO Publishing, Paris, France and Macmillan Publishers, 2004. P. 46.

Додаток 14.

**Розподіл коштів за Актом про колоніальний розвиток та добробут
1945 р. для Британської Вест-Індії⁶⁴⁹**

Назва колонії	Сума інвестицій, що призначалася для цієї території (ф. ст.)
Барбадос	800 тис.
Британська Гвіана	2,5 млн.
Британський Гондурас	600 тис.
Ямайка	6,5 млн.
Підвітряні острови	1,2 млн.
Тринідад	1,2 млн.
Надвітряні острови	1,85 млн.
Вест-Індія загалом	850 тис.

⁶⁴⁹ BDEEP. Series A. Vol. 2. The Labour Government and the End of Empire. 1945 – 1951. Part II. Economics and international relations. / [Ed. by R. Hyam]. London: HMSO, 1992. P. 14.

Додаток 15.
Імміграція з колоній Карибського басейну до Великої Британії
у 1953 – 1961 рр.⁶⁵⁰

Рік прибуття	Кількість
1953	2 тис.
1954	11 тис.
1955	27, 5 тис.
1956	29, 8 тис.
1957	23 тис.
1958	15 тис.
1959	16, 4 тис.
1960	49, 6 тис.
1961	66, 3 тис.

---

⁶⁵⁰ Hansen R. Citizenship and Immigration in Post-war Britain. The Institutional Origins of a Multicultural Nation. Oxford: Oxford University Press, 2000. P. 265.

Додаток 16.

Експорт з Британської Гвіани до Великої Британії, ЄЕС у 1959 р.⁶⁵¹

Товар	Велика Британія		ЄЕС	
	Тис. ф. ст.	% від загального експорту товарів	Тис. ф.ст.	% від загального експорту товарів
Цукор	6, 965	72, 1	-	-
Ром	646	88, 2	1	0, 2
Балата	105	84, 4	-	-
Пиломатеріали	240	43, 5	52	9, 4
Боксит	162	7, 7	437	20, 7
Діаманти	506	80, 3	11	1, 7

⁶⁵¹ TNA. CO 852/2060: UK association with EEC and potential impact on the West Indies 1961–62. British Guyana & British Honduras. Principal exports to U.K. and E.E.C., 1959.

Додаток 17.

Експорт з Британського Гондурасу до Великої Британії та ЄЕС ⁶⁵²

Товар	Велика Британія		ЄЕС	
	Тис. ф. ст.	% від загального експорту товарів	Тис. ф.ст.	% від загального експорту товарів
Цитрусові	474	100	-	-
Цукор	561	100	-	-
Пиломатеріали	154	19	15	1,9
Резина	240	49,9	-	-

⁶⁵² TNA. CO 852/2060: UK association with EEC and potential impact on the West Indies 1961–62. British Guyana & British Honduras. Principal exports to U.K. and E.E.C., 1959.

Додаток 18.

Експорт з Вест-Індії до Великої Британії та ЄЕС у 1959 р.⁶⁵³

Товар	Виробник	Велика Британія		ЄЕС	
		Вартість (тис. ф.ст.)	% від загальног о експорту товарів	Вартість (тис. ф.ст.)	% від загал ьного експо рту товар ів
Нафта (перероблена)	Тринідад	21, 400	29, 3	2, 658	3, 7
Цукор	Ямайка	7, 332	62, 8	-	-
	Тринідад	5, 600	87, 0	-	-
	Барбадос	5, 048	91, 3	-	-
	Підвітряні острови	1, 918	76, 4	-	-
	Навітряні острови	280	100	-	-
Банани	Ямайка	4, 944	100	-	-
	Навітряні острови	2, 003	100	-	-
Какао-боби	Тринідад	483	23	373	17, 8
	Навітряні острови	-	-	-	-
	Ямайка	3	1, 2	66	28, 9
Цитрусові	Тринідад	497	70	46	6, 6

⁶⁵³ TNA. CO 852/2060: UK association with EEC and potential impact on the West Indies 1961–62. Annex. The West Indies. Principal exports to U.K. and E.E.C., 1959.

	Ямайка	1, 318	93, 8	-	-
	Навітряні острови	145	86, 1	-	-
Ром	Тринідад	63	16, 1	4	1, 1
	Ямайка	595	48, 4	239	19, 4
	Барбадос	13	2, 9	-	-
Спеції	Ямайка гвоздични й перець	41	4, 7	228	26, 6
	Ямайка імбир	70	37, 3	2	1, 1
	Навітряні острови мускатний горіх	227	31, 6	208	29, 0
Кава	Ямайка	156	43, 4	75	20, 9
Сигари	Ямайка	294	84, 5	1	0, 3

Додаток 19.
Розподіл іммігрантів у Великій Британії
згідно перепису населення 1981 р.⁶⁵⁴

Місце походження	Відсоток загального населення етнічної спільноти
Карибський басейн	24,7
Індія	30,5
Пакистан	13,4
Бангладеш	2,9
Східна Африка	8,2
Решта	20,2

---

⁶⁵⁴ Saggar S. Race and politics in Britain. Worcester: Billing and Sons LTD, 1992. P. 45.

Додаток 20.Фінансова допомога Великої Британії в Карибському басейні у 1980 р.⁶⁵⁵

(в тис. ф. ст.)

Територія/Держава	Технічне співробітництво	Капіталовкладення	Загальна допомога
Ангілья	241	749	990
Антигуа	215	270	285
Барбадос	289	331	620
Британські Віргінські острови	276	955	1231
Гренада	53	205	258
Домініка	167	2368	2535
Монтсеррат	211	1011	1222
Сент-Вінсент	295	525	820
Сент-Кітс і Невіс	305	472	777
Сент-Люсія	230	693	923
Тьоркс і Кайкос	412	849	1261
Регіональні проекти	741	262	1003
Загальна сума	3435	8690	12125

⁶⁵⁵ East Caribbean Islands. // Hansard, the Official Report of debates in Parliament. 29 March 1982. Vol. 21. Cols. 15-16.